

พุทธจริยศาสตร์ที่ประยุกต์ใช้กับมนุษย์และสิ่งมีชีวิตอื่น

พระสมุห์อดิเรก อาทิจจพโล (โลกะนัง)

ดุชฎินิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต
สาขาวิชาปรัชญา

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พุทธศักราช ๒๕๖๑

(ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย)

Buddhist Ethics that Applied to Human and Non-Human Species

Phrasamuh Adirek Ādiccabalo (Loganang)

A Dissertation Submitted in Partial Fulfillment of
the Requirements for the Degree of
Doctor of Philosophy
(Philosophy)

Graduate School
Mahachulalongkornrajavidyalaya University
C.E. 2018

(Copyright by Mahachulalongkornrajavidyalaya University)

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย อนุมัติให้นับคุณนิตินิพนธ์เรื่อง
“พุทธจริยศาสตร์ที่ประยุกต์ใช้กับมนุษย์และสิ่งมีชีวิตอื่น” เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญา
พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาปรัชญา

(พระมหาสมบูรณ วุฑฒิโกโร, ตร.)

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

คณะกรรมการตรวจสอบคุณนิตินิพนธ์

(รองศาสตราจารย์ ดร.ประเวศ อินทองปาน)

ประธานกรรมการ

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ณัทธิร์ ศรีดี)

กรรมการ

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.แสวง นิลنامه)

กรรมการ

(ศาสตราจารย์ ดร.สมภาร พรหมทา)

กรรมการ

(พระมหาพรชัย สิริวโร, ผู้ช่วยศาสตราจารย์, ตร)

กรรมการ

คณะกรรมการควบคุมคุณนิตินิพนธ์

ศาสตราจารย์ ดร.สมภาร พรหมทา

ประธานกรรมการ

พระมหาพรชัย สิริวโร, ผู้ช่วยศาสตราจารย์, ตร.

กรรมการ

ชื่อผู้วิจัย

(พระสมุห์อดิเรก อาทิจจพโล)

ชื่อคุณิพนธ์ : พุทธจริยศาสตร์ที่ประยุกต์ใช้กับมนุษย์และสิ่งมีชีวิตอื่น

ผู้วิจัย : พระสมุห์อดิเรก อาทิจจพล (โลกะนัง)

ปริญญา : พุทธศาสตรคุณิพนธ์บัณฑิต (สาขาวิชา ปรัชญา)

คณะกรรมการควบคุมคุณิพนธ์

: ศ.ดร. สมภาร พรหมทา, ป.ธ.๘., พธ.บ. (ครุศาสตร์), อ.ม. (ปรัชญา),
อ.ด. (ปรัชญา)

: พระมหาพรชัย สิริวิโร, ผศ.ดร. ป.ธ.๗., พธ.บ. (ภาษาอังกฤษ), อ.ม.
(จริยศาสตร์ศึกษา), M.Phil. (Philosophy), Ph.D. (Philosophy)

วันสำเร็จการศึกษา : ๘ มีนาคม ๒๕๖๒

บทคัดย่อ

คุณิพนธ์ฉบับนี้มีวัตถุประสงค์ ๓ ประการคือ (๑) เพื่อศึกษาแนวคิดจริยศาสตร์ที่ใช้กับมนุษย์และสิ่งมีชีวิตอื่นของนักปรัชญา (๒) วิเคราะห์พุทธจริยศาสตร์ที่เกี่ยวกับมนุษย์และสิ่งมีชีวิตอื่น (๓) เพื่อประยุกต์ใช้พุทธจริยศาสตร์กับมนุษย์และสิ่งมีชีวิตอื่น การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงเอกสาร

ผลการวิจัยพบว่า แนวคิดจริยศาสตร์ที่ใช้กับมนุษย์และสิ่งมีชีวิตอื่นของนักปรัชญา มี ๓ กลุ่ม คือ กลุ่มที่ถือว่าสัตว์ไม่มีสถานะทางศีลธรรม (Anthropocentric ethics) กลุ่มที่ถือว่าสัตว์มีสถานะทางศีลธรรมแต่ไม่เท่ากับมนุษย์ (Non- Anthropocentric ethics) และ กลุ่มที่ถือว่าสัตว์มีสถานะทางศีลธรรมที่เท่ากับมนุษย์ทุกประการ (Value-centric ethics) ในเรื่องนี้พุทธจริยศาสตร์จัดอยู่ในกลุ่มที่เชื่อว่า สัตว์มีสถานะทางศีลธรรมเช่นกันแต่ไม่เท่ากับมนุษย์เช่น การใช้สติปัญญาและเหตุผล การบอกว่า มนุษย์เหนือกว่าสิ่งมีชีวิตอื่นจะทำให้เกิดปัญหาการปฏิบัติต่อสัตว์อย่างทารุณ และการถือว่าสัตว์เท่ากับมนุษย์ก็จะทำให้การดำเนินชีวิตของมนุษย์เป็นไปได้ยากในปัจจุบัน

ด้วยเหตุผลข้างต้นเมื่อเกิดกรณีอหิสิกข์หรืออหิสิกข์ทางศีลธรรม พุทธจริยศาสตร์ที่ให้ถือเอา ศีลทางสายกลางและกฎแห่งการกระทำเป็นเกณฑ์ในการตัดสินศีลธรรม การประยุกต์ใช้เกณฑ์นี้จะสามารถตอบปัญหาของกลุ่มที่เชื่อว่าสัตว์ไม่สามารถแสดงพฤติกรรมทางศีลธรรมได้ และตอบปัญหาของกลุ่มที่เชื่อว่าสัตว์มีสถานะทางศีลธรรมเท่ากับมนุษย์ บนฐานของเหตุผลที่ว่าสรรพสัตว์มีฐานะเช่นเดียวกับมนุษย์ในฐานะเพื่อร่วมวิญญูสงสารไม่ควรถูกฆ่าหรือถูกทำลาย การประยุกต์ใช้พุทธจริยศาสตร์ในลักษณะนี้มีเหตุผลมาจากความสัมพันธ์ในเชิงเกื้อกูลกันทางจริยศาสตร์ระหว่างมนุษย์กับสิ่งมีชีวิตอื่นที่ปรากฏในคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา

งานวิจัยนี้เสนอให้น้องาค้ความรู้ไปกำหนดนโยบายของรัฐที่ว่าด้วยการจัดความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ สัตว์และสิ่งมีชีวิตอื่น เพราะสิ่งมีชีวิตทุกอย่างล้วนรักสุขเกลียดทุกข์ จึงไม่ควรถูกเบียดเบียนโดยไม่ถูกต้องตามหลักศีลธรรม

Dissertation title : Buddhist ethics that applied to human and non-human species

Researcher : Phrasamuh Adirek Ādiccabalo (Loganang)

Degree : Doctor of Philosophy (Philosophy)

Dissertation Supervisory Committee

: Prof. Dr. Somparn Promta, Pali VIII,

B.A.(Education), M.A. (Philosophy), Ph.D. (Philosophy)

: Phramaha Pornchai Sirivaro, Asst. Prof. Dr., Pali VII,

B.A. (English), M.A. (Ethical Studies), M. Phil. (Philosophy),

Ph.D. (Philosophy)

Date of Graduation : March 8, 2019

Abstract

This dissertation entitled ‘Buddhist Ethics that Applied to Human and Non-human Species’ has three objectives: 1) to study the concept of ethics applied to humans and non-human species given by philosophers, 2) to analyze the Buddhist ethics relating to humans and non-human species, and 3) to analyze the application of Buddhist ethics to humans and non-human species. This is a documentary research.

In the research, it was found that the ethical concepts being applied to human and non-human species were of three groups: Anthropocentric ethics holding no moral status to non-human species, Non-anthropocentric ethics holding some moral status but not being same as human to non-human species, and Value-centric ethics holding equal moral status to non-human species respectively. In this matter, Buddhist ethics falls into the group claiming that non-human species by nature possess some moral value but are not as same value as human, such as intelligent ability and reasoning. Saying that human holds moral status higher than non-human species is brought about man’s improper treatment to them and placing them on the equal moral status gives rise to difficulty to man’s living life at the present.

By virtues of the mentioned reasons, while facing the moral dilemma Buddhist ethics holds certain precepts, middle path and law of action as the criteria of moral judgment. Such an application of the aforesaid criteria will be able to completely dealt with the group whose disbelief in moral status of non-human species

is upheld and the group holding the equality in moral status of non-human species on the ground that all sentient beings share the same position as human as the friends in the circle of life where killing or destroying ought not to be morally done. The chief reasons in the application of Buddhist ethics are basically derived from the ethical symbiotic relationship between human and non-human species as appeared in the Buddhist scriptures.

In this research, suggestions gained from the new body of knowledge can be alternatively used to be the state policy on the management of relationship between human and non-human species because all sentient beings love happiness and hate suffering and therefore they should not be harmed in immoral manners.

กิตติกรรมประกาศ

ดุชฎินิพนธ์นี้ได้รับทุนสนับสนุนบางส่วนจากพระพรหมบัณฑิต,ศ.ดร.และมูลนิธิเสฐียรธรรมรังสี จัดทำขึ้นเพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาปรัชญาโดยศึกษาวิจัยเรื่อง พุทธจริยศาสตร์ที่ประยุกต์ใช้กับมนุษย์และสิ่งมีชีวิตอื่น และสำเร็จไปด้วยความเรียบร้อย ด้วยความเมตตา อนุเคราะห์ช่วยเหลือสนับสนุนจากบุคคลหลาย ๆ ฝ่ายที่ให้คำแนะนำ แสดงความคิดเห็น ตรวจสอบ แก้ไขปรับปรุงด้วยดีตลอดมา เพื่อเป็นเกียรติแก่ผู้มีพระคุณทั้งหลายจึงได้จารึกชื่อไว้ดังนี้

ขอขอบพระคุณศาสตราจารย์.ดร.สมภาร พรหมทา และพระมหาพรชัย สิริวิโร กรรมการที่ปรึกษา ทั้งสองท่านถือว่าเป็นบุคคลที่มีความสำคัญอย่างยิ่งที่ให้งานวิจัยนี้มีความสมบูรณ์ และขอกราบขอบพระคุณอุปัชฌาย์ พระครูประจักษ์บุญญาธร เจ้าคณะอำเภอเมืองมุกดาหาร อาจารย์ที่ทำการอุปสมบทให้แก่ข้าพเจ้า และให้ทุนเรียนต่อปริญญาเอกแก่ข้าพเจ้าจนสำเร็จการศึกษา รวมถึงพระเดชพระคุณ พระเทพวรมณี (สำลี ปญญาวิโร)เจ้าคณะจังหวัดนครพนม เจ้าอาวาสวัดพระธาตุพนมวรมหาวิหาร พระครูวิมลฉันทกิจ รองเจ้าคณะอำเภอคำชะอี พระครูสิทธิธรรมการ เจ้าคณะตำบลน้ำเที่ยง อ.คำชะอี จ.มุกดาหาร และพระมหามงคล มงคลคุณ รองเจ้าคณะจังหวัดมุกดาหาร ที่คอยช่วยเหลือให้คำแนะนำพร้อมทุนการวิจัยและทุนศึกษา พร้อมกับเป็นกำลังใจด้วยดีเสมอมา

ดุชฎินิพนธ์เล่มนี้ คงไม่มีโอกาสที่จะสำเร็จลงได้อย่างแน่นอนหากไม่มีคณาจารย์เพื่อนนิสิต สหธรรมิกทุกท่าน ผู้วิจัยต้องขอขอบพระคุณและอนุโมทนาบุญไว้ ณ โอกาสนี้ด้วย คุณความดีที่เกิดขึ้นจากการทำดุชฎินิพนธ์เล่มนี้ ขอน้อมบูชาคุณพระศรีรัตนตรัย คุณบิดา มารดาในฐานะเป็นผู้ให้กำเนิด คุณครูอุปัชฌาย์ อาจารย์ที่คอยอบรมสั่งสอน และผู้สนับสนุนทุนการศึกษา คุณพระมหาภคทรัพย์ อันช่วยปกป้องแผ่นดินให้ร่มเย็นเป็นสุข ด้วยคุณความดีที่เป็นกุศลเจตนาที่เกิดจากการทำดุชฎินิพนธ์เล่มนี้ ขอกุศลผลบุญนี้จึงมีส่วนเป็นพลังส่งเสริมเพิ่มพูนบุญบารมีให้ บิดา มารดา ครูอุปัชฌาย์อาจารย์ และญาติสนิทมิตรสหาย ตลอดถึงผู้มีอุปการคุณที่ได้ช่วยเหลืออุปถัมภ์ทุกท่านจงมีแต่ความสุข ความเจริญด้วย อายุ วรรณะ สุขะ พละ ธรรมสารสมบัติ พិพัฒน์มงคล สมบูรณ์พูนผลด้วยลาภ ยศ สุข สรรเสริญทุกท่านเทอญ

พระสมุห์อดิเรก อาทิจจพโล (โลกะนัง)

๘ มีนาคม ๒๕๖๒

สารบัญ

เรื่อง	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย	ก
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	ข
กิตติกรรมประกาศ	ง
สารบัญ	จ
สารบัญภาพ	ช
สารบัญตาราง	ณ
คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ	ญ
บทที่ ๑ บทนำ	๑
๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	๑
๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย	๔
๑.๓ ปัญหาที่ต้องการทราบ	๕
๑.๔ คำจำกัดความของศัพท์ที่ใช้ในการวิจัย	๕
๑.๕ ขอบเขตการวิจัย	๕
๑.๗ ทบทวนเอกสารและรายงานการวิจัยที่เกี่ยวข้อง	๖
๑.๘ วิธีดำเนินการวิจัย	๑๘
๑.๘ ประโยชน์ที่ได้รับ	๑๙
บทที่ ๒ ทรรศนะของนักปรัชญาสามกลุ่มเกี่ยวกับสถานะทางศีลธรรม ของมนุษย์และสิ่งมีชีวิตอื่น	๒๐
๒.๑ กลุ่มที่เห็นว่าสิ่งมีชีวิตอื่นไม่มีสถานะทางศีลธรรมเหมือนมนุษย์	๒๐
๒.๒ กลุ่มที่เห็นว่าสิ่งมีชีวิตอื่น เช่น สัตว์มีสถานะทางศีลธรรม แต่ไม่เท่ามนุษย์	๓๓
๒.๓ กลุ่มที่เห็นว่ามนุษย์และสิ่งมีชีวิตอื่นบางอย่างเช่นสัตว์มีสถานะทางศีลธรรม เท่ากัน	๓๔
๒.๔ สรุป	๕๑

บทที่ ๓ แนวคิดจริยศาสตร์เกี่ยวกับมนุษย์และสิ่งมีชีวิตอื่นในพระพุทธศาสนา	๕๔
๓.๑ ลักษณะทั่วไปของพุทธจริยศาสตร์	๓๔
๓.๒ พุทธจริยศาสตร์ที่เกี่ยวมนุษย์	๕๘
๓.๓ พุทธจริยศาสตร์ที่เกี่ยวกับสัตว์	๖๔
๓.๓.๑ สัตว์ในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท	๖๔
๓.๓.๒ สถานทางศีลธรรมของสัตว์ในพระพุทธศาสนา	๖๖
๓.๔ สถานะของพืชและป่าไม้ในพระพุทธศาสนา	๗๑
๓.๔.๑ ความหมายของพืชในพระพุทธศาสนา	๗๑
๓.๕ แนวคิดเรื่องอหิงสา เมตตา และการคุ้มครองสิ่งมีชีวิตอื่น	๗๕
๓.๕.๑ การใช้สัตว์เป็นเครื่องมือ	๘๐
๓.๕.๒ เรื่องหลักเบญจศีลข้อที่ ๑	๘๐
๓.๕.๓ คุณค่าที่สูงกว่าของมนุษย์	๘๑
๓.๖ สรูป	๘๔

บทที่ ๔ การประยุกต์ใช้พุทธจริยศาสตร์กับมนุษย์และสิ่งมีชีวิตอื่น	๘๗
๔.๑ ลักษณะร่วมกันของมนุษย์และสิ่งมีชีวิตอื่น	๘๔
๔.๒ พุทธจริยศาสตร์ที่ประยุกต์ใช้กับปัญหาของมนุษย์	๙๒
๔.๒.๑ พุทธจริยศาสตร์กับปัญหาที่เกี่ยวกับการโคลนนิ่งมนุษย์	๙๔
๔.๒.๒ พุทธจริยศาสตร์ที่ประยุกต์ใช้กับการการุณยฆาต	๙๙
๔.๓ พุทธจริยศาสตร์กับปัญหาสิทธิสัตว์และสวัสดิภาพสัตว์	๑๐๘
๔.๓.๑ พุทธจริยศาสตร์กับการใช้สัตว์เป็นเครื่องมือ	๑๐๘
๔.๓.๒ พุทธจริยศาสตร์กับหลักเบญจศีลข้อที่ ๑ เรื่องปาณาติบาต	๑๑๐
๔.๓.๓ พุทธจริยศาสตร์กับคุณค่าที่สูงกว่าของมนุษย์	๑๑๒
๔.๔ พุทธจริยศาสตร์กับการบริโภคอาหารของมนุษย์	๑๑๗
๔.๔.๑ พุทธจริยศาสตร์กับการบริโภคเนื้อสัตว์	๑๑๗
๔.๔.๒ พุทธจริยศาสตร์กับการบริโภคอาหารมังสวิรัต	๑๒๐
๔.๔.๓ มุมมองของผู้วิจัยที่มีต่อการประยุกต์ใช้พุทธจริยศาสตร์ กับการบริโภคอาหาร	๑๒๕
๔.๕ พุทธจริยศาสตร์กับปัญหาความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งแวดล้อมและมนุษย์	๑๒๗
๔.๕.๑ สถานะของมนุษย์กับสิ่งแวดล้อมมองจากหลักอนัตตา	๑๒๘
๔.๕.๒ สิ่งแวดล้อมกับพฤติกรรมของมนุษย์	๑๒๙

๔.๕.๓	สิ่งแวดล้อมกับจุดมุ่งหมายของชีวิตตามหลักพระพุทธศาสนา	๑๓๐
๔.๕.๔	ข้อพิจารณาที่มีต่อสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ	๑๓๒
๔.๕.๕	แนวทางในการจัดการทรัพยากรทางธรรมชาติในพุทธจริยศาสตร์	๑๓๓
๔.๖	สรุป/วิพากษ์	๑๓๕
๔.๖.๑	ข้อบกพร่องของแนวคิดจริยศาสตร์ตะวันตกแก้ไขได้ด้วย หลักทางสายกลาง	๑๔๐
๔.๖.๒	ปัญหาจริยศาสตร์สมัยใหม่ป้องกันได้ด้วยแนวคิดตามหลักอนัตตา	๑๔๑
๔.๖.๓	สิ่งมีชีวิตดัดแปลงพันธุกรรมไม่ขัดแย้งตามกฎพีชนิยาม	๑๔๒
บทที่ ๕	สรุปผลการวิจัยข้อวิจารณ์และข้อเสนอแนะ	๑๔๔
๕.๑	สรุปผลการวิจัย	๑๔๔
๕.๒	ข้อวิจารณ์	๑๔๖
๕.๓	ข้อเสนอแนะ	๑๕๑
๕.๒.๑	ข้อเสนอแนะทั่วไป	๑๕๑
๕.๒.๒	ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป	๑๕๒
บรรณานุกรม		๑๕๓
ประวัติผู้วิจัย		๑๕๙

สารบัญภาพ

ภาพที่		หน้า
๑.	"มามา" ลิงชิมแปนซี แห่งสวนสัตว์ Royal Burgers Zoo ในเนเธอร์แลนด์	๙๐
๒.	การโคลนนิ่งแกะ ดอลลี่	๙๔
๓.	กระบวนการโคลนนิ่งมนุษย์ ๒ แบบ	๙๖

สารบัญตาราง แผนภูมิ

แผนภูมิที่	หน้า
๑. แผนภูมิที่ ๑ แนวคิดจริยศาสตร์ตะวันตก ๓ ขั้นตอน	๓๒
๒. ตารางแสดงการเปรียบเทียบสถานะทางศีลธรรมของมนุษย์กับสัตว์ ของกลุ่มแนวคิด ๓ กลุ่ม	๕๑
๓. แผนภูมิที่ ๒ แบบจำลองสรุปพุทธจริยศาสตร์ที่ประยุกต์ใช้กับมนุษย์ และสิ่งมีชีวิตอื่น	๑๓๘
๔. แผนภูมิที่ ๓ ลักษณะร่วมกันของมนุษย์และสิ่งมีชีวิตอื่น	๑๕๑

คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ

ก. คำย่อเกี่ยวกับพระไตรปิฎก

พระไตรปิฎกที่ใช้ในการทำวิจัยฉบับนี้ คือ พระไตรปิฎกฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ปี ๒๕๐๐ เช่น ที.สี.(บาลี) ๙/๒๗๖/๙๗, หมายถึง ทีฆนิกาย สีลขันธวรรคปาลี ภาษาบาลี เล่ม ๙ ข้อ ๒๗๖ หน้า ๙๗ และพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เฉลิมพระเกียรติ สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ พุทธศักราช ๒๕๓๙ ฉบับภาษาไทย อ้างอิงโดยระบุ คัมภีร์ เล่ม/ข้อ/หน้า เช่น วิ.มหา. (ไทย) ๒/๑๖/๔๗.= สุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย ชาดก พระไตรปิฎก เล่มที่ ๒ ข้อที่ ๑๖ หน้า ๔๗

พระวินัยปิฎก

วิ.มหา.	(ไทย)	=	วินัยปิฎก	มหาวิภังค์	(ภาษาไทย)
วิ. ม.	(ไทย)	=	วินัยปิฎก	มหาวรรค	(ภาษาไทย)
วิ.จ.	(ไทย)	=	วินัยปิฎก	จุฬวรรค	(ภาษาไทย)

พระสุตตันตปิฎก

ที.สี.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	ทีฆนิกาย สีลขันธวรรค	(ภาษาไทย)
ที.ม.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	ทีฆนิกาย มหาวรรค	(ภาษาไทย)
ที.ปา.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	ทีฆนิกาย ปาฎิกวรรค	(ภาษาไทย)
ม.ม.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	มัชฌิมนิกาย มูลปนิบาต	(ภาษาไทย)
ม.ม.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปนิบาต	(ภาษาไทย)
ม. อ.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	มัชฌิมนิกาย อุปริปนิบาต	(ภาษาไทย)
ขุ. ข.	(บาลี)	=	สุตตันตปิฎก	ขุททกนิกาย ขุททกปาฐปาลี	(ภาษาบาลี)
ขุ. ข.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	ขุททกนิกาย ขุททกปาฐะ	(ภาษาไทย)
ขุ. ธ.	(บาลี)	=	สุตตันตปิฎก	ขุททกนิกาย ธมมปทปาลี	(ภาษาบาลี)
ขุ.ชา.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	ขุททกนิกาย ชาดก	(ภาษาไทย)
ขุ. วิ.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	ขุททกนิกาย วิมานวัตถุ	(ภาษาไทย)
ขุ. จ.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	ขุททกนิกาย จุฬนิตเทส	(ภาษาไทย)

ช.เปต.	(ไทย)	=	สุดตันตปิฎก	ชุททกนิกาย	เปตวัตถุ	(ภาษาไทย)
ช. ส.	(ไทย)	=	สุดตันตปิฎก	ชุททกนิกาย	สุดตนิบาต	(ภาษาไทย)
ส. ส.	(ไทย)	=	สุดตันตปิฎก	สังยุตตนิกาย	สคาถวรรค	(ภาษาไทย)
อง. ติก	(ไทย)	=	สุดตันตปิฎก	อังคุตตรนิกาย	ติกนิบาต	(ภาษาไทย)
อง จตูกก.	(ไทย)	=	สุดตันตปิฎก	อังคุตตรนิกาย	จตูกกนิบาต	(ภาษาไทย)
อง. ปญจก.	(บาลี)	=	สุดตันตปิฎก	องคุตตรนิกาย	ปญจกนิบาตปาลี	(ภาษาบาลี)
อง ปญจก.	(ไทย)	=	สุดตันตปิฎก	อังคุตตรนิกาย	ปญจกนิบาต	(ภาษาไทย)

ข. คำย่อเกี่ยวกับคัมภีร์อรรถกถา

คำย่อในวิทยานิพนธ์นี้ ใช้อ้างอิงจากคัมภีร์อรรถกถา ภาษาไทย และภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย อรรถกถาพระสูตรตันตปิฎก เช่น ชุ.ชา.เอกก.อ. (ไทย) ๑๐/ ๕๔๗/ ๒๘๗ = สุดตันตปิฎก ชุททกนิกาย เอกกนิบาตชาตก อรรถกถา (ไทย) เล่มที่ ๑๐ ข้อที่ ๕๔๗ หน้า ๒๘๗ และ ที.สี.อ. (บาลี) ๑/๒๗๖/๒๔๐ หมายถึง ทีฆนิกาย สุมังคลวิลาสินี สีลกขนธวคค อฎฐกถา ภาษาบาลี เล่ม ๑ ข้อ ๒๗๖ หน้า ๒๔๐

อรรถกถาพระสูตรตันตปิฎก

ม.ม.อ.	(บาลี)	=	มชฌิมนิกาย	ปปญจสุทนี	มูลปณณาสกอฎฐกถา	(ภาษาบาลี)
ที.ม.อ.	(ไทย)	=	ทีฆนิกาย	สุมังคลวิลาสินี	มหาวรรคอรรถกถา	(ภาษาไทย)
ช.อุ.อ.	(ไทย)	=	ชุททกนิกาย	ปรมัตถทีปนี	อุทานอรรถกถา	(ภาษาไทย)
ช.วิ.อ.	(ไทย)	=	ชุททกนิกาย	ปรมัตถทีปนี	วิมานวัตถุอรรถกถา	(ภาษาไทย)
ช.ชา.เอกก.อ.	(ไทย)	=	ชุททกนิกาย	เอกกนิบาต	ชาตกอรรถกถา	(ภาษาไทย)
อง.ปญจก.อ.	(ไทย)	=	สุดตันตปิฎก	อังคุตตรนิกาย	ปญจกนิบาตอรรถกถา	(ภาษาไทย)

อรรถกถาพระอภิธรรมปิฎก

อภิ.วิ.อ.	(ไทย)	=	อภิธรรมปิฎก	วิภังค์	สัมโมทวิโนทนีอรรถกถา	(ภาษาไทย)
-----------	-------	---	-------------	---------	----------------------	-----------

บทที่ ๑

บทนำ

๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ประเด็นที่เป็นรากเหง้าของปัญหาสถานะทางศีลธรรมของมนุษย์และสิ่งมีชีวิตอื่น ที่เกิดขึ้นนับตั้งแต่ยุคโบราณมาจนถึงปัจจุบันประกอบด้วยแนวคิด ๓ กลุ่ม ได้แก่ ๑. กลุ่มที่มีมนุษย์เป็นศูนย์กลาง (Anthropocentric) ๒. สิ่งมีชีวิตเป็นศูนย์กลาง (Biocentric) และ ๓. คุณค่าเป็นศูนย์กลาง (Valuecentric) ทศนะที่ยึดถือมนุษย์เป็นศูนย์กลางเช่นนี้มองชีวิตรูปแบบอื่นที่ไม่ใช่มนุษย์ อยู่บนฐานที่เป็นประโยชน์ตน ซึ่งแนวความคิดลักษณะเช่นนี้มีที่มาจากแนวความคิดหลักทาง อภิปรัชญาและจริยศาสตร์กระแสหลักที่พัฒนามานับแต่สมัยกรีกโบราณ เช่น โสเครตีส (Socrates) เพลโต (Plato) อริสโตเติล (Aristotle) และพวกเอพิคิวเรียน (Epicurean) ศาสนายิวและศาสนาคริสต์ ตลอดจน แนวความคิดทางปรัชญาและวิทยาศาสตร์สมัยใหม่ที่ได้รับอิทธิพลจากเบคอน (Francis Bacon) และ เดส์การ์ตส์ (René Descartes) เป็นต้น

จากการทบทวนวรรณกรรมเฉพาะปัญหาสถานะทางศีลธรรมของมนุษย์และสิ่งมีชีวิตอื่นมีแนวคิดเกี่ยวกับข้ออยู่ ๓ ทฤษฎี ที่อธิบายสถานะทางศีลธรรมของมนุษย์และสิ่งมีชีวิตอื่นเอาไว้ ผู้วิจัย ขอกล่าวถึงเพื่อนำไปสู่ประเด็นที่เป็นจุดประสงค์ของงานวิจัยดังนี้

๑. กลุ่มที่เห็นว่าสิ่งมีชีวิตอื่นไม่มีสถานะทางศีลธรรมเหมือนมนุษย์ หรือกลุ่มทฤษฎีโดยอ้อม (Indirect theories) กลุ่มนี้ปฏิเสธสถานะของสัตว์ทางจริยธรรมหรือพิจารณาตามหลักความเท่าเทียมของมนุษย์ เนื่องจากสัตว์ปราศจากความตระหนักรู้ เหตุผล หรือสิทธิในการปกครองตนเอง เช่นเดียวกับมนุษย์ เรอเน เดการ์ต (René Descartes) แสดงทรรศนะว่า “มนุษย์ประกอบไปด้วยส่วนที่เป็นร่างกายและส่วนที่เป็นจิตใจ โดยเฉพาะในส่วนที่เป็นอารมณ์ ความรู้สึก อันเกิดขึ้นจากการผสมผสานระหว่างองค์ประกอบทั้งสอง แต่สัตว์มีเพียงองค์ประกอบเดียวคือร่างกายแม้จะเป็นสัตว์ที่มีวิวัฒนาการสูงที่สามารถแสดงความสามารถในลักษณะที่คล้ายอารมณ์ความรู้สึกก็ตาม แต่สัตว์เหล่านั้นก็มีเพียงองค์ประกอบเดียวคือร่างกาย ดังนั้นนักปรัชญาในกลุ่มนี้จึงปฏิเสธสถานะทางจริยธรรมของสัตว์ นักปรัชญาที่อยู่ในทฤษฎีนี้เช่น อิมมานูเอล ค้านท์ (Immanuel Kant) และ โทมัส อควินัส (Thomas Aquinas)

๒. กลุ่มที่เห็นว่าสิ่งมีชีวิตอื่น เช่น สัตว์มีสถานะทางศีลธรรม แต่ไม่เท่ามนุษย์ กลุ่มนี้เชื่อถือทฤษฎีโดยตรงแต่ไม่เท่าเทียม (Direct but unequal theories) นักปรัชญาที่สนับสนุนทฤษฎีนี้เช่น สก็อต วิลสัน (Scott Willson) ทฤษฎีนี้ยอมรับสถานะของสัตว์ทางจริยธรรมแต่ไม่ยอมรับว่าสัตว์กับมนุษย์เท่ากันทางสติปัญญา นักปรัชญากลุ่มนี้เชื่อว่า สัตว์ส่วนใหญ่รู้สึกสุข ทุกข์ได้เช่นเดียวกับมนุษย์ ดังนั้น สัตว์ส่วนใหญ่สามารถมีสถานะทางจริยธรรมได้ แต่เนื่องจากสัตว์ขาดความสามารถบางประการ เมื่อเทียบกับมนุษย์นั่นคือมีเพียงมนุษย์แต่กำเนิดเท่านั้นที่สามารถ ตระหนักรู้ มีเหตุผล หรือปกครองตนเอง สัตว์ไม่มีสิ่งนี้เหมือนคน ดังนั้น คนกับสัตว์จึงไม่เท่ากัน

๓. กลุ่มที่เห็นว่ามนุษย์และสิ่งมีชีวิตอื่นบางอย่างเช่นสัตว์มีสถานะทางศีลธรรมเท่ากัน กลุ่มนี้ยึดถือทฤษฎีความเท่าเทียมกันทางจริยธรรม (Moral equality theories) โดยยอมรับทั้งสถานะสัตว์ทางจริยธรรมและหลักความเท่าเทียมกันทางจริยธรรมระหว่างมนุษย์และสัตว์ โดยการปฏิเสธข้อจำกัดทางจริยธรรมที่มนุษย์คิดเอาเองว่าตนมีอยู่เพียงเผ่าพันธุ์เดียว โดยพื้นฐานของทฤษฎีนี้มาจากแนวความคิดความคล้ายคลึงกันทางชีวภาพระหว่างมนุษย์และสัตว์ทั้งทางกายภาพและสถานะด้านจิตใจ นักปรัชญาผู้มีบทบาทสำคัญคือ ปีเตอร์ ซิงเกอร์ (Peter Singer)^๑ ที่อธิบายว่า “ความเท่าเทียมกันระหว่างสถานะทางจริยธรรมของมนุษย์และสัตว์นั่นคือการพิจารณาถึงผลประโยชน์ที่ทั้งมนุษย์และสัตว์จะได้รับหรือเสียไป มิใช่พิจารณาเฉพาะมุมมองของมนุษย์เพียงอย่างเดียว และ Tom Regan อธิบายว่า “สัตว์มีสถานะและความเท่าเทียมทางจริยธรรมเทียบเท่ามนุษย์ ซึ่งความเท่าเทียมดังกล่าวมีพื้นฐานอยู่บนหลักสิทธิ เนื่องจากทรัพยากรใดที่มีคุณค่าจากการมีอยู่ ทรัพยากรนั้นย่อมมีสิทธิ”

จากแนวคิดทั้งสามกลุ่มข้างต้นนำไปสู่ปัญหาจริยศาสตร์ที่เกิดขึ้นจากการปฏิบัติของมนุษย์ที่มีต่อสิ่งมีชีวิตอื่นแตกต่างกัน คือ กลุ่มที่ยึดมนุษย์เป็นศูนย์กลางมีการปฏิบัติกับสัตว์อื่นโดยมีความเชื่อว่า มีเพียงมนุษย์เท่านั้นที่มีคุณค่าในตัวเองสิ่งมีชีวิตอื่นนั้นไม่มีสถานะทางศีลธรรมเท่าเทียมกับมนุษย์ไม่ว่าจะเป็นในด้านกายภาพหรือทางด้านคุณค่าทางศีลธรรม ซึ่งเป็นแนวความคิดพื้นฐานของศาสตร์ต่างๆ ถูกพัฒนามาโดยมีมนุษย์เป็นศูนย์กลางและถือว่าเผ่าพันธุ์มนุษย์สามารถปฏิบัติต่อเผ่าพันธุ์อื่นอย่างไรก็ได้ เพราะมนุษย์มีอำนาจและเจตจำนงที่จะทำเช่นนั้น^๒ แนวคิดแบบยึดมนุษย์

^๑ Singer, Peter. “Practical Ethics: Second Edition, (New York : Cambridge University Press, 1995). p.55.

^๒ Peter Singer, *Animal Liberation: A New Ethics for our Treatment of Animals*, (New York: A New York Review Book, 1975), p. 7.

เป็นศูนย์กลางทำให้เกิดปัญหาข้อถกเถียงจากกลุ่มที่เห็นว่าสัตว์ก็มีสถานะทางศีลธรรมเช่นกัน โดยข้อถกเถียงดังกล่าวนี้นำไปสู่ข้อเรียกร้องให้ปฏิบัติต่อสัตว์อื่นหรือสิ่งมีชีวิตอื่นโดยเคารพสิทธิตามธรรมชาติ เพราะมนุษย์เองก็ไม่แตกต่างจากสัตว์อื่นในในด้านวิวัฒนาการมนุษย์ก็วิวัฒนาการมาจากสัตว์ด้วย แม้ว่ามนุษย์และสัตว์จะไม่เท่าเทียมกันในบางเรื่องแต่มนุษย์ก็ไม่ควรหยิ่งทะนงในเผ่าพันธุ์ความเป็นมนุษย์ในตนเองจนละเลยต่อธรรมชาติแวดล้อมอื่นๆ ทั้งหมด

ริชาร์ด ดอว์สกิน ได้ยกตัวอย่างโต้แย้งว่า ความรู้สึกที่ว่าสมาชิกของสปีชีส์ตัวเองควรที่จะได้รับการคำนึงถึงทางจริยธรรมเป็นพิเศษเมื่อเทียบกับสมาชิกของสปีชีส์อื่นๆ นั้น เป็นความคิดที่ยังรากฝังลึกมานานแล้ว การฆาตกรรมผู้อื่นในขณะที่ไม่มีความเชื่อว่าเป็นอาชญากรรมร้ายแรงที่สุดเท่าที่คนธรรมดาจะทำได้ สิ่งเดียวที่ถือได้ว่าเป็นข้อห้ามที่ใหญ่กว่านั้นในวัฒนธรรมเราก็คือการกินเนื้อมนุษย์ด้วยกันเอง (ถึงแม้คนคนนั้นจะตายแล้วก็ตาม) ทั้งที่เรากลับสนุกสนานอยู่กับการกินเนื้อสัตว์สปีชีส์อื่นๆ เราหลายคนหดหูใจกับการตัดสินใจประหารชีวิตอาชญากรที่แม้จะกระทำชั่วที่สุดก็ตามขณะที่เรากลับยอมรับได้อย่างสบายใจกับการยิงทิ้งสัตว์ที่มากทำลายพืชผลโดยไม่ต้องผ่านการดำเนินคดี แน่แน่นอนว่าเรายังฆ่าสมาชิกสปีชีส์อื่นๆ ที่ไม่เป็นอันตรายใดๆ เลยเพียงเพื่อการพักผ่อนและความบันเทิงเท่านั้น ตัวอ่อนของมนุษย์ซึ่งไม่ได้มีความคิดความรู้สึกมากไปกว่าตัวอะมีบา กลับได้รับการปกป้องทั้งทางศาสนาและทางกฎหมายมากขึ้นเสียยิ่งกว่าที่ลิงชิมแปนซีตัวเต็มวัยจะได้รับ ทั้งที่ชิมแปนซีเองมีความรู้สึกนึกคิด และหลักฐานการทดลองเมื่อไม่นานมานี้ยังบอกด้วยว่าพวกมันน่าจะถึงขั้นสามารถเรียนรู้ภาษามนุษย์ได้”^๓ ทรรศนะดังกล่าวนี้นำไปสู่ข้อวิพากษ์ถึงปัญหาสถานะทางศีลธรรมของมนุษย์และสิ่งมีชีวิตอื่นว่ามีอยู่อย่างไร ซึ่งเป็นการอภิปรายเพื่อคลี่คลายปัญหาโดยนักสิทธิสัตว์และนักสิ่งแวดล้อมกลุ่มที่เห็นว่าสัตว์มีสถานะทางศีลธรรมเท่ากับมนุษย์ กลุ่มดังกล่าวได้พยายามผนวกเอาพุทธจริยศาสตร์เข้ากับแนวคิดแบบยึดมนุษย์เป็นศูนย์กลาง (อีกชื่อหนึ่งว่า เผ่าพันธุ์นิยม)^๔ เช่น มีการนำเสนอว่าพุทธจริยศาสตร์มีการปฏิบัติกับสัตว์เยี่ยงทรัพย์สินเงินทอง โดยให้สถานะทางศีลธรรมเฉพาะกับมนุษย์เท่านั้นไม่คำนึงถึงสิ่งมีชีวิตอื่น เนื่องจากคุณลักษณะเฉพาะบางอย่างเป็นตัวกำหนดคุณค่าในชีวิต ยิ่งไปกว่านั้นยังมีการพูดถึงมุมมองชาวพุทธกับสิ่งแวดล้อม ว่าในคัมภีร์ฉบับภาษาบาลีไม่มีคำสอนในเรื่องคุณค่าในตนเองของสิ่งมีชีวิต และเผ่าพันธุ์ต่างๆ ซึ่งทั้งหมดส่งผลกระทบต่อในเชิงลบ นักจริยศาสตร์สิ่งแวดล้อมแสดงความคิดเห็นเชิงว่าการมองว่าสิ่งมีชีวิตที่ไม่ใช่มนุษย์ไม่มี

^๓ ดอว์สกิน ริชาร์ด, ยืนเห็นแก่ตัว. พิมพ์ครั้งที่ ๒. แปลโดย เจษฎา เด่นดวงบริพันธ์ สำนักพิมพ์มติชน.

กรุงเทพมหานคร: ๒๕๕๙. หน้า ๔๖-๔๗.

^๔ Paul Waldau. The Specter of Speciesism. Buddhist and Christian Views of Animals,

(New York : Oxford University Press 2001. p.120.

คุณค่าหรือไม่มีความสำคัญในทางหลักจริยธรรมเป็นที่มาของการฆ่าและทารุณสัตว์ตามใจชอบ แม้จะมีการใช้สัตว์เป็นเครื่องมืออย่างโหดร้ายปฏิบัติกับสัตว์เลี้ยงทรัพยากรสัตว์ แต่ปรากฏว่าบทบัญญัติในคัมภีร์พระไตรปิฎกฉบับภาษาบาลีไม่มีการกล่าวโทษหรือตำหนิการกระทำอย่างทารุณเหล่านี้^๕

ผู้วิจัยจึงต้องการร่วมตอบปัญหาแนวคิดสถานะทางศีลธรรมของสัตว์และประเมินเหตุผลของกลุ่มต่างๆ ที่ได้ยกมากล่าวข้างต้นทั้งกลุ่มที่ยึดมนุษย์เป็นศูนย์กลาง ยึดสิ่งมีชีวิตเป็นศูนย์กลางและยึดคุณค่าเป็นศูนย์กลางมีเหตุผลเพียงพอหรือไม่เพื่อหาคำตอบที่สามารถยอมรับร่วมกันได้ โดยในเบื้องต้นมีสมมติฐานว่า พุทธจริยศาสตร์ปฏิเสธสถานะของมนุษย์ว่าสูงกว่าสิ่งมีชีวิตอื่น สัตว์กับมนุษย์ไม่มีความแตกต่างกันทางด้านศีลธรรม ส่วนพีชนั้นพุทธจริยศาสตร์เห็นว่าเป็นเพียงพืชไม่เรียกว่าสิ่งมีชีวิต แต่ถึงอย่างไรก็ยังคงส่งผลกระทบต่อสิ่งมีชีวิตโดยตรงและโดยอ้อมอยู่ดีจึงจัดอยู่ในสิ่งที่ต้องได้รับการปกป้องทางศีลธรรมด้วย เพราะการทำอันตรายแก่พืชก็เท่ากับทำอันตรายแก่มนุษย์และสัตว์รวมทั้งสิ่งแวดล้อมด้วยนั่นเอง พุทธจริยศาสตร์ตอบปัญหาเกี่ยวกับสถานะทางศีลธรรมของมนุษย์และสิ่งมีชีวิตอื่นอย่างไร พุทธจริยศาสตร์อยู่ในกลุ่มใดระหว่างกลุ่มที่เห็นว่าสัตว์ไม่มีสถานะทางศีลธรรมมีเพียงมนุษย์เท่านั้น ๒). สัตว์มีสถานะทางศีลธรรมแต่ไม่เท่ากับมนุษย์ และ ๓) สัตว์มีสถานะทางศีลธรรมเทียบเท่ากับมนุษย์ เพื่อให้ข้อสงสัยเหล่านี้ได้รับการพิจารณาที่หลากหลายเพื่อให้เกิดความชัดเจนมากที่สุด โดยนำเสนอประเด็นอภิปราย ๓ ข้อคือ (๑) สถานะทางศีลธรรมของมนุษย์และสิ่งมีชีวิตอื่นในวรรณคดีของนักปราชญ์ (๒) พุทธจริยศาสตร์สถานะทางศีลธรรมของมนุษย์และสิ่งมีชีวิตอื่น และ (๓) การประยุกต์พุทธจริยศาสตร์กับมนุษย์และสิ่งมีชีวิตอื่น โดยการอภิปรายเพื่อตอบคำถามเหล่านี้จะนำไปสู่การปฏิบัติของมนุษย์ต่อมนุษย์ มนุษย์กับสิ่งมีชีวิตอื่นในหลากหลายกรณีและสรุปผลการวิจัยเชิงทฤษฎีการประยุกต์ใช้พุทธจริยศาสตร์เพื่อนำไปสู่อุดมคติของชีวิตที่ดีต่อไป

๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๑.๒.๑ เพื่อศึกษาวรรณคดีของนักปราชญ์สามกลุ่มเกี่ยวกับสถานะทางศีลธรรมของมนุษย์และสิ่งมีชีวิตอื่น

๑.๒.๒ เพื่อศึกษาแนวคิดจริยศาสตร์เกี่ยวกับมนุษย์และสิ่งมีชีวิตอื่นในพระพุทธศาสนา

๑.๒.๓ เพื่อศึกษาการประยุกต์ใช้พุทธจริยศาสตร์กับมนุษย์และสิ่งมีชีวิตอื่น

^๕ Ibid., p. 25.

๑.๓ ปัญหาที่ต้องการทราบ

๑.๓.๑ ทรรศนะของนักปรัชญาสามกลุ่มเกี่ยวกับสถานะทางจริยธรรมของมนุษย์และสิ่งมีชีวิตอื่นเป็นอย่างไร

๑.๓.๒ แนวคิดจริยศาสตร์เกี่ยวกับมนุษย์และสิ่งมีชีวิตอื่นในพระพุทธศาสนาเป็นอย่างไร

๑.๓.๓ การประยุกต์พุทธจริยศาสตร์เกี่ยวกับมนุษย์และสิ่งมีชีวิตอื่นเป็นอย่างไร

๑.๔ คำจำกัดความที่ใช้ในการวิจัย

๑.๔.๑ เผ่าพันธุ์นิยม หมายถึง แนวคิดที่นำเอามนุษย์เป็นศูนย์กลาง ไม่คำนึงถึงสัตว์อื่นว่ามีคุณธรรมเทียบเท่ากับมนุษย์

๑.๔.๒ พุทธจริยศาสตร์ หมายถึง วิชาที่ว่าด้วยจริยศาสตร์ทางพุทธศาสนา เช่น ระบบแนวคิดเกี่ยวกับความถูกต้องและความผิด สิ่งที่ควรและไม่ควรกระทำ

๑.๔.๓ สิ่งมีชีวิตอื่น หมายถึง สัตว์ที่มีลมหายใจและพืชที่สามารถมองเห็นได้ตามธรรมชาติในโลกเท่านั้น

๑.๔.๔ สถานะทางศีลธรรม หมายถึง คุณค่าในตัวเองของมนุษย์ สัตว์และพืช

๑.๔.๕ ประยุกต์ใช้ หมายถึง การนำพุทธจริยศาสตร์ไปประยุกต์ใช้กับปัญหาการโคลนนิ่ง, การรุกรายชาติ, สิทธิสัตว์และสวัสดิภาพสัตว์, การบริโภคอาหารของมนุษย์และปัญหาความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อม

๑.๔.๖ นักปรัชญาสามกลุ่ม หมายถึง กลุ่มนักปรัชญาสายตะวันตกและตะวันออก ที่มีแนวคิดแตกต่างกัน ๓ กลุ่ม คือ กลุ่มที่เห็นว่าสัตว์ไม่มีสถานะทางศีลธรรม กลุ่มที่เห็นว่าสัตว์มีสถานะทางศีลธรรมแต่ไม่เท่ามนุษย์และ กลุ่มที่เห็นว่าสัตว์มีสถานะทางศีลธรรมเท่ากับมนุษย์

๑.๕ ขอบเขตของการวิจัย

๑.๕.๑ ขอบเขตด้านเนื้อหา

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) ซึ่งมีขอบเขตในการศึกษาคือ

๑. ศึกษาทรรศนะของนักปรัชญาสามกลุ่มเกี่ยวกับสถานะทางจริยธรรมของมนุษย์และสิ่งมีชีวิตอื่นเป็นอย่างไร

๒. ศึกษาทรรศนะของพุทธจริยศาสตร์เกี่ยวกับมนุษย์และสิ่งมีชีวิตอื่น

๓. ศึกษาการประยุกต์ใช้พุทธจริยศาสตร์กับมนุษย์และสิ่งมีชีวิตอื่น

๑.๕.๒ ขอบเขตวิจัยด้านเอกสาร

๑.๕.๒.๑ แนวคิดทางจริยศาสตร์ในพุทธปรัชญา ศึกษาจากพระไตรปิฎกและอรรถกถา นิกายเถรวาท เฉพาะพระไตรปิฎกใช้ฉบับภาษาไทย มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ.๒๕๓๙, และ บทความเรื่องพระพุทธศาสนาและแนวคิดเผ่าพันธุ์นิยมแนวคิดด้านลบของสังคมตะวันตกที่มีต่อความ เชื่อทางพระพุทธศาสนา

๑.๕.๒.๒ แนวคิดทางจริยศาสตร์ตะวันตกที่เกี่ยวข้อง เช่น หนังสือเรื่องกำเนิดสปีชีส์ ของ ชาร์ล ดาร์วิน, การปลดปล่อยสัตว์ (Animal Liberation) ของ ปีเตอร์ ซิงเกอร์, รากฐานของ อภิปรัชญาแห่งศีลธรรม (The Foundations of the Metaphysics of Morals) โดย อิมมานูเอล ค้านท์ (Immanuel Kant), ศึกษาจากงานของนักปรัชญาตามที่ระบุใน ๑.๕.๒.๑

๑.๖ ทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ต่อไปนี้เป็นรายชื่อเอกสารที่มีเนื้อหาเกี่ยวข้องกับงานวิจัยเล่มนี้

๑.๖.๑ เอกสารและหนังสือ

๑) สมภาร พรหมทา ได้กล่าวไว้ในหนังสือเรื่อง กิน ในทัศนะของพระพุทธศาสนา ว่า “การที่พระพุทธองค์ทรงอนุญาตให้สาวกกินเนื้อสัตว์ได้ ควรเข้าใจว่าเป็นคนละเรื่องกับการสนับสนุน ให้กินเนื้อสัตว์ ระบบจริยธรรมของพุทธศาสนาเถรวาทนั้น เป็นระบบที่คิดเผื่อให้มีทางออก สำหรับ สถานการณ์ที่เราไม่อาจรู้ล่วงหน้าได้ จึงไม่เหมือนกับระบบจริยธรรมตะวันตก พระพุทธองค์ทรงคิด เช่นนี้ จึงทรงอนุญาตให้ชาวพุทธบริโภคเนื้อสัตว์ได้ เราจะรู้ได้อย่างไรว่าในอนาคตหลังจากที่ทรง ปรีนิพพานแล้ว พุทธศาสนาอาจแพร่เข้าไปในดินแดนที่อาหารหลักของผู้คนคือเนื้อสัตว์ (เช่นบริเวณ ขั้วโลกเหนือที่ปลูกพืชแทบจะไม่ได้เลย มีแต่ปลาและเนื้อเท่านั้นที่ผู้คนจะกินเป็นอาหารได้) การปิด ประตูสนธิสำหรับการกินเนื้อสัตว์ จึงอาจเป็นอุปสรรคต่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนา แต่การมีประตู ออกที่โรงหนัง ไม่ได้แปลว่าเป็นการเชิญชวนให้ทุกคนออกมาจากโรงหนัง การมีอยู่ของประตูนั้น ควร เข้าใจว่ามีอยู่ในฐานะช่องทางสำหรับการเลือก จริยธรรมแบบที่ไม่มีช่องทางสำหรับการเลือกเลยนั้น พุทธศาสนาเถรวาทถือว่าเป็นจริยธรรมที่สุตโต่ง การที่ฝ่ายมหายานมีความปรารถนา ที่จะให้โลกนี้ลด การฆ่าสัตว์เพื่อเป็นอาหารมนุษย์นั้น ต้องถือว่าเป็นเจตนาดีอย่างไม่มีข้อสงสัย ยิ่งในโลกปัจจุบันที่ อุตสาหกรรมอาหารที่มาจากเนื้อสัตว์ กระทำในรูปธุรกิจที่มีการเลี้ยงสัตว์คราวละมากๆ และฆ่าสัตว์ เพื่อส่งตลาดคราวละมากๆ ข้อเสนอของฝ่ายมหายานยังมีน้ำหนักมากขึ้นเป็นเงาตามตัว สิ่งที่เราไม่ อาจปฏิเสธได้ก็คือ การที่เรายังกินเนื้อสัตว์อยู่ เป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้เกิดความชั่วร้าย ที่กลายเป็น ระบบไปแล้วนี้ยังดำรงอยู่ต่อไป สัตว์จำนวนมากต้องถูกเลี้ยงในสถานที่ที่แออัด ถูกปฏิบัติอย่างไม่

มีคุณค่าโดยเจ้าของธุรกิจและผู้ที่เกี่ยวข้อง รวบรวมหนึ่งเมื่อเนื้อของมันจะให้ค่าตอบแทนสูงสุดแก่ผู้ลงทุน พวกมันก็จะถูกกวาดต้อนไปเชือด นี่คือปาณาติบาตที่ทำอย่างเป็นระบบ เป็นวงจร และอย่างไร้ปราศจากความสำนึกทางศีลธรรมใดๆ”^๖

จะเห็นว่าผลงานชิ้นนี้จะมุ่งเน้นถึงปัญหาเกี่ยวกับการกินของมนุษย์ที่เป็นปัญหาทางพุทธจริยศาสตร์ ซึ่งแตกต่างจากงานวิทยานิพนธ์ของผู้วิจัยที่มุ่งศึกษาทัศนะทางจริยศาสตร์ของพุทธศาสนาเกี่ยวกับปัญหาเฝ้าพันธุนิยม สิทธิสัตว์ และการตัดแปลงพันธุกรรมในมนุษย์ สัตว์และพืช โดยใช้หลักทางพุทธจริยศาสตร์เป็นเกณฑ์ในการอภิปราย พร้อมทั้งเสนอแนวทางการนำไปประยุกต์ใช้แก้ปัญหาที่เหมาะสม

๒) จิราภรณ์ คชเสนี ได้กล่าวไว้ในหนังสือมนุษย์กับสิ่งแวดล้อม สรุปใจความว่า “มนุษย์มิได้เป็นศูนย์กลางของโลก ทุกสิ่งในโลกมิได้มีอยู่เพื่อรับใช้มนุษย์ เนื่องด้วยในระดับความจริงสูงสุดไม่มีสิ่ง ที่เรียกว่า “มนุษย์” ดังนั้น การกล่าววามนุษย์เป็นศูนย์กลางของโลกจึงไร้สาระ โดยภาพรวมความมีอยู่ของทุกสิ่งเป็นไปได้อีกโดยอิงอาศัยทุกสิ่ง ไม่มีสิ่งใดเลยที่มีอยู่โดยเป็นศูนย์กลางให้สิ่งอื่นเข้ามารับใช้”^๗

ผลงานชิ้นนี้ได้ให้ข้อโต้แย้งที่สำคัญเกี่ยวกับมนุษย์และสิ่งแวดล้อม อันเป็นประโยชน์ต่องานวิจัยของผู้วิจัยที่ต้องการประยุกต์ใช้หลักธรรมในพระพุทธศาสนากับมนุษย์และสิ่งมีชีวิตอื่น ถึงอย่างนั้นผลงานชิ้นนี้ก็ยังคงแตกต่างจากวิทยานิพนธ์ของผู้วิจัย เพราะว่า ผลงานของผู้วิจัยประสงค์จะตอบคำถามที่เกี่ยวข้องกับมนุษย์ สัตว์และพืชในปัญหาทางจริยศาสตร์

๓) พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต) นำเสนอในหนังสือเรื่อง “การแพทย์ยุคใหม่ในพุทธทัศน์”^๘ สรุปใจความได้ว่า ปัญหาจริยธรรมในโลกสมัยใหม่มีความซับซ้อนมากกว่าในสมัยพุทธกาล จึงมีความจำเป็นต้องนำหลักการทางพระพุทธศาสนามาช่วยวิเคราะห์ถึงปัญหาจริยธรรมที่หลากหลายนี้ เช่น ตัวอ่อนมนุษย์ เกณฑ์ตัดสินการเกิดและลักษณะการตายของมนุษย์ ปัญหาโรคทางพันธุกรรม หลักจริยธรรมกับงานวิจัยทางการแพทย์ในมุมมองทางพระพุทธศาสนา

^๖ สมภาร พรหมทา, กิน : ในมุมมองของพระพุทธศาสนา, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : โครงการเผยแพร่ผลงานทางวิชาการ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๗). หน้า ๗๕-๗๘.

^๗ จิราภรณ์ คชเสนี, มนุษย์กับสิ่งแวดล้อม, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๗), หน้า ๓๑๘.

^๘ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), การแพทย์ยุคใหม่ในพุทธทัศน์, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ บริษัทสหธรรมิก จำกัด, ๒๕๕๑), หน้า ๑๕.

จะเห็นได้ว่า ผลงานข้างต้นไม่ได้กล่าวถึงรายละเอียดเรื่องการดัดแปลงพันธุกรรมสิ่งมีชีวิต ซึ่งเป็นเทคโนโลยีชีวภาพสมัยใหม่ การดัดแปลงพันธุกรรมสิ่งมีชีวิตนี้มีความซับซ้อนเชิงโครงสร้างทางปัญหาทางจริยธรรมที่มากกว่าปัญหาในครั้งอดีต และมีใช้ทำการดัดแปลงแต่เฉพาะมนุษย์เท่านั้น แต่การดัดแปลงนี้รวมไปถึงสัตว์และพืชด้วย

๔) จักรกฤษณ์ ควรวจน์ กล่าวไว้ในหนังสือ GMO สงครามเทคโนโลยีชีวภาพ สรุปความว่า หากในอนาคตมีหลักฐานแสดงว่า การเป็นริกร่วมเพศของบุคคลมีผลมาจากยีนชนิดหนึ่ง และมีการตรวจพบยีนดังกล่าวกับทารกในครรภ์เช่นนี้ เราควรจะทำลายทารกที่ตรวจพบยีนที่ทำให้เป็นริกร่วมเพศนั้นหรือไม่ เช่นเดียวกัน หากปรากฏว่ายีนมีผลทำให้บุคคลกลายเป็นคนวิกลจริต เป็นคนสูบบุหรี่ มีนิสัยก้าวร้าว หรือมีพฤติกรรมเบี่ยงเบนทางเพศ กรณีเช่นนี้จะถือว่าบุคคลที่มียีนดังกล่าวไม่เป็นที่พึงปรารถนาของสังคมหรือไม่ เมื่อเป็นเช่นนี้หากบิดามารดาได้รับรู้ถึงความบกพร่องของยีนในทารกแล้ว อาจนำไปสู่การทำแท้งได้^๙

จะเห็นว่าผลงานชิ้นนี้จะมุ่งเน้นถึงความก้าวหน้าของเทคโนโลยีชีวภาพ และการตัดต่อพันธุกรรมของมนุษย์ ซึ่งแตกต่างจากงานวิทยานิพนธ์ของผู้วิจัยที่มุ่งศึกษาทัศนะทางจริยศาสตร์ของพุทธศาสนาเกี่ยวกับปัญหาการดัดแปลงพันธุกรรมในมนุษย์ สัตว์และพืช ผันเป็นผลพวงของความเจริญก้าวหน้าทางเทคโนโลยีชีวภาพก่อให้เกิดปัญหาเชิงจริยศาสตร์ที่ซับซ้อนขึ้น

๕) อำนาจ ยอดทอง, กล่าวไว้ในบทความเรื่องแนวคิดสิทธิสัตว์ในเบญจศีล-เบญจธรรม สรุปใจความว่า “แม้มนุษย์จะเหนือกว่าสัตว์อื่น ๆ ในด้านภาษาและเหตุผลก็ตามสิ่งนี้ก็ได้หมายความว่ามนุษย์มีสิทธิที่จะทำลายชีวิตหรือทารุณกรรมสัตว์อื่นตามใจชอบ ถึงแม้ว่านักสิทธิสัตว์จะให้ความสำคัญกับมนุษย์และสัตว์ว่ามีสิทธิเท่าเทียมกัน แต่ก็ไม่ได้หมายความว่านักสิทธิสัตว์จะไม่ยอมรับว่ามนุษย์มีลักษณะบางอย่างที่แตกต่างจากสัตว์ เพียงแต่คุณลักษณะเหล่านี้เป็นเพียงศักยภาพหรือความสามารถที่แตกต่างกันเท่านั้น และความแตกต่างนี้นักสิทธิสัตว์เห็นว่าไม่ควรเป็นเหตุผลที่สนับสนุนให้มนุษย์กระทำอะไรบางอย่างต่อชีวิตสัตว์อื่นได้ตามใจชอบ”^{๑๐}

จะเห็นว่าบทความชิ้นนี้ศึกษาเฉพาะแนวคิดด้วยสิทธิสัตว์ในทัศนะของพุทธศาสนาเถรวาทเท่านั้น แตกต่างจากงานวิทยานิพนธ์ของผู้วิจัยที่ศึกษาทั้งมนุษย์ สัตว์และพืช รวมถึงปัญหาสิ่งมีชีวิตตัดต่อพันธุกรรมที่เป็นปัญหาจริยธรรมที่เกี่ยวข้องกับมนุษย์ สัตว์และพืชด้วย

^๙ จักรกฤษณ์ ควรวจน์, GMO สงครามเทคโนโลยีชีวภาพ, (กรุงเทพมหานคร : บริษัทเนชั่นมัลติมีเดียกรุ๊ป จำกัด(มหาชน), ๒๕๕๕), หน้า ๒๔.

^{๑๐} อำนาจ ยอดทอง .แนวคิดด้วยสิทธิสัตว์ในเบญจศีล-เบญจธรรม.บทความทางวิชาการงานวิสาขบูชาโลกปี ๒๕๕๕. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร : ๒๕๕๕.

๖) พระมหาพรชัย สิริวิโร, ดร. นำเสนอบทความวิจัยเรื่อง พุทธจริยศาสตร์เป็นจริยศาสตร์ประเภทอันตวิทยาหรือกรณีธรรม สรุปผลการวิจัยว่า พุทธจริยศาสตร์ไม่เป็นทั้งจริยศาสตร์ประเภทอันตวิทยา(Teleological ethics) หรือจริยศาสตร์ประเภทกรณีธรรม (Deontological ethics) แต่พุทธจริยศาสตร์เป็นระบบแนวคิดเชิงปรัชญาที่เชื่อมโยงและโต้แย้งทั้งจริยศาสตร์ประเภทกรณีธรรม ที่ให้ความสำคัญแก่บุคคลเป็นหน่วยวิเคราะห์ ซึ่งมีทั้งเจตนาของการกระทำ ผลการกระทำและการปฏิบัติการกระทำนั้นๆ ที่ถึงพร้อมด้วยใจ แต่มิได้ยึดมั่นจนเกิดตัวเราของเราเพราะพุทธจริยศาสตร์นั้นเป็นปรัชญาอนัตตา^{๑๑}

จะเห็นได้ว่า ผลงานดังกล่าวข้างต้นให้หลักเกณฑ์วินิจฉัยเกี่ยวกับพุทธจริยศาสตร์อย่างกว้างๆ เพื่อใช้ในการตรวจสอบกับประเด็นปัญหาทางจริยศาสตร์ในกรณีที่เกิดปัญหาภาวะอหิหลักอหิเหลือทางศีลธรรม (moral dilemma) ซึ่งมีประโยชน์ต่องานวิจัยของผู้วิจัยเมื่อเกิดกรณีที่ไม่อาจนำหลักพุทธจริยศาสตร์ไปประยุกต์ใช้กับปัญหาสถานะทางศีลธรรมของมนุษย์และสิ่งมีชีวิตอื่นโดยตรงได้

๗) ชาร์ล ดาร์วิน เขาได้ทำการปฏิวัติความเชื่อเดิม ๆ เกี่ยวกับที่มาของสิ่งมีชีวิต และเสนอทฤษฎีซึ่งเป็นทั้งรากฐานของทฤษฎีวิวัฒนาการสมัยใหม่ และหลักการพื้นฐานของกลไกการคัดเลือกโดยธรรมชาติ (natural selection) เขาตีพิมพ์ข้อเสนอของเขาในปี ค.ศ. 1859 ในหนังสือชื่อ The Origin of Species (กำเนิดของสรรพชีวิต) ซึ่งเป็นผลงานที่มีชื่อเสียงที่สุดของเขา ผลงานนี้ปฏิเสธแนวคิดทางวิทยาศาสตร์ทั้งหมดที่เคยมีมาก่อนหน้านี้เกี่ยวกับการกลายพันธุ์ของสปีชีส์ งานของดาร์วินทำให้เกิดวิวัฒนาการสืบเนื่องต่อมา โดยดัดแปลงมาเป็นคำอธิบายทางวิทยาศาสตร์ที่มีอิทธิพลยิ่งต่อแนวคิดเรื่องความหลากหลายทางชีววิทยาในธรรมชาติ ในปี ค.ศ. ๑๘๗๑ เขาได้ตรวจดู วิวัฒนาการของมนุษย์ และ การคัดเลือกทางเพศ ในหนังสือ The Descent of Man, and Selection in Relation to Sex^{๑๒} ตามด้วย The Expression of the Emotions in Man and Animals.^{๑๓} ซึ่งได้ตีพิมพ์เป็นหนังสือชุดหลายเล่ม เขาได้กล่าวถึงทฤษฎีการคัดสรรโดยธรรมชาติตอนหนึ่งว่า “ ในเมื่อมนุษย์มีความสามารถและได้สร้างผลิตผลอันยิ่งใหญ่ด้วยขั้นตอนและด้วยจิตใจสำนึกของเขาในวิธีการคัดเลือก แล้วอะไรเล่าที่ธรรมชาติจะส่งผลกระทบมิได้ มนุษย์เพียงกระทำต่อลักษณะ

^{๑๑} พระมหาพรชัย สิริวิโร,ดร. “พุทธจริยศาสตร์เป็นจริยศาสตร์ประเภทอันตวิทยาหรือกรณีธรรม”, วารสารบัณฑิตศึกษาปริทรรศน์, ปีที่ ๑๒ ฉบับที่ ๒ (พฤษภาคม-สิงหาคม ๒๕๕๙): ๔๙-๖๑.

^{๑๒} Charles Darwin, *The Descent of Man, and Selection in Relation to Sex*, Princeton University Press., New Jersey: 1981.

^{๑๓} _____, *The Expression of the Emotions in Man and Animals*, D. Appleton and Company., New York: 1897.

ภายนอกที่มองเห็น แต่ธรรมชาติไม่ใส่ใจเลยกับลักษณะที่ปรากฏ นอกเสียจากว่าลักษณะนั้นอาจมีประโยชน์ต่อสิ่งมีชีวิต ธรรมชาติอาจส่งผลกระทบต่ออวัยวะภายในทุกส่วน ต่อทุกข้อกระดูกประกอบที่แตกต่าง และต่อเครื่องจักรมีชีวิตทั้งหมด มนุษย์เลือกแต่ลักษณะที่ดีต่อพวกตน ธรรมชาติคัดเลือกลักษณะที่ดีต่อสิ่งมีชีวิตที่ธรรมชาติสนใจ”^{๑๔}

ผลงานของดาร์วิน แสดงถึงทฤษฎีวิวัฒนาการและการคัดสรรโดยธรรมชาติที่ถือว่าเป็นการให้ข้อมูลทางชีววิทยาที่สำคัญเพื่อเป็นประโยชน์ในการทำความเข้าใจสิ่งมีชีวิต ซึ่งมีประโยชน์อย่างยิ่งต่อวิทยานิพนธ์ของผู้วิจัยที่ศึกษาถึง วิธีการประยุกต์ใช้พุทธจริยศาสตร์กับปัญหาเผ่าพันธุ์นิยม การละเมิดสิทธิสัตว์ และการดัดแปลงพันธุกรรมของสิ่งมีชีวิต เพราะแนวคิดของดาร์วินให้มุมมองที่เป็นประโยชน์ในการวิเคราะห์เชิงปรัชญา

๘) **พอล วอลเดา (Paul Waldau)**^{๑๕} ได้แสดงทรรศนะในหนังสือเรื่อง *The Specter of Speciesism. Buddhist and Christian Views of Animals* ว่า “ศาสนาพุทธมีการปฏิบัติกับสัตว์เยี่ยงทรัพย์สินเงินทอง พระพุทธศาสนาให้ความสำคัญทางหลักศีลธรรมเฉพาะกับมนุษย์เท่านั้น ไม่คำนึงถึงสัตว์อื่น เนื่องจากคุณลักษณะเฉพาะบางอย่างจะเป็นตัวกำหนดคุณค่าในชีวิต ยิ่งไปกว่านั้นยังมีการพูดถึงมุมมองชาวพุทธกับสิ่งแวดลอม ว่าในคัมภีร์ฉบับภาษาบาลีไม่มีคำสอนในเรื่องคุณค่าในตนเองของสิ่งมีชีวิต และเผ่าพันธุ์ต่างๆ ผลกระทบในเชิงลบจากแนวคิดเผ่าพันธุ์นิยมมาจากการที่พุทธศาสนิกชนเชื่อว่ามนุษย์เหนือกว่าบรรดาสัตว์ทั้งหลาย เขาจึงสรุปว่าพระพุทธศาสนาเป็นศาสนาแห่งเผ่าพันธุ์นิยม”^{๑๖}

จะเห็นได้ว่าผลงานดังกล่าวข้างต้นไม่ได้กล่าวถึงรายละเอียดเรื่องการดัดแปลงพันธุกรรมสิ่งมีชีวิต ซึ่งเป็นเทคโนโลยีชีวภาพสมัยใหม่ การดัดแปลงพันธุกรรมสิ่งมีชีวิตนี้มีความซับซ้อนเชิงโครงสร้างทางปัญหาจริยศาสตร์ที่มากกว่าปัญหาในอดีต เนื่องจากการติดต่อโครงสร้างขั้นพื้นฐานของสิ่งมีชีวิตในระดับยีน (gene) ที่เป็นพันธุกรรม และมีไขเฉพาะสัตว์ หรือพืชเท่านั้น ยังรวมไปถึงมนุษย์อีกด้วย

๙) **โคลเล็ต ไชเบอร์ราส (Colette Sciberras)** เขียนบทความในวารสารพุทธจริยศาสตร์ (*Journal of Buddhist Ethics*) เรื่อง พระพุทธศาสนาและแนวคิดเผ่าพันธุ์นิยม มุมมองด้าน

^{๑๔} ดูรายละเอียดใน ชาร์ลส์ ดาร์วิน, *กำเนิดสปีชีส์ The Origin of Species*, แปลโดย นำชัย ชีววิวรรณ และคณะ, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์สารคดี, ๒๕๕๘). หน้า ๙๗.

^{๑๕} Paul Waldau. *The Specter of Speciesism. Buddhist and Christian Views of Animals*, (New York : Oxford University Press., 2001), p.65.

^{๑๖} Ibid., p. 66.

ลอบของสังคมตะวันตกที่มีต่อความเชื่อทางพระพุทธศาสนา(Buddhism and Speciesism : on the Misapplication of Western Concepts to Buddhist Beliefs) ทำให้พระพุทธศาสนากลายเป็นศาสนาแห่งเผ่าพันธุ์นิยม ดังข้อความที่เขาได้กล่าวไว้ว่า “การนำเสนอของพอล วอลเดานันนั้นถูกต้องที่ว่าศาสนาพุทธมีแนวคิดเผ่าพันธุ์นิยมอยู่จากความหมายโดยนัยที่มนุษย์สามารถพัฒนาตนเองได้ดีกว่าสัตว์ มีโอกาสหลุดพ้นจากสังสารวัฏ^{๑๗}

ผลงานชิ้นนี้กล่าวถึงพระพุทธศาสนาว่ามีแนวคิดเผ่าพันธุ์นิยมและข้อโต้แย้งเกี่ยวกับประเด็นเผ่าพันธุ์นิยมเป็นหลักโดยไม่ได้มีการให้ข้อมูลของพระพุทธศาสนาที่ละเอียดอย่างเพียงพอ ซึ่งมีประโยชน์ต่องานวิทยานิพนธ์ของผู้วิจัยตรงที่เป็นการชี้ประเด็นทางปรัชญาที่สำคัญอันเป็นข้อสงสัยที่มีต่อพุทธศาสนา

๑๐) ปีเตอร์ ซิงเกอร์(Peter Singer) ได้กล่าวไว้ในหนังสือ Practical Ethics^{๑๘} และหนังสือ Animal Liberation^{๑๙} มีเนื้อหาภายในของหนังสือเป็นการแสดงให้เห็นว่าสัตว์มีความสำคัญต่อมนุษย์มากน้อยเพียงใด สัตว์ทุกตัวล้วนเท่าเทียมกัน มีเพียงหนึ่งชีวิตเช่นเดียวกัน รักเหล่านั่นล้วนรักชีวิตตนเองไม่ต่างกับมนุษย์ มนุษย์ควรปรับเปลี่ยนตนเองและแสดงศีลธรรมออกมา เพื่อปกป้องสัตว์เหล่านั้น แนวคิดของปีเตอร์ ซิงเกอร์นำมาสู่การปฏิวัติทางความคิดเรื่องสิทธิสัตว์ ให้เข้าถึงทุกคนได้ง่ายขึ้น ต่อมาด้วยเป็นแรงผลักดันในการออกกฎหมายเรื่องสิทธิสัตว์และการป้องกันการทารุณกรรมสัตว์อย่างเป็นรูปธรรม^{๒๐}

จะเห็นว่าผลงานทั้งสองชิ้นนี้จะมุ่งเน้นถึงการแก้ปัญหาเผ่าพันธุ์นิยมและนำเสนอสิทธิสัตว์เป็นหลัก ซึ่งมีประโยชน์กับงานวิทยานิพนธ์ของผู้วิจัยที่มุ่งศึกษาทัศนะพุทธจริยศาสตร์ที่สามารถนำไปประยุกต์ใช้กับปัญหาเผ่าพันธุ์นิยมและปัญหาอื่นๆ เช่น สิทธิสัตว์ และสิ่งมีชีวิตตัดต่อพันธุกรรม โดยใช้หลักเกณฑ์การตัดสินสถานะทางจริยศาสตร์ตามหลักพุทธศาสนา

^{๑๗} Colette Sciberras.(2008). Buddhism and Speciesism : on the Misapplication of Western Concepts to Buddhist Beliefs. *Journal of Buddhist Ethics*. (Vol.15 234-235.)

^{๑๘} Singer, Peter. “Practical Ethics.”Syndicate of the University of Cambridge., (New York: 1996). pp.125-128.

^{๑๙} _____, “Animal Liberation: A New Ethics for our Treatment of Animals. (New York: A NewYork Review Book, 1975). p.74.

^{๒๐} _____, “All Animals Are Equal.” In *Environmental Philosophy; From Animal Rights to Radical Ecology*, edited by Michael Zimmerman et. al, 26-40. (New Jersey: Prentice Hall, 1998). pp. 203-209.

๑๑) ริชาร์ด ดอว์สกิน ได้แสดงทัศนะสอดคล้องกับดาวินไว้ในหนังสือเรื่อง ยืนเห็นแก่ตัวของเขาว่า “ความรู้สึกที่ว่าสมาชิกของสปีชีส์ตัวเองควรที่จะได้รับการคำนึงถึงทางจริยธรรมเป็นพิเศษเมื่อเทียบกับสมาชิกของสปีชีส์อื่นๆ นั้น เป็นความคิดที่หยิ่งรักฝังลึกมานานแล้ว การขาดกรรมผู้อื่นในขณะที่ไม่มีสงครามถือว่าเป็นอาชญากรรมร้ายแรงที่สุดเท่าที่คนธรรมดาจะทำได้ สิ่งเดียวที่ถือได้ว่าเป็นข้อห้ามที่ใหญ่กว่านั้นในวัฒนธรรมเราก็คือการกินเนื้อมนุษย์ด้วยกันเอง (ถึงแม้คนคนนั้นจะตายแล้วก็ตาม) ทั้งที่เรากลับสนุกสนานอยู่กับการกินเนื้อสัตว์สปีชีส์อื่นๆ เราหลายคนหดหูใจกับการตัดสินใจประหารชีวิตอาชญากรที่แม้จะกระทำชั่วที่สุดก็ตาม ขณะที่เรากลับยอมรับได้อย่างสบายใจกับการยิงทิ้งสัตว์ที่มาทำลายพืชผลโดยไม่ต้องผ่านการดำเนินคดี แน่แน่นอนว่าเรายังฆ่าสมาชิกสปีชีส์อื่นๆ ที่ไม่เป็นอันตรายใดๆ เลยเพียงเพื่อการพักผ่อนและความบันเทิงใจเท่านั้น ตัวอ่อนของมนุษย์ซึ่งไม่ได้มีความคิดความรู้สึกมากไปกว่าตัวอะมีบา กลับได้รับการปกป้องทั้งทางศาสนาและทางกฎหมายมากล้นเสียยิ่งกว่าที่ลิงชิมแปนซีตัวเต็มวัยจะได้รับ ทั้งที่ชิมแปนซีเองมีความรู้สึกนึกคิด และหลักฐานการทดลองเมื่อไม่นานมานี้ยังบอกด้วยว่าพวกมันอาจถึงขั้นสามารถเรียนรู้ภาษามนุษย์ได้”^{๒๑}

ผลงานชิ้นนี้ของดอว์สกินได้ให้ข้อมูลที่สำคัญและเป็นประโยชน์เกี่ยวกับมนุษย์ได้ลึกถึงระดับยีนส์ อันเป็นประโยชน์ต่องานวิจัยของผู้วิจัยเป็นอย่างยิ่ง เพราะต้องการตัวอย่างในการประยุกต์ใช้หลักธรรมในพระพุทธศาสนากับมนุษย์และสิ่งมีชีวิตอื่น ถึงอย่างนั้นผลงานชิ้นนี้ก็ยังคงแตกต่างจากวิทยานิพนธ์ของผู้วิจัย เพราะว่า ผลงานของผู้วิจัยประสงค์จะตอบปัญหาเชิงจริยศาสตร์ ในขณะที่ผลงานของดอว์สกินเขาได้กล่าวไว้อย่างชัดเจนว่า ไม่เกี่ยวข้องกับศีลธรรม จริยธรรมใดๆ แต่ถึงกระนั้นมันก็ยังที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัยของผู้วิจัยอยู่นั่นเองแม้จะเป็นมุมมองทางวิทยาศาสตร์ล้วนๆ ก็ตาม

๑.๖.๒ วิทยานิพนธ์และงานวิจัย

๑) พระมหาอดิเดช สติวโร(สุขวัฒน์นวัต) เขียนไว้ในงานวิจัยเรื่อง “ปัญหาจริยธรรมเกี่ยวกับการดัดแปลงพันธุกรรมสิ่งมีชีวิตในทรศนะของพระพุทธศาสนาเถรวาท ของเขาว่า “ทัศนะทางจริยธรรมของพระพุทธศาสนาที่มีต่อการดัดแปลงพันธุกรรมสิ่งมีชีวิตแต่ละประเภทมีความแตกต่างกันออกไป ในส่วนของการดัดแปลงพันธุกรรมในมนุษย์นั้น การดัดแปลงเพื่อรักษาโรคมะเร็งเหมาะสมตามหลักจริยธรรม ส่วนการดัดแปลงเพื่อให้ได้มนุษย์พันธุ์ใหม่ และการดัดยีนที่มีแนวโน้มจะเป็นอันตรายออก เป็นการกระทำที่ไม่เหมาะสมตามหลักจริยธรรม ในส่วนของการดัดแปลงพันธุกรรม

^{๒๑} ดอว์สกิน ริชาร์ด, ยืนเห็นแก่ตัว. พิมพ์ครั้งที่ ๒. แปลโดย เจษฎา เต็นดวงบริพันธ์. (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มติชน. ๒๕๕๙). หน้า. ๔๖-๔๗.

ในสัตว์นั้น การตัดแปลงสัตว์เพื่อนำไปใช้รักษาโรคของมนุษย์ การตัดแปลงเพื่อนำไปใช้เป็นอาหาร และการตัดแปลงเพื่อรักษาพันธุ์สัตว์ที่หายากใกล้สูญพันธุ์ เป็นการกระทำที่มีความเหมาะสมตามหลักจริยธรรม ส่วนกรคัดลอกยีนเพื่อให้ได้สัตว์ตามที่ต้องการถือเป็นการสร้างสัตว์เพื่อสนองตัณหาส่วนตัว จึงเป็นการกระทำที่ไม่เหมาะสมตามหลักจริยธรรมในส่วนของ การตัดแปลงพันธุกรรมในพืชนั้น การตัดแปลงพันธุกรรมทุกประเภท มีความเหมาะสมตามหลักจริยธรรมทั้งหมด เพราะระบบจริยธรรมทางพระพุทธศาสนาไม่ได้ครอบคลุมมาถึงพืช”^{๒๒}

จากวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ แม้จะมีการศึกษาถึงสถานะทางจริยธรรมของการตัดแปลงพันธุกรรมครอบคลุมทั้งมนุษย์ สัตว์และพืชในมุมมองของพระพุทธศาสนาเถรวาท แต่ก็ศึกษาเฉพาะในทรรณะของพระพุทธศาสนา มิได้ศึกษาถึงแนวคิดเผ่าพันธุ์นิยม สิทธิของสัตว์ ชีวจริยศาสตร์ และประเมินความเสียหายในระบบนิเวศวิทยา ซึ่งมีความแตกต่างจากงานวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ของผู้วิจัยที่จะทำการศึกษาถึงทฤษฎีเผ่าพันธุ์นิยม สถานะทางพุทธจริยศาสตร์ของมนุษย์ สัตว์ และพืชในโลกธรรมชาติ โดยใช้หลักการทางปรัชญาเป็นแนวทางในการกำหนดสถานะของสิ่งมีชีวิตประเภทต่าง

๒) สมภาร พรหมทา เสนอรายงานการวิจัยเรื่อง “การโคลนมนุษย์และวิจัยเซลล์ต้นแบบที่ศนะของพระพุทธศาสนา”^{๒๓} สรุปลใจความได้ว่า พระพุทธศาสนามีมุมมองในเรื่องการโคลนมนุษย์และเซลล์ต้นแบบ โดยใช้หลักทางด้านจริยธรรม ๒ ระบบ คือ จริยธรรมสำหรับบุคคล และจริยธรรมสำหรับสังคม ซึ่งถือว่าเป็นรากฐานของพุทธชีวจริยศาสตร์ พร้อมทั้งใช้หลักเกณฑ์การพิจารณาคุณค่าของชีวิตมนุษย์มาเป็นบรรทัดฐานในการวิจัย โดยทำการวิจัยครบถ้วนรอบด้านทั้งในแง่มุมมองของการเกิดและการตายของมนุษย์ รวมไปถึงการแสดงทัศนะของพระพุทธศาสนาที่เกี่ยวข้องกับการโคลนมนุษย์และวิจัยเซลล์ต้นแบบไว้อย่างสมบูรณ์

งานวิจัยนี้มีการแสดงทรรณะที่เป็นประโยชน์ทางพระพุทธศาสนาไว้อย่างครบถ้วน ทำให้ผู้วิจัยได้ประโยชน์เมื่อนำมาใช้ศึกษาปัญหาจริยธรรมที่เกี่ยวกับมนุษย์ แต่ก็ศึกษาแต่กับเฉพาะมนุษย์เท่านั้น ซึ่งแตกต่างกับงานดุขฎิพนธ์ของผู้วิจัยที่นำเสนอแนวทางในการประยุกต์ใช้พุทธจริยศาสตร์ทั้งกับมนุษย์ สัตว์และพืช รวมถึงพิจารณาในประเด็นปัญหาสิ่งมีชีวิตตัดแปรพันธุกรรมด้วย

^{๒๒}ดูรายละเอียดใน .พระมหาอดิเดช สติวโร(สุขวัฒนวัต) ,ปัญหาจริยธรรมเกี่ยวกับการตัดแปลงพันธุกรรมสิ่งมีชีวิตในทรรณะของพระพุทธศาสนาเถรวาท.วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. ๒๕๕๗. หน้า ๑๖๖.

^{๒๓} สมภาร พรหมทา,การโคลนมนุษย์และการวิจัยเซลล์ต้นแบบ : ทรรณะของพระพุทธศาสนา, (ภาควิชาปรัชญา, ศูนย์พุทธศาสตร์ศึกษาจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.พ.ศ.๒๕๕๙). หน้า ๓๕.

๓) ศักดิ์ชัย อนันต์ตรีชัย เสนอสารนิพนธ์เรื่อง “พุทธจริยศาสตร์ต่อการโคลนนิ่งมนุษย์”^{๒๔} สรุปใจความได้ว่า เทคโนโลยีชีวภาพที่ช่วยในการเจริญพันธุ์ และการโคลนนิ่งมนุษย์ มีความจำเป็นต่อการดำรงเผ่าพันธุ์ และมีผลต่อการรักษาโรคของมนุษย์ แต่เทคโนโลยีชีวภาพเหล่านี้ก็มีประเด็นโต้แย้งที่สำคัญในเรื่องสถานะทางชีวิตของเซลล์ตัวอ่อนมนุษย์ พระพุทธศาสนามีความเห็นที่ชีวิตมนุษย์เริ่มต้นทันทีเมื่อสุจิจากเพศชายผสมกับไข่ของเพศหญิง เมื่อรวมกับการเกิดขึ้นของปฏิสนธิวิทยา ชีวิตมนุษย์ก็สมบูรณ์ในขณะนั้นทันที การนำเซลล์ตัวอ่อนมนุษย์ไปใช้จึงเป็นการล่วงละเมิดชีวิตของผู้เป็นอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ในงานวิจัยนี้ได้เสนอหลักเกณฑ์การตัดสินปัญหาทางจริยธรรมไว้หลายระดับ รวมไปถึงเสนอทางออกของปัญหาจริยธรรมเรื่องการโคลนนิ่งมนุษย์ไว้อย่างสมบูรณ์

จากสารนิพนธ์ฉบับนี้ แม้จะเป็นการศึกษาทางด้านพุทธจริยศาสตร์เช่นเดียวกัน แต่ประเด็นที่ทำการศึกษต่างกัน กล่าวคือ ผู้วิจัยมีความประสงค์จะศึกษาถึงประเด็นของการตัดแปลงพันธุกรรมของมนุษย์และสิ่งมีชีวิตอื่น ซึ่งเป็นการศึกษาถึงไปถึงระดับสารพันธุกรรมที่เป็นโครงสร้างพื้นฐานของสิ่งมีชีวิต โดยทำการศึกษาทั้งในมนุษย์ สัตว์และพืช และทำการประยุกต์พุทธจริยศาสตร์ตอบปัญหาทางจริยธรรมที่เกิดจากการตัดแปลงพันธุกรรม

๔) นายแพทย์ปณวัธส กิตติมานนท์ ได้เขียนไว้ในดัชนีพนธ์เรื่องการศึกษาวิเคราะห์ปาณาติบาตในเซลล์มนุษย์และตัวอ่อนมนุษย์ สรุปใจความได้ว่า เมื่อพิจารณาปาณาติบาตใน สเต็มเซลล์จะพิจารณาใน ๒ ประเด็นใหญ่ๆ ตามหลักพระพุทธศาสนา คือ ด้านสังขธรรม และด้านจริยธรรม ในด้านสังขธรรม คือ ความจริงตามกระบวนการธรรมชาติจะพบว่า ในกระบวนการสร้างสเต็มเซลล์และกระบวนการนำสเต็มเซลล์ตัวอ่อนมนุษย์ไปใช้ในการรักษาโรค ตัวอ่อนมนุษย์ซึ่งมีอายุไม่เกิน ๑๔ วัน นั้น ตามหลักพระพุทธศาสนาถือว่าเป็นพัฒนาการแห่งทารกในช่วงสัปดาห์ที่ ๑ ถึง ๒ คือ อยู่ในช่วงเป็น “กลลละ” (หยาดน้ำกลมใส) และ “อัพพุทะ” (น้ำขุ่นๆ) ชีวิตในช่วงนี้ในทางพระพุทธศาสนาถือว่าเป็นชีวิตมนุษย์ที่สมบูรณ์แล้ว ดังนั้นการกระทำใดๆ ที่ทำให้ตัวอ่อนมนุษย์นี้ต้องตายไป จัดเป็นการฆ่ามนุษย์ ส่วนสเต็มเซลล์ของผู้ใหญ่(Adult Stem Cell) และเซลล์อื่น ๆ ในร่างกายมนุษย์ เช่น เซลล์เม็ดเลือด ไขและอสุจิ เป็นต้น ในแง่สังขธรรมจัดเป็นเพียง “สิ่งมีชีวิต” แต่ไม่มีวิญญาณ หากเป็นการสร้างสเต็มเซลล์ของผู้ใหญ่ขึ้นเพื่อรักษาโรคร้ายของร่างกาย จึงไม่เป็นการฆ่า หรือปาณาติบาต การใช้ส

^{๒๔} ศักดิ์ชัย อนันต์ตรีชัย, “พุทธจริยศาสตร์ต่อการโคลนนิ่งมนุษย์”, สารนิพนธ์พุทธศาสตร์ดุสิตบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๘). หน้า ๒๗.

เต็มเซลล์ของผู้ใหญ่และเซลล์อื่นๆ ในร่างกายมนุษย์เหล่านี้เป็นสิ่งที่กระทำได้ตามหลักพระพุทธานุศาสน์^{๒๕}

จากวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ แม้จะมีการศึกษาถึงสถานะทางจริยธรรมของการนำเซลล์มนุษย์และตัวอ่อนมนุษย์มาใช้ในการรักษาโรคภัยไข้เจ็บของมนุษย์ แต่ก็ศึกษาเฉพาะเรื่องของหลักเกณฑ์ของปาณาติบาตเท่านั้น มิได้ศึกษาไปถึงปัญหาทางจริยศาสตร์ที่เกิดจากการดัดแปลงพันธุกรรมมนุษย์ ซึ่งแตกต่างจากงานวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ของผู้วิจัยที่จะทำการศึกษาถึงการประยุกต์ใช้พุทธจริยศาสตร์ของมนุษย์ สัตว์ และพืช รวมถึงสิ่งมีชีวิตดัดแปรพันธุกรรมด้วย

๕. นายศุภกร ชนะชัยธรรม^{๒๖} ได้เขียนไว้ในดัชนีพันธเรื่อง รูปแบบวิธีคิดแบบพระโพธิสัตว์ กล่าวว่า “การที่พระโพธิสัตว์ซึ่งยังวนเวียนในสังสารวัฏ ถือกำเนิดในภพภูมิต่างๆ ทั้งเทวดามนุษย์ และสัตว์เดรัจฉาน แม้ว่าสร้างบารมีในกาลที่บารมีใกล้เต็ม หรือใกล้จะบรรลุสัมมาสัมโพธิญาณแล้วก็ตาม จิตของพระโพธิสัตว์ ยังสามารถเกิดเป็นกุศลและอกุศลจิตได้ ความรู้เรื่องจิตของสัตว์ที่จะปฏิสนธิในภพภูมิต่างๆ นั้น ทำให้ทราบว่า ในช่วงระยะเวลาก่อนภพชาติก่อนเกิดอะไรขึ้น อันเป็นชนกกรรมให้ จูติเป็นสัตว์ เป็นมนุษย์ หรือเป็นเทวดา ตามหลักอภิธรรมได้มีการจำแนกจิตไว้ดังนี้

(๑) จิตที่ชื่อว่า อุเบกขาสันตிரณอกุศลวิบาก จะนำปฏิสนธิในทุคติภูมิ ได้เกิดเป็นสัตว์นรก สัตว์เดรัจฉาน เปรต อสุรกาย

(๒) จิตที่ชื่อว่า อุเบกขาสันตிரณกุศลวิบาก จะนำปฏิสนธิเป็นมนุษย์กับเทวดาชั้นจาตุมหาราชิกาชั้นต่ำสุด หรือเป็นบุคคลที่ไม่สมประกอบ

(๓) จิตที่ชื่อว่า มหาวิบากจิต จะนำปฏิสนธิในมนุษย์ภูมิ กับเทวภูมิ ๖ ภูมิ และ

(๔) จิตที่ชื่อว่า มหัคคตวิบาก จะนำปฏิสนธิในรูปพรหมและอรุปรหม

เมื่อพิจารณาจากชาดก ปรากฏว่าพระโพธิสัตว์ได้เสวยชาติเป็นสัตว์เดรัจฉานมีหลายชาติ เช่น สมัยที่เสวยชาติเป็นพญานาคชื่อ ภูริทัตนาคราช และได้บำเพ็ญศีลบารมีอย่างยิ่งยวด หรือ สมัยที่เสวยชาติเป็นพญาราชสีห์ และได้รับพุทธพยากรณ์จากพระพุทธเจ้าปทุมะซึ่งได้รับวิบากเป็นมหากุศล

^{๒๕} นายแพทย์ปุ่นวิสุต กิตติมานนท์, “การศึกษาวิเคราะห์ปาณาติบาตในเซลล์มนุษย์และตัวอ่อนมนุษย์” วิทยานิพนธ์พุทธศาสตร์ดุสิตบัณฑิต (สาขาวิชาพระพุทธศาสนา บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔). หน้า ๙๓.

^{๒๖} นายศุภกร ชนะชัยธรรม “แบบจำลองวิธีคิดของพระโพธิสัตว์ในพุทธศาสนาเถรวาท” ดุษฎีนิพนธ์พุทธศาสตร์ดุสิตบัณฑิต (สาขาวิชาพระพุทธศาสนา บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๖๐, หน้า ๑๑๑-๑๑๒.

ในชาตินั้นๆ ก็ตาม แสดงให้เห็นว่าในภพชาติก่อนจุติมาเกิดเป็นพญานาคราช หรือจะมาเกิดเป็นพญาราชสีห์นั้น จิตในช่วงมรณะกาล หรือมรณาสันวิถิของภพชาติก่อนได้ห่วงเอาอารมณ์กุศลไว้ ทำให้เกิดอกุศลชวนวิถิจิต เป็นปัจจัยให้เกิดอกุศลวิบาก ได้ภพภูมิใหม่เป็นสัตว์เดรัจฉาน แต่ถึงแม้จะได้ภพชาติที่เป็นเดรัจฉาน แต่ใจที่ปรารถนาในการสร้างบารมียังทำหน้าที่ต่อไปได้

จากดุขุฎินิพนธ์ฉบับนี้ทำให้ทราบว่า ธรรมชาติของจิตนั้นย่อมไปเกิดเสวยผลกรรมเป็นสัตว์เป็นมนุษย์และเวียนว่ายในสังสารวัฏฏ์แบบข้ามภพข้ามชาติด้วย ซึ่งนับว่ามีประโยชน์กับงานวิจัยเล่มนี้ของผู้วิจัยเพราะต้องการศึกษาว่า สัตว์นั้นสามารถพัฒนาตนเองไปจนถึงไปเกิดเป็นมนุษย์และมนุษย์ก็อาจกลับมาเกิดเป็นสัตว์เดรัจฉานได้เช่นเดียวกัน ดังนั้นพระพุทธศาสนาจึงเห็นว่าไม่มีความแตกต่างกันทางสถานะทางศีลธรรมของมนุษย์กับสัตว์ในเรื่องของกฎแห่งกรรม

๖. เจน เจอเกิน ^{๒๗}, “ ได้ศึกษาถึงผลกระทบของการเรียกร้องสิทธิสัตว์ของกลุ่มผู้สนับสนุนสิทธิสัตว์ไว้ในดุขุฎินิพนธ์เรื่อง “ การสร้างกิจกรรมสิทธิสัตว์เป็นภัยคุกคามทางสังคม : ข้อเรียกร้องให้ทำในนิวยอร์กไทมส์และการได้ยินเสียงในสภา ” ของเขาสรุปว่า “ ตั้งแต่กลางทศวรรษ 1970 การเคลื่อนไหวเพื่อสิทธิสัตว์ของสหรัฐอเมริกาในปัจจุบันมีขนาดและมีอิทธิพล การเป็นสมาชิกกลุ่มเพื่อการปฏิบัติต่อสัตว์อย่างมีจริยธรรม (PETA) องค์กรสิทธิสัตว์ที่ใหญ่ที่สุดของโลก เติบโตขึ้นจากจำนวนสมาชิกลดกว่า 100 คนในปี 2523 ในทุกวันนี้มีจำนวนสมาชิกและผู้สนับสนุนมากกว่า 1,800,000 คน จำนวนเงิน และการบริจาคของผู้คนเพื่อจริยธรรม การปฏิบัติต่อสัตว์ที่บริจาคให้กับองค์กรนั้นมีแนวโน้มสูงขึ้น แต่ในขณะเดียวกันก็รู้สึกถึงอิทธิพลของการเคลื่อนไหว ผู้ใช้สัตว์ บริโภค และรัฐบาลและยังคงมีความเกี่ยวข้อง จากแคมเปญเริ่มแรกนำไปสู่การลดจำนวนสัตว์ที่ใช้ในการทดสอบผลิตภัณฑ์ และขยายลงไปสู่การขายเนื้อโคขุนสัตว์และอื่นๆ อีกมาก ชัยชนะที่ผ่านมารวมถึงการได้รับสัมปทานจาก McDonald’s, Burger King และร้านอาหารอื่น ๆ เกี่ยวกับนโยบายสวัสดิภาพสัตว์ของพวกเขา และช่วงเวลาที่ผ่านมาระดับรัฐห้ามหรือกำจัดการใช้สัตว์โดยเฉพาะ การเคลื่อนไหวเรื่องสิทธิสัตว์ของสหรัฐอเมริกา มีผลต่อการดำเนินธุรกิจกฎหมายและความรู้สึกของต่างชาติ นอกจากนี้การเคลื่อนไหวของชนกลุ่มน้อยนี้ได้ก่ออาชญากรรม ในความพยายามที่จะนำมาใช้เกี่ยวกับการปลดปล่อยสัตว์ทำให้เกิดความเสียหายหลายล้านดอลลาร์ต่ออุตสาหกรรมการใช้สัตว์”

^{๒๗} Jen Gergen, “ Constructing Animal Rights Activism as a Social Threat: Claims-Making in the NewYork Times and in Congressional Hearings” A Dissertation submitted to the College of Criminology and Criminal (Justice Graduate School Florida state university. Press, 2008), p. 1.

การเคลื่อนไหวเพื่อเรียกร้องสิทธิของสัตว์ได้ตั้งคำถามถึงความคิดระยะยาวว่า เราอาจปฏิบัติต่อสัตว์อย่างไรก็ตาม เราเห็นว่าเหมาะสมและในกระบวนการนี้เป็นความท้าทายที่ก้าวร้าว ต่อมาเป็นพัน ๆ ปี ในการปกครองของมนุษย์ การเคลื่อนไหวดังกล่าวทำให้เกิดข้อกล่าวหาว่า “การสร้างรูปแบบต่าง ๆ ของการใช้ประโยชน์จากสัตว์เป็นปัญหาสังคม และ ดังนั้น จึงสนับสนุนการเปลี่ยนแปลงที่สำคัญเกี่ยวกับวิธีที่ผู้คนปฏิบัติต่อสัตว์” นี่ถือเป็นตัวอย่างที่ชัดเจนที่ถูกต้องถึงบ่อยครั้ง ในการเคลื่อนไหวของสัตว์ซึ่งมันถูกกล่าวอ้างว่า “ สัตว์ไม่ใช่ของเราที่จะใช้เป็นอาหารเสื้อผ้าความบันเทิงการทดลองหรือจุดประสงค์อื่น ๆ ”

จากคุณวิพนธ์ฉบับนี้ทำให้ทราบว่า ได้มีการศึกษาอย่างกว้างขวางมาก่อนแล้วในต่างประเทศเกี่ยวกับการเรียกร้องสิทธิสัตว์ และผลกระทบที่เกิดขึ้นจากการเรียกร้องสิทธิสัตว์ ซึ่งนับว่ามีประโยชน์กับงานวิจัยเล่มนี้ของผู้วิจัยเพราะต้องการทราบว่า “ มีผู้ที่ได้รับผลกระทบอย่างไรต่อการที่มีความพยายามเรียกร้องสถานะทางศีลธรรมของสัตว์ว่าเทียบเท่ากับมนุษย์ เพื่อนำไปวิเคราะห์บนฐานของพุทธจริยศาสตร์ระดับสังคมว่า หากเป็นไปได้เพื่อประโยชน์ในทางสังคม เศรษฐกิจของคนหมู่มาก พุทธจริยศาสตร์มีหลักการอย่างไรเกี่ยวกับเรื่องนี้

๗. อลาสแตร์ เดวิด ชาร์ล โคเชรน ^{๒๘} ได้กล่าวถึงสถานะทางศีลธรรมของสิ่งมีชีวิตอื่นไว้ในวิทยานิพนธ์ระดับปริญญาเอกของเขาเรื่อง “Moral Obligations to Non-Humans” ว่า “ในการพิจารณาภาระผูกพันที่เรามีต่อสัตว์สิ่งที่เราต้องดำเนินการเป็นอันดับแรก คือ เรามีข้อผูกพันกับพวกเขาหรือไม่ และถ้ามี บนพื้นฐานใด ด้วยเหตุนี้ขอเสนอแนวคิดที่สำคัญสองประการ คือ “สถานะทางศีลธรรม” และ “ความเป็นอยู่ที่ดี” ตัวอย่างเช่น สมมติว่าฉันมีข้อผูกมัดที่จะไม่เตะสุนัขของคุณ ภาระผูกพันนี้อาจถูกตั้งขึ้นในอีกด้านหนึ่ง อาจเป็นความจริงที่ว่าคุณเป็นเจ้าของสุนัขและไม่ต้องการให้เขาถูกเตะ ในกรณีนี้ ภาระผูกพันที่ฉันเกี่ยวข้องกับสุนัข ไม่จำเป็นต้องพิจารณาว่าสุนัขมีสถานะทางศีลธรรมของมันเอง แต่เป็นเพราะว่าภาระผูกพันที่ฉันจะไม่เตะสุนัขของคุณแม้ว่าคุณจะสนับสนุนให้ฉันเตะเขา เพราะการเตะสุนัขอาจจะทำให้มันเจ็บปวด นี่ภาระหน้าที่ของฉัน ซึ่งถือว่า สุนัขมีสถานะทางศีลธรรม สถานะทางศีลธรรมจึงเป็นวิธีการอธิบายถึงเอกลักษณ์ที่เรามีพันธะทางศีลธรรม”

ในบทที่ ๔ เขาได้เสนอว่า “การทดลองที่เจ็บปวดกับสัตว์เหล่านั้น ผิดกฎทางศีลธรรม สัตว์มีสิทธิทางศีลธรรมที่จะไม่เป็นอยู่ภายใต้การทดลองที่ทำให้พวกเขาเจ็บปวดหรือจบชีวิตลง เนื่องจากการทดลองกับสัตว์ส่วนใหญ่ทำให้เกิดความเจ็บปวดและ หรือตาย และข้อสรุปสุดท้ายของวิทยานิพนธ์ของเขา คือ ภาระผูกพันทางศีลธรรมที่เรามีต่อสัตว์ เขาไม่ได้เรียกร้องให้สัตว์ได้รับการ

^{๒๘} Alasdair David Charles Cochrane, “Moral Obligations to Non-Humans” Published by ProQuest LLC 2014, p. 88.

ปลดปล่อยออกจากสวนสัตว์ ในฟาร์ม หรือ ในบ้าน เขาเรียกร้องให้ยุติการทารุณกรรมในสัตว์ เพื่อให้สัตว์ได้รับความทุกข์ทรมานและความตายโดยน้ำมือมนุษย์

จากการทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องทำให้พบว่า มีนักคิดหลายกลุ่มทั้ง ตะวันตกและตะวันออกได้กล่าวถึงสถานะทางศีลธรรมของมนุษย์และสิ่งมีชีวิตอื่น และได้ตอบปัญหา เรื่องความเท่าเทียมทางศีลธรรมระหว่างมนุษย์และสัตว์อื่นได้ในระดับหนึ่ง แต่ก็ยังเป็นเพียงการแสดงให้เห็นว่า สัตว์ก็มีสถานะทางศีลธรรมอย่างไร ไม่ได้กล่าวถึงรายละเอียดในการนำไปใช้เพื่อแก้ไขปัญหา ความขัดแย้งระหว่างมนุษย์และสัตว์ เช่นเดียวกันในวรรณกรรมทางพระพุทธศาสนา แม้จะมีการ อธิบายถึงธรรมชาติของมนุษย์และสัตว์โดยละเอียด แต่ก็ไม่พบว่าได้มีการเสนอแนวทางในการ แก้ปัญหาการดัดแปลงพันธุกรรมสิ่งมีชีวิตที่มีความซับซ้อนอย่างในปัจจุบันมีแต่กล่าวถึงหลักการเชิง ทฤษฎีเท่านั้น ซึ่งทำให้เกิดช่องว่างของปัญหาที่ยังไม่ได้รับการวิจัย เช่นเดียวกันกับงานวิจัยของ นักวิชาการที่ผ่านมา แม้จะมีการศึกษาถึงปัญหาทางศีลธรรมของมนุษย์ แต่ก็ไม่พบแนวทางในการ ประยุกต์ผลงานเหล่านั้นเมื่อเกิดปัญหาจริยธรรมสมัยใหม่ เช่น การโคลนนิ่ง และการการุณยฆาต เป็นต้น ยิ่งไปกว่านั้นปัญหาเกี่ยวกับจริยศาสตร์ระหว่างมนุษย์และสิ่งมีชีวิตอื่นที่กล่าวมา ในช่วงระยะเวลา ๑๐ ปีที่ผ่านมาไม่ปรากฏผลงานทางวิชาการด้านพุทธจริยศาสตร์ที่สนใจเรื่องดังกล่าวเผยแพร่ออกสู่ สังคม จึงทำให้เมื่อเกิดปัญหาต่างๆ เช่น การละเมิดกฎหมายสิทธิสัตว์ และกฎหมายคุ้มครองสัตว์ป่า , การปล่อยให้สิ่งมีชีวิตตัดต่อพันธุกรรมออกสู่ระบบนิเวศทางธรรมชาติ, ประชาชนชาวไทยขาดองค์ ความรู้ที่ทันสมัย ไม่ทันต่อความเปลี่ยนแปลงของโลก ทำให้ประเทศไทยล้าหลังทางจริยธรรม แม้จะมี ประชากรส่วนใหญ่นับถือพระพุทธศาสนาก็ตาม

ดังนั้นในดัชนีพนธ์เล่มนี้จึงเป็นการวิจัยถึงปัญหาสถานะทางศีลธรรมของมนุษย์รวมถึง สัตว์และพืชในมุมมองของพระพุทธศาสนา และปัญหาจริยศาสตร์สมัยใหม่ เช่น การโคลนนิ่ง การตัด ต่อพันธุกรรม และปัญหาสิ่งแวดล้อมที่ครอบคลุมทุกด้านที่เกิดขึ้น โดยนำหลักการของพุทธจริย ศาสตร์ที่เกี่ยวกับมนุษย์และสิ่งมีชีวิตอื่น รวมถึงปัญหาทางจริยศาสตร์สมัยใหม่ เพื่อให้ได้องค์ความรู้ ในการแก้ปัญหาทางศีลธรรมของมนุษย์และสิ่งมีชีวิตอื่นที่เกิดขึ้น พร้อมทั้งเสนอการนำไปเผยแพร่ออก สู่สังคมเพื่อประยุกต์ใช้กับปัญหาที่เกิดขึ้นในปัจจุบันให้มากที่สุดเท่าที่จะเป็นไปได้ต่อไป

๑.๗ วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยนี้เป็นการศึกษาวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) การวิเคราะห์ข้อมูล และมีวิธีดำเนินการวิจัยดังนี้

๑.๗.๑ ศึกษาจากเอกสาร ตำราและรวบรวมข้อมูลจากเอกสารต่างๆ ได้แก่ งานวิจัย ตำรา วิชาการ หนังสือบทความต่างๆ ที่มีที่เกี่ยวกับสถานะทางศีลธรรมของมนุษย์และสิ่งมีชีวิตอื่น

๑.๗.๒ ศึกษาแยกแยะประเด็นข้อถกเถียงเกี่ยวกับสถานะทางศีลธรรมของมนุษย์และสิ่งมีชีวิตอื่นและค้นคว้ารวบรวมข้อมูลจากวิทยานิพนธ์ต่างๆที่มีข้อมูลเกี่ยวข้องทั้งปรัชญาตะวันตกและปรัชญาตะวันออก

๑.๗.๓ วิเคราะห์ประเด็น ตรวจสอบเหตุผลและประเมินเหตุผลเกี่ยวกับมนุษย์และสิ่งมีชีวิตอื่นในมุมมองพุทธจริยศาสตร์

๑.๗.๔ สรุปผลการวิจัยและนำเสนอองค์ความรู้ที่ได้จากการศึกษา พร้อมข้อเสนอแนะเพื่อต่อยอดงานวิจัย

๑.๘ ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

๑.๘.๑ ทำให้เข้าใจเกี่ยวกับทฤษฎีของนักปรัชญาสามกลุ่มเกี่ยวกับสถานะทางศีลธรรมของมนุษย์และสิ่งมีชีวิตอื่น

๑.๘.๒ ทำให้เข้าใจแนวคิดจริยศาสตร์เกี่ยวกับมนุษย์และสิ่งมีชีวิตอื่นในพระพุทธศาสนา

๑.๘.๓ ทำให้ได้องค์ความรู้ใหม่ไปประยุกต์พุทธจริยศาสตร์กับมนุษย์และสิ่งมีชีวิตอื่น

๑.๘.๔ เพื่อนำความรู้ที่ได้ไปศึกษากำหนดนโยบายและเปิดพื้นที่ทางวิชาการให้มีการถกเถียงเพื่อหาชีวิตในอุดมคติต่อไป

บทที่ ๒

พรรณานะของนักปรัชญาสามกลุ่มเกี่ยวกับสถานะทางศีลธรรมของมนุษย์ และสิ่งมีชีวิตอื่น

ในบทนี้ ผู้วิจัยมุ่งศึกษาถึงภูมิหลังของแนวคิดของนักปรัชญาสามกลุ่มที่เกี่ยวกับสถานะทางจริยธรรมของมนุษย์และสิ่งมีชีวิตอื่นและผลอันเกิดจากทฤษฎีเหล่านี้ คือ (๑) กลุ่มที่เห็นว่าสิ่งมีชีวิตอื่นไม่มีสถานะทางศีลธรรมเหมือนมนุษย์ (๒) กลุ่มที่เห็นว่าสิ่งมีชีวิตอื่นบางอย่างเช่นสัตว์มีสถานะทางศีลธรรม แต่ไม่เท่ามนุษย์ และ (๓) กลุ่มที่เห็นว่ามนุษย์และสิ่งมีชีวิตอื่นบางอย่างเช่นสัตว์มีสถานะทางศีลธรรมเท่ากัน และ (๔) สรุป ดังมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

๒.๑ กลุ่มที่เห็นว่าสิ่งมีชีวิตอื่นไม่มีสถานะทางศีลธรรม

ประวัติศาสตร์ปรัชญาตะวันตกเริ่มเป็นที่รู้จักกันในยุคของชาเลส นักปรัชญาชาวกรีกที่แสวงหาปฐมธาตุของสรรพสิ่ง และเจริญรุ่งเรืองที่สุดในยุคของโซเครตีส เพลโต และอริสโตเติล และได้ขยายขอบเขตของปรัชญาออกไปยังประเทศอื่น ๆ แนวคิดเกี่ยวกับสถานะภาพของมนุษย์และสัตว์ ของโซเครตีส (Socrates) เพลโต (Plato) และอริสโตเติล (Aristotle) รวมทั้งศาสนายิวและศาสนาคริสต์ ตลอดจนแนวความคิดทางปรัชญาและวิทยาศาสตร์สมัยใหม่ที่ได้รับอิทธิพลจากเบคอน (Francis Bacon) และเดส์การ์ตส์ (René Descartes) เป็นต้นต่างก็ล้วนแสดงเป็นนัยยะบอกให้เห็นถึงความสำคัญของมนุษย์ทั้งสิ้น ซึ่งแนวคิดดังกล่าวมีชื่อเรียกในทางวิชาการว่า แนวคิดจริยศาสตร์ที่ยึดมนุษย์เป็นศูนย์กลาง (Anthropocentric Ethics)

แนวคิดที่ยึดมนุษย์เป็นศูนย์กลาง (Anthropocentric Ethics) หมายถึง แนวคิดที่มองมนุษย์เป็นศูนย์กลางและมีค่าในตัวเอง หรือมนุษย์เป็นนาย ธรรมชาติเป็นทาสซึ่งไม่มีค่าในตนเองถ้าหากว่าธรรมชาตินั้นไม่ถูกนำมาใช้มนุษย์ และมนุษย์มีสิทธิ์ครอบครองเพื่อพิชิตและศึกษาได้อย่างเสรีภาพ ตัวอย่างสัตว์จะไร้ค่าถ้าไม่นำมาเป็นประโยชน์ต่อมนุษย์หรือ การฆ่าสัตว์ไม่บาปเพราะสัตว์ไม่มีความรู้สึกดังที่มนุษย์มี ในทำนองเดียวกันทั้งพืชและธรรมชาติต่างๆ ไม่มีค่าในตัวเอง ดังเช่น ต้นไม้จะมีค่าเมื่อนำมาทำบ้านหรือเฟอร์นิเจอร์ เป็นทัศนคติที่มองมนุษย์ถูกสร้างขึ้นมาเพื่อครอบครองและเป็นนายเหนือธรรมชาติ ซึ่งมีรากความคิดบนพื้นฐานมาจากวัฒนธรรมตะวันตก ที่มีศาสนายิว ศาสนาคริสต์ ปรัชญากรีก และปรัชญาสมัยใหม่

ยุคโบราณ คือระบบความเชื่อดั้งเดิมของมนุษย์ จะนับถือเทพเจ้าประจำถิ่น และประจำเผ่าของตน โดยถือว่าเทพเจ้าเสมือนหนึ่งพระราชารัตนวงศ์มีเขตอำนาจและราษฎรในสังกัดของตน รากฐานความคิดเหล่านี้มีมาตั้งแต่สมัยเมโสโปเตเมีย และนักประวัติศาสตร์ได้ชี้ให้เห็นว่าในยุคเมโสโปเตเมีย มนุษย์นับถือเทพเจ้า แต่ละชุมชนมีเทพประจำชุมชน พระและคนในวัดเป็นข้าราชการของเทพเจ้า และเป็นสื่อกลางระหว่างเทพเจ้ากับชุมชน ทำหน้าที่เป็นผู้เสี้ยมทนายให้รู้ความประสงค์ของเทพเจ้าและทำพิธีบวงสรวงเพื่อให้เทพเจ้าคลายความโกรธและประทานความเมตตา ส่วนในอียิปต์ถือว่ากษัตริย์หรือฟาโรห์เป็นเทพเจ้าองค์หนึ่ง เทพเจ้าองค์อื่นๆ ไม่อาจเข้ามาโต้แย้งสิทธิอำนาจของฟาโรห์ วัดแต่ละแห่งอาจจะอุทิศแด่เทพเจ้าองค์หนึ่ง แต่ทุกวัดต้องบูชารูปสลักของฟาโรห์เสมอ ภายใต้ระบบความเชื่อแบบเทววิทยาที่ได้ทำให้คำอธิบายเกี่ยวกับปรากฏการณ์ธรรมชาติมีลักษณะเป็นเทวนิยม

ยุคกรีก วิวัฒนาการทางความคิดในการอธิบายปรากฏการณ์ทางธรรมชาติได้ปรากฏชัดในยุคกรีก ก่อนหน้านั้นจะอธิบายเชิงความเชื่อเรื่องวิญญาณประจำธรรมชาติหรือพหุเทวนิยม เช่น โปซิดอน เทพแห่งทะเล อะพอลโล เทพแห่งดวงอาทิตย์ เป็นต้น ยกย่องธรรมชาติ และเคารพว่าเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์เหมือนดังเช่น ความเชื่อชาวอารยันอินเดียโบราณ ต่อมานักปรัชญาบุคคลแรกที่ก่อตั้งสำนักปรัชญาขึ้นคือธาลีส แห่งไมเลตุส (ก่อน ค.ศ.624-600) เขาได้เสนอว่าปฐมธาตุ คือน้ำ และน้ำเป็นที่มาของทุกสิ่งสรรพสิ่งเกิดจากน้ำ(ไม่ใช่เกิดจากเทพเจ้า) เขาได้รับการยกย่องว่าเป็นบิดาแห่งปรัชญากรีก และปรัชญากรีกได้พัฒนามาเรื่อยจนถึงขั้นสูงสุดในยุคของโสกราตีส เพลโตและอริสโตเติล ดังจะกล่าวถึงพอสังเขปตามลำดับ ดังนี้

โสกราตีส (Socrates) (ก่อน ค.ศ.469-399)^๑ โสกราตีสแสดงทรรศนะเกี่ยวกับมนุษย์ว่า “สิ่งสำคัญในความคิดของท่านคือมนุษย์เป็นสิ่งมีชีวิต เป็นสิ่งที่มีความรู้ มีปฏิบัติการและมีสังคม คือมนุษย์เรานี้ถือว่าเป็นสิ่งมีชีวิต แต่ว่าสิ่งที่มีชีวิตไม่ใช่มีเฉพาะมนุษย์ แม้สัตว์เดรัจฉานทั้งหลายมันก็เป็นสิ่งที่มีชีวิต ต้นไม้มันก็เป็นสิ่งที่มีชีวิต แต่มนุษย์นี้เป็นสิ่งที่มีชีวิตที่แตกต่างจากสัตว์อื่นๆ หรือกว่าพืชอื่นๆ ก็เพราะว่ามนุษย์มีความรู้ มนุษย์มีการปฏิบัติ คือสามารถเอาความรู้นั้นมาใช้ในภาคปฏิบัติได้ มนุษย์มีสังคม มนุษย์เป็นสัตว์สังคม คือสามารถที่จะรวมกันเป็นกลุ่มเป็นก้อน เป็นบ้านเป็นเมือง เป็นประเทศชาติได้”^๒ ตามแนวคิดของโสกราตีส มนุษย์ คือวิญญาณที่ถูกขังอยู่ในร่างกาย เมื่อตายวิญญาณจะถูกปลดปล่อยให้เป็นอิสระ แต่ชะตากรรมของวิญญาณนั้นขึ้นอยู่กับว่ามันสามารถรักษาตัวเองให้บริสุทธิ์จากความแปดเปื้อนทางกายได้มากน้อยเพียงไร ความแปดเปื้อนดังกล่าวเกิดจากอิทธิพลของกิเลสทางกาย และคนฉลาดจะพยายามทำให้ตัวเองเป็นอิสระจากสิ่งเหล่านี้ เขาจะมอง

^๑ Milton C. Nahm, *Selections from Early Greek Philosophy*, (New York: Appleton-Century-Crofts, 1964), PP.257-258.

^๒ จานงค์ ทองประเสริฐ, *ศาสนาประยุกต์ ชุดตะวันตก*, พิมพ์ครั้งที่ ๒, หน้า ๑๔๗.

ชีวิตว่าเป็นการเตรียมเพื่อจะพบกับความตาย ความรู้ที่เขาต้องการจึงเป็น ความรู้เกี่ยวกับความเป็นอมตะ^๓

ดังนั้น ความรู้ที่ชัดเจนที่สุดสามารถเข้าถึงได้ด้วยอาศัยความคิดทางเหตุผลเท่านั้น ไม่ใช่ด้วยการเห็นหรือความรู้ผ่านทางประสาทสัมผัสใดๆ และเราสามารถเข้าถึงความรู้หลังตายไปแล้ว ไม่ใช่ขณะที่มีชีวิตอยู่ นั่นคือ เมื่อวิญญาณของมนุษย์แยกออกจากร่างกาย ดังนั้นความซาบซึ้งหรือความรักสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติที่ปรากฏออกมาจากปรัชญาของโสกราตีสนั้นจะไม่มี ดังบทสนทนาของโสกราตีสกับเพคคัส(Phaedrus) เริ่มต้นการสนทนาดูเหมือนว่า โสกราตีสชื่นชมธรรมชาติ แต่เนื้อหาประเด็นหลักปรัชญาโสกราตีสนั้นได้ละเลยโลกแห่งธรรมชาติ ดังการสนทนาเมื่อโสกราตีสได้เดินทางไปเที่ยวชมนอกเมืองกับเพื่อนที่ชื่อว่าเพคคัส ซึ่งได้กล่าวถึงความงามของสถานที่ ทิวทัศน์สวยงาม มีต้นไม้ ลำธาร เป็นต้น แต่โสกราตีสแย้งขึ้นว่า “ ในความเห็นของฉัน สถานที่พักผ่อนนั้นทำให้ฉันเพลิดเพลินใจ ด้วยสถานที่อันเป็นที่ราบเนินสูง เมื่อมองไปพื้นล่าง มีต้นไม้ขึ้นงามไปทั่ว ต้นไม้ให้ร่มเงาจากดิ่งที่สูงๆ ของต้นสน และมีดอกไม้หลายหลายชนิด ทำให้สถานที่นั้นหอมหวานด้วยกลิ่นดอกไม้ และเบื้องล่างไกลออกไปมีลำธาร ทำให้เพลิดเพลินใจ และทำให้อากาศสดชื่นดี” แต่เมื่อเพคคัสจะสนทนาถึงความงามของธรรมชาติต่อไปอีก โสกราตีสแย้งขึ้นว่า “ขอโทษด้วยเพื่อนรัก ฉันเป็นคนใฝ่เรียนรู้ ต้นไม้และทิวทัศน์บริเวณโล่งกว้างนั้น ไม่ได้สอนอะไรเลยแก่ฉัน(Open country won't teach me anything)” ความรู้ที่แท้จริงนั้นจะได้มาโดยการคิดทางเหตุผลเชิงวิพากษ์เท่านั้น (Dialectical reasoning) ที่เป็นเรื่องของแบบ(Form) ไม่ใช่ศึกษาจากโลกทางธรรมชาติ(not by study of the world of nature)^๔

ปรัชญาของโสกราตีสนั้นไม่ได้ให้ความสำคัญต่อโลกทางธรรมชาติ แต่เน้นวิญญาณของมนุษย์ที่ใช้ในการคิดหาเหตุผลที่เป็นนามธรรมคือโลกของแบบ เพราะโสกราตีสเชื่อว่ามนุษย์มีวิญญาณที่เป็นอิสระจากร่างกายและเขามองว่าร่างกายนี้คือคุกขังของวิญญาณ เมื่อวิญญาณออกจากร่างกายไปแล้ว เมื่อนั้นเราจะมีความเป็นอิสระ ฉะนั้น การที่จิตมาข้องแวะและมาศึกษาชื่นชมเกี่ยวกับโลกทางธรรมชาติและร่างกาย จึงไม่ใช่เป้าหมายที่แท้จริงของมนุษย์ เพราะฉะนั้นโลกทางกายภาพจึงถูกละเลย ดังที่โสกราตีสกล่าวว่า “ร่างกายคือคุกขังวิญญาณ” และมนุษย์คือสัตว์ที่มีเหตุผล(Man is a rational animal)^๕

^๓ Ghosh, G.K., **Environment: A Spiritual Dimension**. New Delhi: Ashish Publishing House 1991, P. 24.

^๔ Plato, **Phaedrus**. New Jersey: Princeton University Press.1989, P.227-230.

^๕ ประเวศ อินทองปาน, **พระพุทธศาสนากับสิ่งแวดล้อม.พิมพ์ครั้งที่ ๒**, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์. ๒๕๖๐). หน้า ๔.

เพลโต (Plato 427-347 B.C.) เพลโตเป็นนักปรัชญาร่วมสมัยกับโสกราตีสและเป็นศิษย์ของโสกราตีสด้วย เพลโตสร้างโลกแห่งมโนคติ(World of Ideas) ขึ้นเพื่ออธิบายทฤษฎีจิตนิยมของเขา สิ่งที่อยู่ในโลกแห่งมโนคติมีความเป็นจริงกว่าสิ่งที่อยู่ในโลกแห่งผัสสะ และเป็นต้นกำเนิดของทุกสิ่งทุกอย่างที่อยู่ในโลกแห่งผัสสะ สิ่งที่อยู่ในโลกแห่งมโนคติเท่านั้นที่เป็นวัตถุของความรู้^๖ เพลโตแสดงทฤษฎีเกี่ยวกับมนุษย์และสัตว์โดยการแบ่งวิญญาณมนุษย์ออกเป็น ๒ ส่วน คือ ๑. วิญญาณส่วนเหตุผล(Rational Soul) เป็นวิญญาณสูงสุด และเป็นวิญญาณส่วนซึ่งสามารถเข้าใจมโนภาพได้ ทั้งนี้ก็เพราะส่วนนี้เป็นทิพย์ธาตุ มาจากโลกมโนภาพ ดังนั้นจึงเป็นอมตะไม่แตกสลายตามร่างกาย วิญญาณส่วนสูงสุดนี้อาศัยอยู่ที่ศีรษะของมนุษย์ และ ๒. วิญญาณส่วนไม่ใช่เหตุผล(Irrational Soul) วิญญาณส่วนนี้ยังแบ่งออกเป็น ๒ ระดับ คือ

ก. จิตวิญญาณ(Spirited Soul) ซึ่งเป็นระดับประเสริฐ ได้แก่ ความกล้าหาญ ความรักในเกียรติยศ เจตจำนง และอาเวคหรือความสะเทือนอารมณ์ฝ่ายสูงต่างๆ วิญญาณระดับนี้อาศัยอยู่ที่หัวใจของคน.

ข. กายวิญญาณ(Appetitive Soul) ซึ่งเป็นระดับไม่ประเสริฐ ได้แก่ การปล่อยใจไปตามอารมณ์และสัญชาตญาณ วิญญาณระดับนี้อาศัยอยู่ที่ตับของคน วิญญาณส่วนต่างๆ เหล่านี้ มนุษย์มีครบทั้งหมด สัตว์เดรัจฉานมีส่วนไม่ใช่เหตุผลทั้ง ๒ ระดับ ส่วนดินชาติและรุกขชาติทุกชนิดมีเพียงระดับเดียว คือ ระดับไม่ประเสริฐของส่วนไม่ใช่เหตุผลเท่านั้น^๗

อริสโตเติล (Aristotle 384-322 B.C.) อริสโตเติลเป็นนักปรัชญาผู้ยิ่งใหญ่ของโลกตะวันตกและเป็นศิษย์ของเพลโต แต่ถึงแม้จะเป็นศิษย์ของเพลโต อริสโตเติลก็ไม่เห็นด้วยกับทฤษฎีของเพลโตว่าการที่สิ่งๆ หนึ่งดีเพราะมันได้แบบแห่งความดีมาจากโลกแห่งมโนคติซึ่งเป็นอิสระจากโลกแห่งผัสสะ แต่ความดีนั้นอยู่ในสิ่งๆ นั้นนั่นเอง มิได้อยู่ต่างกายจากสิ่งนั้นเหมือนดังที่เพลโตคิด เหตุผลของอริสโตเติลก็คือเป็นไปได้ที่แบบแห่งความดีจะสามารถครอบคลุม “ดี” ได้ทั้งหมด สิ่งต่างๆ ที่คนว่ามันดีเพราะเขามีจุดหมายอยู่ที่มัน เช่น ยาเป็นสิ่งที่ดีสำหรับผู้ป่วยแต่เป็นสิ่งไร้ความหมายสำหรับผู้มีสุขภาพดี เป็นต้น

อริสโตเติลเป็นผู้อธิบายแนวคิดที่เกี่ยวข้องกับสัตว์ชัดเจนมากที่สุด จากแนวคิดเรื่องสัตว์ของเขาที่ได้เขียนหนังสือเกี่ยวกับธรรมชาติและ สัตว์นั้นคือ ประวัติของสัตว์ (History of Animal และว่าด้วยกำเนิดของสัตว์ (On the Origin of Animals) เขาให้คำอธิบายว่า ธรรมชาติได้สร้างสัตว์เพื่อเป็นประโยชน์สำหรับมนุษย์ เช่นเดียวกับ พืชมีอยู่เพื่อเป็นประโยชน์สำหรับสัตว์ รวมทั้งสัตว์ป่าเป็น

^๖ อ่างแล้ว.

^๗ ฟีน ดอกบัว. **ปวงปรัชญากรีก**. พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์สยามปริทัศน์. ๒๕๕๕). หน้า ๑๘๖-๑๘๗.

ประโยชน์สำหรับมนุษย์ใช้เป็นอาหาร ทำ เครื่องนุ่งห่ม และเครื่องมือเครื่องใช้ต่าง ๆ^๘ อริสโตเติล ได้แบ่งสิ่งต่างๆ ในโลกออกเป็น ๒ ประเภทใหญ่ๆ คือ

๑. อนินทรีย์สาร(Inorganic matter) หมายถึงสิ่งที่ไม่มีชีวิตทั้งหลาย เช่น ดิน ก้อนอิฐ ก้อนหิน เป็นต้น อนินทรีย์สารอยู่ในระดับต่ำสุด และมีการเปลี่ยนแปลงจากภายนอกสู่ภายใน เช่น ก้อนดินแตกเป็นชิ้นเล็กชิ้นน้อย ตีกรามบ้านช่องต้องผุกร่อนเพราะดินฟ้าอากาศ เป็นต้น

๒. อินทรีย์สาร(Organic matter) คือ สิ่งมีชีวิตทั้งหลายซึ่งสูงกว่าอนินทรีย์สาร มีการพัฒนาจากภายในสู่ภายนอก เช่น เด็กเติบโตเป็นผู้ใหญ่ ต้นไม้เจริญเติบโต เป็นต้น อินทรีย์สารยังแบ่งเป็นหลายระดับคือ

๑. ชีวิตระดับต่ำสุด ได้แก่ พืช ซึ่งมีชีวิตรูปร่างหรือกายวิญญาน(Vegetative or appetitive soul) มีพลังทางหาอาหาร เจริญเติบโต และขยายพืชพันธุ์

๒. ชีวิตระดับสูงถัดจากพืช คือ สัตว์เดรัจฉาน ซึ่งมีผัสสวิญญานหรือจิตวิญญาน(Sensitive or spirite soul) เนื่องจากสิ่งที่อยู่ระดับสูงกว่าย่อมครอบคลุมแบบของสิ่งที่อยู่ต่ำกว่าเสมอ และยังมีแบบเฉพาะของตนด้วย ดังนั้นสัตว์จึงต้องหาอาหาร เจริญเติบโต และขยายพันธุ์เหมือนพืช นอกจากนี้ยังมีแบบของตนอีก คือ การรับรู้ทางประสาทสัมผัส ทำให้เกิดความรู้สึก ความจำได้ หมายถึง กล่าวคือ เมื่อประสบอะไรแล้วเกิดพึงพอใจ ก็จะทำให้แสวงหาสิ่งที่น่าพอใจต่อไป หรือเมื่อประสบกับความเจ็บปวดหรือไม่พอใจ ก็จะพยายามหลบเลี่ยง หลีกหนี เพราะฉะนั้นสัตว์จึงมีการเคลื่อนที่อยู่เสมอ

๓. ชีวิตระดับสูงสุด คือ มนุษย์ ซึ่งมีมนัสวิญญาน หรือพุทธิวิญญาน(Intellective soul) มนุษย์นอกจากจะมีวิญญานแบบพืชและแบบสัตว์แล้ว ก็ยังมีปัญญาสามารถคิดเหตุผลได้ด้วย เหตุผล^๙

อริสโตเติลให้คำอธิบายว่า วิญญานมนุษย์นั้นทำหน้าที่สำคัญคือรู้จัก ความงาม ความจริง และศีลธรรม ส่วนสัตว์มีวิญญานที่สามารถรับรู้ได้ในระดับหนึ่งเท่านั้น ดังนั้นสัตว์จึงถูก จัดไว้ในสถานภาพที่ต่ำกว่ามนุษย์

ต่อไปนี้ผู้วิจัยจะพิจารณาประเด็นเกี่ยวกับสถานภาพของสิ่งมีชีวิตอื่นของนักปรัชญาในยุคกลางโดยการตั้งคำถามเกี่ยวกับสถานภาพของมนุษย์และสิ่งมีชีวิตอื่น ๆ ให้มากขึ้นกว่าเดิม ในประเด็นดังกล่าวนี้ ผู้วิจัยจึงพุ่งเป้าไปที่แนวคิดเกี่ยวกับสถานภาพของมนุษย์และสิ่งมีชีวิตอื่นในทรรศนะของ เซนต์โทมัส อไควนัส กับเซนต้ออกัสติน ทั้งนี้เพื่อหาคำตอบว่า สัตว์ และพืช มีสถานภาพอย่างไรในทรรศนะของทั้งสองท่านนี้ เพื่อที่จะหากฎเกณฑ์การตัดสินคุณค่าและแนวทาง

^๘ Aristotle, *Animals and Slavery*, อ้างใน Tom Regan/Peter Singer, *Animal Rights and human obligations*, (New Jersey : Prentice Hall Englewood, 1989), P. 5.

^๙ ฟัน ดอกบัว. *ปวงปรัชญากรีก*. พิมพ์ครั้งที่ ๓, หน้า ๒๒๘-๒๒๙.

ปฏิบัติอันจะนำไปสู่การอธิบายเชิงทฤษฎีต่อไป แนวคิดที่เกี่ยวกับสถานภาพของสิ่งมีชีวิตอื่นในธรรมชาติของนักปรัชญายุคกลาง มีดังต่อไปนี้

ยุคกลาง เทววิทยาศาสนาคริสต์ ยุคนี้เริ่มจากอิทธิพลของศาสนาคริสต์ที่มีกำเนิดจากศาสนายิว มีปรัชญาเกี่ยวกับพระเจ้าและมนุษย์จากศาสนายิว (รวมทั้งศาสนาอิสลามด้วย) นับถือพระเจ้าองค์เดียวกัน ได้ปฏิเสธความเชื่อเรื่องวิญญาณประจำธรรมชาติหรือพหุเทวนิยมออกจากมนุษย์และให้ยอมรับนับถือพระเจ้าองค์เดียวเท่านั้น ซึ่งเชื่อว่าพระเจ้าสร้างธรรมชาติเพื่อมนุษย์ มนุษย์เป็นนายธรรมชาติ ดังข้อความในคัมภีร์ไบเบิล^{๑๐} ที่ว่า “พระเจ้าทรงตรัสว่า ให้เราสร้างมนุษย์ตามฉายาของเรา ให้ครอบครองฝูงปลาในทะเล ฝูงนกในอากาศและฝูงสัตว์ ให้ปกครองแผ่นดินทั่วไปและสัตว์ต่างๆ ที่เลื้อยคลานบนดิน” และ “พระเจ้าทรงอวยพรแก่มนุษย์ ตรัสแก่เขาว่าจงมีลูกดกทวีมากขึ้นจนเต็มแผ่นดิน จงมีอำนาจเหนือแผ่นดิน จงครอบครองฝูงปลาในทะเล และฝูงนกในอากาศ กับบรรดาสัตว์เลื้อยคลานบนแผ่นดิน” นักปรัชญาคนสำคัญที่มีแนวคิดมองมนุษย์เป็นศูนย์กลางของจักรวาลในยุคกลางเช่น เซนต์โทมัส อไควนัส, เซนต์ออกัสติน ซึ่งจะได้กล่าวถึงแนวคิดของเขาตามลำดับ ดังนี้

เซนต์โทมัส อไควนัส (Saint Thomas Aquinas ๑๒๒๕-๑๒๗๔ B.C.) นักปรัชญาชาวคาทอลิกมองมนุษย์เป็นศูนย์กลางของจักรวาล ประการแรกพระเจ้าสร้างธรรมชาติเพื่อมนุษย์ ประการที่สองมนุษย์มีอำนาจเหนือธรรมชาติและทุกสิ่งถูกสร้างมาเพื่อเป็นเครื่องมือของมนุษย์ทั้งพืชและสัตว์ไม่สามารถมีส่วนร่วมในอาณาจักรพระเจ้าได้หรือไม่สามารถหลุดพ้นได้ อไควนัสได้นำปรัชญาของอริสโตเติลมาผนวกกับคำสอนของตนที่เน้นว่าการเข้าถึงอาณาจักรพระเจ้าโดยเหตุผลและเหตุผลมีเฉพาะในมนุษย์เท่านั้น สัตว์ทั่วไปไม่สามารถพัฒนาให้มีเหตุผล แม้แต่การฆ่าสัตว์ก็ไม่เป็นบาปเพราะสัตว์ไม่สามารถมีเหตุผลดังที่มนุษย์มี สัตว์จึงมีอยู่เพื่อรับใช้มนุษย์เท่านั้น

อไควนัสให้เหตุผลเพิ่มเติมอีกว่า เหตุผลของมนุษย์เป็นคุณลักษณะสำคัญในการยกระดับความสูงส่งของมนุษย์ ซึ่งเป็นสิ่งสมมติที่พระเจ้าเป็นผู้ประทานพรมาให้ เป็นเครื่องมือสำคัญในการกำหนดเป็นเป้าหมายของการกระทำของตนเอง และทำให้มีอิสระในการกระทำของตนเองได้ ส่วนสัตว์ทั้งหลายไม่สามารถคิดเองได้ จึงต้องได้รับการปกครองการบัญชาของพระเจ้า โดยที่พระองค์ได้ทรงมอบหมายให้มนุษย์ผู้มีสติปัญญาและใช้เหตุผลมาปกครองสัตว์ ในขณะที่เดียวกันสัตว์นั้นคิดเองไม่ได้ อีกทั้งยังไม่สามารถกำหนดการกระทำของตนเองได้ แต่จะต้องได้รับการสั่งการให้ทำจากมนุษย์ผู้ที่ปกครองโดยตรง^{๑๑} อไควนัส ยังกล่าวอีกว่า “สัตว์ที่มีเหตุผล (คือมนุษย์) ถูกกำหนดโดยพระ

^{๑๐}. พระคริสตธรรมคัมภีร์, ภาคพันธสัญญาเดิมฉบับ 1971. (กรุงเทพมหานคร: สมาคมพระคริสตธรรมไทย, 1988). ปฐมกาล, 1:26, 28.

^{๑๑} ST.Thomas Aquinas, *Differnnces between Rational and Other Creatuers*, อ้างใน Tom Regan/Peter Singer, *Animal Rights and human obligations*, (New Jersey : Prentice Hall Englewood, 1989), PP. 6-9.

เจ้าเหมือนจะให้ดูแลประโยชน์เอาเองในขณะที่สัตว์อื่นๆ ก็ถูกกำหนดให้มีชีวิตอยู่เพื่อประโยชน์ของสัตว์ที่มีเหตุผล” และข้อความที่พิสูจนให้เห็นว่าไม่เป็นบาปที่มนุษย์จะฆ่าสัตว์เพราะ “ด้วยพระเมตตาของพระเจ้า สัตว์เหล่านี้มีอยู่เพื่อมนุษย์ใช้มันไปตามลำดับโดยธรรมชาติ ดังนั้น จึงไม่ผิดที่มนุษย์จะใช้ประโยชน์จากสัตว์ ไม่ว่าจะฆ่าสัตว์หรือด้วยวิธีการใดๆ ก็ตาม”^{๑๒}

เซนต์ ออกัสติน(St. Augustin) ก็มีแนวคิดเช่นเดียวกับอโควินัส แต่ได้ย้ำว่าจักรวาลมีอยู่เพื่อมนุษย์เท่านั้นเพราะมนุษย์สามารถเข้าถึงอาณาจักรพระเจ้าได้ ชีวิตจะพบความสุขได้แท้จริงในอาณาจักรพระเจ้าหลังตายไปแล้ว และโลกนี้มีไว้บ้านของเรา จึงมองโลกนี้เป็นเพียงทางผ่านเพื่อไปสู่อาณาจักรพระเจ้า และเซนต์ ออกัสตินได้เน้นความสำคัญของอมตภาวะของจิตวิญญาณ และความสามารถในการรอดพ้นบาปของจิตวิญญาณในฐานะเป็นจุดหมายสูงสุดของมนุษย์ ซึ่งสิ่งมีชีวิตอื่นๆ ไม่ได้มีลักษณะเช่นนี้จึงไม่มีความสำคัญและถูกละเลย

ตามรากฐานแนวคิดของศาสนาคริสต์เช่นนี้ธรรมชาติเป็นเพียงวัตถุที่รับใช้มนุษย์ ไม่มีความศักดิ์สิทธิ์เหลืออยู่เลย มนุษย์ไม่ต้องนับถือและให้เกียรติสัตว์และพืช และสิ่งไร้ชีวิต เพราะเจ้าได้สร้างให้มนุษย์เป็นนายและธรรมชาติเป็นบ่าว มนุษย์มีสิทธิที่จะจัดการกับธรรมชาติและมนุษย์ไม่มีหน้าที่อะไรที่จะต้องปฏิบัติต่อธรรมชาติสิ่งแวดล้อม หน้าที่เดียวที่มนุษย์มีคือหน้าที่ต่อพระเจ้า นักบุญโทมัส อโควินัสเสนอว่า “พระเจ้าไม่ตัดสินมนุษย์จากการกระทำของมนุษย์ต่อสิ่งที่มีต่อสัตว์ และนักบุญออกัสติน(Augustine) ก็เสนอว่า ประเด็นสำคัญมิได้อยู่ที่ว่าคนทำอะไรแก่สัตว์ แต่อยู่ที่ว่าที่ทำไปนั้นเกิดจากความรักที่มีต่อพระเจ้าหรือไม่”^{๑๓}

นอกจากแนวคิดแบบปรัชญาแล้วคำสอนของศาสนาคริสต์ก็เป็นที่ชัดเจนว่า ถ้ามมนุษย์เป็นศูนย์กลางของโลกหรือจักรวาล เมื่อพิจารณาข้อความสามบทจากพระคัมภีร์ไบเบิลเกี่ยวกับสถานภาพของสัตว์ในคริสต์ศาสนาที่มองว่า สัตว์นั้นพระเจ้าทรงสร้างขึ้นมาเพื่อเป็นสมบัติของมนุษย์และมนุษย์จะกระทำอย่างไรกับสัตว์ก็ได้ พระเจ้าสร้างสัตว์มาเพื่อเป็นอาหารของมนุษย์ การฆ่าสัตว์แล้วกินเลือดของสัตว์ศาสนาคริสต์ถือว่าไม่บาปและไม่เป็นมลทิน เพราะสิ่งที่เข้าไปในมนุษย์ทุกชนิดไม่เป็นมลทิน แต่สิ่งที่ออกมาจากมนุษย์ต่างหากที่เป็นมลทิน และทุกอย่างไม่บาปและไม่เป็นมลทินได้โดยสำเร็จในพระเยซูคริสต์แล้วเพียงมีความเชื่อ ดังข้อความในพระคริสต์ธรรมคัมภีร์บทปฐมกาล ว่า

“และพระเจ้าตรัสว่า "จงบังเกิดสัตว์ขึ้นบนแผ่นดินตามชนิดของมันได้แก่ สัตว์ใช้งาน สัตว์ที่เลี้ยงคลาน และสัตว์ป่าตามชนิดของมัน ก็เป็นไปตามนั้น ฉะนั้นพระเจ้าทรงสร้างสัตว์ป่าตามชนิดของมัน สัตว์ใช้งานตามชนิดของมันและสัตว์เลี้ยงคลานตามชนิดของมัน และพระเจ้าทรงเห็นว่าดี แล้วพระเจ้าตรัสว่า “ให้เราสร้างมนุษย์ตามแบบเรา ตามอย่างเรา เพื่อให้เขาครอบครองปลาในทะเล นก

^{๑๒} เนื่องน้อย บุญเนตร, หน้าที่ทางจริยธรรมต่อสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ, วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต สาขาปรัชญา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.พ.ศ. ๒๕๒๖. หน้า ๒๑.

^{๑๓} Passmore J., *Man's Responsibility for Nature*. London: Duckworth. 1974. PP.31-32.

ในอากาศ สัตว์ใช้งาน สัตว์ป่าทั้งปวง และสัตว์ที่เลื้อยคลาน” ดังนั้นพระเจ้าทรงสร้างมนุษย์ตามพระฉายของพระองค์ ตามพระฉายของพระเจ้าพระองค์ทรงสร้างพวกเขาขึ้น พระองค์ทรงสร้างทั้งผู้ชายและผู้หญิง พระเจ้าทรงอวยพรพวกเขาและตรัสว่า “จงมีลูกเต็มบ้านมีหลานเต็มเมืองและทวีจำนวนขึ้นจนเต็มโลก และจงมีอำนาจเหนือแผ่นดิน จงครอบครองปลาในทะเล นกในอากาศ และสัตว์ที่เลื้อยคลาน”^{๑๔}

พระเจ้าตรัสว่า “ให้เราสร้างมนุษย์ตามฉายาตามอย่างของเรา ให้ครอบครองฝูงปลาในทะเล ฝูงนกในอากาศและฝูงสัตว์ ให้ปกครองแผ่นดินทั่วไป และสัตว์ต่าง ๆ ที่เลื้อยคลาน บนแผ่นดิน” พระเจ้าจึงสร้างมนุษย์ขึ้นตามพระฉายาของพระองค์ ตามพระฉายาของพระเจ้า นั้น พระองค์ทรงสร้างมนุษย์ขึ้น และได้ทรงสร้างให้เป็นชายและหญิง พระเจ้าทรงอวยพรพระแก่มนุษย์ ตรัสแก่เขาว่า “จงมีลูกดกทวีมากขึ้นจนเต็มแผ่นดิน จงมีอำนาจเหนือแผ่นดิน จงครอบครองฝูงปลาในทะเลและฝูงนกในอากาศ กับบรรดาสัตว์ที่เคลื่อนไหวบนแผ่นดิน พระเจ้าตรัสว่า “ดูเถิด เราให้พืชที่มีเมล็ดทั้งหมด ซึ่งมีอยู่ทั่วพื้นแผ่นดินและต้นไม้ทุกชนิดที่มีเมล็ดในผลแก่เจ้า เป็นอาหารของเจ้า (ปฐมกาล 1: 26-29)^{๑๕}

พระเจ้าทรงอวยพรพระโนอาห์และบุตรทั้งหลายของเขา ตรัสแก่เขาว่า “จงมีลูกดกทวีขึ้นจนเต็มแผ่นดิน บรรดาสัตว์บนแผ่นดิน บรรดานกในอากาศ บรรดาสัตว์ที่เลื้อยคลานอยู่บนแผ่นดิน และปลาทั้งสิ้นในทะเลจะกลัวพวกเจ้า เรามอบสัตว์ทั้งปวงไว้ในมือของพวกเจ้า ทุกสิ่งที่มีชีวิตเคลื่อนไหวไปมาจะเป็นอาหารของเจ้า เราจะยกของทุกอย่างให้แก่เจ้า ดังที่เรายกต้นผักเขียวสดให้แก่เจ้าแล้ว (ปฐมกาล 9: 1-3)^{๑๖} เพราะพระองค์ทรงสร้างเขาให้ต่ำกว่าพระเจ้าแต่หน่วยเดียว และสวมศักดิ์ศรีกับเกียรติ ให้แก่เขา พระองค์ทรงมอบอำนาจให้ครอบครองบรรดาพระหัตถ์ถักของพระองค์พระองค์ ทรง ให้สิ่งทั้งปวงอยู่ใต้ฝ่าเท้าของเขา คือฝูงแกะและฝูงวัวทั้งสิ้น ทั้งสัตว์ป่าด้วยตลอดทั้งนกใน อากาศ ปลาในทะเลและอะไรต่าง ๆ ที่ไปมาอยู่ตามทะเล(สดุดี 8: 5-8)^{๑๗}

เมื่อสิ้นยุคกลางสภาพทางจริยธรรมของมนุษย์และสัตว์ก็เปลี่ยนไปเนื่องจากคำสอนทางคริสต์ศาสนาได้อ่อนแอลง และผู้คนที่เรียกร้องหาเสรีภาพและการปลดปล่อยให้แก่สัตว์ เกิดแนวคิดทางปรัชญาที่สำคัญขึ้นในยุคนี้ เรียกว่า ยุคสมัยใหม่ นักปรัชญาในยุคนี้จึงมีทัศนคติเกี่ยวกับสภาพทางจริยธรรมของมนุษย์และสิ่งมีชีวิตอื่น แตกต่างออกไป

^{๑๔} Thai New Contemporary Version (ฉบับอมตธรรมร่วมสมัย).2001, 2007. Biblica, Inc.

<https://www.bible.com/th/bible/179/GEN.1.tncv>. (สืบค้นเมื่อ. ๕ /เมษายน / ๒๕๖๐).

^{๑๕} สมาคมพระคริสตธรรมไทย, พระคริสตธรรมคัมภีร์ไทย--อังกฤษ, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพมหานคร : สมาคมพระคริสตธรรมไทย, ๒๕๔๙), หน้า ๒-๓.

^{๑๖} เรื่องเดียวกัน. หน้า ๖๐.

^{๑๗} เรื่องเดียวกัน. หน้า ๑๒.

ยุคสมัยใหม่ มีจุดเริ่มต้นเมื่อ โรเจอร์ เบคอน(Roger Bacon,1214-1294) ซึ่งเป็นนักบวชชาวอังกฤษได้วิจารณ์งานสอนของโธมัส อไควนัส (Thomas Aquinas) โดยเน้นว่าเป็นการเสียเวลาเปล่าที่จะมัวไปค้นคว้างานเขียนของอริสโตเติล สิ่งที่เราควรทำเพื่อให้เข้าใจเกี่ยวกับโลกนี้คือการทดลอง อย่างไรก็ตามแนวคิดเรื่องการทดลองยังไม่เป็นที่ยอมรับในยุคนั้น ในปี ค.ศ.๑๒๗๗ เบคอนได้ถูกลงโทษและถูกจำคุกถึง ๑๕ ปี และในปี ค.ศ. ๑๔๐๐-๑๓๔๙ วิลเลียมแห่งอ็อกแฮมได้พยายามแยกเหตุและผลออกจากศรัทธาอย่างเด็ดขาด โดยมองว่าสิ่งเฉพาะเท่านั้นที่เป็นจริง การแสวงหาความจริงแบบอภิปรัชญา หรือ พระเจ้า เป็นการเสียเวลาเปล่าและสิ่งเฉพาะเหล่านั้นเราอาจรู้ได้จากประสบการณ์ทางประสาทสัมผัส เน้นความจริงในโลกปัจจุบันนี้ มิใช่ชีวิตหลังความตาย ต่อมาในศตวรรษที่ ๑๕ เมื่อทฤษฎีประสบการณ์นิยมของอ็อกแฮมเป็นที่รู้จักกันทั่วไป ตรรกวิทยาของอริสโตเติลกลายเป็นเครื่องถ่วงความเจริญและเป็นการกั้นมนุษย์ออกจากการค้นหาสิ่งใหม่ๆ ในขณะเดียวกันทฤษฎีนี้ได้ตัดขาดจากตรรกวิทยาไปก่อลัทธิใหม่ที่อาศัยอำนาจลึกลับศรัทธาและความเข้าใจภายในเป็นพื้นฐาน พร้อมกับมีการขยายตัวอย่างกว้างขวางของแนวคิดแบบประสบการณ์นิยมที่เน้นการทดลอง อันนำไปสู่แนวคิดทางวิทยาศาสตร์สมัยใหม่ที่ครอบคลุมความรู้สึกนึกคิดของมนุษย์ในปัจจุบัน^{๑๘}

ฟรานซิส เบคอน(Francis Bacon 1561-1626) เบคอนไม่ได้ค้นพบอะไรที่แน่นอนทางวิทยาศาสตร์ แต่เขาเสนอตรรกวิทยาอันตั้งอยู่บนรากฐานของประสบการณ์เขาเน้นการปฏิบัติและวิธีการอุปนัย(ทดลองสมมติฐานโดยข้อเท็จจริง) มากกว่าวิธีการนิรนัย(การพิสูจน์สมมติฐาน โดยการใช้เหตุผลหรือตรรกวิทยา) และไม่ได้กล่าวถึงสถานของสิ่งมีชีวิตในโลกธรรมชาติเอาไว้ เพียงแต่เขาถือว่าวิทยาศาสตร์แบบใหม่มิใช่เป็นเพียงการแสวงหาความรู้เพื่อรู้เกี่ยวกับธรรมชาติเท่านั้น แต่ถือเป็นการปฏิบัติที่จะเอาชนะธรรมชาติให้ได้ด้วย

เรอเน่ เดส์คาร์ต (Rene' Descarter 1596-1650 B.C.) ซึ่งได้ชื่อว่าเป็นบิดาแห่งปรัชญาสมัยใหม่ กล่าวว่า “มนุษย์ควรแสวงหาเทคโนโลยีที่จะครอบครองธรรมชาติ หากเรามีความรู้ก็จะมีอะไรในโลกที่เราไม่ถือเอาประโยชน์ได้ เราจะต้องพยายามเป็นผู้ครอบครองและเป็นนายธรรมชาติให้ได้”^{๑๙} เกี่ยวกับสัตว์นั้น เดส์คาร์ต ถือว่า “มีฐานะต่ำกว่ามนุษย์ มนุษย์มีวิญญาณเหตุผล และความรู้สึก ส่วนสัตว์ไม่มีวิญญาณเหตุผล สัตว์จึงเป็นเพียงจักรกลหรือหุ่นยนต์เท่านั้น” เพราะฉะนั้นจึงมีท่าทีแนวคิดที่ว่าไม่เพียงแต่สัตว์ต่ำกว่ามนุษย์ในขีดความสามารถเท่านั้น แต่สัตว์ยังเป็นสัตว์โลกคน

^{๑๘} ประเวศ อินทองปาน. พระพุทธศาสนากับสิ่งแวดล้อม,พิมพ์ครั้งที่ ๒.(กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๖๐).หน้า ๙.

^{๑๙} Passmore J., Man's Responsibility for Nature. PP.20-21.

ละประเภทกับมนุษย์ ดังนั้นมนุษย์จึงรีดเอาประโยชน์จากมันได้เพราะมันไม่มีจิตใจไม่มีความรู้สึกนึกคิดอะไร^{๒๐}

เดส์คาร์ตได้อธิบายว่า “สัตว์ขาดความสามารถในการคิดอย่างมีเหตุผล และไม่สามารถใช้ภาษาพูดได้ ทั้งนี้เพราะสัตว์ไม่มีจิตวิญญาณ ที่เป็นอมตะอย่างมนุษย์ สัตว์มีแต่พลังจิตที่เป็นกลไกแบบกายภาพ จึงทำให้ไม่มีจิตใจในลักษณะที่เป็นนามธรรมเช่นเดียวกับมนุษย์ ถึงแม้ว่ามนุษย์คนนั้นจะมีสติปัญญาที่เพียงพอใดก็ตาม แม้ว่าจะไม่สามารถพึ่งตนเองได้ แต่มีความสามารถพูดสื่อสารให้คนอื่นฟังพอเข้าใจได้เช่นเดียวกับในกรณีที่ มนุษย์มีความพิการ หูหนวก ตาบอด หรือขาดอวัยวะสำคัญที่ใช้ในการพูด ก็ยังสามารถใช้ เครื่องหมาย หรือท่าทางสื่อความคิดให้กับผู้อื่นได้ แม้บางเรื่องมีสัตว์จำนวนมากมีความแข็งแรงและ ทำงานได้มากกว่ามนุษย์ ขยันมากกว่ามนุษย์ แต่คุณสมบัติดังกล่าวมิได้หมายความว่าสัตว์มีจิตอย่าง มนุษย์ กิจกรรมทั้งหลายของสัตว์เป็นไปตามการทำงานของอวัยวะของมันเปรียบเสมือนนาฬิกาที่ ประกอบด้วยล้อและลูกตุ้มน้ำหนัก ซึ่งสามารถบอกเวลาและวัดเวลาได้ถูกต้อง”^{๒๑} และถือว่าทุกสิ่ง อย่างในโลกมีอยู่ก็เพื่อประโยชน์สำหรับมนุษย์เท่านั้น มนุษย์คือผู้ซึ่งมีเหตุผล มนุษย์จึงมีความรู้สึก เจ็บปวด ส่วนสัตว์ไม่มีความสามารถทางเหตุผล สัตว์จึงไม่มีจิตใจไม่มีความสามารถทางจิต สัตว์จึง ไม่รู้สึกเจ็บปวด ในงานวิจัยของขจิตพรรณ อมรปาน กล่าวถึงเหตุผลของเดส์คาร์ตส์ ไว้ว่า “ความเห็นของข้าพเจ้ามิได้โหดร้ายทารุณต่อสัตว์ แต่เป็นการผ่อนผันให้กับมนุษย์ อย่างน้อยที่สุดก็ ผ่อนผันให้คนที่ไม่ได้หลงมกมายต่อความเชื่อที่ผิดของพวกไพธากอรัส (Pythagorus) เพราะความเห็น ของข้าพเจ้าจะช่วยปลดเปลื้องให้กับคนเหล่านี้ให้หายจากความสงสัยที่ว่า เป็นอาชญากรรมหรือไม่ เมื่อพวกเขากินสัตว์หรือฆ่าสัตว์”^{๒๒}

จอห์น สจิวต มิลล์ (John Stuart Mill) ซึ่งเป็นบุคคลสำคัญในวงการเศรษฐศาสตร์ตะวันตกก็ได้แสดงให้เห็นถึงการยอมรับท่าทีแนวคิดที่ยึดมนุษย์เป็นศูนย์กลางเช่นกัน ดังจะเห็นได้จากที่เขาเขียนไว้ในหนังสือชื่อ *Three Essays on Religion* ว่า “พลังอำนาจของธรรมชาตินั้นมักมีต่อมนุษย์ที่เป็นศัตรูซึ่งเราจะต้องปลุกปล้ำกับมันด้วยกำลังและปรีชาสามารถเท่าที่จะทำได้เพื่อเอามันมา

^{๒๐} วิทย์ วิศทเวทย์, *มนุษย์ควรปฏิบัติอย่างไรกับธรรมชาติ, เอกสารประกอบการสัมมนาเรื่อง จริยธรรม สิ่งแวดล้อม มุมมองที่แตกต่าง*. (กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยหอการค้า, ๒๕๓๖). หน้า.๑๑.

^{๒๑} Rene Descartes, *Animals Are Machines*, อ้างใน Tom Regan/Peter Singer, *Animal Rights and human obligations*, (New Jersey : Prentice Hall Englewood, 1989), PP. 17.

^{๒๒} ขจิตพรรณ อมรปาน, “การศึกษาความคิดจริยศาสตร์ตะวันตก พระพุทธศาสนา (เถรวาท) และ นักวิทยาศาสตร์ไทยกับการใช้สัตว์ทดลอง”, *วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต*, หน้า ๒๖.

ใช้ประโยชน์แก่เรา และโสกราตีสได้แบ่งแยกความแตกต่างระหว่างมนุษย์กับสัตว์ไว้เช่นกัน โดยบอกว่าสัตว์ทั้งหลายถูกสร้างขึ้นมาและบำรุงเลี้ยงไว้เพื่อประโยชน์ของมนุษย์^{๒๓}

คาร์ล มาร์กซ(Karl Mark, 1818-1883) ได้ตั้งข้อสังเกตว่า “การที่ฝ่ายตะวันตกถือว่าธรรมชาติสิ่งแวดล้อมไม่ใช่สิ่งศักดิ์สิทธิ์นั้นมีส่วนสำคัญทำให้ระบบทุนนิยมขยายตัว ฝ่ายตะวันตกถือว่าธรรมชาติสิ่งแวดล้อมเป็นเพียงวัตถุสิ่งของที่มีไว้เพื่อมนุษย์ได้ใช้สอย”^{๒๔} และมาร์กเอง ก็ได้คัดค้านทัศนะนี้ แม้ว่า**เอนเกล(Engels)**จะเตือนมิให้มนุษย์ขูดรีดผลประโยชน์จากธรรมชาติสิ่งแวดล้อมมากเกินไป เพราะจะทำให้เกิดปัญหาสิ่งแวดล้อมตามมา แต่นั่นมิใช่เพราะมนุษย์ไม่มีสิทธิอันชอบธรรมที่จะจัดการกับธรรมชาติ แต่เพราะถ้ามนุษย์ไม่วางแผนอย่างฉลาดมนุษย์อาจประสบความหายนะจากปัญหาดังกล่าว^{๒๕}

ดังนั้น เมื่อเทียบมนุษย์กับฐานะของธรรมชาติสิ่งแวดล้อมในทัศนะแบบทุนนิยมและระบบสังคมนิยมไม่ต่างกันคือทัศนะทั้งสองนั้นต่างมองธรรมชาติสิ่งแวดล้อมมีสถานะต่างจากมนุษย์เหมือนกัน เพราะฉะนั้น ลักษณะท่าทีของแนวคิดที่ยึดมนุษย์เป็นศูนย์กลาง จึงเป็นการมองธรรมชาติสิ่งแวดล้อมมีฐานะต่ำกว่ามนุษย์ และธรรมชาติสิ่งแวดล้อมมีไว้เพื่อรับใช้มนุษย์ มนุษย์มีสิทธิอันชอบธรรมที่จะตัดแปลง บังคับ และตัดดวงผลประโยชน์จากธรรมชาติสิ่งแวดล้อมได้อย่างเต็มที่ พร้อมกันนั้นยังเห็นว่าสิ่งแวดล้อมแปลกแยกจากมนุษย์ ดังเช่น เบคอน ได้แสดงทัศนะว่า “วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีเป็นเครื่องมือสำหรับการใช้สิทธิของมนุษย์ในการควบคุมธรรมชาติและใช้ประโยชน์จากธรรมชาติเพื่อเป้าหมายและวัตถุประสงค์ที่จะเพิ่มพูนความต้องการ ความเพลิดเพลิน และความสุขสบายที่ไม่รู้จักพอของมนุษย์อีกด้วย”^{๒๖}

อิมมานูเอล คานท์ (Immanuel Kant) เชื่อว่า สัตว์มีชีวิตอยู่เพื่อประโยชน์ของมนุษย์ สัตว์จึงไม่เหมาะที่จะเกี่ยวข้องกับอาณาจักรจริยธรรม เขากล่าวว่า “ความดีที่ไพศาลอันเปี่ยมด้วยศีลธรรมจึงไม่ได้อยู่ที่ตัวอื่นใดนอกจากตัวความคิดเรื่องกฎ ซึ่งแน่นอนว่าเป็นไปได้แต่เพียงกับสัตว์ที่มีเหตุผลเท่านั้น”^{๒๗} ความถูกผิดทางจริยธรรมของการกระทำมิให้มนุษย์กับมนุษย์เท่านั้น ทั้งนี้

^{๒๓} พระธรรมปิฎก (ปอ.ปยุตโต), การพัฒนาที่ยั่งยืน,พิมพ์ครั้งที่ ๒.(กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มูลนิธิกมลคีเมทอง. ๒๕๓๙). หน้า ๑๑๔-๑๑๕.

^{๒๔} Passmore J., Man’s Responsibility for Nature. PP.24-25.

^{๒๕} Engels. The Part Played by Labour in the Tradition from Ape to Man. Moscow: Perogress. 1974. PP.12-14.

^{๒๖} Gustafson, J.M. God Nature and Human in the Western Religious Traditions. Man and Nature: A Cross-Culture Perspective. Bangkok: Chulalongkon UniversityPress. 1993. P.16.

^{๒๗} Kant, Immanuel. Groundwork of the Metaphysic of Morals (Translated by Thomas Kingsmill. Abbott) Digireads.com Publishing. Kindle Edition. P. 16.

เนื่องจากมนุษย์จะได้ช่วยเหลือให้มนุษย์คนอื่น ๆ มีความเป็นอยู่ในด้านอื่น ๆ ดีขึ้น ด้วยเหตุนี้ ภาระหน้าที่ที่มนุษย์มีต่อสัตว์จึงเป็นเพียงหน้าที่โดยทางอ้อมที่จะนำไปสู่ความเป็นมนุษย์ชาติ หรือกล่าวอีกว่ามนุษย์จะมีความรับผิดชอบต่อสัตว์ได้ก็เพียงเล็กน้อย หรือไม่มีเลยก็ได้ ดังข้อความที่ว่า “สัตว์ทั้งหลายจะไม่มีจิตสำนึกได้ด้วยตนเองจะมีก็แต่เพียงในลักษณะของ วิถีทางที่จะนำไปสู่จุดหมายปลายทาง และจุดหมายปลายทางที่ว่านี้ก็คือมนุษย์ เราจึงสามารถที่จะถามได้ว่า “ทำไมสัตว์ทั้งหลายจึงต้องมีชีวิตอยู่” ซึ่งเรารู้คำตอบแล้วว่าทำไม ภาระหน้าที่ของพวกเราที่มีต่อสัตว์ต่าง ๆ จะเป็นเพียงหน้าที่โดยทางอ้อมที่มุ่งเพื่อนมนุษย์เท่านั้น สิ่งมีชีวิตที่สามารถ เข้าใจในเหตุผลได้เท่านั้น ที่สมควรจะได้รับข้อผูกพันทางจริยธรรม เพราะจะนำมาซึ่งการช่วยเหลือ ต่อการที่จะมีชีวิตอยู่ในด้านอื่น ๆ”^{๒๘}

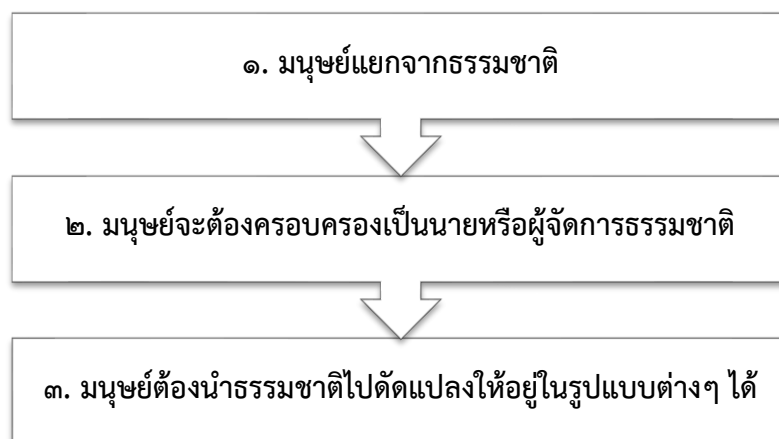
ดังนั้นกฎศีลธรรมของค่าน้ำ จึงได้มาจากเหตุผลหรือปัญญาที่บริสุทธิ์ในฐานะที่มนุษย์เป็นสัตว์ที่มีศีลธรรม โดยไม่ต้องคำนึงถึงความสุขที่จะเกิดขึ้นในโลก และเป็นกฎที่ไม่เปลี่ยนแปลงตามกาลเวลา จากแนวคิดเรื่องกฎศีลธรรมนี้จึงทำให้ค่าน้ำปฏิเสธการขยายขอบเขตจริยธรรมไปยังสัตว์ด้วยเหตุผลที่ว่าสัตว์ไม่สามารถใช้เหตุผลได้

สรุปได้ว่า แนวคิดของนักปรัชญากระแสหลักนั้นล้วนถือว่ามนุษย์เหนือกว่าบรรดาสัตว์ทั้งปวงในโลกนี้ ทำให้มนุษย์มีท่าทีหยิ่งยโสต่อเผ่าพันธุ์อื่น และถือว่าเผ่าพันธุ์มนุษย์สามารถปฏิบัติต่อเผ่าพันธุ์อื่นอย่างไรก็ได้ เพราะมนุษย์มีอำนาจและเจตจำนงที่จะทำเช่นนั้น อดิ หรือท่าที ที่เอนเอียงสู่ผลประโยชน์ของสมาชิกในเผ่าพันธุ์ตนเอง และต่อต้านผลประโยชน์ของเผ่าพันธุ์อื่น ทำให้มนุษย์มีดีบอดและรับเอาท่าทีหยิ่งยโสต่อสิ่งมีชีวิตอื่น ๆ ทั้งหมด และปฏิบัติต่อสิ่งอื่นอย่างไม่ใส่ใจและอย่างดูแคลน โดยยอมให้หรือสนับสนุนให้มนุษย์ถือสัตว์อื่นว่าเป็นวัตถุเพื่อการใช้ การทารุณ หรือเพื่อความบันเทิงของมนุษย์เป็นประการสำคัญ ทำให้เกิดและสนับสนุนความไม่สะดุ้งสะเทือนต่อความทุกข์และความเจ็บปวดของสิ่งมีชีวิตที่ไม่ใช่มนุษย์

แนวคิดเดิมที่ว่ามนุษย์เป็นศูนย์กลางครอบครองและอยู่เหนือธรรมชาติหรือมนุษย์เป็นจุดศูนย์กลางของสิ่งแวดล้อมนี้ทำให้มนุษย์มองทุกสิ่งที่มีอยู่ในโลกนี้เป็นเพียงสิ่งที่จะนำมาเพื่อรับใช้มนุษย์ มนุษย์จึงรู้สึกเหนือกว่าธรรมชาติหรือสิ่งแวดล้อม ท่าทีของแนวคิดนี้จึงเป็นท่าทีที่ให้คุณค่าแก่มนุษย์สูงกว่าสัตว์และสิ่งมีชีวิตอื่น เพราะถือว่าสิ่งมีชีวิตอื่นมีไว้เพียงเพื่อเป็นปัจจัยการผลิตเพื่อเอามาสร้างผลกำไรหรือผลประโยชน์แก่มนุษย์เป็นสำคัญ ความไฝ่ฝันของแนวคิดนี้เป็นจริงเมื่อเกิดการปฏิวัติอุตสาหกรรมในยุโรป และเมื่อผนวกเข้ากับระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยม การแสวงหาผลประโยชน์จากสัตว์และพืช ทรัพยากรธรรมชาติได้ทวีความรุนแรงขึ้น แม้ในโลกฝ่ายสังคมนิยมเองก็ไม่ได้มีอะไรต่างไปจากนี้

^{๒๘} Gustafson, J.M. God Nature and Human in the Western Religious Traditions. Man and Nature: A Cross-Culture Perspective. P.25.

สรุปได้ว่า กลุ่มที่เห็นว่าสิ่งมีชีวิตอื่นไม่มีสถานะทางศีลธรรมเหมือนมนุษย์ หรือการให้ความสำคัญกับมนุษย์มากที่สุด ได้อุบัติขึ้นตั้งแต่เริ่มแรกของการเกิดอารยธรรมมนุษย์ในยุคโบราณ มนุษย์พยายามดิ้นรนต่อสู้กับความโหดร้ายของธรรมชาติเพื่อความอยู่รอดตลอดมา มนุษย์พยายามเอาชนะต่อธรรมชาติสิ่งแวดล้อม และแนวคิดนี้ได้วิวัฒนาการมาเป็นลำดับ กลายเป็นวัฒนธรรมทางด้านความคิดปรัชญาตะวันตกที่มีอิทธิพลสืบเนื่องตลอดมา ดังที่เจริญู ชัยแก้ว กล่าวว่า “การที่มนุษย์มองตัวเองแยกจากธรรมชาติและไม่ใช่มองมนุษย์แยกธรรมชาติเท่านั้น มนุษย์ยังมองลักษณะที่จะเข้าไปครอบงำเหนือธรรมชาติ เป็นผู้พิชิตธรรมชาติ พร้อมกับจัดสรรหรือเปลี่ยนแปลงให้เป็นสิ่งบริโภคนและเพื่อรับใช้สนองความต้องการของมนุษย์อีกด้วย อย่างไรก็ตามเมื่อก้าวโดยสรุปความคิดของตะวันตกในเรื่องนี้มี ๓ ขั้นตอน คือ

แผนภูมิที่ ๑ แนวคิดจริยศาสตร์ตะวันตก ๓ ขั้นตอน^{๒๙}

แนวคิดของตะวันตกในลักษณะดังกล่าวนี้ได้ถูกเขียนเป็นบทความเป็นหนังสือเล่มใหญ่ๆ ดังเช่นหนังสือของไคลฟ พอนติง(Clive Ponting) ชื่อว่า A Greece history of the world ได้กล่าวไว้ชัดเจนว่าแนวคิดนี้ได้ปรากฏขึ้นตั้งแต่ยุคกรีกโบราณ ทั้งนี้เพราะเขาได้สืบค้นจากหลักฐานต่างๆ โดยลำดับเริ่มตั้งแต่แนวคิดของ โสกราตีส(Socrates) เพลโต(Plato) อริสโตเติล(Aristotle) ฟรานซิส เบคอน(Francis Bacon) เรอเน เดส์การ์ต(Rene Descartes) ซิกมันด์ ฟรอยด์(Sigmund Freud) และ อิมมานูเอล คานต์(Immanuel Kant) ทุกคนต่างก็มีความคิดเช่นนี้ นอกนี้ยังมีนักคิดนักปรัชญาอีกหลายท่านที่เห็นด้วยและสนับสนุนแนวคิดนี้ เช่น จอห์น ล็อก (John Locke) จอร์จ บาร์คลีย์ (George Berkeley) อาเธอร์ โชเพินเฮาเออร์ (Artur Schopenhauer) และเดวิด ฮูม (David Hume) เป็นต้น

^{๒๙} ประเวศ อินทองปาน. พระพุทธศาสนากับสิ่งแวดล้อม, พิมพ์ครั้งที่ ๒. หน้า ๔๙.

แนวคิดแบ่งแยกสัตว์ให้แตกต่างจากมนุษย์ยังปรากฏร่องรอยมาจนถึงปัจจุบัน สิ่งหนึ่งที่มองเหมือนกันคือ เรื่องความสามารถในการใช้เหตุผลระหว่างมนุษย์กับสัตว์ โดยเฉพาะการมีภาษาที่ใช้สื่อสารระหว่างกันของมนุษย์ซึ่งสัตว์ไม่มีในธรรมชาติของนักปรัชญากรีกสมัยนี้ จะเห็นว่ามีความเคลื่อนไหวจากการเห็นคุณค่าของมนุษย์ในหมู่มนุษย์ ขยายกว้างออกไปครอบคลุมมนุษยชาติทั้งหมด ในระยะแรกๆ นั้น คนเฒ่าหนึ่งมองคนอีกเฒ่าหนึ่งในลักษณะของศัตรู หรือด้อยกว่าทางคุณค่า และเหมาะกับการเป็นทาส ต่อมาความคิดทางศาสนา เช่น คริสต์ศาสนาก็ทำให้เห็นว่า มนุษย์ทุกคนมีค่าเท่ากันเพราะเป็นผลงานของพระเจ้าองค์เดียวกัน และแล้วอาณาจักรของศีลธรรมก็ขยายครอบคลุมไปถึงการเห็นคุณค่าและสิทธิของมนุษย์ซึ่งในอดีตถูกละเลย^{๓๐}

๒.๒ กลุ่มที่เห็นว่าสิ่งมีชีวิตอื่น เช่น สัตว์มีสถานะทางศีลธรรมแต่ไม่เท่ามนุษย์

ทฤษฎีนี้ยอมรับสถานะของสัตว์ทางจริยธรรมแต่ไม่ยอมรับว่าสัตว์กับมนุษย์เท่ากันทางสติปัญญา นักปรัชญากรีกสมัยนี้เชื่อว่า “สัตว์ส่วนใหญ่รู้สึกสุข ทุกข์ได้เช่นเดียวกับมนุษย์ดังนั้น สัตว์ส่วนใหญ่สามารถมีสถานะทางจริยธรรมได้ แต่เนื่องจากสัตว์ขาดความสามารถบางประการเมื่อเทียบกับมนุษย์นั่นคือ มีเพียงมนุษย์เท่านั้นที่สามารถ ตระหนักรู้ มีเหตุผล หรือปกครองตนเอง สัตว์ไม่มีสิ่งนี้เหมือนคน” ดังนั้น คนกับสัตว์จึงไม่เท่ากัน นักปรัชญาที่สนับสนุนแนวคิดนี้ เช่น สก็อต วิลสัน (Scott Willson)

แนวคิดดังกล่าวนี้ได้รับการโต้แย้งจาก ฟรานส์ เดอ วาล (Frans de Waal) นักมานุษยวิทยาชาวฝรั่งเศส ผู้เขียนหนังสือเรื่อง Are We Smart Enough to Know How Smart Animals Are? ^{๓๑} ได้กล่าวปาฐกถาเรื่อง “พฤติกรรมศีลธรรมในสัตว์” ว่า “นานนับทศวรรษ เราคิดเองว่า มีเพียงแค่มนุษย์เท่านั้นที่ทำแบบนั้นได้ มีเพียงแค่มนุษย์ที่ห่วงใยต่อความเป็นอยู่ของคนอื่นๆ แต่จากการวิจัยกลับพบว่า การที่นักปรัชญาในอดีตสรุปว่าสัตว์ไม่มีความสามารถในการรับรู้ความสามารถบางอย่างมีเพียง “มนุษย์เท่านั้นที่สามารถทำเช่นนี้ได้” เช่น การวางแผนเพื่ออนาคต (มนุษย์เท่านั้นที่คิดล่วงหน้าได้) และการเป็นห่วงคนอื่น ๆ (เฉพาะมนุษย์เท่านั้นที่ดูแลเรื่องความเป็นอยู่ที่ดีของผู้อื่น) การพักผ่อน (มนุษย์เท่านั้นที่รู้จักเวลาว่าง) ความเชื่อเหล่านี้ไม่มีเหตุผล^{๓๒} แต่จากการเก็บข้อมูล ฟราน เดอ วาลพบว่า ศีลธรรมนั้นมีวิวัฒนาการ ศีลธรรมเป็นองค์ประกอบที่มีในสัตว์อื่นๆ ด้วย เช่น ความเห็นอกเห็น

^{๓๐} เนื่องน้อย บุตรเนตร, หน้าที่ทางจริยธรรมของมนุษย์ต่อสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ, (วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต สาขาปรัชญา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, หน้า ๘.

^{๓๑} De Waal, Frans. *Are We Smart Enough to Know How Smart Animals Are?* W. W. Norton & Company. Kindle Edition. (pp. 13-14).

^{๓๒} Fran de waal, (24 June 2018), [https://www.ted.com/talks/frans de waal do animals have morals/](https://www.ted.com/talks/frans_de_waal_do_animals_have_morals/).

ใจ การปลอมโยน การช่วยเหลือกันและกัน และความรู้สึกถึงความยุติธรรม ดังนั้นเขาจึงศึกษาในเรื่องนี้ เพื่อที่จะหาว่าเราสามารถสร้างศีลธรรมได้ จากจุดเริ่มต้น โดยไม่จำเป็นต้องมีพระเจ้าหรือศาสนาเข้ามาเกี่ยวข้อง ^{๓๓}

จากมุมมองของฟราน เดอ วาล ผู้วิจัยเห็นว่า หากศีลธรรมก็มีในสัตว์อื่นด้วยไม่ได้มีเฉพาะมนุษย์ สถานทางศีลธรรมของสัตว์นั้นอาจยังต้องวิวัฒนาการเพิ่มขึ้นอีกถึงจะเท่าเทียมกับมนุษย์ แต่สำหรับเผ่าพันธุ์ของมนุษย์นั้นได้มีการวิวัฒนาการทางศีลธรรมมาอย่างยาวนาน และเป็นเผ่าพันธุ์ที่สามารถก้าวไปไกลกว่าสัตว์ชนิดอื่นๆ แล้ว การวิวัฒนาการเหล่านี้นำไปสู่ข้อสรุปว่า มนุษย์ที่วิวัฒนาการแล้ว มีศีลธรรมยิ่งกว่าสัตว์อื่นๆ แต่ไม่ได้หมายความว่า มนุษย์ธรรมดาๆ จะมีศีลธรรมเหนือกว่าสัตว์อื่น ตรงกันข้าม มนุษย์ที่ไม่ผ่านการฝึกฝนตนเอง อาจมีศีลธรรมด้อยกว่าสัตว์ชนิดอื่นๆ เสียด้วยซ้ำ ซึ่งแนวคิดดังกล่าวนี้ใกล้เคียงอย่างยิ่งกับแนวคิดของพระพุทธศาสนา

ผู้วิจัยจึงตั้งข้อสมมุติฐานว่า แนวคิดของกลุ่มที่เห็นว่าสัตว์มีความสามารถทางศีลธรรม แต่ไม่เท่ามนุษย์นี้ อาจจะมีแนวคิดใกล้เคียงกับแนวคิดของพระพุทธศาสนา โดยเฉพาะเรื่องราวในอดีตชาติของพระพุทธเจ้า ที่มีเนื้อหาน่าสนใจเกี่ยวกับมุมมองเกี่ยวกับสัตว์ที่สำคัญ ซึ่งอาจจะมีเหตุผลที่ทำให้เชื่อได้ว่า พระพุทธศาสนามองว่าสัตว์มีสถานภาพทางจริยธรรม แต่ไม่เท่ามนุษย์ และเพื่อให้สมมุติฐานได้รับการพิจารณา ผู้วิจัยจะได้นำประเด็นดังกล่าวไปอภิปรายเพื่อหาคำตอบในว่าเป็นความจริงหรือไม่ที่พระพุทธศาสนามีแนวคิดดังกล่าวอยู่ในบทต่อไปที่ว่าด้วย “พุทธจริยศาสตร์ที่เกี่ยวกับมนุษย์และสิ่งมีชีวิตอื่น”

๒.๓ กลุ่มที่เห็นว่ามนุษย์และสิ่งมีชีวิตอื่นบางอย่างเช่นสัตว์มีสถานะทางศีลธรรมเท่ากัน

แนวความคิดในอีกด้านหนึ่งเป็นแนวความคิดทางธรรมชาติวิทยา โดยมี Charles Darwin นักวิทยาศาสตร์ชาวอังกฤษ ผู้คิดค้นทฤษฎีวิวัฒนาการ (Theory of Evolution) เป็นผู้ริเริ่มและต้นแบบของแนวความคิดที่เชื่อว่าไม่มีความแตกต่างอย่างมีนัยยะสำคัญระหว่างมนุษย์กับสัตว์ มนุษย์เป็นผู้คิดเข้าข้างตนเองว่าตนเหนือกว่าสัตว์ชนิดอื่นและเมื่อพูดถึงความสามารถ ในการรู้สึกระลึกถึง (Sentience) นั้น สัตว์ก็มีความคิดและกระบวนการคิดได้เทียบเท่ากับที่มนุษย์มี รวมไปถึงการตอบสนองทางด้านอารมณ์เช่นกัน ดังนั้น กลุ่มบุคคลที่เห็นด้วยกับ Darwin จึงเสนอว่า การใช้ประโยชน์จากสัตว์ที่จะทำให้สัตว์ต้องได้รับความทุกข์ทรมานจะกระทำได้ ต่อเมื่อมีการพิจารณาถึงผลที่จะได้รับและวิธีการจัดการที่เหมาะสม หากว่าการกระทำนั้น ๆ จะทำให้ล่วงละเมิดถึงความเป็นอยู่

^{๓๓} Ibid.

ของสัตว์มากเกินไป การใช้ประโยชน์จากสัตว์ด้วยวิธีการนั้นก็เป็นสิ่งที่ไม่ควรทำ^{๓๔} นักปรัชญากลุ่มนี้ยอมรับทั้งสถานะสัตว์ทางจริยธรรมและหลักความเท่าเทียมกันทางจริยธรรมระหว่างมนุษย์และสัตว์ โดยการปฏิเสธข้อจำกัดทางจริยธรรมที่มนุษย์คิดเอาเองว่าตนมีอยู่เพียงเผ่าพันธุ์เดียว โดยพื้นฐานของทฤษฎีนี้มาจากแนวความคิดความคล้ายคลึงกันทางชีวภาพระหว่างมนุษย์และสัตว์ทั้งทางกายภาพและสถานะด้านจิตใจ

แนวคิดดังกล่าว เริ่มปรากฏตัวและได้รับการพัฒนามาจากแนวคิดของ อัลเบิร์ต ชไวท์เซอร์ (Albert Schweitzer, ๑๘๗๕-๑๙๖๕) นักปรัชญาชาวเยอรมัน จากผลงานของเขาชื่อ **Civilization and Ethics** ในปี ค.ศ. ๑๙๒๓ อิทธิพลแนวคิดจากหนังสือเล่มนี้ทำให้เกิดความเคลื่อนไหวเกี่ยวกับแนวคิดความยำเกรงต่อชีวิตอื่นกระทั่งนำไปสู่การขยายขอบเขตทางศีลธรรมไปถึงชีวิตทั้งหมดที่นอกเหนือจากชีวิตมนุษย์ และชไวท์เซอร์เรียกสิ่งที่เขากำหนดว่า “ความเคารพต่อชีวิต”(Reverence for life) โดยเขาแสดงให้เห็นว่าสิ่งมีชีวิตทุกชีวิตในธรรมชาติมีคุณสมบัติเฉพาะตัว ดังข้อความว่า “มนุษย์ไม่ควรล่วงเกินชีวิตเพราะสิ่งมีชีวิตทุกชีวิตมีค่าในตัวและมนุษย์ควรมีความเคารพต่อทุกชีวิตตั้งคำยืนยันของเขาที่ว่า ถ้าเราต้องการมีชีวิตอยู่ จงคิดถึงสิ่งมีชีวิตทั่วไปเพราะสิ่งมีชีวิตทั้งหมดก็ต้องการมีชีวิตอยู่และระบบความเชื่อพื้นฐานของท่าทีเกี่ยวกับการเคารพต่อธรรมชาติ ซึ่งท่านเรียกท่าทีนี้ว่าการยึดสิ่งมีชีวิตเป็นศูนย์กลางต่อธรรมชาติ(The Biocentric outlook on nature)^{๓๕}

อย่างไรก็ตาม แนวคิดจริยศาสตร์ที่ยึดสิ่งมีชีวิตเป็นศูนย์กลางซึ่งชไวท์เซอร์กำหนดเรียกว่า ความเคารพต่อชีวิต ยังไม่มีความชัดเจนด้านประเด็นความคิดที่ว่า “เขาเคารพชีวิตต่อทุกชีวิตในลักษณะเสมอภาค หรือต้องการให้ทุกชีวิตมีชีวิตอยู่ด้วยกันด้วยความสุข ไม่มีความทุกข์ทรมาน ความเจ็บปวดจากการทำร้ายกันได้อย่างไร”^{๓๖} เพราะเขาไม่ได้เขียนอธิบายแยกแยะไว้โดยชัดเจนเกี่ยวกับแนวคิดนี้ ต่อมาเมื่อเทย์เลอร์(Taylor) ได้พัฒนาแนวคิดความเคารพต่อชีวิตของชไวท์เซอร์ในด้านจริยศาสตร์สิ่งแวดล้อมโดยให้เหตุผลสนับสนุนแนวคิดของชไวท์เซอร์ว่า “สิ่งมีชีวิตแต่ละชีวิตจะต้องดำเนินไปด้วยดีด้วยตัวของมันเอง และมีคุณค่าที่เสมอกัน โดยธรรมชาติมนุษย์ไม่ได้มีคุณค่าในตัวมากกว่าสิ่งมีชีวิตอื่น แต่มีความเสมอภาคกัน เพราะต่างก็เป็นสมาชิกของชุมชนชีวิตโลก”^{๓๗}

^{๓๔} ศุภมาส ชินวินิจกุล, การคุ้มครองสวัสดิภาพสัตว์, Assumption University Law Journal ปีที่ ๕ ฉบับที่ ๒ กรกฎาคม - ธันวาคม ๒๕๕๗, หน้า ๓๖.

^{๓๕} Tayler, P. **Biocentric Egalitarianism**. Boston: Jones and Barlett Publishers. 1994. p. 75.

^{๓๖} Pojman. L., **Ethical Theory**. CA.: Wadsworth. 1994. p. 64.

^{๓๗} Tayler, P. **Biocentric Egalitarianism**, p.71.

นักปรัชญากลุ่มนี้ให้ความสำคัญกับเรื่องสิทธิของสัตว์ เช่น ถือว่าสัตว์ป่ามีสิทธิที่จะมีชีวิตอยู่ เหมือนกับมนุษย์ทั้งหลาย มนุษย์ไม่มีสิทธิทำลายชีวิตสัตว์ป่า รวมทั้งสิ่งมีชีวิตทั้งหมดในโลกและ บางครั้งสิ่งมีชีวิตจะถูกแบ่งออกเป็นหลายชนิดที่เรียกว่าสายพันธุ์ชีวิต(Species) ซึ่งในวงการนักอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมเรียกว่าความหลากหลายทางชีวภาพ(Biodiversity) “เพราะแนวคิดนี้โลกเราเปรียบเสมือนระบบชีวิตที่อยู่ร่วมกันบนพื้นฐานของความเสมอภาค”^{๓๘} จริยศาสตร์สิ่งแวดล้อมตามแนวคิดที่ยึดชีวิตเป็นศูนย์กลางต่อธรรมชาติมีส่วนประกอบสำคัญคือ

๑. มนุษย์เป็นสมาชิกของชุมชนสิ่งมีชีวิตต่างๆ ในโลกนี้เสมือนสมาชิกที่ไม่ใช่มนุษย์ (Nonhuman) ทำที่นี้ยอมรับความเสมอภาคของสิ่งมีชีวิตอื่นๆ ในโลกเช่นเดียวกับ

๒. การที่ต้องยอมรับความเป็นอิสระของสิ่งมีชีวิตต่างๆ เป็นส่วนหนึ่งของชุมชนใหญ่ทั้งหมด และลักษณะท่าทีความเคารพต่อสิ่งมีชีวิตในโลกชีวภาพ

๓. สัตว์และพืชแต่ละชนิดต่างก็คือศูนย์กลางของชีวิตที่ดำเนินไปตามแนวทางของมันเอง (Individual organism as teleological center of life)

๔. ปฏิเสธมนุษย์มีสถานะสูงกว่าเผ่าพันธุ์อื่นๆ (The denial of human superiority)

อย่างไรก็ตาม ได้มีความพยายามขยายหลักจริยธรรมที่มีอยู่เฉพาะในสังคมมนุษย์ให้ครอบคลุมไปถึงสัตว์และสิ่งมีชีวิตอื่นๆ ด้วย เช่น อัลโด ลีโอโพลด์(Aldo Leopold) ได้เสนอว่า “จริยธรรมต่อแผ่นดิน จะต้องขยายขอบเขตของชุมชนโดยรวมถึงดิน น้ำ พืช และสัตว์”^{๓๙}

นักปรัชญาที่เสนอแนวคิดค่อนข้างชัดเจนและละเอียดได้แก่ ปีเตอร์ ซิงเกอร์ (Peter Albert David Singer), AC (1946-)^{๔๐} นักสิทธิสัตว์ร่วมสมัยชาวออสเตรเลีย อธิบายว่า “ความเท่าเทียมกันระหว่างสถานะทางจริยธรรมของมนุษย์และสัตว์นั้นคือการพิจารณาถึงผลประโยชน์ที่ทั้งมนุษย์และสัตว์จะได้รับหรือเสียไป มิใช่พิจารณาเฉพาะมุมมองของมนุษย์เพียงอย่างเดียว”^{๔๑} งานเขียนของเขาชื่อว่า การปลดปล่อยสัตว์ (Animal Liberation) เป็นงานที่เกิดการถกเถียงในเรื่องการขยายขอบเขตจริยธรรมออกไปถึงสัตว์ ซึ่งเขาพยายามที่จะแสดงให้เห็นถึงสถานภาพทางจริยธรรมของสัตว์ว่า สัตว์มีสิทธิที่จะเรียกร้องให้มนุษย์ทำหน้าที่บางประการ เช่นทำหน้าที่ไม่ฆ่าสัตว์โดยใช้ข้อโต้แย้งในเรื่องความเสมอภาค ซึ่งเขากล่าวว่า “นอกจากความเห็นแก่ตัวของเราที่พยายามรักษาสิทธิหรืออำนาจ

^{๓๘} ประเวศ อินทองปาน, พระพุทธศาสนากับสิ่งแวดล้อม, หน้า ๑๖.

^{๓๙} Ibid.

^{๔๐} Singer, Peter. “Practical Ethics: Second Edition. New York : Cambridge University Press, 1995. p.55.

^{๔๑} Paul Waldau. The Specter of Speciesism. Buddhist and Christian Views of Animals, American Academy of Religion academy series., Oxford University Press., New York: 2001.

ในการกดขี่ข่มเหงแล้ว ไม่มีเหตุผลอื่นใดเลยที่เราจะปฏิเสธการขยายหลักความเสมอภาคให้ครอบคลุมไปถึงสมาชิกเผ่าพันธุ์อื่น”^{๔๒}

ในงานเขียนเรื่องการปลดปล่อยสัตว์นี้ ซิงเกอร์พยายามชี้ให้เห็นว่าสัตว์มีความเสมอภาคทางจริยธรรมเช่นเดียวกับมนุษย์ หลักการและสาระสำคัญของความเสมอภาคทางคุณธรรมในระบบของจริยศาสตร์นี้ก็คือ แต่ละหน่วยล้วนมีค่าเป็นหนึ่งและไม่มากไปกว่าหนึ่ง ซึ่งหมายถึงผลประโยชน์ของทุกชีวิตที่ได้รับผลกระทบจากการกระทำอย่างใดอย่างหนึ่งจะต้องได้รับการพิจารณาและให้น้ำหนักเช่นเดียวกับผลประโยชน์ของสิ่งมีชีวิตอื่นๆด้วย^{๔๓} สิ่งที่เขาพยายามจะแสดงก็คือผลประโยชน์ของสัตว์ควรได้รับการพิจารณาจากมนุษย์ในน้ำหนักที่เท่ากับผลประโยชน์ของมนุษย์ สาเหตุที่เขาเชื่อว่าสัตว์มีสิทธิที่จะได้รับการพิจารณาผลประโยชน์น้ำหนักเท่าๆ กับผลประโยชน์ของมนุษย์เพราะเขาคิดว่า สัตว์มีลักษณะสำคัญเกี่ยวข้องโดยตรงกับการมีคุณค่าในตัว (Intrinsic value) ของสิ่งต่างๆ นั่นคือความสามารถในการรู้สึก (Sensation) ความปรารถนา (Desire) ความต้องการ (Needs) และสิ่งเหล่านี้ไม่ว่าจะมีในใครก็มีความสำคัญพอกันทั้งนั้น แต่ก็ได้หมายความว่าชีวิตสัตว์มีค่า (Value) เท่ากับชีวิตมนุษย์ ซิงเกอร์เชื่อว่าระบบคุณค่าที่ขึ้นอยู่กับคุณสมบัติอื่น นั่นคือความสำนึกในตัวตน (Self-awareness) ประสบการณ์เกี่ยวกับตนเองซึ่งเป็นคนละอย่างกับความสามารถในการรู้สึก เพราะความสำนึกในตัวตนนั้นจะต้องมีความรู้ซึ่งความต่อเนื่องที่มีความจำเป็นและมีการคิดล่วงหน้า ดังนั้นสิ่งซึ่งมีความรู้สึกเจ็บปวดอาจไม่มีความสำนึกในตัวตนก็ได้และความสามารถในการตัดสินใจอย่างมีเหตุผล

อย่างไรก็ดี เมื่อพิจารณาเกี่ยวกับการกระทำให้เกิดความเจ็บปวดแล้ว ซิงเกอร์กล่าวว่า “เรื่องใครมีค่ามากกว่ากันไม่ได้มาเกี่ยวข้องด้วยเพราะความชั่วร้ายของความเจ็บปวดนั้นในตัวมันเองไม่ได้เกี่ยวข้องกับลักษณะอื่นของสิ่งซึ่งมีความรู้สึกเจ็บปวดนั้นๆ คุณค่าของสิ่งมีชีวิตต่างหากที่เกี่ยวกับคุณลักษณะอื่นเหล่านั้น” ซึ่งหมายถึงว่า ชีวิตของสัตว์เป็นสิ่งที่มีความเหมือนชีวิตมนุษย์ เพราะเหตุนี้มนุษย์ควรงดเว้นการทำร้ายและทำทารุณสัตว์ให้ได้รับความเจ็บปวดที่ถือว่าเป็นสิ่งชั่วร้ายโดยประการทั้งปวง^{๔๔} ถ้าพิจารณาตามทัศนะของซิงเกอร์ การทำทารุณต่อสัตว์เป็นสิ่งผิดทางจริยธรรม การฆ่าสัตว์ไม่ว่าจะเป็นลักษณะของการฆ่าเพื่ออาหารหรือเพื่อความสนุกสนานโดยมิได้ก่อให้เกิดความเจ็บปวดแก่สัตว์ก็เป็นสิ่งผิดทางจริยธรรมด้วย เหตุผลที่ว่าสัตว์มีความรู้สึก ความต้องการ ความ

^{๔๒} Singer, P. *Animal Liberation*. New York: Avon Book.1977. p.11.

^{๔๓} Ibid, p. 6.

^{๔๔} Ibid, p. 23-24.

ปรารถนา ความรักชีวิตซึ่งจะเห็นได้จากปฏิกริยาของสัตว์ต่อภัยอันตรายที่จะมาถึงตน ลักษณะเหล่านี้ แสดงให้เห็นถึงผลประโยชน์ในการมีชีวิตซึ่งเป็นเครื่องชี้ถึงคุณค่าภายในของสัตว์^{๔๕}

การไม่กระทำตามเงื่อนไข ซิงเกอร์ เรียกว่าเป็น “เผ่าพันธุ์นิยม ซึ่งหมายถึง อคติ หรือทำที่ที่ เอนเอียงสู่ผลประโยชน์ของสมาชิกในเผ่าพันธุ์ของตนเองและต่อต้านผลประโยชน์ของเผ่าพันธุ์อื่น”^{๔๖}

ทฤษฎีว่าด้วยเผ่าพันธุ์นิยม (Speciesism Theory) หมายถึง การวิพากษ์วิจารณ์นิสัยมนุษย์ที่ ถือว่าตนเองเหนือกว่าบรรดาสัตว์ทั้งหลาย ทำให้มนุษย์หยิ่งโสกว่าเผ่าพันธุ์อื่น และถือว่าเผ่าพันธุ์ มนุษย์สามารถปฏิบัติกับเผ่าพันธุ์อื่นอย่างไรก็ได้ เพราะมนุษย์มีอำนาจและเจตจำนงที่จะทำเช่นนั้น เมื่อมนุษย์มีตบอดเพราะเผ่าพันธุ์นิยม มนุษย์จึงรับเอาทำที่ที่โยโสต่อสิ่งมีชีวิตอื่นๆ ทั้งหมดและปฏิบัติต่อ สิ่งอื่นอย่างไม่ใส่ใจหรือดูแคลน เผ่าพันธุ์นิยมยอมให้หรือสนับสนุนให้มนุษย์ถือสัตว์ชนิดอื่นว่าเป็นวัตถุ เพื่อการใช้งาน เพื่อการทารุณ หรือเพื่อความบันเทิงของมนุษย์เป็นสำคัญ เผ่าพันธุ์นิยมทำให้เกิดและ สนับสนุนความไม่สะดึงสะเทือนต่อความทุกข์และความเจ็บปวดของสิ่งมีชีวิตที่ไม่ใช่มนุษย์ เผ่าพันธุ์ นิยมสนับสนุนความเห็นที่ว่า มนุษย์ต่างจากเผ่าพันธุ์อื่นทั้งหลายทั้งปวงและความแตกต่างนั้นสำคัญ และเป็นตัวชี้ขาดอย่างเบ็ดเสร็จเกี่ยวกับลักษณะของเราและของสัตว์อื่น^{๔๗}

นักปรัชญาจารีตประเพณีตะวันตกหลายคนได้พิจารณาความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสัตว์ ชนิดอื่นๆ แม้บางคนประทับใจกับความเหมือนที่ชัดเจนในโครงสร้างและพฤติกรรมของสิ่งมีชีวิต ส่วน ใหญ่พยายามอธิบายความแตกต่างที่ชัดเจนระหว่างมนุษย์กับสัตว์ เมื่อไม่นานมานี้มีการคำนึงอย่าง จริงจังในเรื่องขอบเขตของหน้าที่ทางศีลธรรมของเราต่อเพื่อนสรรพชีวิตที่มีความรู้สึก เพลโต, อริสโตเติล, ออกัสติน และอะไควนัสล้วนสมมุติว่า “ความสามารถในการแสดงเหตุผลทำให้วิญญาณ ของมนุษย์เหนือกว่าวิญญาณของสิ่งมีชีวิตอื่นๆ อย่างเด่นชัด เดส์การ์ดถือว่า “ความสามารถในการ แสดงเหตุผลเกี่ยวกับผลของทวินิยมแบบจิต-กาย ซึ่งสัตว์ที่ไม่ใช่มนุษย์เป็นเพียงเครื่องจักรที่ไม่ สามารถคิดได้ แต่ลาค,เอเตียนน์ เดอ กองดียาก และเบย์ล กลับแสดงทรรศนะว่า “ความสามารถและ กิจกรรมที่แสดงโดยสัตว์ก็คล้ายกับของมนุษย์และลา เมตตรีให้เหตุผลว่า “การอธิบายเชิงกลไกล้วนๆ สามารถใช้ได้กับทั้งพฤติกรรมของมนุษย์และของสัตว์”^{๔๘}

^{๔๕} เนื่องน้อย บุญเนตร, หน้าที่ทางจริยธรรมต่อสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ. หน้า ๗๔.

^{๔๖} Peter Singer, *Animal Liberation: A New Ethics for our Treatment of Animals*, (New York: A New York Review Book, 1975), P. 7, อ้างใน เดวิด คินสลีย์ (David R.Kinsley), *นิเวศวิทยากับศาสนา: จิตวิญญาณแห่งนิเวศในมุมมองต่างวัฒนธรรม*, แปลโดย ลภาพรรณ ศุภมันตรา, จาก *Ecology and Religion: Ecological Spirituality in Cross-Cultural Perspective*, (กรุงเทพมหานคร : สวนเงินมีมา, ๒๕๕๑.), หน้า ๓๗๒.

^{๔๗} เรื่องเดียวกัน. หน้า ๓๗๖-๓๗๗.

^{๔๘} เจษฎา ทองรุ่งโรจน์, *พจนานุกรมอังกฤษ-ไทย ปรัชญา*, หน้า ๓๗.

ความหมายดังกล่าวเป็นเพียงความหมายอย่างกว้างที่ใช้ทัศนคติของมนุษย์เป็นศูนย์กลางในการให้ความหมาย ซึ่งไม่เพียงพอต่อการป้องกันการละเมิดสิทธิสัตว์ คำว่า สัตว์ ในความหมายที่คนทั่วไปเข้าใจมักจะหมายถึง สิ่งมีชีวิตทั่วไป ที่ไม่ใช่มนุษย์และพืช ดังนั้นมนุษย์จำนวนหนึ่งเชื่อว่าสัตว์ไม่มีจิตวิญญาณ จึงเกิดทัศนคติในเชิงความเป็นเลิศของเผ่าพันธุ์มนุษย์ที่อยู่เหนือสิ่งมีชีวิตทั้งหมด เมื่อพิจารณาคำว่าสัตว์ในวรรณคดีของพุทธปรัชญา สัตว์ หมายถึง ผู้ติดข้องอยู่ในรูปารมณ์ เป็นต้น และยิ่งหมายถึง สิ่งที่มีความรู้สึกและเคลื่อนไหวไปได้อีก คำว่าสัตว์ มีนัยครอบคลุมสิ่ง/ผู้เกิดในกำเนิด ๔ คือ (๑) ชลาพุชะ สัตว์เกิดในครรภ์ เช่น คน โค เป็นต้น (๒) อัญชะ สัตว์เกิดในไข่ เช่น นก เป็ด ไก่ เป็นต้น (๓) สัตว์เกิดในเหง้าโคล คือเกิดในของขึ้นแฉะหมักหมมเน่าเปื่อย ขยายแพร่พันธุ์ออกไปเอง เช่น กิมชาติบางชนิด (๔) โอปปาติกะ สัตว์เกิดผุดขึ้น เกิดผุดเต็มตัวในทันใดได้แก่ เทวดา มนุษย์ต้นกล้าปี สัตว์นรก เปรตบางพวก^{๔๙}

หากแต่ในปัจจุบันมีงานวิจัยทางวิทยาศาสตร์หลายชิ้นปรากฏชัดว่า สัตว์ เป็นสิ่งมีชีวิตที่มีความรู้สึกและอารมณ์เจ็บปวด เสียใจ ดีใจได้ไม่แตกต่างกับมนุษย์ ดังนั้นองค์กรสิทธิสัตว์เอกชนจึงให้ความหมายของคำว่า “สัตว์” เพิ่มขึ้นจากเดิม ในวรรณคดีของพอล วอลเดา สัตว์ หมายถึง สิ่งมีชีวิตในอาณาจักรสัตว์ไม่รวมมนุษย์และพืช และเป็นสิ่งมีชีวิตที่มีอารมณ์ความรู้สึกอีกด้วย แต่ปรัชญาเซนกลับมองลึกลงไปอีกว่า "ชีวะมีอยู่ในทุกสรรพสิ่ง" ไม่ว่าจะเป็นคน สัตว์ พืช ก้อนหิน ดิน น้ำ ฯลฯ รวมความว่า ทุกสรรพสิ่งล้วนมีชีวะด้วยกันทั้งนั้น เซนจึงมีหลักอยู่ว่า ผู้ที่นับถือเซนจะต้องไม่ทำลายชีวะ นักบวชพวกนี้จึงไม่กินเนื้อสัตว์ ไม่กินแม้กระทั่งพืชที่มีชีวิต ไปจนถึงพืชที่ไม่มีชีวิต(พืชที่ตายแล้ว) นอกจากนี้ยังไม่ยอมรับเครื่องนุ่งห่มเพราะเห็นว่า เครื่องนุ่งห่มเป็นสิ่งไม่จำเป็น เซน มักจะถูกมองว่า "พิลึก สุดโต่ง พิสดาร " แต่เมื่อมองจากมุมมองของศาสนาเซนแล้ว จะเห็นการใช้ชีวิตแบบนักบวชเซนนั้นใกล้เคียงกับความเป็นนักบวชในอุดมคติมากที่สุดในปัจจุบัน และผู้ที่นับถือเซน ก็มักจะเป็นคนที่ร่ำรวย มีเงินมีทอง และมีการศึกษาสูงๆ แทบทั้งสิ้น

วรรณคดีที่ปฏิเสธแนวคิดที่ยึดถือมนุษย์เป็นศูนย์กลาง ระบบปรัชญาเดิมซึ่งเป็นแนวความคิดพื้นฐานของแนวคิดสิทธิสัตว์ถูกพัฒนามาโดยมีมนุษย์เป็นศูนย์กลางเช่นนี้ จึงได้รับการปฏิเสธจากแนวคิดจริยธรรมสัตว์ด้วยการปฏิเสธแนวคิดจริยศาสตร์ระบบเดิมที่ยึดถือมนุษย์เป็นศูนย์กลาง และชี้ว่ามนุษย์ให้เกิดความตระหนักถึงความสำคัญต่อธรรมชาติแวดล้อมอื่นๆ โดยเฉพาะสัตว์ ที่ผ่านมามีให้สัตว์ต่างๆ ถูกฆ่าด้วยเหตุผลต่างๆ ของมนุษย์มากมาย เช่น เพื่อเป็นเกมส์กีฬา เพื่อพักผ่อน เพื่ออาหาร เพื่อยาบำรุงร่างกาย เป็นต้น จึงทำให้มนุษย์ดำรงอยู่อย่างแยกคุณค่าตนเองออกสูงจากบรรดาสัตว์ทั้งหลายอย่างสิ้นเชิง คนใช้สัตว์เป็นอาหาร นำมาใช้แรงงาน นำเป็นสัตว์เลี้ยง และเมื่อสัตว์นั้น

^{๔๙} ที.ปา.(ไทย) ๑๑/๒๐๓,๒๔๒, คำอธิบายใน. พระพรหมคุณาภรณ์(ป.อ. ปยุตฺโต), **พจนานุกรมฉบับประมวลธรรม**, พิมพ์ครั้งที่ ๑๗, (กรุงเทพมหานคร: บริษัท เอส.อาร์.พรินติ้ง แมส โปรดักส์ จำกัด, ๒๕๕๑). หน้า ๑๓๓-๑๓๔.

ตายลงก็นำขน หนัง หรือกระดูกมาทำเป็นเครื่องใช้ เครื่องประดับ แต่ในบางกรณี นำสัตว์มาแข่งขัน เพื่อการกีฬา หรือการพนัน เป็นต้น

ส่วนอีกกรณีที่คนนำสัตว์มาใช้เกี่ยวกับการทดลองเพื่อค้นหาที่ใช้ในการรักษาโรค เป็นต้น จะเห็นได้ว่า สัตว์ มีประโยชน์แก่คนมากมาย และถือว่าเป็นส่วนหนึ่งในชีวิตของตนด้วย แต่ในทางกฎหมายนั้น สัตว์ป่า ไม่ถือว่าเป็นทรัพย์สินที่มีเจ้าของ แต่ได้รับการอนุรักษ์ตามหลักการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ ในขณะที่สัตว์ที่คนนำมาเลี้ยง เพื่อการอุปโภคบริโภค เป็นทรัพย์สินที่มีเจ้าของ คนที่เป็นเจ้าของมีสิทธิใช้สอยและหวงกันได้

แนวความคิดที่มองว่าสัตว์เป็นสิ่งที่คนครอบครองเป็นเจ้าของได้ เว้นแต่จะมีการสงวนไว้ตามกฎหมายว่าด้วยการสงวนและคุ้มครองสัตว์ป่า ทั้งในประเทศ และการคุ้มครองสัตว์ป่าหายากซึ่งเป็นกฎหมายระหว่างประเทศ ดังนั้นเมื่อเป็นเจ้าของสัตว์แล้ว เจ้าของสามารถดำเนินการอย่างใดๆ แก่สัตว์ของตนเองได้ เพราะถือเป็นทรัพย์สินของตน จะทิ้ง ทำลาย ก็ไม่มีความผิดฐานทำให้เสียทรัพย์สิน หรือไม่ได้ละเมิดสิทธิของผู้อื่น แต่ถ้าไปทำลายสัตว์ของผู้อื่น หรือสัตว์ป่า ก็จะมี ความผิดต้องชดเชยค่าเสียหาย หรือเป็นความผิดอาญา หากได้กระทำโดยเจตนาทำลายสัตว์ของผู้อื่น หรือสัตว์ป่า แนวคิดนี้เป็นแนวคิดที่คุ้มครองสัตว์ในฐานะเป็นทรัพย์สินของผู้อื่นหรือเป็นทรัพย์สินที่เกิดขึ้นตามธรรมชาติเท่านั้น ที่ต้องการสงวนรักษาไว้ในคงอยู่อย่างยั่งยืนตามแนวคิดในเรื่องการอนุรักษ์ความหลากหลายทางชีวภาพ

ระบบอุตสาหกรรมการผลิตเนื้อสัตว์เพื่อการค้าอย่างเป็นระบบก็ถือกำเนิดขึ้นจากแนวคิดแบบยึดเอามนุษย์เป็นศูนย์กลางนี้ ในยุคนี้มีการจัดการระบบฟาร์มให้มีประสิทธิภาพมากขึ้นยิ่งกว่าในยุคใด ด้วยความเจริญก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์ที่เจริญก้าวล้ำไปในโลกเทคโนโลยีชีวภาพทำให้ ยุคสมัยใหม่เปิดโอกาสให้มีการทดลองการตัดต่อพันธุกรรม การผสมข้ามสายพันธุ์ในอุตสาหกรรมผลิตเนื้อสัตว์ได้ หมูถูกตัดต่อพันธุกรรมเพื่อให้มีขนาดใหญ่ เติบโตเร็วเพื่อคุณภาพของเนื้อจะได้ตรงตามความต้องการของลูกค้า ในอุตสาหกรรมนมวัวก็เป็นอีกตัวอย่างหนึ่งที่พบว่ามีการกระทำเป็นระบบแน่นอนว่าอุตสาหกรรมโคนมต้องการกำไรให้มากที่สุด บางแห่งจึงมีหลายวิธีการที่จะทำให้อัตราการผลิตนมได้มากขึ้น วัวในอุตสาหกรรมนมจะถูกทำให้ตั้งท้องทุกปีๆ ดังนั้นแม่วัวจึงต้องให้น้ำนมอย่างต่อเนื่องด้วยการผสมเทียม ลูกวัวจะถูกแยกจากแม่ของมันทันทีที่เกิดหรือไม่ก็ถูกแยกหลังจากเกิดแล้ว ๓ วัน โดยเฉพาะฟาร์มอุตสาหกรรมที่มีการเร่งอัตราการผลิต วัวจะถูกปรับแต่งพันธุกรรมและถูกเลี้ยงด้วยฮอร์โมนเร่งโตเพื่อเร่งให้ผลิตน้ำนมได้มากขึ้น วัวส่วนมากในอุตสาหกรรมนมถูกเลี้ยงด้วยฮอร์โมนเร่งโต เป็นสาเหตุให้เต้านมวัวใหญ่และหนักผิดธรรมชาติ และมีการอักเสบและการติดเชื้อตามมา

แม่วัวในยุคปัจจุบันจะให้น้ำนมราวๆ ๑๐๐ ปอนด์ต่อวัน ซึ่งมากกว่าการผลิตน้ำนมตามธรรมชาติถึง ๑๐ เท่า การผลิตน้ำนม วัวจะให้ น้ำนมมากที่สุดในช่วง ๔๐ - ๖๐ วัน หลังจากให้กำเนิดลูกวัว หลังจากแม่วัวเริ่มให้น้ำมน้อยลงและหยุดผลิตน้ำนม แม่วัวจะถูกผสมเทียมอีกครั้ง ในระหว่าง

ตั้งท้องประมาณ ๓๐๕ วัน ก็จะให้กำเนิดลูกวัวอีก วัฏจักรแบบเดิมก็จะเริ่มใหม่ แม่วัวบางตัวถูกใช้ลักษณะนี้ถึงสิบครั้ง แต่แม่วัวในอุตสาหกรรมนมส่วนมากถูกกำจัดไปทำเนื้อหลังจากให้นมและกำเนิดลูกเพียงแค่ ๓ - ๔ ครั้ง ซึ่งถ้าโดยธรรมชาติแล้ววัวจะมีอายุ ๑๘ - ๒๐ ปี แล้วเกิดอะไรต่อกับลูกวัวที่เพิ่งเกิด หลังจากถูกแยกมาจากแม่วัว ลูกวัวส่วนใหญ่ถูกเลี้ยงด้วยนมผงถูกๆประหยัดต้นทุน ลูกวัวตัวเมียจะถูกเลี้ยงเพื่อให้เป็นวัวนมต่อไป ส่วนลูกวัวตัวผู้จะถูกขุนไว้กินเนื้อ ลูกวัวตัวผู้ส่วนมากถูกจัดการทันทีไว้กินเนื้อ บางตัวถูกเลี้ยงต่ออีกระยะหนึ่งในธุรกิจ “เนื้อลูกวัว” โดยทั่วไปแล้ว ลูกวัวที่ถูกขายเอาเนื้อจะถูกขนไปในรถบรรทุกและถูกนำไปประมูลขายทอดตลาด ลูกวัวจะถูกนำมาขังในห้องแคบๆ กว้างแค่สองฟุต เพื่อการที่จะทำให้เนื้อลูกวัว “นุ่มขึ้น” จึงถูกล่ามโซ่ที่คอไม่ให้ขยับเคลื่อนไหว กล้ามเนื้อมากนัก และเพื่อให้ได้เนื้อลูกวัวสีขาว ลูกวัวจะถูกเลี้ยงด้วยนมผงคุณภาพต่ำที่ขาดธาตุเหล็กและกากใยอาหาร หลังจากนั้นประมาณ ๑๖ สัปดาห์ ลูกวัวที่น่าสงสารเหล่านี้ก็ถูกจัดการและเนื้อของพวกเขาจะถูกวางขายห่อฉลากว่า “white veal” และ “Bob veal” สำหรับเนื้อที่มาจากลูกวัวที่ถูกจัดการหลังจากเกิดได้ไม่กี่ชั่วโมงหรือไม่กี่วัน

จากตัวอย่างดังกล่าวที่ยกมาทำให้เราเห็นการละเมิดสิทธิสัตว์ และละเมิดคุณธรรมของมนุษย์อย่างสิ้นเชิง พื้นฐานของมนุษย์ดำรงอยู่ได้ด้วยคุณธรรมจริยธรรม แต่การกระทำดังกล่าวของอุตสาหกรรมผลิตเนื้อสัตว์และผลิตภัณฑ์นั้นละเมิดคุณธรรมอันดีงามของมนุษย์ ทำให้มนุษย์ถูกลดทอนคุณค่าลงเหลือเพียงสัตว์ผู้ล่าสัตว์อื่นเป็นอาหาร ทั้งนี้ก็เนื่องมาจากแนวคิดจริยศาสตร์ที่ไม่ครอบคลุมปัญหาการละเมิดสิทธิสัตว์เหล่านั้นนั่นเอง ตั้งแต่อดีตคนใช้สัตว์เป็นอาหาร นำมาใช้แรงงาน นำเป็นสัตว์เลี้ยง และเมื่อสัตว์นั้นตายลงก็นำขน หนัง หรือกระดูกมาทำเป็นเครื่องใช้ เครื่องประดับ แต่ในบางกรณี นำสัตว์มาแข่งขัน เพื่อการกีฬา หรือการพนัน เป็นต้น ส่วนอีกกรณีที่คนนำสัตว์มาใช้เกี่ยวกับการทดลองเพื่อค้นหายาที่ใช้ในการรักษาโรค เป็นต้น จะเห็นได้ว่า สัตว์ มีประโยชน์แก่คนมากมาย และถือว่าเป็นส่วนหนึ่งในชีวิตของตนด้วย แต่ในทางกฎหมายนั้น สัตว์ป่า ไม่ถือว่าเป็นทรัพย์สินที่มีเจ้าของ แต่ได้รับการอนุรักษ์ตามหลักการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ ในขณะที่สัตว์ที่คนนำมาเลี้ยงเพื่อการอุปโภคบริโภค เป็นทรัพย์สินที่มีเจ้าของ คนที่เป็นเจ้าของมีสิทธิใช้สอยและหวงกั้นได้

แนวความคิดทางจริยศาสตร์บางกลุ่มมองว่าสัตว์เป็นสิ่งที่คนครอบครองเป็นเจ้าของได้ เว้นแต่จะมีการสงวนไว้ตามกฎหมายว่าด้วยการสงวนและคุ้มครองสัตว์ป่า ทั้งในประเทศ และการคุ้มครองสัตว์ป่าหายากซึ่งเป็นกฎหมายระหว่างประเทศ ดังนั้นเมื่อเป็นเจ้าของสัตว์แล้ว เจ้าของสามารถดำเนินการอย่างใดๆ แก่สัตว์ของตนเองได้ เพราะถือเป็นทรัพย์สินของตน จะทิ้ง ทำลาย ก็ไม่มีความผิดฐานทำให้เสียทรัพย์สิน หรือไม่ได้ละเมิดสิทธิของผู้อื่น แต่ถ้าไปทำลายสัตว์ของผู้อื่น หรือสัตว์ป่า ก็จะมีผลผิดต้องชดเชยค่าเสียหาย หรือเป็นความผิดอาญา หากได้กระทำโดยเจตนาทำลายสัตว์ของผู้อื่น หรือสัตว์ป่า แนวคิดนี้เป็นแนวคิดที่คุ้มครองสัตว์ในฐานะเป็นทรัพย์สินของผู้อื่นหรือเป็นทรัพย์สินที่

เกิดขึ้นตามธรรมชาติเท่านั้น ที่ต้องการสงวนรักษาไว้ในคงอยู่อย่างยั่งยืนตามแนวคิดในเรื่องการอนุรักษ์ความหลากหลายทางชีวภาพ

อย่างไรก็ดีในปัจจุบันมองสัตว์อยู่ในฐานะที่มีสิทธิเป็นของตนเอง และควรได้รับการดูแลเอาใจใส่ ไม่ถูกทรมาน หรือการกระทำใดๆ ที่คนเข้ามาเกี่ยวข้องอันจะก่อให้เกิดความเสียหาย หรือทำให้สัตว์ได้รับการทุกข์ทรมาน หรือถูกทำให้ตายอย่างทารุณแม้ว่าจะเป็นการฆ่าไปเพื่อประกอบอาหารก็ตาม แนวคิดนี้จึงแยกสิทธิของสัตว์ออกจากความเป็นทรัพย์สินของคน ดังนั้น แม้เป็นเจ้าของสัตว์ หรือเลี้ยงดูสัตว์นั้นมา หรือซื้อสัตว์นั้นมาเลี้ยงก็ต้องปฏิบัติต่อสัตว์โดยมีพื้นฐานที่จะต้องดูแล รักษา และให้มีสวัสดิภาพตามหลักเกณฑ์มาตรฐานในเรื่องนี้ จากแนวคิดที่ให้สัตว์มีสิทธินี้เอง จึงมีกฎหมายเกี่ยวกับการคุ้มครองสวัสดิภาพของสัตว์ The Protection of Animal Welfare หรือการทดลองในสัตว์เกิดขึ้นโดยมีพื้นฐานว่า การเลี้ยงดู การดูแลสัตว์ที่เจ้าของนำมาเลี้ยงนี้ ต้องคำนึงถึงสวัสดิภาพสัตว์ด้วย เพราะสัตว์มีความรู้สึกเจ็บปวด เหนงา ต้องการไปเดินเล่น และได้รับการเลี้ยงดูที่เหมาะสมกับสภาพของสัตว์แต่ละประเภท รวมถึงต้องการการดูแลเอาใจใส่จากเจ้าของ การรักษาพยาบาลเมื่อเจ็บป่วยด้วย ซึ่งสิทธิเหล่านี้ หากเป็นมนุษย์ก็ได้รับการประกันจากหลักสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน สำหรับกรณีของสัตว์ก็ควรที่จะได้รับประกันสิทธิของสัตว์เช่นเดียวกัน

ปัญหาในปัจจุบันจึงไม่ใช่การปฏิเสธสถานภาพของสัตว์ว่าเป็นทรัพย์สินของมนุษย์เพียงอย่างเดียวเท่านั้น แต่เป็นวิพากษ์กฎหมายคุ้มครองสวัสดิภาพสัตว์ในบางประเทศ ที่ยอมรับการนำสัตว์มาแข่งขันกีฬา เช่น ตีไก่ ชนวัว หรือกรณีของวัวกระทิง อีกด้วย เพราะการนำสัตว์มาแข่งขันในลักษณะเช่นนี้ถือว่าเป็นการทรมานสัตว์ โดยเฉพาะกฎหมายไทย เห็นว่าทำได้ และเป็นข้อยกเว้นที่จะไม่เป็นความผิดฐานกระทำความทารุณสัตว์ตามที่กฎหมายบัญญัติ ซึ่งในต่างประเทศบางประเทศ ได้กำหนดข้อห้ามไม่ให้มีการนำสัตว์มาแข่งขันต่อสู้กันแล้วแม้ว่าเดิมจะถือเป็นการกีฬาก็ตาม กรณีนี้เป็นวิวัฒนาการของการคุ้มครองสิทธิของสัตว์ซึ่งเดิมเคยถือว่า การล่าสัตว์เป็นกีฬา ต่อมา ถือว่าการล่าสัตว์ป่าเป็นสิ่งต้องห้าม

ผู้วิจัยเห็นว่าทำให้สิทธิตามกฎหมายในการนำสัตว์มาต่อสู้กันแม้จะขึ้นอยู่กับพื้นฐานแนวคิดในเรื่องจารีตประเพณีในแต่ละประเทศที่จะยกเลิกหรือยอมรับว่าทำได้หรือไม่ก็ตาม แต่ก็ยังเป็นปัญหาทางมนุษยธรรมเป็นอย่างยิ่ง แนวคิดจริยศาสตร์ศตวรรษหลังสมัยใหม่ไม่ยอมรับการปฏิบัติต่อสัตว์ในลักษณะเช่นนี้ การนำสัตว์ต่างๆ มาแข่งขันควรได้รับการยกเลิกโดยกฎหมาย มิใช่จะทำหรือไม่ก็ได้ แต่ควรจะยกเลิกโดยเด็ดขาด หากต้องการจะพัฒนาแนวคิดเรื่องสิทธิสัตว์ในยุคหลังสมัยใหม่ อีกประการหนึ่งคือการนำสัตว์มาทดลอง เป็นกรณีทีในทางการแพทย์หรือวิทยาศาสตร์ จะนำสัตว์มาทดลองยาก่อนที่จะนำมาใช้ในคน กรณีนี้ แม้จะมีกฎหมายควบคุมการนำสัตว์มาทดลองเช่นเดียวกัน โดยกฎหมายวางกรอบการทดลองว่า จะต้องไม่เป็นการกระทำที่ทำให้สัตว์ต้องตายโดยไม่จำเป็น จึงควรมีการวางแผนในการทดลอง และกำหนดว่าสัตว์ที่จะนำมาทดลองนี้ จะต้องไม่ถูกทำลายอย่าง

สิ้นเปลือง ยาที่นำมาทดสอบจึงต้องมีการทดสอบในเบื้องต้นก่อนว่าไม่เป็นอันตรายเกินไป ผู้วิจัยต้องคำนึงถึงในเรื่องนี้ด้วย

กรอบทางกฎหมายทั้งสองกรณีถือว่าเป็นแนวทางการพัฒนาที่ให้การคุ้มครองสัตว์อีกก้าวหนึ่ง แต่สิ่งที่น่าเป็นห่วงคือ สัตว์มีความแตกต่างจากคน เพราะ การทดลองในมนุษย์ กฎหมายกำหนดให้ได้รับความยินยอมจากผู้ที่将被ทดลอง และมีการชี้แจงถึงผลกระทบ แต่ในการทดลองในสัตว์ ไม่ได้มีการแจ้งเช่นนั้นกับสัตว์เพราะสัตว์ไม่อาจเข้าใจได้ สิ่งที่เป็นจำเป็นสำหรับการคุ้มครองสิทธิของสัตว์ตามกฎหมายคุ้มครองสวัสดิภาพ และการทดลองในสัตว์นั้นคือ ต้องมีองค์กรที่เข้ามากำกับดูแลหรือคุ้มครองสิทธิของสัตว์คอยสอดส่องดูแล ติดตามการกระทำอันเป็นการละเมิดสิทธิของสัตว์อันเป็นแนวคิดใหม่ที่เกิดขึ้นจากคนรักสัตว์เป็นสำคัญ มาตรการนอกเหนือจากนี้ คือ การสร้างจิตสำนึกและความเข้าใจที่ดีในการคุ้มครองสวัสดิภาพสัตว์และการทดลองในสัตว์ในพื้นฐานว่าสัตว์มีความรู้สึกเจ็บปวดได้ และมีสิทธิแยกจากสิทธิมนุษยชน ด้วยเหตุนี้การให้ความรู้แก่ประชาชนโดยทั่วไป และการปฏิบัติที่ดีต่อสัตว์ในแต่ละชนิดย่อมมีความแตกต่างกัน เพราะการเลี้ยงดูสัตว์ในแต่ละชนิดมีความแตกต่างกัน ทั้งนี้ สัตว์แพทย์หรือผู้ที่ทำการศึกษาเกี่ยวกับความเป็นอยู่ของสัตว์ควรให้ข้อมูลเหล่านี้แก่ประชาชนโดยทั่วไป รวมถึงข้อเสนอแนะที่ดีสำหรับผู้เลี้ยงด้วย

ข้อน่าคิดในเรื่องดังกล่าว คือ เคยมีคดีเกิดขึ้นว่า การที่คนใช้มีดฟันไปที่ปากสุนัขหนึ่งทีด้วยความโกรธที่มาเห่าใส่ตน จนทำให้สัตว์แพทย์ต้องเย็บถึง ๑๐๐ เข็ม กรณีนี้ หากเป็นคนรักสัตว์ก็จะถือว่าเป็นการทำร้ายที่ทารุณโหดร้าย ถือเป็นทารุณกรรมสัตว์ได้ แต่ในทางกฎหมาย เคยมีแนวทางที่ศาลฎีกาวินิจฉัยเกี่ยวกับการทำร้ายคนโดยทรมานหรือทารุณโหดร้ายว่า ต้องเป็นการทำร้ายที่ทำให้คนได้รับการทรมานเจ็บปวด หรือการทำร้ายซ้ำๆ การที่ฟันไปครั้งเดียวแต่เป็นแผลใหญ่ต้องเย็บหลายเข็ม เช่นนี้ หากถือตามแนวที่เคยวินิจฉัยจึงเป็นการทำร้ายธรรมดา ไม่ได้มีพฤติการณ์ที่ทารุณ หรือโหดร้ายแต่อย่างใด หรือในอีกกรณีหนึ่งคือ การที่คนเป็นโรคจิต ต้องการความสุขทางเพศหากทำให้สัตว์ถึงแก่ความตายอย่างทรมาน เช่น การเหยียบกระต่ายจนตาย เป็นต้น ทำให้ตนเองมีความสุข กรณีนี้หากพิจารณาทางด้านจิตใจผู้รักสัตว์เห็นได้ว่า เป็นการทำให้สัตว์ตายอย่างทรมาน เพราะไปเหยียบจนขาดใจตาย แต่ถ้าพิจารณาว่า ถ้าเอาไม้ทุบหัวกระต่ายแล้วตายแทนที่จะเหยียบ จะถือเป็นการทำให้ตายอย่างทรมานหรือไม่ ตัวอย่างเหล่านี้ จึงเป็นประเด็นที่น่าจะนำมาพิจารณาและให้ความรู้กับประชาชนโดยทั่วไปว่าความรู้สึกของสัตว์ที่ถูกกระทำเช่นนี้ เป็นอย่างไร และกฎหมายเกี่ยวข้องกับสัตว์ควรกำหนดข้อห้ามและวิธีปฏิบัติต่อสัตว์อย่างไร จึงจะทำให้สัตว์ได้รับการคุ้มครองสิทธิที่จะไม่ถูกกระทำทรมานโดยมนุษย์ และได้รับสวัสดิภาพที่ดีไม่ว่าจะเป็นการเลี้ยงดู หรือการนำมาใช้งาน และการฆ่าเพื่อเป็นอาหาร เพื่อให้สอดคล้องกับมาตรฐานสากล

แนวคิดจริยศาสตร์ที่มีต่อสิทธิสัตว์มีความก้าวหน้าไปอย่างมากในทุกประเทศทั่วโลก เพียงแต่ยังมีปัญหาการสร้าง ความเข้าใจในการปฏิบัติต่อสัตว์ที่ดีกับประชาชนและต้องเผยแพร่ข้อมูลเหล่านี้ต่อ

สาธารณชนเพื่อความเข้าใจที่ตรงกันอย่างแท้จริง เช่น ปัญหามลภาวะและสิ่งแวดล้อมเริ่มทวีความรุนแรงขึ้นเรื่อยๆ หนึ่งในต้นตอปัญหาขนาดใหญ่ นั่นก็คือ อุตสาหกรรมเนื้อสัตว์ มีงานศึกษาวิทยาศาสตร์เพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่องที่ชี้ให้เห็นถึงผลกระทบต่อเนื้อสัตว์ที่มีต่อโลก ผู้คนให้ความสนใจที่ถูกต้องถูกคุมขังจนไร้อิสรภาพเพียงเพราะตอบโต้คนเมา แต่กลับลืมว่ามีสัตว์อีกจำนวนมากถูกกักขังหวงเหี่ยวในอุตสาหกรรมเนื้อสัตว์ ที่หลายๆคนเป็นผู้สนับสนุนอยู่ ผู้เขียนจะแสดงให้เห็นว่าระบบปศุสัตว์หรือฟาร์มเลี้ยงสัตว์แบบอุตสาหกรรมที่ทำกันอยู่ในปัจจุบันมีข้อเสียหลายอย่าง เช่น (๑) การเลี้ยงสัตว์ในคอกหรือโรงเรือนแออัด ทำให้สัตว์ทรมานเป็นอย่างมาก ในวันหนึ่ง ๆ บริษัทยักษ์ใหญ่อย่างเช่น บริษัทผลิตเนื้อไก่ เชือดไก่ ๓-๕ แสนตัว เป็นตัวเลขที่น่าตกใจเป็นธุรกิจที่ผิดศีลข้อ ๑ และผิดหลักธรรมมิจฉวานิชชาในพระพุทธศาสนาอีกด้วย (๒) มีโอกาสเกิดโรคระบาดได้ง่าย เพราะสัตว์อยู่กันอย่างแออัดยัดเยียด และโรคระบาดเหล่านั้นก็เริ่มระบาดมาสู่คนแล้ว (๓) มีการใช้ยาปฏิชีวนะค่อนข้างมาก เพราะไม่ต้องการให้เกิดโรคในข้อ ๒ ยาพวกนั้นเหลือตกค้างมาให้มนุษย์รับประทานกัน (๔) ฟาร์มเหล่านี้สร้างมลภาวะทางกลิ่นต่อชุมชนอาศัยที่อยู่ใกล้เคียง (๕) ระบบการเลี้ยงในปัจจุบันเป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้โลกร้อน เพราะใช้เทคโนโลยีที่สิ้นเปลืองพลังงานมาก แถมมีการปล่อยก๊าซมีเทนสู่ชั้นบรรยากาศ ซึ่งก๊าซมีเทนนี้เอง สร้างภาวะเรือนกระจกได้มากกว่าคาร์บอนไดออกไซด์หลายเท่า

จากตัวอย่างดังกล่าวที่ยกมาทำให้เราเห็นการละเมิดสิทธิสัตว์ และละเมิดคุณธรรมของมนุษย์อย่างสิ้นเชิง พื้นฐานของมนุษย์ดำรงอยู่ได้ด้วยคุณธรรมจริยธรรม แต่การกระทำดังกล่าวของอุตสาหกรรมผลิตเนื้อสัตว์และผลิตภัณฑ์นั้นละเมิดคุณธรรมอันดีงามของมนุษย์ ทำให้มนุษย์ถูกลดทอนคุณค่าลงเหลือเพียงสัตว์ผู้ล่าสัตว์อื่นเป็นอาหาร ทั้งนี้ก็เนื่องมาจากแนวคิดจริยศาสตร์ในยุคสมัยใหม่ที่ ไม่ครอบคลุมปัญหาการละเมิดสิทธิสัตว์เหล่านั้นนั่นเอง ช่วงหลังการปฏิวัติอุตสาหกรรม มีกลุ่มนักปรัชญาที่ออกมาส่งเสริมสิทธิสัตว์และสวัสดิภาพของสัตว์กันมากขึ้น กลุ่มต่างๆ ถูกก่อตั้งขึ้นมากมายทั่วโลก ภายใต้แนวคิดที่มนุษย์และสัตว์ต่างก็มีสถานภาพไม่แตกต่างกัน มันไม่ถูกต้องที่เราจะกักขังใครไว้ในกรงไม่ว่าสัตว์ชนิดใด เพราะเชื่อว่าสัตว์แต่ละตัวควรจะได้รับ การปกป้อง

ริชาร์ด ดอว์สกิน สนับสนุนเรื่องนี้ในหนังสือเรื่อง ยืนเห็นแก่ตัว ของเขา ดอว์สกินกล่าวว่า “ความรู้สึกที่ว่าสมาชิกของสปีชีส์ตัวเองควรที่จะได้รับการคำนึงถึงทางจริยธรรมเป็นพิเศษเมื่อเทียบกับสมาชิกของสปีชีส์อื่นๆ นั้น เป็นความคิดที่หยิ่งรากลึกฝังลึกมานานแล้ว การฆาตกรรมผู้อื่นในขณะที่ไม่มีสงครามถือว่าเป็นอาชญากรรมร้ายแรงที่สุดเท่าที่คนธรรมดาจะทำได้ สิ่งเดียวที่ถือได้ว่าเป็นข้อห้ามที่ใหญ่กว่านั้นในวัฒนธรรมเราก็คือการกินเนื้อมนุษย์ด้วยกันเอง (ถึงแม้คนคนนั้นจะตายแล้วก็ตาม) ทั้งที่เรากลับสนุกสนานอยู่กับการกินเนื้อสัตว์สปีชีส์อื่นๆ เราหลายคนหดหูใจกับการตัดสินใจประหารชีวิตอาชญากรที่แม้จะกระทำชั่วที่สุดก็ตาม ขณะที่เรากลับยอมรับได้อย่างสบายใจกับการยิงทั้งสัตว์ที่มาทำลายพืชผลโดยไม่ต้องผ่านการดำเนินคดี แน่แน่นอนว่าเรายังฆ่าสมาชิกสปีชีส์อื่นๆ ที่ไม่เป็น

อันตรายใดๆ เลยเพียงเพื่อการพักผ่อนและความบันเทิงเท่านั้น ตัวอ่อนของมนุษย์ซึ่งไม่ได้มีความคิดความรู้สึกมากไปกว่าตัวอะมีบา กลับได้รับการปกป้องทั้งทางศาสนาและทางกฎหมายมากขึ้น เสียยิ่งกว่าที่ลิงชิมแปนซีตัวเต็มวัยจะได้รับ ทั้งที่ชิมแปนซีเองมีความรู้สึกนึกคิด และหลักฐานการทดลองเมื่อไม่นานมานี้ยังบอกด้วยว่าพวกมันอาจถึงขั้นสามารถเรียนรู้ภาษามนุษย์ได้”^{๕๐}

ปัญหาของแนวคิดจริยศาสตร์ยุคปัจจุบันจึงไม่ใช่การปฏิเสธสถานภาพของสัตว์ว่าเป็นทรัพย์สินของมนุษย์เพียงอย่างเดียวเท่านั้น แต่เป็นวิพากษ์กฎหมายคุ้มครองสวัสดิภาพสัตว์ในบางประเทศ ที่ยอมรับการนำสัตว์มาแข่งขันกีฬา เช่น ตีไก่ ชนวัว หรือกรณีของวัวกระทิง อีกด้วย เพราะการนำสัตว์มาแข่งขันในลักษณะเช่นนี้ถือว่า เป็นการทรมานสัตว์ โดยเฉพาะกฎหมายไทย เห็นว่าทำได้ และเป็นข้อยกเว้นที่จะไม่เป็นความผิดฐานกระทำทรมานสัตว์ตามที่กฎหมายบัญญัติ ซึ่งในต่างประเทศบางประเทศ ได้กำหนดข้อห้ามไม่ให้มีการนำสัตว์มาแข่งขันต่อสู้กันแล้วแม้ว่าเดิมจะถือเป็นภารกิจก็ตาม กรณีนี้เป็นวิวัฒนาการของการคุ้มครองสิทธิของสัตว์ซึ่งเดิมเคยถือว่าการล่าสัตว์เป็นกีฬา ต่อมา ถือว่าการล่าสัตว์ป่าเป็นสิ่งต้องห้าม การให้สิทธิตามกฎหมายในการนำสัตว์มาต่อสู้กัน แม้จะขึ้นอยู่กับพื้นฐานแนวคิดในเรื่องจารีตประเพณีในแต่ละประเทศที่จะยกเลิกหรือยอมรับว่าทำได้หรือไม่ก็ตาม แต่ก็ยังเป็นปัญหาทางมนุษยธรรมเป็นอย่างยิ่ง แนวคิดจริยศาสตร์สัตว์ยุคหลังสมัยใหม่ไม่ยอมรับการปฏิบัติต่อสัตว์ในลักษณะเช่นนี้ การนำสัตว์ต่างๆ มาแข่งขันควรได้รับการยกเลิกโดยกฎหมาย มิใช่จะทำหรือไม่ก็ได้ แต่ควรจะยกเลิกโดยเด็ดขาด หากต้องการจะพัฒนาแนวคิดเรื่องสิทธิสัตว์ไปพร้อมๆ กัน

แนวคิดจริยศาสตร์จึงมิใช่การมองเพียงชีวิตของสัตว์เท่านั้นแต่เป็นการมองเลยไปถึงสิ่งที่จะมาทดแทนเนื้อสัตว์ในระยะยาวอีกด้วย เช่นแนวคิดการผลิตโปรตีนจากทางเลือกอื่นๆ ที่ไม่ต้องมีสัตว์ ซึ่งกำลังมีการพัฒนาแนวคิดนี้อย่างกว้างขวางและโดยให้ชื่อว่า เนื้อสัตว์ที่ผลิตจากการปลูก (in vitro meat) โดยไม่ต้องมีการเลี้ยงสัตว์ และ ฆ่าสัตว์ ซึ่งก่อนหน้านี้ก็มีการผลิต ไช้ที่ไม่ต้องมีไก่ โดยใช้หลักการของชีววิทยาสังเคราะห์ การปฏิวัติแนวคิดยุคหลังสมัยใหม่ครั้งนี้ ได้สร้างความฮือฮาในวงการเนื้อสัตว์เป็นอย่างมาก เพราะไม่เคยคิดมาว่า เนื้อสัตว์ปลูกจะมาสู่ตลาดได้เร็วขนาดนี้ ดังนั้นวงการนักสิทธิสัตว์จึงมีความตื่นเต้นกันมาก ถึงกับคาดคะเนกันว่า การล้มล้าง (Disruption) ธุรกิจเลี้ยงสัตว์ และขายเนื้อสัตว์กำลังจะมาถึงในไม่ช้านี้.

แนวคิดสิทธิของสัตว์เป็นแนวคิดที่โดดเด่นที่สุดแนวคิดหนึ่งที่นักปรัชญาชาวออสเตรเลียคิดค้นขึ้นคือ ปีเตอร์ ซิงเกอร์ (Peter Singer) โดยมีงานเขียนที่เป็นที่ยอมรับมากคือ Animal Liberation (การปลดปล่อยสัตว์) แต่แนวคิดนี้ก็ถูกพัฒนามาตามลำดับจากการโต้แย้งและเสนอ

^{๕๐} ดอร์สกิน ริชาร์ด, ยืนเห็นแก่ตัว. พิมพ์ครั้งที่ ๒. แปลโดย เจษฎา เด่นดวงบริพันธ์. (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มติชน. ๒๕๕๙). หน้า ๔๖-๔๗.

ความคิดมาจนกระทั่งถึงยุคปัจจุบัน สิ่งที่แนวคิดนี้พยายามชี้ให้เห็นคือความเท่าเทียมกันระหว่างมนุษย์กับสัตว์ เช่นเดียวกับการเรียกร้องความเท่าเทียมกันด้านสิทธิของสัตว์ เพศที่สาม หรือความเท่าเทียมกันด้านอื่น ๆ และทำให้เห็นว่าการทารุณสัตว์นั้นเป็นสิ่งเลวร้ายที่มนุษย์ไม่ควรทำ พร้อมทั้งเสนอแนวทางปฏิบัติไว้ด้วย อีกอย่างหนึ่ง แนวคิดนี้เป็นแนวทางทำให้มีการออกกฎหมายเพื่อสิทธิของสัตว์ในอีกหลายประเทศด้วยกัน จึงเป็นแนวคิดที่น่าสนใจต่อการศึกษา^{๕๑}

สิทธิสัตว์ หมายถึง สถานะทางกฏหมายของสัตว์ที่ไม่ใช่สัตว์มนุษย์ คานท์ให้เหตุผลว่า “สัตว์ไม่มีคุณสมบัติเป็นสมาชิกอาณาจักรที่มีเป้าหมายในหมู่ผู้ยึดมั่นในศีลธรรมอย่างเหมาะสม ส่วนเบนธัมเสนอว่า สุขารมณ์และทุกขารมณ์ที่ชัดเจนซึ่งสัตว์ได้รับนั้นสมควรถูกรวมในการคาดการณ์เชิงประโยชน์นิยม เมื่อไม่นานมานี้ เมอร์รี่ มิทเกลย์/เมอร์รี่ มิทกลีย์ให้ความสนใจและมีความกังวลในสัตว์โดยมุ่งที่จริยศาสตร์ ขณะที่ปีเตอร์ ซิงเกอร์พิสูจน์ว่า “การทำทารุณสัตว์เป็นผลของ “เผ่าพันธุ์นิยม (speciesism) ทางศีลธรรมที่ไม่สามารถป้องกันได้ และทอม เรแกนให้เหตุผลว่า “สัตว์ควรได้รับสิทธิขั้นพื้นฐาน”^{๕๒} สัตว์เดรัจฉานนั้นมีลักษณะสำคัญเชิงชีววิทยาหรือวิวัฒนาการ ร่างกายของสัตว์จึงมีองค์ประกอบซับซ้อนมากมายเหมือนกับมนุษย์ มีความเป็นส่วนหนึ่งของธรรมชาติในองค์แห่งชีวภาพ เช่นเดียวกับมนุษย์และพืช มนุษย์ยกสถานภาพตนเองเป็นศูนย์กลางของโลกด้วยเหตุผลและภาษาจึงจัดให้สัตว์มีสถานภาพที่ต่ำกว่ามนุษย์ การทารุณกรรมสัตว์ เช่น การลักลอบค้าขายสัตว์ การลักลอบจับสัตว์ หรือการแข่งขันสัตว์ เป็นต้น มีสาเหตุภายนอกจากเรื่องเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรมและประเพณี ปัญหานี้มีผลกระทบต่อกฎหมายและศีลธรรม เพราะขาดกฎหมายสิทธิของสัตว์ จึงมีการเรียกร้องจากองค์กรหรือสมาคมต่าง ๆ

ปีเตอร์ ซิงเกอร์ คัดค้านการทารุณกรรมต่อสัตว์ทุกประการ ซิงเกอร์ได้แย้งกลุ่มที่ยึดเอามนุษย์เป็นศูนย์กลางที่มองว่าสัตว์นั้นมีสถานภาพต่ำกว่ามนุษย์และไม่มี สถานภาพทางศีลธรรม จึงเห็นว่าสัตว์ควรมีสถานภาพเท่าเทียมกับมนุษย์และมีสิทธิทางศีลธรรม เพราะพฤติกรรมเชิงคุณค่าทางศีลธรรมและความรู้สึกที่ไม่แตกต่างจากมนุษย์ ซิงเกอร์ได้เสนอ ทางออกไว้หลายอย่าง เช่น ล้มเลิกการใช้สัตว์ทดลอง การดักจับสัตว์ และการบริโภคมังสวิรัต เป็น ต้น ส่วนแนวคิดนิเวศวิทยาแนวลึกลึ้น มีทั้งที่เห็นด้วยคือไม่ควรทารุณกรรมต่อสัตว์ และคัดค้านกลุ่ม สิทธิของสัตว์คือมองเพียงแค่ระบบย่อยเรื่องเรื่องเกี่ยวกับสัตว์ในฐานะที่เป็นสมาชิกของระบบ นิเวศวิทยาแนวลึกลึ้นเพียงอย่างเดียว และ

^{๕๑} พระมหาชุมทอง เขมสิริ(แก้วสมุทร) “สถานภาพทางศีลธรรมและสิทธิของสัตว์ในพุทธศาสนาเถรวาท” วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต.บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖. หน้า ๕๙-๖๐.

^{๕๒} เจษฎา ทองรุ่งโรจน์, พจนานุกรมอังกฤษ-ไทย ประชญา, หน้า ๓๗.

เสนอหลักการที่เป็นองค์รวมเพื่อระบบนิเวศวิทยาแนวลึก ทุก ชีวิตมีความสำคัญเท่าเทียมกันและมีสิทธิเท่ากันจึงควรที่ร่วมกันปกป้องระบบนิเวศวิทยาธรรมชาติไว้ให้สมบูรณ์ที่สุด^{๕๓}

จากความหมายนี้แนวคิดสิทธิสัตว์เป็นความพยายามที่จะให้สิทธิเสรีภาพแก่สัตว์ให้อยู่ในฐานะที่มีสิทธิเป็นของตนเอง และควรได้รับการดูแลเอาใจใส่ ไม่ถูกทรมาน หรือการกระทำใดๆ จากมนุษย์ที่เข้ามาเกี่ยวข้องอันจะก่อให้เกิดความเสียหาย หรือทำให้สัตว์ได้รับการทุกข์ทรมาน หรือถูกทำให้ตายอย่างทารุณ แม้ว่าจะเป็นการฆ่าไปเพื่อประกอบอาหารก็ตาม แนวคิดนี้จึงแยกสิทธิของสัตว์ออกจากความเป็นทรัพย์สินของคน แม้เป็นเจ้าของสัตว์ หรือเลี้ยงดูสัตว์นั้นมา หรือซื้อสัตว์นั้นมาเลี้ยงก็ต้องปฏิบัติต่อสัตว์โดยมีพื้นฐานที่จะต้องดูแล รักษา และให้มีสวัสดิภาพตามหลักเกณฑ์มาตรฐานในเรื่องนี้จากแนวคิดที่ให้สัตว์มีสิทธินี้เอง จึงมีกฎหมายเกี่ยวกับการคุ้มครองสวัสดิภาพของสัตว์ The Protection of Animal Welfare หรือการทดลองในสัตว์เกิดขึ้นโดยมีพื้นฐานว่า การเลี้ยงดู การดูแลสัตว์ที่เจ้าของนำมาเลี้ยงนี้ ต้องคำนึงถึงสวัสดิภาพสัตว์ด้วยเพราะสัตว์มีความรู้สึกเจ็บปวด เหนงต้องการไปเดินเล่น และได้รับการเลี้ยงดูที่เหมาะสมกับสภาพของสัตว์แต่ละประเภท รวมถึงต้องการการดูแลเอาใจใส่จากเจ้าของ การรักษาพยาบาลเมื่อเจ็บป่วยด้วย ซึ่งสิทธิเหล่านี้ หากเป็นมนุษย์ก็ได้รับการประกันจากหลักสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน สำหรับกรณีของสัตว์ก็ควรที่จะได้รับประกันสิทธิของสัตว์เช่นเดียวกัน

อีกประการหนึ่งคือการนำสัตว์มาทดลอง เป็นกรณีทีในทางการแพทย์หรือวิทยาศาสตร์ จะนำสัตว์มาทดลองยาก่อนที่จะนำมาใช้ในคน กรณีนี้ แม้จะมีกฎหมายควบคุมการนำสัตว์มาทดลองเช่นเดียวกัน โดยกฎหมายวางกรอบการทดลองว่า จะต้องไม่เป็นการกระทำที่ทำให้สัตว์ต้องตายโดยไม่จำเป็น จึงควรมีการวางแผนในการทดลอง และกำหนดว่าสัตว์ที่จะนำมาทดลองนี้ จะต้องไม่ถูกทำลายอย่างสิ้นเปลือง ยาที่นำมาทดสอบจึงต้องมีการทดสอบในเบื้องต้นก่อนว่าไม่เป็นอันตรายเกินไป ผู้วิจัยต้องคำนึงถึงในเรื่องนี้ด้วยกรอบทางกฎหมายทั้งสองกรณีถือว่าเป็นแนวทางการพัฒนาที่ให้การคุ้มครองสัตว์อีกก้าวหนึ่ง แต่สิ่งที่น่าเป็นห่วงคือ สัตว์มีความแตกต่างจากคน เพราะ การทดลองในมนุษย์ กฎหมายกำหนดให้ได้รับความยินยอมจากผู้ที่จะถูกทดลอง และมีการชี้แจงถึงผลกระทบ แต่ในการทดลองในสัตว์ ไม่ได้มีการแจ้งเช่นนั้นกับสัตว์เพราะสัตว์ไม่อาจเข้าใจได้ สิ่งที่เป็นจำเป็นสำหรับการคุ้มครองสิทธิของสัตว์ตามกฎหมายคุ้มครองสวัสดิภาพ และการทดลองในสัตว์นั้นคือ ต้องมีองค์กรที่เข้ามากำกับดูแลหรือคุ้มครองสิทธิของสัตว์คอยสอดส่องดูแล ติดตามการกระทำอันเป็นการละเมิดสิทธิของสัตว์อันเป็นแนวคิดใหม่ที่เกิดขึ้นจากคนรักสัตว์เป็นสำคัญมาตรการนอกเหนือจากนี้ คือ การสร้างจิตสำนึกและความเข้าใจที่ดีในการคุ้มครองสวัสดิภาพสัตว์และการทดลองในสัตว์ในพื้นฐานว่าสัตว์มีความรู้สึกเจ็บปวดได้ และมีสิทธิแยกจากสิทธิมนุษยชน

^{๕๓} อ่างแล้ว.

ด้วยเหตุนี้การให้ความรู้แก่ประชาชนโดยทั่วไป และการปฏิบัติที่ดีต่อสัตว์ในแต่ละชนิดย่อมมีความแตกต่างกัน เพราะการเลี้ยงดูสัตว์ในแต่ละชนิดมีความแตกต่างกัน ทั้งนี้ สัตว์แพทย์หรือผู้ที่ทำการศึกษาเกี่ยวกับความเป็นอยู่ของสัตว์ควรให้ข้อมูลเหล่านี้แก่ประชาชนโดยทั่วไป รวมถึงข้อแนะนำที่ดีสำหรับผู้เลี้ยงด้วยข้อนำคิดในเรื่องดังกล่าว คือ เคยมีคดีเกิดขึ้นว่า การที่คนใช้มีดฟันไปที่ปากสุนัขหนึ่งทีด้วยความโกรธที่มาเห่าใส่ตน จนทำให้สัตว์แพทย์ต้องเย็บถึง ๑๐๐ เข็ม กรณีนี้ หากเป็นคนที่รักสัตว์ก็จะถือว่าเป็นการทำร้ายที่ทารุณโหดร้าย ถือเป็นการทรมานสัตว์ได้ แต่ในทางกฎหมาย เคยมีแนวทางที่ศาลฎีกาวินิจฉัยเกี่ยวกับการทำร้ายคนโดยทรมานหรือทารุณโหดร้ายว่า ต้องเป็นการทำร้ายที่ทำให้คนได้รับการทรมานเจ็บปวด หรือการทำร้ายซ้ำๆ การที่ฟันไปครั้งเดียวแต่เป็นแผลใหญ่ ต้องเย็บหลายเข็มเช่นนี้ หากถือตามแนวที่เคยวินิจฉัยจึงเป็นการทำร้ายธรรมดา ไม่ได้มีพฤติการณ์ที่ทารุณ หรือโหดร้ายแต่อย่างใด หรือในอีกกรณีหนึ่งคือ การที่คนเป็นโรคจิต ต้องการความสุขทางเพศ หากทำให้สัตว์ถึงแก่ความตายอย่างทรมาน เช่น การเหยียบกระต่ายจนตาย เป็นต้น ทำให้ตนเองมีความสุข กรณีนี้หากพิจารณาทางด้านจิตใจผู้รักสัตว์เห็นได้ว่า เป็นการทำให้สัตว์ตายอย่างทรมาน เพราะไปเหยียบจนขาดใจตาย แต่ถ้าพิจารณาดูว่า ถ้าเอาไม้ทุบหัวกระต่ายแล้วตายแทนที่จะเหยียบ จะถือเป็นการทำให้ตายอย่างทรมานหรือไม่ ตัวอย่างเหล่านี้ จึงเป็นประเด็นที่น่าจะนำมาพิจารณา และให้ความรู้กับประชาชนโดยทั่วไปว่าความรู้สึกของสัตว์ที่ถูกกระทำเช่นนี้ เป็นอย่างไร และกฎหมายเกี่ยวข้องกับสัตว์ควรกำหนดข้อห้ามและวิธีปฏิบัติต่อสัตว์อย่างไร จึงจะทำให้สัตว์ได้รับการคุ้มครองสิทธิที่จะไม่ถูกกระทำทรมานโดยมนุษย์ และได้รับสวัสดิภาพที่ดีไม่ว่าจะเป็นการเลี้ยงดู หรือการนำมาใช้งาน และการฆ่าเพื่อเป็นอาหาร เพื่อให้สอดคล้องกับมาตรฐานสากล

แนวคิดในเรื่องสิทธิสัตว์มีความก้าวหน้าไปอย่างมากในทุกประเทศทั่วโลก เพียงแต่ยังมีปัญหาการสร้างความสำเร็จในการปฏิบัติต่อสัตว์ที่ดีกับประชาชนและต้องเผยแพร่ข้อมูลเหล่านี้ต่อสาธารณชนเพื่อความเข้าใจที่ตรงกันอย่างแท้จริง เช่น ปัญหามลภาวะและสิ่งแวดล้อมเริ่มทวีความรุนแรงขึ้นเรื่อยๆ หนึ่งในต้นตอปัญหาขนาดใหญ่ นั่นก็คือ อุตสาหกรรมเนื้อสัตว์ มีงานศึกษาวิทยาศาสตร์เพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่องที่ชี้ให้เห็นถึงผลกระทบเนื้อสัตว์ที่มีต่อโลก ผู้คนให้ความสนใจที่ถูกต้องถูกคุมขังจนไร้อิสรภาพเพียงเพราะตอบโต้คนเมา แต่กลับลืมว่ามีสัตว์อีกจำนวนมากถูกกักขังหว่งเหี่ยวในอุตสาหกรรมเนื้อสัตว์ ที่หลายๆคนเป็นผู้สนับสนุนอยู่ ผู้เขียนจะแสดงให้เห็นว่าระบบปศุสัตว์หรือฟาร์มเลี้ยงสัตว์แบบอุตสาหกรรมที่ทำงานอยู่ในปัจจุบันมีข้อเสียหลายอย่าง เช่น

(๑) การเลี้ยงสัตว์ในคอกหรือโรงเรือนแออัด ทำให้สัตว์ทรมานเป็นอย่างมาก ในวันหนึ่ง ๆ บริษัทยักษ์ใหญ่ อย่างเช่น ซีพี เชือดไก่ ๓-๕ แสนตัว เป็นตัวเลขที่น่าตกใจเป็นธุรกิจที่ผลิตสล็อต ๑ และผลิตหลักธรรมมิฉนวนิชชาในพระพุทธรูปศาสนาอีกด้วย (๒) มีโอกาสเกิดโรคระบาดได้ง่าย เพราะสัตว์อยู่กันอย่างแออัดยัดเยียด และโรคระบาดเหล่านั้นก็เริ่มระบาดมาสู่คนแล้ว (๓) มีการใช้ยาปฏิชีวนะค่อนข้างมาก เพราะไม่ต้องการให้เกิดโรคในข้อ ๒ ยาพวกนั้นเหลือตกค้างมาให้มนุษย์

รับประทานกัน (๔) ฟาร์มเหล่านี้สร้างมลภาวะทางกลิ่นต่อชุมชนอาศัยที่อยู่ใกล้เคียง (๕) ระบบการเลี้ยงในปัจจุบัน เป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้โลกร้อน เพราะใช้เทคโนโลยีที่สิ้นเปลืองพลังงานมาก แคมมีการปล่อยก๊าซมีเทนสู่ชั้นบรรยากาศ ซึ่งก๊าซมีเทนนี้เอง สร้างภาวะเรือนกระจกได้มากกว่าคาร์บอนไดออกไซด์หลายเท่า

อย่างไรก็ตามในระยะหลังๆ ได้เริ่มมีความสนใจที่จะผลิตอาหารประเภทเนื้อสัตว์ โดยไม่ต้องเลี้ยงสัตว์ (จะได้ไม่ต้องฆ่าสัตว์) หรือหากจำเป็นต้องฆ่าสัตว์ก็ขอให้สัตว์ไม่ทรมาน ไม่มีความเจ็บปวดเกิดขึ้น กันมากขึ้นเรื่อยๆ ตัวอย่างในปัจจุบันที่เห็นได้ชัดเจนได้แก่การจัดตั้งสมาคมพิทักษ์สัตว์แห่งโลก คือ World Society for the Protection of Animals หรือ WSPA ซึ่งเป็นองค์กรพัฒนาเอกชนนานาชาติ WSPA ได้จัดทำโครงการรณรงค์ลงนามสนับสนุน “ปฏิญญาสากลว่าด้วยสวัสดิภาพสัตว์ (Universal Declaration on Animal Welfare หรือ UDAW)” ด้วยการนำรายชื่อของประชาคมโลกจำนวน ๑๐ ล้านรายชื่อ ยื่นต่อองค์การสหประชาชาติ (UN) โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อนำมาทำให้รัฐบาลนานาชาติตระหนักถึงความสำคัญของสวัสดิภาพสัตว์ในฐานะที่เป็นสิ่งมีชีวิต มีความรู้สึก สามารถรับรู้ถึงความเจ็บปวดและความยินดีได้ พร้อมแสดงให้รัฐบาลเห็นว่าสวัสดิภาพสัตว์เป็นสิ่งจำเป็น และควรพิจารณาออกปฏิญญาสากลว่าด้วยสวัสดิภาพสัตว์ โดยให้ถือเป็นแนวทางปฏิบัติระหว่างประเทศ

ข้อเสนอแนะของผู้เขียนจึงเรียกร้องออกมาอย่างชัดเจนต่อปัญหาสิทธิสัตว์ ผู้เขียนเห็นว่าการคุ้มครองสิทธิสัตว์ทั่วโลกควรกระทำอย่างเอาใจใส่ในทุกด้าน โดยเฉพาะการปฏิเสธรระบบผลิตอาหารในฟาร์มที่มีอยู่มากมายในทุกประเทศ รณรงค์ให้มีการลดการบริโภคเนื้อสัตว์ ผ่านทางกิจกรรมต่างๆ อาทิ การเปิดเผยข้อเท็จจริงของวงจรผลิตอาหารจากเนื้อสัตว์ที่ทารุณโหดร้าย รวมถึงการคุ้มครองสวัสดิภาพสัตว์ป่าเพื่อยุติการหาประโยชน์จากการจับสัตว์มาทำขังทั้งเป็นหรือฆ่าอย่างทารุณเพื่อเป็นสินค้าและอาหาร และให้การศึกษาแก่เยาวชนถึงปัญหาการทารุณกรรมสัตว์ แก่ เยาวชน ประชาชนทั่วไป และสมาชิก เพื่อปลูกฝังทัศนคติที่ดีเพื่อสร้างแนวร่วมสำคัญแห่งอนาคตที่จะมาสานต่อการส่งเสริมสวัสดิภาพชีวิตให้กับสัตว์ อีกทั้งยังมีโครงการด้านแนวคิดหลังสมัยใหม่สำหรับสิทธิสัตว์

แนวคิดทางจริยศาสตร์แบบองค์รวม(Holistic Ethics)พัฒนามาจาก แนวคิดทางจริยศาสตร์ที่ไม่มีมนุษย์เป็นศูนย์กลาง (Non anthropocentric Ethics) ซึ่งนอกจากจะให้ความสำคัญแก่สัตว์และพืชที่แยกออกเป็นต่างๆ แล้ว ยังเน้นความเป็นองค์รวมทั้งหมด ให้ความสำคัญของความหลากหลายในระบบนิเวศวิทยาทั้งหมด ทฤษฎีทางจริยศาสตร์ที่สำคัญในแนวคิดนี้คือ Ecocentric view, Biocentrism Ethics และ Deep Ecology เป็นต้น แนวคิดทางจริยศาสตร์แบบองค์รวม (Holistic Ethics) คือ การเห็นว่าสรรพสิ่งต่างมีคุณค่าในตัวเอง มีอยู่พึ่งพากัน อันเกิดจากการรับรู้ร่วมกันว่า ตัวตนของเขาไม่ได้แยกออกจากธรรมชาติ เป็นการรับรู้ถึงความสัมพันธ์อันยิ่งใหญ่ ที่เกิดจากพื้นฐานของความเคารพ ความรู้สึกอ่อนน้อมถ่อมตนต่อธรรมชาติ

มีข้อสังเกตเกี่ยวกับแนวคิดทางจริยศาสตร์ คือ แนวคิดแบบ ยึดสิ่งมีชีวิตเป็นศูนย์กลาง ให้ความสำคัญแก่สัตว์อนุรักษ์บางชนิดเท่านั้น โดยไม่มองถึงระบบทั้งหมดของสิ่งแวดล้อม เมื่อเกิดปัญหาความขัดแย้งระหว่างการรักษาชีวิตสัตว์ชนิดหนึ่ง ที่ใกล้สูญพันธุ์กับการรักษาความสมดุลของสิ่งมีชีวิตที่มีความสมดุลลดลง ผู้ที่ยึดแนวคิดนี้อาจเลือกการรักษาชีวิตสัตว์มากกว่าการรักษาสมดุลของสิ่งมีชีวิตอื่น ส่วนผู้ที่ยึดแนวคิดแบบ Holistic Ethics จะเลือกรักษาเฉพาะสมดุลของสิ่งมีชีวิตอื่น มากกว่าการรักษาสมดุลของสิ่งมีชีวิตอย่างใดอย่างหนึ่ง และสามารถนำเอาเรื่องความสมดุลเฉพาะสิ่งมีชีวิตอื่นมาเป็นเหตุผลในการทำลายสิ่งมีชีวิตสายพันธุ์เดียว หากพิสูจน์ได้ว่าการมีสิ่งมีชีวิตนั้นจะเป็นการทำลายความสมดุลของสิ่งมีชีวิตส่วนใหญ่ ดังนั้น จึงไม่สามารถระบุได้ชัดเจนว่าสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติได้รับการคุ้มครองจากแนวคิดข้างต้น มนุษย์จึงมีความจำเป็นต้องมีการคิดหาเหตุผลในเรื่องจริยศาสตร์สิ่งแวดล้อมต่อไป ในเรื่องนี้เนื่องน้อย บุญเนตร กล่าวไว้ว่า

นอกจากทฤษฎีทั้งสามยังมีข้อโต้แย้งระหว่างกัน เช่น มีความจำเป็นหรือไม่ที่ต้องมีแนวคิดแบบ Non anthropocentric Ethics และ Holistic เฉพาะแต่แนวคิด Anthropocentric ก็เพียงพอในการแก้ปัญหาสิ่งแวดล้อมแล้ว ไม่มีความจำเป็นที่ต้องขยายขอบเขตจริยธรรมไปยังสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ เพราะในท้ายที่สุดมนุษย์จะนึกถึงเพียงเผ่าพันธุ์ของตนเท่านั้น ในสังคมของสิ่งมีชีวิตถ้าหากปราศจากมนุษย์แล้วจะไม่มีใครมีความหมายอันใด ในที่สุดจะกลับมายึดแนวคิดมนุษย์เป็นศูนย์กลาง เช่นเดิม^{๕๔} จะเห็นว่าแนวคิดจริยศาสตร์ตะวันตกมีความขัดแย้งในสองประเด็นหลักด้วยกัน คือ ด้านคุณค่าและอภิปรัชญา โดยมีมนุษย์เป็นศูนย์กลาง คือการให้คุณค่าทางจริยธรรมต่อสิ่งแวดล้อมไม่มีฐานทางอภิปรัชญารองรับ ถ้าหากมีต้องมีการตีความกันใหม่ และยังขัดแย้งกับแนวคิดที่ยึดมนุษย์เป็นศูนย์กลางซึ่งครอบงำทฤษฎีต่างๆ ในตะวันตกอยู่ในปัจจุบัน

จากแนวคิดข้อโต้แย้งของทั้งสามกลุ่มดังที่กล่าวมาสามารถแสดงเป็นตารางเปรียบเทียบแนวคิดของกลุ่มต่างๆ ที่มีต่อมนุษย์และสิ่งมีชีวิตอื่น เกี่ยวกับสถานะทางศีลธรรมได้ และเมื่อมองดูจากตารางการเปรียบเทียบนี้ก็จะเห็นได้อย่างชัดเจนว่า เหตุผลของแต่ละกลุ่มนั้นล้วนแล้วแต่พิจารณาคุณค่าทางจิตใจเป็นสำคัญ ส่วนคุณค่าภายนอก คือ ลักษณะเชิงชีววิทยาของสิ่งมีชีวิตนั้นแทบจะไม่มี การนำมาเปรียบเทียบกันไว้แต่อย่างใด นั่นก็อาจเป็นเพราะกลุ่มนักคิดทั้งสามกลุ่มเห็นพ้องต้องกันว่า มนุษย์กับสัตว์นั้นไม่มีความแตกต่างกันในลักษณะทางกายภาพเลย แต่ทุกกลุ่มล้วนให้เหตุผลขัดแย้งกันโดยลักษณะเชิงคุณค่าภายใน เช่น ความมีเหตุผล ความมีสติปัญญา หรือ ความรักสุขเกลียดทุกข์ของมนุษย์กับสัตว์ที่แตกต่างกัน เป็นต้น

^{๕๔} เนื่องน้อย บุญเนตร, จริยศาสตร์สภาวะแวดล้อม : โลกทัศน์ในพุทธปรัชญาและปรัชญาตะวันตก, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๗). หน้า ๑๐.

กลุ่มแนวคิด	มนุษย์ (Human)	สถานะทาง ศีลธรรม	สัตว์และสิ่งมีชีวิตอื่น (Non-Human)
กลุ่มที่ ๑ (Anthropocentric Ethic)	-ไม่มีจิต -มีปัญหา มีเหตุผล	สัตว์ไม่มีสถานะ ทางศีลธรรม	-ไม่มีจิต -ไม่มีปัญหา -ไม่มีเหตุผล
กลุ่มที่ ๒ (Non-Anthropocentric Ethic)	-ไม่มีจิต -มีปัญหา -มีเหตุผล	สัตว์มีสถานะ ทางศีลธรรมแต่ ไม่เท่ากับมนุษย์	-ไม่มีจิต -ไม่มีปัญหา -ไม่มีเหตุผล
กลุ่มที่ ๓ (Value centric Ethic)	-ไม่มีจิต -มีปัญหา -มีเหตุผล	มนุษย์กับสัตว์มี สถานะเท่า เทียมกัน	-ไม่มีจิต -มีปัญหา -มีเหตุผล

ตารางแสดงการเปรียบเทียบสถานะทางศีลธรรมของมนุษย์กับสัตว์ของกลุ่มแนวคิด ๓ กลุ่ม ที่มา: ผู้วิจัย

๒.๔ บทสรุป

จากที่กล่าวมาแล้วตั้งแต่ต้นอาจแบ่งลักษณะของความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์และสัตว์เป็นยุคต่างๆ ได้ดังนี้

๑. ยุคมนุษย์ล่าสัตว์ ใช้แรงงาน กินเป็นอาหาร
๒. ยุคเลี้ยงสัตว์ ใช้แรงงาน กินเป็นอาหาร
๓. ยุคเลี้ยงสัตว์เป็นเพื่อน

การนำแนวคิดแบบยึดเอามนุษย์เป็นศูนย์กลางเพื่ออธิบายโลกภายนอก ทำให้เกิดปัญหาทางจริยศาสตร์ตามมาภายหลัง นับตั้งแต่สมัยของ โสเครตีส ,เพลโต,อริสโตเติล ล้วนบ่งบอกให้เห็นถึงความสำคัญของการยึดเอามนุษย์เป็นศูนย์กลาง ทำให้สัตว์ทั้งหลายตกอยู่ภายใต้อิทธิพลของแนวคิดแบบยึดเอามนุษย์เป็นศูนย์กลาง หรือรู้จักกันในชื่อ เผ่าพันธุ์นิยม (Speciesism) มนุษย์ถือว่าตนเองเหนือกว่าบรรดาสัตว์ทั้งหลาย ทำให้มนุษย์หยิ่งโสกว่าเผ่าพันธุ์อื่น และถือว่าเผ่าพันธุ์มนุษย์สามารถปฏิบัติกับเผ่าพันธุ์อื่นอย่างไรก็ได้ เมื่อมนุษย์มีเดบอด มนุษย์จึงรับเอาทำที่โยสต่อสิ่งมีชีวิตอื่นๆ ทั้งหมด และปฏิบัติต่อสิ่งอื่นอย่างไม่ใส่ใจหรือดูแคลน แนวคิดดังกล่าวยอมให้หรือสนับสนุนให้มนุษย์ถือสัตว์ชนิดอื่นว่าเป็นวัตถุ เพื่อการใช้งาน เพื่อการทารุณ หรือเพื่อความบันเทิงของมนุษย์เป็นสำคัญ

ประเด็นปัญหาจริยศาสตร์ดังกล่าวมาจากการนิยามคำว่า “สัตว์” โดยหมายถึง สิ่งมีชีวิตใดที่ไม่ใช่มนุษย์และพันธุ์พืช ซึ่งความหมายดังกล่าวเป็นเพียงความหมายอย่างกว้างที่ใช้ทัศนคติของมนุษย์เป็นศูนย์กลางในการให้ความหมาย ซึ่งไม่เพียงพอต่อการป้องกันการละเมิดสิทธิสัตว์ คำว่า สัตว์ ในความหมายที่คนทั่วไปเข้าใจมักจะหมายถึง สิ่งมีชีวิตทั่วไป ที่ไม่ใช่มนุษย์และพืช ดังนั้นมนุษย์จำนวนหนึ่งเชื่อว่าสัตว์ไม่มีจิตวิญญาณ จึงเกิดทัศนคติในเชิงความเป็นเลิศของเผ่าพันธุ์มนุษย์ที่อยู่เหนือสิ่งมีชีวิตทั้งหมด ทำให้เกิดการละเมิดต่อสิทธิในการที่จะดำรงเผ่าพันธุ์ตามธรรมชาติของสัตว์ทั้งหมดตามมาโดยมนุษย์ แม้จะเป็นการกระทำเพื่อผลประโยชน์ของมนุษยชาติ เช่น การเพาะพันธุ์สัตว์ตัดแปลงพันธุกรรมเพื่อนำมาใช้เป็นอาหาร หรือเพื่อการรักษาโรคให้กับมนุษย์ ที่วงการแพทย์ในปัจจุบันกำลังค้นคว้ากันอย่างหนัก และมีการทดลองในห้องปฏิบัติการโดยการใช้สัตว์เป็นเครื่องมือในการทดลองที่เรียกชื่อว่า การทดลองทางพันธุวิศวกรรมหรือพันธุกรรม

การศึกษาทางด้านพันธุกรรมของสิ่งมีชีวิตทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางความรู้ด้านการแพทย์เป็นอย่างมาก ได้มีการประยุกต์ใช้ยีนของมนุษย์ สัตว์และพืช เพื่อนำมาผลิตยารักษาโรคที่เกิดจากพันธุกรรมที่ไม่เคยพบว่าจะรักษาให้หายได้ นับว่าเป็นประโยชน์อย่างมหาศาลที่ได้รับจากความรู้ที่ได้ศึกษาทางด้าน การตัดแปลงพันธุกรรมสิ่งมีชีวิต แต่ในขณะเดียวกัน ก็อาจส่งผลกระทบต่อทางด้านจริยศาสตร์ให้กับสิ่งมีชีวิตในแต่ละด้านด้วย

ปัญหาจริยศาสตร์ที่พบในมนุษย์นั้น ส่วนใหญ่เกิดจากการเป็นห่วงเรื่องการทำแท้งเพื่อนำเด็กที่เป็นโรคพันธุกรรมออกจากครรภ์ และปัญหาที่เกิดจากการปรับปรุงพันธุ์มนุษย์ให้ดีกว่าปกติ ซึ่งส่งผลกระทบต่อแนวคิดเรื่องสิทธิและศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์ด้วย แท้จริงแล้วสิ่งมีชีวิตแต่ละชนิดต่างมีสิทธิที่จะดำรงเผ่าพันธุ์ของตนตามธรรมชาติ การตัดแปลงพันธุกรรมของสิ่งมีชีวิตหรือการทำให้สิ่งมีชีวิตดำรงอยู่หรือสืบสานเผ่าพันธุ์โดยวิธีที่ผิดธรรมชาติ ย่อมมิใช่การกระทำที่ถูกต้อง การกระทำที่ผิดธรรมชาติที่เกิดจากฝีมือมนุษย์นั้น จะส่งผลให้เกิดปัญหาตามมาในภายหลังอย่างแน่นอน ดังนั้น จริยศาสตร์ตะวันตกจึงไม่ควรขยาย แต่ควรละทิ้งแนวคิดดังกล่าว ทางตะวันตกควรมีท่าทีรับผิดชอบต่อสิ่งมีชีวิตอื่นให้มากกว่านี้ มนุษย์จะล้มเหลวถ้านำรูปแบบจริยศาสตร์ตะวันตกมาใช้ จึงไม่ควรขยายจริยศาสตร์เช่นนี้อีกต่อไป "แต่มนุษย์ควรมองไปที่ความเชื่อทางศาสนาฮินดูและพระพุทธศาสนา(Hindu and Buddhist Faith) หรือวัฒนธรรมทางเอเชียที่ปรากฏอยู่แล้ว" หมายความว่า ปัญหาสิ่งแวดล้อมที่เกิดมาจากพฤติกรรมมนุษย์ที่มีท่าทีต่อธรรมชาติแบบบริโภคนิยม

วัตถุนิยม อันเป็นผลมาจากการพัฒนาทางวิทยาศาสตร์นั้น ไม่สามารถแก้ไขปัญหาได้ และการที่จะแก้ปัญหาด้วยจริยศาสตร์ทางตะวันตกนั้น จะเป็นการล้มเหลวเพราะเป็นความคิดแบบมนุษย์เป็นศูนย์กลางธรรมชาติที่พระเจ้าได้สร้างให้ไว้มีอยู่เพื่อรับใช้มนุษย์แต่มนุษย์ควรมองไปที่ความเชื่อทางศาสนาฮินดูและพระพุทธศาสนาหรือวัฒนธรรมทางเอเชีย เช่น ศาสนาเต๋า ศาสนาขงจื้อ ศาสนาชินโต ศาสนาเซน ที่เคารพธรรมชาติ เป็นมิตรกับธรรมชาติ ไม่ได้ทำลายธรรมชาติเพื่อเป็นเครื่องมือสรรเสริญสิ่งที่อยู่เหนือธรรมชาติ เช่น การฆ่าสัตว์ ฆ่ามนุษย์หรือฆ่าตัวเองเพื่อสรรเสริญต่อเทพเจ้าหรือพระเจ้า

บทที่ ๒ นี้ ได้ศึกษาทฤษฎีของนักปรัชญาสามกลุ่มที่เกี่ยวกับสถานะทางศีลธรรมของมนุษย์ และสิ่งมีชีวิตอื่นแล้วแต่ยังไม่ได้ศึกษาประเด็นทางพุทธจริยศาสตร์ ดังนั้นในบทต่อไปจะได้ศึกษาเกี่ยวกับประเด็นทางพุทธจริยศาสตร์เพื่อใช้ในการอภิปรายในบทถัดไป

บทที่ ๓

จริยศาสตร์ที่เกี่ยวกับมนุษย์และสิ่งมีชีวิตอื่นในพระพุทธศาสนา

ในบทนี้ผ่านมานางานวิจัยได้พิจารณาประเด็นทฤษฎีของนักปรัชญาเกี่ยวกับสถานะทางศีลธรรมของมนุษย์และสิ่งมีชีวิตอื่น ๓ กลุ่ม ในบทนี้ผู้วิจัยจะศึกษาถึงแนวคิดจริยศาสตร์ที่เกี่ยวกับมนุษย์และสิ่งมีชีวิตอื่นในพระพุทธศาสนา ภายใต้กรอบการศึกษาคือ (๑) ลักษณะทั่วไปของจริยศาสตร์ในพระพุทธศาสนา (๒) สถานภาพของมนุษย์ในพระพุทธศาสนา (๓) พุทธจริยศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับสัตว์ (Animal Ethics in Buddhism) (๔) จริยศาสตร์สิ่งแวดล้อมในพระพุทธศาสนา และ (๕) สรุป เพื่อนำไปสู่การประยุกต์ในบทต่อไป ดังมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

๓.๑ ลักษณะทั่วไปของพุทธจริยศาสตร์ (General Characteristics of Buddhist Ethics)

นักวิชาการทางพระพุทธศาสนามีความเห็นว่าคุณลักษณะของพุทธจริยศาสตร์มีพื้นฐานอยู่บนชีวิตทัศน์และโลกทัศน์ นั่นคือ ทศนะท่าที่เกี่ยวกับปัญหาพื้นฐานว่า “ชีวิตคืออะไร” ชีวิตเป็นอย่างไร ชีวิตเป็นไปอย่างไร ชีวิตควรให้เป็นอย่างไร? และชีวิตควรเป็นอยู่อย่างไร? ปัญหาเหล่านี้ครอบคลุมประเด็นหลักทางปรัชญา ๓ เรื่อง คือ (๑) อภิปรัชญา (ชีวิตคืออะไรและชีวิตเป็นอย่างไร) (๒) ญาณวิทยา (ชีวิตคืออะไร รับรู้สภาพโลกอย่างไร) และ (๓) จริยศาสตร์ (ชีวิตควรให้เป็นอย่างไรและควรเป็นอยู่อย่างไร)^๑ เป็นการมองเส้นทางการเกิดขึ้น เส้นทางการดำเนินไป เส้นทางการดำรงดำเนินไป และเป้าหมายของโลกและชีวิต การที่จะบริหารจัดการชีวิตเพื่อบรรลุเป้าหมายทั้งระดับวิถีชีวิตและระดับอุดมคติ จำเป็นต้องมีความเข้าใจชีวิต ความสัมพันธ์ระหว่างชีวิตกับโลกภายนอก อะไรคือความดีความชั่ว และอะไรคือวิธีการละความชั่วทำความดี ซึ่งมีผลทำให้เกิดความพยายามที่จะแสวงหาแนวทางการดำเนินไปของโลกและชีวิตเพื่อไปสู่เป้าหมายที่พึงประสงค์ ระบบพุทธจริยศาสตร์จึงเกิดขึ้นภายใต้ประเด็นปัญหาดังกล่าว

อย่างไรก็ตามพุทธธรรมแม้จะมีนัยเชิงศาสนาและปรัชญาตามลักษณะดังกล่าวข้างต้น แต่โดยวัตถุประสงค์ที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงธรรมก็เพื่อความบริสุทธิ์ของเหล่าสัตว์ เพื่อล่วงโสกะและปริเทวะ

^๑ พระศรีคัมภีร์ญาณ(สมจินต์ วันจันทร์), จริยศาสตร์ในคัมภีร์พระพุทธศาสนา.(พระนครศรีอยุธยา: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๙). หน้า ๑๑๑.

เพื่อดับทุกข์และโทมนัส เพื่อบรรลุนิพพาน เพื่อให้แจ้งพระนิพพาน ทั้งหมดนี้เป็นวัตถุประสงค์เชิงจริยศาสตร์ไม่ใช่เชิงภววิทยา ปัญหาว่า “โลกมีที่ สุดหรือไม่มีที่ สุดเป็นต้น” เรียกว่า “อภัยกตปัญหา” จึงเป็นปัญหาที่พระพุทธเจ้าไม่ทรงตอบ พระพุทธศาสนาจึงเน้นการปฏิบัติ ไม่เน้นการวิเคราะห์วิจารณ์ โดยเฉพาะเมื่อคนถามปัญหาเป็นปุถุชนคนมีกิเลส เพราะยิ่งจะทำให้เกิดความคิดปรุงแต่งฟุ้งซ่าน เกิดการคิดวิเคราะห์วิจารณ์ ทำให้เสียเวลาในการศึกษาและปฏิบัติเพื่อบรรลุนิพพาน คือ ความหลุดพ้นจากกิเลสตามหลักพระพุทธศาสนา^๒ เราจึงอาจแบ่งหลักพุทธธรรมออกได้เป็น ๒ ระดับได้แก่

๑. ระดับคุณธรรม คำสอนในระดับนี้เป็นคำสอนที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงความจริงของโลกและชีวิต ดังเช่นทรงสอนว่า ชีวิตเต็มไปด้วยทุกข์ สาเหตุของทุกข์คือ ตัณหาความอยากไม่มีที่สิ้นสุด นิโรธความดับสิ้นไปแห่งตัณหาทั้งหลายสามารถเกิดขึ้นได้ และมรรคทางที่จะดำเนินไปโดยไม่สุดโต่งข้างใดข้างหนึ่งเพื่อบรรลุนิพพานสูงสุด ดังนั้นทรงสอนให้รับบำเพ็ญธรรมเพื่อพ้นทุกข์ไม่ต้องถามว่าทุกข์เกิดมาจากไหน ชีวิตมาจากไหน และจะดำเนินไปอย่างไร ชาตินี้มีจริงหรือไม่ คำถามเหล่านี้ มีคำตอบอยู่แต่ปุถุชนคนมีกิเลสไม่สามารถตอบได้ชัด แม้บุคคลผู้หมดกิเลส เป็นอริยบุคคลรู้แจ้งเห็นจริงสามารถที่จะตอบได้ชัด แต่ก็ไม่ประสงค์จะกล่าวถึงประเด็นปัญหาอย่างนี้มากนัก แต่ทรงประสงค์ให้ปลดปล่อยทุกข์ให้ได้ก่อน

๒. ระดับจริยธรรม คำสอนในระดับศีลธรรมในพระพุทธศาสนา คือหลักเกณฑ์ที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงไว้ว่า หากปฏิบัติตามแล้วท้ายที่สุด แม้จะไม่ได้สวรรค์หรือนิพพาน แต่ก็สามารถอยู่ในโลกปัจจุบันได้อย่างสงบสุขได้ คำสอนในระดับนี้มุ่งตรงไปที่การปฏิบัติเพื่อมีชีวิตอยู่ร่วมกันในสังคมอย่างมีความสุข ไม่เบียดเบียนซึ่งกันและกัน ไม่ประพฤติดิฉันดทำนองคลองธรรม พุทธจริยศาสตร์ในส่วนที่เป็นจริยธรรม มีบทบัญญัติและมีกฎเกณฑ์ตัดสินการละเมิดบทบัญญัติชัดเจน เช่น ศีลข้อปาณาติบาตมีเกณฑ์ตัดสินการล่วงละเมิด คือ (๑) สัตว์มีชีวิต (๒) รู้ว่าสัตว์มีชีวิต (๓) มีเจตนาจะฆ่า (๔) มีความพยายามฆ่า (๕) สัตว์ตายด้วยความพยายามนั้น จึงไม่ปรากฏปัญหาในการตีความตัวบทบัญญัติมากนัก เกณฑ์ตัดสินในแต่ละบทบัญญัติเป็นอย่างไรก็เป็นข้อยุติตามนั้น บางบทบัญญัติมีข้อยกเว้น เช่น ภิกษุสามารถฉันเนื้อสัตว์ได้ภายใต้เงื่อนไข คือ ไม่ได้รู้ ไม่ได้เห็น ไม่ได้สงสัย ไม่ได้มีส่วนร่วมในการฆ่าสัตว์นั้น บางบทบัญญัติก็ไม่มีข้อยกเว้น เมื่อมองจากมุมของนักทฤษฎีปรัชญาตะวันตกบางสำนัก เช่น พวกสุขนิยม ประโยชน์นิยม มีประเด็นโต้แย้งกันบ้างเกี่ยวกับกฎเกณฑ์ตัดสินในบางสิกขาบท เช่น กรณีการพูดความจริงที่ไม่มีประโยชน์กับการพูดเท็จที่มีประโยชน์

^๒ พระศรีคัมภีร์ญาณ (สมจินต์ วันจันทร์), **พุทธปรัชญา**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.๒๕๕๖). หน้า ๖๕-๖๖.

โดยสรุปแล้ว พุทธจริยศาสตร์ที่เป็นคุณธรรม หมายถึงคุณสมบัติภายใน เป็นความดีงามที่อยู่ภายในจิตใจ เช่น การทำจิตใจให้ผ่องใส ความอดกลั้น ความเป็นผู้รู้ประมาณในอาหาร จัดเป็นคุณธรรมในหมวดโอวาทปาฏิโมกข์ ความเป็นผู้ไม่เพ่งเล็งอยากได้ของเขา เป็นผู้มีจิตไม่พยาบาทเป็นสัมมาทิฐิ จัดเป็นคุณธรรมในหมวดกุศลกรรมบถ ทำความดีให้พร้อมไว้ก่อน ความสันโดษ จิตปราศจากอริคือกิเลส เป็นต้น จัดเป็นคุณธรรมในหมวดมงคล ๓๘ วิริยะความเพียร อธิษฐานความตั้งใจมั่น เมตตา-ความรักใคร่ จัดเป็นคุณธรรมในหมวดทศบารมี คุณธรรมเหล่านี้เป็นฐานของการคิดเป็นมโนสุจริตแล้ว แสดงออกมาทางกายเป็นกายสุจริตและแสดงออกมาทางวาจาเป็นวจีสุจริต

ส่วนพุทธจริยศาสตร์ที่เป็นจริยธรรม หมายถึงแนวทางและวิธีปฏิบัติเพื่อความดีงาม เป็นกรอบแสดงออกทางกายและวาจาที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงบัญญัติกำหนดไว้ เช่น การไม่กล่าวร้าย การไม่ทำร้าย ความสำรวมในปาฏิโมกข์ จัดเป็นจริยธรรมในหมวดโอวาทปาฏิโมกข์ เป็นผู้เว้นขาดจากการฆ่าสัตว์ เป็นผู้เว้นขาดจากการลักทรัพย์ เป็นผู้เว้นขาดจากการประพฤตินิन्दในกาม เป็นต้น จัดเป็นจริยธรรมในหมวดกุศลกรรมบถ บุชาคนที่ควรบูชา บำรุงมารดาบิดา ความสุภาพอ่อนน้อมถ่อมตน เป็นต้น จัดเป็นจริยธรรมในหมวดมงคล ๓๘ ทาน-การให้ การเสียสละ ศิล-การรักษากาย วาจาให้อยู่ในหลักความประพฤติที่เป็นแบบแผนแห่งภาวะของตน ความประพฤติดีงามถูกต้องตามระเบียบวินัย เนกขัมมะ-การออกบวช หมายถึง ความปลื้มใจปลื้มใจออกจากกาม เป็นต้น จัดเป็นจริยธรรมในหมวดทศบารมี

ทั้งหมดนี้คือลักษณะของพุทธจริยศาสตร์ที่เป็นทั้งคุณธรรมและจริยธรรม เป็นคำสั่งสอนอันเป็นประธานเป็นหลักใหญ่ของพระพุทธเจ้า คือ (๑) คำสอนหลักความจริงที่ควรรู้ และแนะนำหลักความดีที่ควรประพฤติ (๒) ข้อบัญญัติที่วางไว้เป็นหลักกำกับความประพฤติให้เป็นระเบียบเรียบร้อยเสมอกัน^๓ รวมเรียกว่า “พระธรรมวินัย” อันหมายถึงประมวลคำสั่งและคำสอนทั้งที่เป็นอภิปรายญาณวิทยา และจริยศาสตร์ในพระพุทธศาสนาเอาไว้อย่างครบถ้วนสมบูรณ์ หรือที่ชาวพุทธนิยมเรียกว่า “พระไตรปิฎก” อาจอยู่ในรูปของภาษาบาลี, สันสกฤต, อังกฤษ, จีน, ทิเบต, ไทย ฯลฯ รวมทั้งอยู่ในรูปของสื่อต่างๆ เช่น คัมภีร์, หนังสือ, ซีดีรอม, และสื่อออนไลน์ในปัจจุบัน

อย่างไรก็ตาม พุทธจริยศาสตร์ แม้จะมีรากฐานจากคำสอนในทางพระพุทธศาสนา แต่ในทางกลับกันพุทธจริยศาสตร์กลับมีลักษณะเฉพาะที่แตกต่างออกไปเมื่อเทียบกับจริยศาสตร์ศาสนาอื่น ๆ กล่าวคือ

^๓ ที.ม. (ไทย) ๑๐/๒๑๖/๑๖๔, คำอธิบายในพระพรหมคุณาภรณ์ (ปอ.ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม พิมพ์ครั้งที่ ๑๖, (กรุงเทพมหานคร: บริษัท เอส.อาร์.พรินติ้ง แมส โปรดักส์ จำกัด, ๒๕๕๑), หน้า ๖๙.

๑). ลักษณะของพุทธจริยศาสตร์ ไม่ได้มีลักษณะบังคับเหมือนกฎหมาย และมีบทลงโทษเหมือนบางศาสนา เช่น เมื่อชาวพุทธทำผิดศีล จะไม่มีข้อบังคับอันใดที่จะต้องให้ชาวพุทธต้องได้รับโทษแต่เสนอให้พิจารณาเพียงว่าทำผิดศีล จะมีผลจากการกระทำนั้นที่เรียกว่า “กรรม” อันเป็นผลจากการกระทำของผู้นั่นเอง เช่น “ทำกรรมช้อปามาติบาต มีผลทำให้อายุสั้น มีโรครามาก”^๔

๒). ลักษณะของพุทธจริยศาสตร์ มีความเป็นสมบูรณ์นิยม(Absolutism) กล่าวคือเป็นหลักความประพฤติที่มีลักษณะที่แน่นอนตายตัวไม่มีการเปลี่ยนแปลงไปมาเช่นเดียวกับจริยศาสตร์ศาสนาอื่นๆ เป็นหลักสากลที่ครอบคลุมมนุษย์ทุกคน เช่น หลักเบญจศีล ในเรื่องการฆ่าสัตว์ ไม่ว่าจะเป็ใคร สัตว์เล็ก สัตว์น้อยใหญ่ ที่ใด เวลาใด หรือการลักทรัพย์ ไม่ว่าจะลักของใคร ที่ไหน เมื่อไหร่ เวลาใดก็จัดว่าเป็น อทินนาทาน ไม่มีข้อยกเว้น ถือว่า ผิดศีล และมีผลเป็นบาปอย่างแน่นอน^๕

นอกจากนี้พุทธจริยศาสตร์ยังสามารถจำแนกได้เป็น ๒ ลักษณะ คือ

๑. พุทธจริยศาสตร์ในแบบเดิม(Traditional Buddhist Ethics) หมายถึงคำสอนที่มาจากคำสอนในทางพระพุทธศาสนา เช่น หลักอริยสัจ ๔ เป็นหลักความจริงสูงสุดในทางพระพุทธศาสนา ที่พระพุทธองค์ทรงค้นพบและให้ผู้ถือปฏิบัติได้ปฏิบัติตามเพื่อการพ้นทุกข์ หลักของความเป็นจริงตามธรรมชาติที่เรียกว่า ไตรลักษณ์ ที่สรรพสิ่งล้วนเปลี่ยนแปลงไม่ตั้งอยู่ มีภาวะของ “อนัตตา” หลักกรรม และหลักศรัทธา โดยที่พระพุทธศาสนาสอนให้เชื่อกรรม เชื่อผลของกรรม รวมไปถึงสรรพชีวิตล้วนมีกรรม การกระทำเป็นผู้กำหนด ไม่ใช่สิ่งอื่นใดมากำหนดบันดาล หรือหลักปฏิจจสมุปปาท ที่สัมพันธ์กับความเป็นเหตุผล ไม่มีสรรพสิ่งใดที่เกิดขึ้นโดยไม่เป็นเหตุเป็นผลของกันไม่มี “เมื่อสิ่งนี้มี สิ่งนี้จึงมี เพื่อสิ่งนี้เกิด สิ่งนี้จึงเกิด เมื่อสิ่งนี้ดับ สิ่งนี้จึงดับ”^๖

๒. พุทธจริยศาสตร์ร่วมสมัย (Contemporary Ethics) เป็นชุดอธิบายความหมายของพุทธจริยศาสตร์ โดยใช้หลักคำสอนในทางพระพุทธศาสนาเพื่ออธิบายในประเด็นความขัดแย้งต่างๆ หรือเกณฑ์เพื่อการพิจารณาและตัดสินใจในกรณีที่ต้องมีทางเลือก ๒ ทาง เพื่อเป็นการยุติข้อขัดแย้งหรือปัญหาที่เกิดขึ้น ด้วยความก้าวหน้าทางวิชาการในด้านต่างๆ ทำให้เกิดความซับซ้อนทางสังคมมีอยู่สูงในปัจจุบัน การตีความและชุดอธิบายคำสอนในทางศาสนารูปแบบเดิม(Traditional Doctrine) ไม่เพียงพอต่อการที่จะต้องคำถามประเด็นปัญหาในเชิงสังคมได้อย่างเพียงพอ ระหว่างการปฏิบัติตนเพื่อความดีงามตามศีลธรรม กับความจำเป็นต่อการดำรงอยู่ของ “ชีวิต” ในฐานะมนุษย์

^๔ ที.ปา. (ไทย) ๑๔/๒๑๙/๓๕.

^๕ คณาจารย์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, พุทธจริยศาสตร์กับปัญหาสังคมร่วมสมัย (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖). หน้า ๑๙๘-๑๙๙.

^๖ ม.ม. (ไทย) ๑๒/๔๐๔/๔๓๘.

๓.๒ พุทธจริยศาสตร์ที่เกี่ยวมนุษย์(Buddhist Ethics in Concerning Human being)

ในหัวข้อนี้จะพิจารณาเรื่องที่เกี่ยวข้องกับชีวิตของมนุษย์ คือ ปัญหาว่าความเป็นมนุษย์เริ่มต้นเมื่อใดในทรรศนะของพระพุทธศาสนา และ พระพุทธศาสนามองเรื่องความตายอย่างไร ทั้งนี้เพื่อนำสิ่งที่ค้นพบไปอภิปรายในบทต่อไปที่เกี่ยวข้องกับปัญหาระหว่างพุทธจริยศาสตร์กับจริยศาสตร์สมัยใหม่ เช่น การโคลนนิ่งมนุษย์ การวิจัยเซลล์ต้นแบบ เช่น มีข้อถกเถียงกันว่าสิ่งที่อยู่ในมือของนักวิจัยในรูปกลุ่มเซลล์มนุษย์นั้นสมควรเรียกว่า “มนุษย์” หรือไม่ เพราะงานด้านนี้ส่วนหนึ่งเกี่ยวข้องกับการกระทำที่อาจเรียกว่าเป็นการ “ฆ่า” ซึ่งสัมพันธ์กับความตายและความหมายของความเป็นมนุษย์ ถ้าเซลล์มนุษย์ในระยะเริ่มแรกนั้นไม่ใช่มนุษย์ การฆ่าก็ไม่เกิดขึ้น เช่นเดียวกัน แม้ว่าสิ่งนั้นจะเรียกว่ามนุษย์ หากว่าการวิจัยไม่ทำให้เกิดการตาย การฆ่าก็ไม่เกิดเช่นกัน^๗

พระพุทธศาสนาไม่เชื่อว่ามนุษย์ถูกสร้างเป็นพิเศษโดยพระเจ้า หรือถูกชะตาฟ้าลิขิตแต่อย่างใด^๘ แนวคิดหลักสองประการของพุทธปรัชญาที่เกี่ยวกับการเกิดขึ้นของมนุษย์ คือเรื่องกรรมและการเกิดใหม่^๙ ส่วนหนึ่งพิจารณาได้จากข้อความในคัมภีร์พระสุตตันตปิฎกซึ่งกล่าวถึงการถือกำเนิดขึ้นของเด็กทารก ดังต่อไปนี้

“ภิกษุทั้งหลาย เพราะความประชุมพร้อมแห่งปัจจัย ๓ ประการ ความเกิดแห่งทารกก็มีในสัตว์โลกนี้ มารดาบิดาอยู่ร่วมกัน แต่มารดาอย่าไม่มีระดูและสัตว์ที่จะมาเกิดยังไม่ปรากฏ(คันธัพพะ) ความเกิดแห่งทารก ก็ยังไม่มีก่อนในสัตว์โลกนี้ มารดาบิดาอยู่ร่วมกัน มารดามีระดู แต่สัตว์ที่จะมาเกิดยังไม่ปรากฏ ความเกิดแห่งทารกก็ยังมี เมื่อใดมารดาบิดาอยู่ร่วมกันด้วย มารดามีระดูด้วย สัตว์ที่จะมาเกิดก็ปรากฏด้วย(คันธัพพะ) เพราะความประชุมพร้อมแห่งปัจจัย ๓ ประการอย่างนี้ ความเกิดแห่งทารกจึงมีขึ้น ภิกษุทั้งหลาย มารดาอุ้มท้องอยู่เก้าเดือนบ้าง สิบเดือนบ้าง เมื่อล่วงไปเก้าเดือนหรือสิบเดือน มารดาก็คลอดทารกผู้เป็นภาระหนักนั้นชนิดที่ต้องเอาชีวิตเข้าแลกเลยทีเดียว จากนั้นก็

^๗ สมภาร พรหมทา, เกิดแก่เจ็บตาย : ทศนะทางชีวจริยศาสตร์ของพุทธศาสนา. โครงการหนังสือไฟฟ้า อันดับที่ ๓. (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์วารสารปัญญา. ๒๕๕๔). หน้า ๑๕๕-๑๕๖.

^๘ Arvind Kumar Singh, *Animals in Early Buddhism*. Eastern book Linkers Delhi 2006, P.12.

^๙ Ibid. P.1.

เลี้ยงทารกผู้เป็นภรรยาคนนั้นซึ่งเกิดแล้ว ด้วยโลหิตของตนอย่างที่เราเรียกว่าต้องเอาชีวิตเข้าแลกเลยทีเดียว”^{๑๐}

พุทธทระจะข้างต้นกล่าวถึงความเป็นเหตุปัจจัยด้านกายภาพของชีวิตมนุษย์ ชีวิตนั้น พระพุทธศาสนาถือว่ากำเนิดขึ้นจากเหตุปัจจัย ๓ ประการหลักๆ คือ บิดา มารดา และ “สัตว์ที่จะมาเกิด” สองอย่างแรกนั้นเป็นเหตุปัจจัยด้านกายภาพ เหตุปัจจัยอย่างที่สองเป็นเหตุปัจจัยทางด้านจิต เมื่อคลอดออกมาแล้วทารกนั้นก็อยู่ในสภาพแวดล้อมต่างๆ สภาพแวดล้อมนั้นก็จะมีผลต่อความรู้สึกนึกคิดของเด็กโดยทั่วไป^{๑๑}

ท่านพุทธทาสภิกขุได้อธิบายคำว่า “สัตว์ที่จะมาเกิด” คือ “คันธัพพะ” หมายถึง เชื้อของฝ่ายบิดาไปตั้งอยู่เฉพาะในไข่ของมารดา^{๑๒} การกล่าวถึงกำเนิดและพัฒนาการของเชื้อชีวิต(คันธัพพะ) ในลักษณะนี้สอดคล้องกับการค้นพบของนักวิทยาศาสตร์ ที่พยายามค้นหาความจริงของสรรพสิ่ง ถ้าหากกล่าวว่า คนเป็นสัตว์โลกชนิดหนึ่ง หรือสิ่งมีชีวิตชนิดหนึ่งย่อมได้จากเหตุผลที่กล่าวมาเบื้องต้น แต่ยังไม่ครอบคลุมความหมายที่กล่าวถึงมนุษย์ทั้งหมด แต่ยังมีข้อพิจารณาในด้านอื่นๆ ประกอบด้วย

หากพิจารณาองค์ประกอบพื้นฐานของสิ่งมีชีวิต คนก็ไม่แตกต่างจากสิ่งมีชีวิตอื่นที่ประกอบจากธาตุ ๖ และคนมีความเหมือนกับสัตว์โลกทั่วไปที่มีการกินอาหาร การนอน การหลบหลีกภัยหรือความกลัว และการประกอบเมถุนธรรมระหว่างเพศ^{๑๓} มีโครงสร้างทางกายภาพที่มีหน้าที่ของแต่ละอวัยวะเหมือนกับโครงสร้างทางกายภาพของสัตว์โลกอื่นซึ่งเป็นความเหมาะสมของแต่ละเผ่าพันธุ์ที่จะดำรงอยู่ในโลก การสืบทอดเผ่าพันธุ์ของคนก็เช่นเดียวกับสิ่งมีชีวิตอื่นๆ ที่เชื้อชีวิตมาจากเพศตรงข้ามในระยะเวลาที่เหมาะสมของการผสมพันธุ์

ท่านพุทธทาสภิกขุอธิบายถึงการสืบต่อเผ่าพันธุ์ของมนุษย์ไว้ว่า “ในระบบและกระบวนการขององค์ประกอบทางกายภาพของคนย่อมปรากฏคุณสมบัติหรือคุณภาพที่แตกต่างจากสิ่งมีชีวิตอื่น นักวิทยาศาสตร์ถือเอาความคิดของคนที่สามารถจำแนกแจกแจง วางแบบระเบียบ และกระทำตามขั้นตอนวิธีคิดได้จากการขุดพบเครื่องมือหินสมัยดึกดำบรรพ์ที่แยกเผ่าพันธุ์มนุษย์ (Homo Sapiens) ออกจากสัตว์โลกอื่น แม้ว่าสัตว์โลกทั่วไปจะมีความรู้สึก แต่ความรู้สึกนั้นก็เพียงสัญชาตญาณที่เป็นความรู้หรือความรู้สึกที่เกิดอยู่เอง เกิดขึ้นเอง เพราะเป็นสิ่งที่มิมีมาในชีวิต ... และเป็นความรู้อย่าง

^{๑๐} ม.ม. (ไทย) ๑๒/๔๐๘/๔๔๓-๔๔๔.

^{๑๑} สมภาร พรหมทา, **พุทธปรัชญาในพระอภิธรรมปิฎก**. จัดพิมพ์เนื่องในโอกาสเกษียณอายุราชการ. (นนทบุรี : ปัญญาวัตร บุ๊คส์ บายดิ้ง. ๒๕๕๙). หน้า ๔๐๐.

^{๑๒} พุทธทาสภิกขุ, **ปฏิจลสมุปบาทจากพระโอบุษฐ์**, พิมพ์ครั้งที่ ๓๐. (กรุงเทพมหานคร : การพิมพ์พระนคร, ๒๕๓๓). หน้า ๙๘.

^{๑๓} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๙.

เหมาะสมกับชีวิตนั้นๆ มาด้วยเสรีจ”^{๑๔} ความรู้แบบสัญชาตญาณนี้มุ่งประสงค์รักษาชีวิตให้อยู่รอดซึ่งมี
 นัยครอบคลุมถึงการขยายพันธุ์เพื่อการคงอยู่ของเผ่าพันธุ์ตนด้วย

ดังตัวอย่างที่ท่านพุทธทาสภิกขุกล่าวถึง ความว่า “แม้ต้นไม้ต้นไม้ ก็มีความรู้สึกที่จะสืบพันธุ์
 ต้นไม้นั้นพอเจริญเติบโตถึงระยะที่จะสืบพันธุ์ มันก็จะออกดอกมา ทั้งเกสรตัวผู้และตัวเมีย ดิ้นรนเพื่อ
 การสืบพันธุ์ ดิ้นรนเพื่อให้ธรรมชาติทำให้เกิดการสืบพันธุ์ เช่น ให้แมลงบินไปบินมา ล่อแมลงให้บินไป
 บินมา คลุกเคล้าเกสรให้เกสรมันผสมกัน เป็นความต้องการอย่างยิ่ง และคงจะเป็นความรู้สึกที่พอใจ
 อย่างยิ่งด้วยเหมือนกัน”^{๑๕}

ท่านกล่าวถึงกรณีการขยายพันธุ์ของคน ความว่า “ร่างกายนี้มันสร้างอวัยวะสำหรับการ
 สืบพันธุ์มาด้วยเสรีจ ความรู้สึกเกิดจากต่อมแกลนด์ ระบบประสาท หรืออวัยวะอื่นๆ จะเกิดขึ้นเมื่อถึง
 เวลาที่พอสมควร เริ่มเป็นหนุ่มเป็นสาวขึ้นมา ก็เริ่มค่อยรู้ รู้ได้เองถึงที่สุด”^{๑๖}

ตัวอย่างทั้งสองกรณีที่ยกมา แม้จะมีรูปแบบการขยายพันธุ์ที่กล่าวกันแต่ก็เป็นการขยายพันธุ์
 ของสิ่งมีชีวิตที่มีสัญชาตญาณเดียวกัน สัญชาตญาณที่กล่าวมายังไม่แสดงเอกลักษณ์ของเผ่าพันธุ์
 มนุษย์อย่างชัดเจน นอกจากพิจารณาถึงศักยภาพของชาติพันธุ์มนุษย์ที่สามารถคิดได้ การคิดสร้าง
 เครื่องมือหินแสดงลักษณะชาติพันธุ์มนุษย์ที่นึกคิดได้มากกว่า และละเอียดละออกว่าสัตว์โลกทั่วไป^{๑๗}
 การที่ชาติพันธุ์มนุษย์สามารถคิดได้อย่างลึกซึ้งได้กลายเป็นพลังทำลายธรรมชาติอย่างถอนรากถอน
 โคนโดยไม่ใส่ใจต่อความสมดุลในองคาพยพที่เป็นคนละอย่างกับรูปแบบและวิถีชีวิตที่คนคิดว่า ควรจะ
 เป็นแต่เพราะธรรมชาติของชาติพันธุ์มนุษย์ที่สามารถคิดนึก สงสัยใคร่รู้เหนือกว่าสัตว์โลกอื่นนี้เอง
 ชาติพันธุ์มนุษย์จึงสามารถกำหนดและแปรเปลี่ยนความสงสัยใคร่รู้เป็นรูปธรรมในวิถีชีวิตของตน^{๑๘}

การปรากฏเชิงประจักษ์ของชาติพันธุ์มนุษย์ที่แสดงเอกลักษณ์ของคนต่างจากสิ่งมีชีวิตอื่นก็
 คือ รูปพรรณที่ปรากฏ และความสามารถที่จะคิดในลักษณะทำลายและรังสรรค์สิ่งใดได้ตั้งใจ
 ปรารถนา ความ “ควรจะเป็น” ที่คนคิดตามที่ริชแมนกล่าวทำให้คนประดิษฐ์ “สิ่ง” ที่คนต้องการให้
 “สิ่ง” นั้นเป็น ความคิดที่ลึกซึ้งและซับซ้อนอย่างนี้ จัดเป็นคุณภาพอันก่อเกิดจากระบบขององคาพยพ
 ภายในกายของคน ความรู้แบบสัญชาตญาณทำให้สิ่งมีชีวิตมีความรู้สึกและมีความนึกคิด เท่าที่แต่ละ
 สิ่งมีชีวิตจะสามารถกระทำได้ที่ภายใต้ข้อจำกัดของธรรมชาติของมัน แต่สำหรับมนุษย์แล้วความรู้สึกนึก

^{๑๔} พุทธทาสภิกขุ, *ธรรมะกับสัญชาตญาณ*. หน้า ๒๖.

^{๑๕} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๗.

^{๑๖} อ้างแล้ว.

^{๑๗} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๙.

^{๑๘} Richard Lichtman, อ้างใน. Tim Hayward, *Ecological Thought*, Great Britain : T.J.Press.

คิดแม้จะถูกกำหนดด้วยช่วงเวลาของความเชื่อและความตายของสังขาร ซึ่งเป็นธรรมชาติของสิ่งที่อยู่ภายใต้กฎอนิจจัง แต่ในช่วงเวลาที่ยังคงมีอยู่นี้ ความรู้สึกนึกคิดได้ถูกแสดงให้ประจักษ์ว่า คนเป็นสิ่งประกอบที่มีชีวิตที่สามารถมีความรู้ ความรู้สึก ความนึกคิด และแปรเปลี่ยนความรู้สึกนึกคิดสู่รูปธรรม รังสรรค์ให้ประจักษ์เชิงวัตถุได้ คุณภาพของคนที่ปรากฏเป็นความสามารถเช่นนี้กลายเป็นคุณสมบัติของชาติพันธุ์มนุษย์ที่แม้ว่าจะมีร่างกายไม่สมประกอบ แต่ก็ยังมีความสามารถเหนือสิ่งมีชีวิตอื่น

ในแง่นี้แม้ว่าคนจะมีความรู้สึกตามสัญชาตญาณและมีความประพฤติพื้นฐานเหมือนสิ่งมีชีวิตอื่น แต่คนก็มีความสามารถในการคิดอย่างวิจิตรพิสดาร จนแปรเป็นแบบแผนแห่งการดำรงชีวิตได้ ท่านพุทธทาสภิกขุจึงกล่าวว่า คนเป็นสุดยอดของวิวัฒนาการ เพราะหากพิจารณาถึงจุดที่คนประดิษฐ์เครื่องมือตามที่ตนต้องการกลายมาเป็นเครื่องมือที่มีความลุ่มลึกและสลับซับซ้อน เช่น วัฒนธรรม การเมืองการปกครอง หรือเทคโนโลยี เป็นต้น ความลุ่มลึกและสลับซับซ้อนตรงนี้บ่งบอกความสามารถทางการคิดของคนว่าพัฒนาไปได้ไกลกว่าสิ่งมีชีวิตอื่นๆ ริชแมนจึงกล่าวว่า มนุษย์เป็นพลังการทำลายธรรมชาติอย่างมหาศาล ก็ด้วยความลึกซึ้ง ของความคิดของคนและความสามารถที่จะนำทุกสิ่งมาสนองความประสงค์ของตน แต่ถึงกระนั้นท่านพุทธทาสภิกขุก็ยังเรียกชาติพันธุ์มนุษย์ว่า “คน” การกล่าวเรียกอย่างนี้จัดว่าท่านใช้ภาษาคนในการกล่าวเรียก เนื่องด้วยความรู้สึกที่สลับซับซ้อนของคนเกิดภายใต้อำนาจของร่างกาย เช่น ความรู้สึกที่เกิดมาจากต่อมแกลนด์ เป็นจิตที่เป็นปฏิกิริยาแบบตอบสนอง (re-action) ของต่อมแกลนด์เท่านั้น และสัญชาตญาณหลบหลีกภัย การต่อสู้ การกินอาหาร การรักถนอมชีวิตตนเอง การอดทน การบำรุงบำเรอตน หรือการพัฒนาตน ท่านพุทธทาสภิกขุเห็นว่า สัญชาตญาณเหล่านี้มาจากสัญชาตญาณความเห็นแก่ตัว^{๑๙}

สมภาร พรหมทา ได้เสนอให้ตั้งข้อสังเกตเกี่ยวกับจุดเริ่มต้นของชีวิตมนุษย์เอาไว้ว่า คำว่า “บุคคล” (Person) ในที่นี้หมายถึง สิ่งที่สามารถเป็นเจ้าของสิ่งที่เรียกกันในวงการปรัชญาว่า “คุณค่าในทางสังคมและการเมือง” เช่น สิทธิ เสรีภาพ เป็นต้น แน่นนอนว่าสิ่งที่อยู่ในครรภ์ของมนุษย์นั้นอย่างไรเสียก็ต้องเป็น “มนุษย์” หรือ “สิ่งที่มีคุณสมบัติอันได้แก่ความเป็นมนุษย์” เพราะวาประกอบด้วยองค์ประกอบทางชีววิทยาแบบของมนุษย์ แต่การมีลักษณะทางชีววิทยาที่เป็นแบบของมนุษย์นี้นักปรัชญาบางส่วนคิดว่ายังไม่เพียงพอที่จะกล่าวได้ว่าสิ่งนั้นเป็นบุคคล^{๒๐}

ดังนั้นจึงไม่เพียงแต่พิจารณาเรื่องสถานภาพทางศีลธรรมของมนุษย์เท่านั้น มนุษย์ยังต้องได้รับการประเมินด้วยบรรทัดฐานทางศีลธรรมว่า มี “คุณธรรม” หรือไม่อย่างไรอีกด้วย ซึ่งจำเป็นต้องศึกษาถึงคุณค่าที่มีอยู่ภายในตัวเป็นอันดับแรก ในที่นี้ “คุณค่า” (Value) หมายถึง คุณสมบัติที่ได้จาก

^{๑๙} พุทธทาสภิกขุ, ธรรมะกับสัญชาตญาณ. หน้า ๓๕.

^{๒๐} สมภาร พรหมทา, เกิดแก่เจ็บตาย : ทศนะทางชีวจริยศาสตร์ของพุทธศาสนา. หน้า ๑๕๗.

การประเมินแง่ใดแง่หนึ่ง สิ่งใดสิ่งหนึ่ง เช่น ความงาม เป็นคุณค่าทางสุนทรียศาสตร์ และความเสียดสี เป็นคุณค่าทางจริยธรรม ดังนั้นคุณค่า จึงมีอยู่ ๒ ประเภทด้วยกัน กล่าวคือ

๑) คุณค่าในตัว (Intrinsic Value) คือ การที่สิ่งใดสิ่งหนึ่งมีค่าในตัว หมายความว่า เราต้องการสิ่งนั้นเพราะตัวสิ่งนั้นเอง มิใช่เพราะสิ่งนั้นเป็นเครื่องมือหรือวิถี(Means) ให้ได้มาซึ่งสิ่งอื่น เช่น การมีสุขภาพสมบูรณ์แข็งแรงเป็นสิ่งที่มีความหมายในตัว การมีสุขภาพทางจิตใจเป็นสิ่งที่มีความหมายในตัว^{๒๑}

๒) คุณค่านอกตัว(Extrinsic Value) คือ การที่สิ่งใดสิ่งหนึ่งมีค่านอกตัว หมายความว่า เราต้องการสิ่งนั้นมีไ้เพราะตัวสิ่งนั้นเอง แต่เพราะสิ่งนั้นเป็นเครื่องมือให้ได้มาซึ่งสิ่งอื่นๆ เช่น คนทั่วไปต้องการเงิน เพราะเงินเป็นเครื่องมือให้เราได้มาซึ่งสิ่งอื่นๆ ที่ต้องการ จึงถือว่าเงินมีค่านอกตัว เช่น ใช้เงินซื้อสิ่งบำรุงบำเรอความสุข ส่วนความสุขนั้นถือว่าเป็นสิ่งมีความหมายในตัว^{๒๒}

จากข้อมูลข้างต้นจะเห็นได้ว่า สิ่งที่จะทำให้นักศึกษามีสถานะเชิงคุณค่าได้ก็คือ คุณค่าในตัวนั่นเอง มนุษย์นั้นมีคุณค่าในตัวที่สามารถเห็นได้ชัดเจน เช่น ปัญญาและความตั้งใจเป็นต้น ตามทฤษฎีของพระพุทธศาสนา คุณค่าของมนุษย์จะมีความสัมพันธ์กับคุณค่าของสิ่งมีชีวิต การจะเข้าใจถึงคุณค่าของชีวิตได้นั้น จำเป็นต้องศึกษาผ่านการพิจารณาถึงโทษของการล่วงละเมิดศีล ๕ เสียก่อน โดยเฉพาะข้อปาณาติบาต ที่แสดงให้เห็นถึงโทษของการล่วงละเมิดชีวิต เพื่อให้เห็นถึงคุณค่าที่แฝงอยู่ของสิ่งมีชีวิตและให้แง่มุมที่เป็นประโยชน์ในการวินิจฉัย ดังข้อความต่อไปนี้

- ๑) สัตว์ที่ฆ่ามีขนาดใหญ่หรือมีขนาดเล็ก
- ๒) สัตว์ที่ฆ่ามีคุณมากหรือน้อย
- ๓) มีความเพียรพยายามมากหรือมีความเพียรพยายามน้อยในการฆ่า
- ๔) มีเจตนารุนแรงหรือไม่รุนแรงในขณะที่ฆ่า^{๒๓}

จะเห็นได้ว่าเงื่อนไขสำคัญที่ใช้พิจารณาการกระทำปาณาติบาตว่ามีโทษมากหรือน้อยคือ “คุณของสัตว์ที่ถูกฆ่า” ในที่นี้แยกออกเป็น ๒ ประเภท คือ ประเภทที่ “ไม่มีคุณ” กับประเภทที่ “มีคุณ” ตามที่ปรากฏในอรรถกถาระบุว่า “ตัวอย่างของสัตว์ที่มีคุณ ได้แก่ “มนุษย์” ส่วนตัวอย่างของ

^{๒๑} ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมศัพท์ปรัชญา อังกฤษ-ไทย, (กรุงเทพมหานคร : อรุณการพิมพ์, ๒๕๔๐), หน้า ๕๑.

^{๒๒} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕๑.

^{๒๓} พระมหาอดิเดช สติวโร (สุขวัฒน์นวดิ) “ปัญหาจริยธรรมเกี่ยวกับการตัดแปลงพันธุกรรมสิ่งมีชีวิตในทฤษฎีของพระพุทธศาสนาเถรวาท” วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๗. หน้า ๘๒.

สัตว์ที่ไม่มีคุณ ได้แก่ “สัตว์ดิรัจฉาน” อธิบายได้ว่า มนุษย์มีคุณค่าทางจริยธรรมมากกว่าสัตว์ดิรัจฉาน เพราะมนุษย์สามารถสร้างคุณงามความดีและสั่งสมบุญกุศลในชีวิตได้มากกว่าสัตว์ดิรัจฉานโดยทั่วไป

ในการฆ่าสัตว์ประเภทที่ “มีคุณ” นั้น ความมากน้อยของบาปขึ้นอยู่กับสิ่งที่เรียกว่า “คุณ” ของผู้ที่ถูกฆ่า หากผู้ที่ถูกฆ่ามีคุณมาก บาปก็มาก แต่หากผู้ที่ถูกฆ่ามีคุณน้อย บาปก็น้อย แต่ถ้าผู้ที่ถูกฆ่ามีคุณเท่ากัน ให้พิจารณาเงื่อนไขต่อไปคือ “เจตนาของผู้ฆ่า” ส่วนกรณีของการฆ่าสัตว์ประเภท “ไม่มีคุณ” ความมากน้อยของบาปไม่ได้ขึ้นอยู่กับคุณของสัตว์ที่ถูกฆ่า แต่ขึ้นอยู่กับเจตนาของผู้ฆ่า กล่าวคือ หากผู้ฆ่ามีเจตนามาก ก็บาปมาก หากมีเจตนาน้อย ก็บาปน้อย ทั้งนี้ยังขึ้นอยู่กับขนาดของสัตว์ที่ส่งผลต่อเจตนาของผู้ฆ่าด้วย กล่าวคือ หากสัตว์ตัวใหญ่ ผู้ฆ่าย่อมต้องใช้เจตนามากกว่าการฆ่าสัตว์ตัวเล็ก ดังนั้น การฆ่าสัตว์ใหญ่ย่อมจะบาปมากกว่าสัตว์เล็ก ตามลำดับดังนี้

๑. ฆ่าสัตว์แมลงตัวเล็กๆ เช่น มดดำ ชื่อว่า มีโทษน้อย
๒. ฆ่าสัตว์เช่นนั้นที่ใหญ่กว่า มีโทษมากกว่า
๓. ฆ่าสัตว์ประเภทนั้นเนื่องด้วยนกใหญ่กว่านั้น มีโทษมากกว่านั้น
๔. ฆ่าสัตว์ประเภทเลื่อยคลานใหญ่กว่านั้น มีโทษมากกว่านั้น
๕. ฆ่าสัตว์ประเภทกระต่าย มีโทษมากกว่านั้น
๖. ฆ่าสัตว์ประเภทเนื้อ มีโทษมากกว่านั้น
๗. ฆ่าโค มีโทษมากกว่านั้น
๘. ฆ่าม้า มีโทษมากกว่านั้น
๙. ฆ่าช้าง มีโทษมากกว่านั้น
๑๐. การฆ่ามนุษย์ผู้ทุศีล มีโทษมากกว่านั้น
๑๑. การฆ่ามนุษย์ผู้มีปกติประพฤติดังโค มีโทษมากกว่านั้น
๑๒. การฆ่ามนุษย์ผู้ถึงสรณะ(คือผู้ถึงพระไตรสรณคมน์)มีโทษมากกว่านั้น
๑๓. การฆ่าผู้ตั้งอยู่ในสิกขาบท ๕ มีโทษมากกว่านั้น
๑๔. การฆ่าสามเณร มีโทษมากกว่านั้น
๑๕. การฆ่าภิกษุผู้เป็นปุถุชน มีโทษมากกว่านั้น
๑๖. การฆ่าพระโสดาบัน มีโทษมากกว่านั้น
๑๗. การฆ่าพระสกทาคามี มีโทษมากกว่านั้น
๑๘. การฆ่าพระอนาคามี มีโทษมากกว่านั้น
๑๙. การฆ่าพระชินาสพ มีโทษมากยิ่งขึ้น.^{๒๔}

^{๒๔} อภ.วิ.อ.(ไทย)๓๕/๖๘/๗๖๗.

๓.๓ พุทธจริยศาสตร์ที่เกี่ยวกับสัตว์ (Buddhist Ethics Concerning Non-Human)

หลักการของจริยศาสตร์ในพระพุทธศาสนาล้วนแต่เกี่ยวข้องกับมนุษย์และสัตว์รวมทั้งพืช จึงมีความเป็นธรรมชาตินิยม ดังนั้นหลักพุทธจริยศาสตร์จึงสามารถตีความได้หลายรูปแบบที่เกี่ยวกับธรรมชาติ คำสอนที่ว่ามีส่วนที่เกี่ยวข้องเชื่อมโยงกับสัตว์ด้วยได้แก่ “ชาดก” อันเป็นเรื่องราวที่เคยเกิดขึ้นในครั้งอดีตที่พระองค์เคยเสวยพระชาติต่าง ๆ ที่ทรงเล่ากเป็นอุทาหรณ์ที่ปรากฏในชั้นอรรถกถามีหลายชาดกที่มักจะปรากฏเรื่องราวที่เกี่ยวข้องกับสัตว์ นอกจากนี้ก็ยังมีชาดกที่เป็นเรื่องราวของพระสาวกอื่น ๆ อีกด้วย หลักธรรมที่ปรากฏในพระไตรปิฎกและชาดกจึงเป็นหลักฐานช่วยยืนยันถึงสถานภาพของสัตว์ว่าพระพุทธศาสนาให้ความสำคัญมากน้อยเพียงใด^{๒๕} นอกจากนี้พระพุทธศาสนายังมีหลักเบญจศีลและเบญจธรรมเป็นพื้นฐานที่สำคัญ ในการอยู่ร่วมกันระหว่างมนุษย์กับมนุษย์และมนุษย์กับสัตว์ หรือเรียกอีกชื่อหนึ่งว่า “ศีล ๕” และ “ธรรม ๕” มีทั้งส่วนที่เป็นข้อห้าม (เบญจศีล) และ ส่วนที่เป็นหน้าที่ที่จะพึงกระทำ (เบญจธรรม) ต่อกันและกันเพื่อสันติสุขของชีวิต การทำร้ายสัตว์หรือ การฆ่าสัตว์ถือว่าเป็นการละเมิดศีลข้อที่หนึ่งที่ว่าด้วยการไม่เบียดเบียนสัตว์ และยังละเมิดธรรมข้อที่หนึ่ง ที่สอนให้ทำหน้าที่คือเมตตากรุณาต่อสัตว์ที่ทุกข์เข็ญด้วย

๓.๓.๑ สัตว์ในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท

ในอรรถกถาสุมังคลวิลาสินี ที่มุนิกายสีลขันธวรรคให้ความหมายไว้ว่า คำว่า สัตว์ทั้งปวง (สพเพ สตตะ) รวมเอาอูฐ โค ลา เป็นต้น ด้วยคำว่า ปาณะทั้งปวง (สพเพ ปาณา) ด้วยคำว่า ปาณะมีอินทรีย์เดียว ปาณะมี ๒ อินทรีย์ ด้วยคำว่า ภูตทั้งปวง (สพเพ ภูตา) หมายถึงภูตทั้งหลายบรรดาที่เกิดในฟองไข่และเกิดในเมล็ดลูก ด้วยคำว่า ชีวะทั้งปวง (สพเพ ชีวา) หมายถึงข้าวสาลี ข้าวเหนียว และข้าวละมาน เป็นต้น^{๒๖}

คัมภีร์อภิธาน์ปทีปิกา ให้ความหมายว่า “สตต ศัพท์เป็นไปในอรรถ คือ ๑. ทพพ (ทพพา-ตตภาเวสุ) ๒. อตตภาว ๓. ปาณ (ชีวิตินทรีย์) ๔. พล (กำลัง) (ปาณสุ จ พล สียา) ๕. สตตะ (ความมี, ความเป็น) ๖. ชน ๗. อาสตต (สตตายณฺจ ชน) สตโต (ข้อง, ติด)...”^{๒๗}

^{๒๕} ดูรายละเอียดใน Arvind Kumar Singh, *Animals in Early Buddhism*. P. 2.

^{๒๖} ราชบัณฑิตยสถาน, *พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.๒๕๔๒*, (กรุงเทพมหานคร : นานมีบุ๊คส์พับลิเคชั่น, ๒๕๔๖), หน้า ๑๑๖๔-๑๑๖๕.

^{๒๗} มหามกุฏราชวิทยาลัย, “พระคัมภีร์อภิธาน์ปทีปิกา”, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร : มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๐), หน้า ๒๓๐.

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน คำว่า สัตว สัตว์ หมายถึง สิ่งมีชีวิตซึ่ง แตกต่างไปจากพรรณไม้ ส่วนมากมีความรู้สึกและเคลื่อนไหวย้ายที่ไปได้เอง ความหมายที่ใช้กันเป็นสามัญ หมายถึง สัตว์ที่ไม่ใช่คน เจริญฉาน^{๒๘} ส่วนคำว่า ตีรจฉาน หมายถึง สัตว์เว้นจากมนุษย์ เช่น หมูหมา วัว ควาย (มักใช้เป็นคำต่ำ) ใช้ว่า เจริญฉาน หรือ เตี้ยรจฉาน ก็มี (ป. ตีรจฉาน ว่าขวาง, ตีรจฉานคต ว่าสัตว์มีร่างกายเจริญโดยขวาง^{๒๙}

พจนานุกรมเพื่อการศึกษาพุทธศาสน์ ชุด ศัพท์วิเคราะห์ โดย พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช ป.ธ.๙) ให้ความหมายเกี่ยวกับคำว่า สัตว์ ไว้ ๓ คำ กล่าวคือ

๑. คำว่า “สัตต” หมายถึง สัตว์ คน มีความหมาย ๒ อย่าง คือ หมายถึง สภาวะ ความเป็น สัตว์ ไม่ได้ระบุว่าเป็นสิ่งใด และหมายถึงสัตว์เจริญ ฉาน ดังที่พระธรรมกิตติวงศ์ ให้ความหมายว่า สัตว์ หมายถึง สัตว์ คน มนุษย์ สรรีระ ชีวิตินทรีย์ ฯลฯ มีวิเคราะห์ว่า รูปร่างที่สุ สขตติ สัตโต ผู้ข้องติดในรูปารมณเป็นต้น รูปร่างที่สุ สัตตวิสัตตตาย ประสพจ สขชาปนญฺฐน สัตตคุณโยคโต ภา สัตโต ชื่อว่าสัตว์ เพราะติดข้องหมกมุ่นอยู่ในรูปารมณเป็นต้น หรือเพราะยังผู้อื่นให้ติดข้อง หรือเพราะประกอบด้วยคุณลักษณะแห่งสัตว์^{๓๐}

๒. คำว่า “ตีรจฉ/ตีรจฉาน” หมายถึง สัตว์ตีรจฉาน วิเคราะห์ว่า ตีรฉ ย อณชติตี ตีรจฉโน ผู้ไปขวางคือเจริญเติบโตไปทางขวาง ซึ่งตรงกันข้ามกับมนุษย์ที่โตไปทางสูง คำว่า “ตีรจฉานคต” หมายถึง สัตว์ตีรจฉาน วิเคราะห์ว่า ตีรจฉานเอว ตีรจฉานคโต สัตว์ตีรจฉานนั้นแหละ ชื่อว่า ตีรจฉานคตะ และ ตีรจฉานภาว คต ปตต, ตีรจฉานเนสสุ ภา คต อนโตคณติ ตีรจฉานคต ผู้ถึงความ เป็นสัตว์ตีรจฉาน หรือ ผู้บ่มเข้าในพวกสัตว์ตีรจฉาน^{๓๑}

๓. คำว่า ปาณ หมายถึง สัตว์ผู้มีปราณคือมีชีวิต ดังที่พระธรรมกิตติวงศ์ ให้ความหมายว่า ปาณ หมายถึง ปราณ ชีวิต ลมปราณ สัตว์มีชีวิต ดังวิเคราะห์ว่า ปาณนติ ชีวนติ สัตตา เอเตนาติ ปาโณ สิ่งเป็นเครื่องเป็นอยู่ได้แห่งเหล่าสัตว์ ปาณนติ อเนนาติ ปาโณ สิ่งเป็น เครื่องให้มีลมปราณ ปาโณ อสสสติติ ปาโณ สัตว์ผู้มีปราณคือมีชีวิต^{๓๒}

^{๒๘}ราชบัณฑิตยสถาน, **พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.๒๕๔๒**, หน้า ๑๑๖๔-๑๑๖๕.

^{๒๙} เรื่องเดียวกัน. หน้า ๔๐๘.

^{๓๐} พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช ป.ธ.๙). **พจนานุกรมเพื่อการศึกษาพุทธศาสน์ ชุด ศัพท์วิเคราะห์**, (กรุงเทพมหานคร : เลียงเชียง, ๒๕๕๐), หน้า ๖๕๖.

^{๓๑} เรื่องเดียวกัน. หน้า ๒๙๔.

^{๓๒} เรื่องเดียวกัน. ๔๒๒-๔๒๓.

พระธรรมปิฎก (ปอ.ปยุตโต) ให้ความหมายไว้ว่า คำว่า ดิรัจฉาน หมายถึง สัตว์ มีร่างกายเจริญโดยขวาง, สัตว์เว้นจากมนุษย์ เดียรฉาน ก็ใช้ เดียรฉฉาน ก็ใช้^{๓๓}

สุชีพ ปุณฺณานุภาพ ให้ความหมายว่า เมื่อพิจารณาตามศัพท์ “ดิรัจฉาน” ซึ่ง แปลว่า “ไปขวาง” ก็หมายความว่า วิชาเหล่านี้ขวางหรือไม่เข้ากับความเป็นสมณะ มิได้หมายความว่า เป็นวิชาของสัตว์ดิรัจฉาน เพราะฉะนั้น ถ้อยคำที่พระไม่ควรพูด จึงจัดเป็นดิรัจฉานถ้อยคำคือถ้อยคำที่ขวางหรือขัดกับสมณสารูป วิชาที่พระไม่ควรเกี่ยวจึงจัดเป็นดิรัจฉานวิชาคือวิชาที่ขวางหรือขัดกับความเป็นพระ ส่วนสัตว์ดิรัจฉานที่มีชื่ออย่างนั้น เพราะเพ่งกิริยาที่ไม่ได้ตั้งตัวตรง เดินไปอย่างคน แต่เอาตัวลง เอาศีรษะไปก่อน เมื่อไม่ได้ไปตรง ก็ชื่อว่าไปขวาง^{๓๔}

ว. วิสุทธิสารี ให้ความหมายว่า สัตว์เดรัจฉาน หมายถึง สัตว์ที่ไปโดยส่วนขวาง ขนานกับแนวของโลก อีกนัยหมายถึง สัตว์ที่ขวางทางมรรคผล ไม่สามารถบรรลุธรรมได้ เพราะไม่มีสติปัญญาที่สามารถใช้พิจารณาเหตุผลต่าง ๆ แล้วรู้แจ้ง จดจำในสิ่งนั้นได้ แม้พระพุทธรูปเจ้าจะทรงแสดงธรรมโปรดก็ตาม^{๓๕}

รวมความว่า สัตว์ในคัมภีร์ฝ่ายเถรวาท หมายถึง สัตว์เดรัจฉานที่มีลมหายใจมีรูปร่างกายใหญ่ย่อยที่ เกิดขึ้นในธรรมชาติ (อุบาทินนกลิงขาร) เช่น ช้าง ม้า วัว สุนัข แมลง ปลา นก เป็นต้น ในมุมมองแบบ กว้างแยกได้เป็นสัตว์บก สัตว์น้ำ สัตว์ปีก สัตว์เหล่านี้มีปรากฏอยู่ตามความเป็นจริงในธรรมชาติ แต่ โดยความหมายที่ปรากฏแล้วว่าสัตว์เดรัจฉานนั้นมีนัยยะที่เป็นสิ่งขวาง กล่าวคือมีร่างกายขวางหรือ แนวนอนกับโลก ต่างจากมนุษย์ และขวางทางใจคือโลกุตตรธรรม สัตว์เดรัจฉานอิงความสุขด้านการ กิน นอน และสืบพันธุ์โดยอาศัยสัญชาตญาณเป็นหลัก

๓.๓.๒ สถานทางศีลธรรมของสัตว์ในพระพุทธศาสนา

หัวใจสำคัญในทรรศนะของพระพุทธศาสนาเมื่อกล่าวถึง “สัตว์” อยู่ที่ประเด็นที่ว่ามนุษย์กับสัตว์มีสถานะทางศีลธรรมเท่ากันหรือไม่ สำหรับพุทธศาสนานั้นคำตอบเกี่ยวกับเรื่องนี้ชัดเจนมาก คือ พุทธศาสนายอมรับว่ามนุษย์และสัตว์มีสถานะทางศีลธรรมเท่าเทียมกันนอกเหนือจากความเชื่อในภาพรวมที่ว่ามนุษย์และสัตว์ต่างก็มีจิตเหมือนกันดังกล่าวนั้นแล้ว พุทธศาสนายังมีเกณฑ์ในการ

^{๓๓} พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตโต), **พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์**, พิมพ์ครั้งที่ ๑๐, (กรุงเทพมหานคร : เอส. อาร์. พรินติ้ง แมส โปรดักส์, ๒๕๔๖), หน้า ๕๓.

^{๓๔} สุชีพ ปุณฺณานุภาพ, **พระไตรปิฎกสำหรับประชาชน**, พิมพ์ครั้งที่ ๑๖, (กรุงเทพมหานคร : มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙), หน้า ๒๙๑.

^{๓๕} ว. วิสุทธิสารี, **เปรัต อสุรกาย เดรัจฉาน**, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์บ้านหนังสือโกสินทร์, ๒๕๕๐), หน้า ๒๐๓.

พิจารณาโดยละเอียดอีกอย่างน้อย ๒ เกณฑ์คือ ๑). สัตว์มีความสามารถที่จะคิดหรือใช้ปัญญาได้ ดังตัวอย่างที่ปรากฏในวรรณกรรมของพระพุทธศาสนาเช่นชาดก และ ๒). เกณฑ์เรื่องความที่สัตว์ก็รักตัวเอง กลัวตาย และกลัวที่จะเจ็บปวดทรมานเช่นเดียวกับมนุษย์ ดังพระพุทธวจนะใน “ธรรมบท” ที่ว่า

“สรรพสัตว์ล้วนหวาดกลัวการถูกทุบตีเช่นฆ่า สรรพสัตว์ล้วนกลัวความตาย
 บัณฑิตเอาตนไปเปรียบเทียบกับสัตว์ทั้งหลาย ไม่พึงฆ่าเอง ไม่พึงใช้ให้ผู้อื่นฆ่า
 สรรพสัตว์ล้วนหวาดกลัวการถูกทุบตีเช่นฆ่า สรรพสัตว์ล้วนรักชีวิตตนเอง
 บัณฑิตเอาตนไปเปรียบเทียบกับสัตว์ทั้งหลาย ไม่พึงฆ่าเอง ไม่พึงใช้ให้ผู้อื่นฆ่า”^{๓๖}
 “สัตว์ทั้งหลายย่อมปรารถนาความสุข ผู้ใดปรารถนาความสุข
 แต่เบียดเบียนสัตว์อื่นให้เดือดร้อน โดยการทุบตีหรือเช่นฆ่า
 ผู้นั้นละโลกนี้ไปแล้วจะไม่มีทางได้พบความสุข”^{๓๗}

ตัวอย่างในธรรมบททั้งสองข้อนี้แสดงให้เห็นว่าพระพุทธศาสนาคิดอย่างไรเกี่ยวกับสถานภาพของสัตว์ในธรรมชาติ พระพุทธศาสนาเห็นว่าเกณฑ์ของพุทธศาสนาเกี่ยวกับความสัมพันธ์ของมนุษย์กับสัตว์อื่นในแง่หนึ่งก็ใช้หลักการเดียวกับ “Kant” ที่ว่า “ไม่พึงปฏิบัติต่อผู้อื่นในฐานะที่เป็นทางผ่านไปสู่ผลประโยชน์ของเรา แต่จงปฏิบัติอย่างเคารพในความเป็นเขาซึ่งย่อมมีอะไรเช่นเดียวกับเรา”^{๓๘} มีข้อโต้แย้งบางประการที่ได้ถูกหยิบยกขึ้นมาพิจารณาเมื่อมีข้อสงสัยเกี่ยวกับสถานภาพของสัตว์ในมุมมองของพระพุทธศาสนา คือ

๑. สัตว์สามารถบรรลุธรรมได้เช่นเดียวกับมนุษย์หรือไม่ ในมุมมองพระพุทธศาสนานั้นมีเหตุผลหลายประการที่ขัดแย้งกัน นักวิชาการศาสนาบางส่วนก็ยืนยันว่าสัตว์นั้นไม่สามารถที่จะบรรลุธรรมได้ เช่น ว. วิสุทธิสารี มองเกี่ยวกับสัตว์ว่า สัตว์ที่ขวางทางมรรคผล ไม่สามารถ บรรลุธรรมได้ เพราะไม่มีสติปัญญาที่สามารถใช้พิจารณาเหตุผลต่าง ๆ แล้วรู้แจ้ง จดจำในสิ่งนั้นได้ แม้พระพุทธเจ้า

^{๓๖} ชู. ธรรมปท.(ไทย) ๒๕/๑๒๙-๑๓๐/๗๒

^{๓๗} ชู. ธรรมปท.(ไทย) ๒๕/๑๓๑-๑๓๒/๗๓

^{๓๘} Immanuel Kant, *The Foundations of the Metaphysics of Morals*. (Lewis White beck. Translated). New York : Macmillan Publishing Company. 1785. P. 10.

จะทรงแสดงธรรมโปรดก็ตาม^{๓๙} ซึ่งทรงสนะดังกล่าวมีข้อสังเกตว่า ไม่สอดคล้องกับทรงสนะของ สุชีพ ปุณฺณานุกาภ ที่มองว่า เมื่อพิจารณาตามศัพท์ “ดิรัจฉาน” ซึ่งแปลว่า “ไปขวาง” ก็หมายความว่า วิชานี้เหล่านี้นั้นขวางหรือไม่เข้ากับความเป็นสมณะ มิได้หมายความว่า เป็นวิชาของสัตว์ดิรัจฉาน... ส่วนสัตว์ดิรัจฉานที่มีชื่ออย่างนั้น เพราะเพ่งกิริยาที่ไม่ได้ ตั้งตัวตรง เดินไปอย่างคน แต่เอาตัวลง เอาศีรษะไปก่อน เมื่อไม่ได้ไปตรง ก็ชื่อว่าไปขวาง^{๔๐}

เสฐียรพงษ์ วรรณปก ก็เห็นสอดคล้องกันว่า “คำว่า “ดิรัจฉานวิชา หมายถึงวิชาที่ “ขัดขวางต่อการบรรลุมรรค ผล” หรือวิชาที่ไม่นำไปสู่การบรรลุ มิได้หมายถึง “วิชาเดรัจฉานหรือวิชาเลวทราม” ใดๆ”^{๔๑} ข้อโต้แย้งของนักวิชาการทั้งสองฝ่ายเมื่อนำมาพิจารณาเทียบเคียงกับวินัยปิฎก ซึ่งพระพุทธเจ้าได้ตรัสกับนาคที่แปลงกายมาบวชในพระพุทธศาสนาว่า “พวกเจ้าเป็นนาค ไม่มีความงอกงามในพระธรรมวินัยนี้ ไปเถื่อนนาคเจ้าจงเข้าจำอุโบสถในดิถีที่ ๑๔ ดิถีที่ ๑๕ และดิถีที่ ๘ แห่งปักษ์นั้นแหละ ด้วยอุบายอย่างนี้ เจ้าจักพ้นจากกำเนิดนาค และได้อัตภาพมนุษย์ฉับพลัน” นาคครั้งนั้นได้ทราบว่าคุณไม่มีมีความงอกงามในพระธรรมวินัยนี้แน่นอน ก็มีทุกข์เสียใจ หลัง น้ำตาส่งเสียงดังหลีกไป^{๔๒} แต่ก็ยังมีความพยายามของสัตว์บางชนิดในขุททกนิกายชาดก ที่แสดงให้เห็นว่า พระโพธิสัตว์เคยเกิดเป็นช้าง ชื่อว่าสีลนาค ได้ยอมสละงาสุดหวงและอดทนต่อการเลื่อยเพื่อบรรลุธรรมว่า “งาคู่นี้จะไม่เป็นที่รักของเราก็ดำมิได้ แต่เรารักพระสัพพัญญุตญาณมากกว่างาคู่นี้เป็นร้อยเท่าพันเท่า การให้งาเป็นทานนี้ ขอจงเป็นพลวปัจจัยให้ได้บรรลุพระสัพพัญญุตญาณในอนาคตกาลนั้นเถิด”^{๔๓}

จากหลักฐานทั้งหมดนี้พอจะอนุมานได้ว่า สัตว์เดรัจฉานทั้งหลายนั้นก็ความสามารถที่จะพัฒนาไปสู่การบรรลุธรรมขั้นสูงสุดได้ แต่การบรรลุธรรมนั้นต้องอยู่ในภาวะเป็นมนุษย์ ไม่สามารถที่จะบรรลุธรรมในขณะที่ยังอยู่ภาวะของสัตว์เดรัจฉานได้ อย่างไรก็ตามก็ไม่ได้หมายความว่าสัตว์นั้นจะไม่มีพฤติกรรมเชิงศีลธรรม หรือ ไม่มีจิตใจฝึกฝนในคุณงามความดี ข้อนี้เห็นได้จากการที่สัตว์ที่เป็นพระโพธิสัตว์บำเพ็ญบารมีอย่างมากและสัตว์ที่ได้รับการฝึกฝนจากมนุษย์มา เป็นอย่างดี ล้วนมีพฤติกรรมที่มีคุณค่าเชิงศีลธรรม เมื่อสัตว์กระทำความดีหรือช่วยก็ต้องมีสิทธิได้รับผล ตามขอบข่ายศีลธรรม

^{๓๙} ว. วิสุทธสาโร, เปรต อสุรกาย เดรัจฉาน, หน้า ๒๐๓.

^{๔๐} สุชีพ ปุณฺณานุกาภ, พระไตรปิฎกสำหรับประชาชน, หน้า ๒๙๑.

^{๔๑} เสฐียรพงษ์ วรรณปก, คำบรรยายพระไตรปิฎก, พิมพ์ครั้งที่ ๖, (กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภา, ๒๕๕๓), หน้า ๓๕.

^{๔๒} ดูรายละเอียดใน วิ. ม. (ไทย) ๔/๑๑๑/๑๗๕-๑๗๗. วิ. อ. (ไทย) ๖/๓๒๒-๓๒๕.

^{๔๓} ขุ. ขา. (ไทย) ๒๗/๗๒/๓๐. และพระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช ป.ธ.๙), ชาดกในธรรมบท, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร : ช่อระกาการพิมพ์, ๒๕๕๔), หน้า ๑๒๓.

ตัวอย่างเช่น ภูเขาผิงธรรม นกกระยางขาวรักษาศีล ค้างคาวผิงเสียงสวด บรรยายธรรม ไก่ผิงธรรม หรือกบผิงธรรมจากพระพุทธเจ้าจนกระทั่งไปเกิดเป็นเทพบุตร^{๔๔} เป็นต้น

๒. สัตว์กับมนุษย์มีสภาพจิตใจแตกต่างกันหรือไม่ ในการหาความเป็นจริงด้านสถานภาพทางจริยธรรมของสัตว์ กรอบของพฤติกรรมเชิงศีลธรรมได้ถูกยกขึ้นมาพิจารณามากกว่าที่จะเน้นด้านจิตใจของสัตว์ที่มีจิตใจใฝ่คิดในธรรมะซึ่งเป็นการยากที่จะประเมินได้อย่างเป็นรูปธรรมเหมือนกับพฤติกรรม มีข้อเปรียบเทียบให้เห็นว่ามนุษย์บางจำพวกนั้น เมื่อปราศจากธรรมะแล้วก็ไม่ได้แตกต่างจากสัตว์เช่นกัน ข้อนี้ท่านพุทธทาสภิกขุได้อธิบายไว้ว่า “พระธรรมนี้สร้างเรามาเพื่อให้เรามีธรรม สร้างมนุษย์มาเพื่อให้มีธรรม เมื่อมีธรรมแล้วก็จะได้แตกต่างจากสัตว์ ฉะนั้น เขาจึงมีคำพูดมาแต่โบราณดึกดำบรรพ์ว่า “ธรรมนี้เพื่อความผิดแปลกแตกต่างจากสัตว์”... ธรรมะนี้ทำให้คนต่างจากสัตว์ ธรรมะสร้างคนขึ้นมาผิดจากสัตว์ก็เพราะว่าต้องการให้คนมีธรรมะอย่างคน อย่างมนุษย์”^{๔๕}

ตามความเห็นของผู้วิจัย สิ่งที่ทำให้สัตว์ต่างจากมนุษย์ในความหมายของท่านพุทธทาสภิกขุก็คือธรรมะ เพราะธรรมะนั้นทำให้มนุษย์สูงส่งและแตกต่างจากสัตว์ แต่เมื่อมองกลับด้านแม่มนุษย์ก็อาจต่ำกว่าสัตว์ได้หากไม่มีธรรมะ เพราะมนุษย์และสัตว์ ก็มีความเหมือนกันด้านสัญชาตญาณ ความต้องการปัจจัยเกื้อหนุนต่อชีวิต กล่าวคือ อาหาร การหลับนอน การสืบพันธุ์ และการกลัวภัย ดังนั้นก็ไม่มีเหตุอันใดที่จะสามารถยืนยันและสรุปลงได้อย่างเป็นรูปธรรมว่า มนุษย์จะมีสถานะสูงกว่าสัตว์ในทุกกรณี ยกเว้นเฉพาะมนุษย์ที่มีธรรมะเท่านั้นที่ถูกจัดให้สูงกว่าสัตว์ และธรรมะนั้นก็ต้องเป็นธรรมะที่สัตว์ไม่สามารถจะมีหรือพัฒนาได้ ซึ่งจากคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาที่ชี้ให้เห็นแล้วว่า สัตว์สามารถแสดงพฤติกรรมทางศีลธรรมออกมาได้เหมือนๆ กัน เช่น ความเมตตา ความรัก ความปรารถนาที่จะบรรลุธรรม เป็นต้น

จากที่ได้อภิปรายมาข้างต้นชี้ให้เห็นว่า พุทธศาสนาเห็นว่าสัตว์นั้นมีความสามารถที่จะบรรลุธรรมได้เพราะเหตุผลหลายประการ แต่ก็ไม่ควรเข้าใจว่าพุทธศาสนาเห็นว่าไม่มีความแตกต่างกันทางด้านการแสดงออกทางศีลธรรมระหว่างมนุษย์และสัตว์อื่น และไม่อาจกล่าวได้ว่า สัตว์นั้นไม่มีศีลธรรมไม่มีพฤติกรรมทางด้านศีลธรรมได้ สัตว์นั้นก็ยังมีพฤติกรรมทางด้านศีลธรรมโดยการเปรียบเทียบกับพฤติกรรมคุณค่า ทางศีลธรรมของมนุษย์ ศีลธรรมจึงไม่ได้มีขอบเขตจำกัดอยู่เพียงมนุษย์เท่านั้น สามารถขยายขอบเขตไปยังสัตว์ ทำให้สัตว์นั้นมีสถานภาพทางด้านศีลธรรมด้วย การที่มีผู้กล่าวว่าสัตว์ไม่มีความสามารถในการบรรลุธรรมได้นั้นจึงไม่มีความชัดเจน เพราะสัตว์มี

^{๔๔} ดูรายละเอียดใน พุ. วิ. (ไทย) ๒๖/๘๕๗-๘๖๐/๑๐๐. พุ. วิ. อ. (ไทย) ๔๘/๔๑๙-๔๒๓.

^{๔๕} พุทธทาสภิกขุ, ปัญหาของมนุษย์ (กรุงเทพมหานคร : สุขภาพใจ, ๒๕๔๘), หน้า ๑๕-๑๖. พระราชมุนี (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), รวมปาฐกถาธรรม ชุดพระพุทธศาสนาในยุคโลกาภิวัตน์, (กรุงเทพมหานคร : ศยาม , ๒๕๔๑), หน้า ๗๖-๗๗. และ ว. วิสุทธสารี, เปต อสุรกาย เตร็จฉาน, หน้า ๒๑๐-๒๑๓.

พฤติกรรมเชิงศีลธรรมได้ เราสามารถขยายขอบเขตทางศีลธรรมไปยังสัตว์ได้ ทำให้สัตว์นั้นมีความสามารถที่จะบรรลุธรรมได้หากเพียงแต่ต้องมีสภาวะทางกายภาพที่เหมาะสม ในที่นี้ขอให้สังเกตว่า หลักการสำคัญของสถานภาพทางศีลธรรมของสัตว์คือเบญจศีลเบญจธรรม ได้แก่ ศีลข้อปาณาติบาต แปลว่า เจตนางดเว้นจากการปลงชีวิตของสัตว์อื่น ๆ ให้ตกลงไป (ห้ามการฆ่าสัตว์) พระพุทธศาสนายอมรับว่าสัตว์มีสถานะทางธรรมชาติเช่นเดียวกับมนุษย์ มีสถานะเท่าเทียมกันหลายประการ แต่สิ่งหนึ่งที่ดูเหมือนจะทำให้มนุษย์มีสถานะที่แตกต่างจากสัตว์ก็คือธรรมะ ธรรมะเป็นเครื่องจำแนกแยกมนุษย์ออกจากสัตว์อย่างชัดเจน เมื่อมนุษย์มีธรรมะก็สูงกว่าสัตว์ แต่หากขาดธรรมะ มนุษย์ก็เท่ากันกับสัตว์หรือต่ำกว่าสัตว์ ธรรมะแต่ละขั้นจึงเป็นการบ่งบอกถึงคุณธรรมของมนุษย์ที่จะพึงมีต่อกันและกันและ พึงมีต่อสัตว์ทุกประเภท ธรรมะนี้จึงมีความหมายแบ่งไปถึง ๑) การไม่ทำร้ายและมีเมตตาต่อเพื่อน มนุษย์และสัตว์ทั้งหลาย (เบญจศีล) และ ๒) เมื่อถึงคราวเดือดร้อนก็พึงช่วยเหลือเท่าที่กำลังจะพอ ช่วยเหลือได้ (เบญจธรรม) กล่าวอีกนัยหนึ่ง หลักการนี้คือเป็นหลักการที่พระพุทธศาสนาปรารถนาจะ ให้เป็นหน้าที่เชิงธรรมะที่มนุษย์จะพึงกระทำเพื่อสัตว์ได้^{๔๖}

ในคัมภีร์ฝ่ายมหายานมีข้อความแสดงให้เห็นว่า พระพุทธองค์ทรงห้ามมิให้พระสาวกฉันทเนื้อสัตว์ด้วยเหตุผลหลายประการ ซึ่งแตกต่างไปจากข้อความในพุทธประวัติที่ทรงอนุญาตในบางระดับ^{๔๗} โดยให้เหตุผลว่า ไม่เป็นการสมควรที่พระโพธิสัตว์ผู้เปี่ยมด้วยกรุณาจะรับประทานเนื้อสัตว์ทุกประเภท

“..เพราะในโลกนี้ บนเส้นทางแห่งสังสารวัฏอันยาวนาน ไม่มีผู้ใดเลยที่ไม่เคยมีความสัมพันธ์ทางครอบครัวต่อกัน ไม่ว่าจะเป็นมารดา บิดา พี่ชาย พี่สาว น้องชาย น้องสาว ลูกชาย หรือลูกสาว สัตว์เหล่านี้เคยไปเกิดในภพอื่นบ้าง เกิดในครรภ์บ้าง เช่น เป็นสัตว์ป่า เป็นวัวควาย แกะ แพะ หรือเป็นนก หรือไปเกิดเป็นใครบางคนที่เรารู้จักมักคุ้นด้วย ฉะนั้น จะเหมาะสมหรือไม่สำหรับพระโพธิสัตว์ มหาสัตว์ ที่จะรับประทานเนื้อสัตว์ เมื่อท่านต้องการที่จะนับญาติกับสัตว์ทั้งปวงและต้องการที่จะปฏิบัติพุทธธรรม..”^{๔๘}

นอกจากเรื่องดังกล่าวแล้ว ยังมีเรื่องของ “ศีล” พระโพธิสัตว์ที่ว่าด้วยการรับประทานเนื้อสัตว์ในพรหมชาลสูตรของมหายานตะวันออก ที่กล่าวว่า

^{๔๖} Damien Keown, *Buddhist Ethics : A Very Short Introduction*, (London : Oxford University Press, 1995), PP. 8-9.

^{๔๗} ม.ม. (ไทย) ๑๓/๕๑-๕๕/๔๘-๕๒.

^{๔๘} ลังกาวดารสูตร ปริเฉทที่ ๘ (สัน.) อ่างใน. พระพรหมบัณฑิต, พระไตรปิฎกฉบับสากล : วิธีธรรมจากพุทธปัญญา. หน้า ๖๗๘.

“ ถ้าพุทธบุตรจงใจรับประธานเนื้อทุกประเภทที่ถูกห้ามมิให้รับประธาน เขาย่อมได้ชื่อว่า ทำลายเมล็ดพันธุ์แห่งมหากรุณาจิต และจะเป็นที่รังเกียจของสรรพสัตว์ทั้งปวง ด้วยเหตุนี้ พระโพธิสัตว์จึงควรละเว้นจากการฉนมังสาของสัตว์ที่มีชีวิต พระโพธิสัตว์ที่รับประธานเนื้อสัตว์ถือว่าได้ ละเมิดศีลสารพัน พระโพธิสัตว์ที่จงใจรับประธานเนื้อสัตว์ได้สร้างความอัปยศแก่ตนเองโดยการล่วง ละเมิดลหุกาบัติ”^{๔๙}

จากตัวอย่างทั้งหมดแสดงให้เห็นว่า แนวทางของพระพุทธศาสนาสันนุสนธิของสัตว์ หรืออาจจะกล่าวได้ว่ามีท่าทีปกป้องสิทธิของสัตว์ (หรือของมนุษย์ชนด้วย) ในคำสอนพระพุทธศาสนา เถรวาท เช่น หลักเบญจศีล-เบญจธรรม หลักมัจฉานินชชา ๕ เป็นต้น ล้วนให้ความสำคัญกับสิทธิของ สัตว์แทบทั้งสิ้น ในพระวินัยปิฎกทั้งของเถรวาทและมหายาน พระพุทธเจ้าก็ทรงตรัสถึงโทษของการ ล่วงละเมิดสิ่งมีชีวิตอื่น เช่น สัตว์และพืชเอาไว้อย่างเด็ดขาด แต่ก็ต้องวินิจฉัยบนหลักการของ “ธรรมะ” เช่น สัตว์บางครั้งก็อาจจะสูงกว่ามนุษย์ได้หากมีธรรมที่อยู่ในระดับที่สูงกว่า ในกรณีกลับกัน มนุษย์ก็อาจจะสูงกว่าสัตว์ได้หากมีธรรมะ ธรรมะจึงเป็นสิ่งชีวิตที่สำคัญที่จะสามารถบอกถึงสถานภาพ ทางศีลธรรมของสัตว์และสิ่งมีชีวิตอื่น เมื่อกล่าวตามนัยของตะวันตก คำว่า “สิทธิสัตว์” ก็อาจเข้ากันได้ กับคำสอนพระพุทธศาสนาในเชิงคุณค่าทาง จริยธรรม จึงทำให้มีคำถามต่อไปว่า สิทธิที่สัตว์จะพึง ได้รับนั้นจะต้องเป็นเช่นเดียวกับมนุษย์หรือไม่ ผู้วิจัยมีความเห็นเกี่ยวกับคำถามข้อนี้ว่า ไม่จำเป็นต้อง เหมือนกันในทุกกรณี เพราะโครงสร้างทางกายภาพของมนุษย์และสัตว์นั้นแตกต่างกันอยู่แล้ว การ เรียกร้องสิทธิแทนสัตว์เป็นสิ่งที่มนุษย์จะต้องทำด้วยจิตใจเมตตาและเป็นการสื่อสาร ระหว่างมนุษย์ ด้วยกันให้เกิดการปฏิบัติเป็นอย่างเดียวกัน

๓.๔ สถานะของพืชและป่าไม้ในพระพุทธศาสนา

ในข้อนี้จะพิจารณาถึงสถานภาพของพืชในพระพุทธศาสนา ว่า กล่าวไว้ว่าอย่างไร และ เกี่ยวข้องอะไรกับแนวคิดหลักของพระพุทธศาสนาบ้าง เพื่อให้เป็นข้อมูลในการวิเคราะห์ถึงพุทธจริย ศาสตร์ที่เกี่ยวกับพืชต่อไป โดยแบ่งหัวข้อออกเป็น ๓ หัวข้อ คือ ๑). ความหมายของพืชใน พระพุทธศาสนา ๒). สถานภาพทางธรรมชาติของพืช และ ๓). คุณค่าทางศีลธรรมของพืช โดยมี รายละเอียดดังต่อไปนี้

๓.๔.๑ ความหมายของพืชในพระพุทธศาสนา

อาร์วิน กุมารซิงค์ (Arvind Kumar Singh) ให้ความเห็นที่เห็นว่า พระภิกษุสงฆ์ในพุทธศาสนาไม่ สามารถเดินทางไปในช่วงฤดูฝนได้ เพราะอาจไปทำลายชีวิตของสิ่งมีชีวิตขนาดเล็กจำนวนมาก ด้วย

^{๔๙} พระไตรปิฎกไทย , ๒๔ / ๑๔๘๔/๑๐๐๕ b๑๐-b๑๓. อ้างใน. พระพรหมบัณฑิต, พระไตรปิฎกฉบับ สากล : วิถีธรรมจากพุทธปัญญา. หน้า ๖๗๙.

การเหยียบย่ำพืชพรรณ ที่เป็นเช่นนี้เพราะพระพุทธศาสนามีความเชื่อว่า สิ่งมีชีวิตทุกชนิดมี พุทธิพิชชะ เป็นลักษณะ นี่คือแก่นสารของพุทธปรัชญา^{๕๐}

จากมุมมองดังกล่าว แสดงให้เห็นถึงความสำคัญของพืชจากมุมมองของพระพุทธศาสนา ซึ่งสามารถศึกษาได้จากหลายทาง คือ

๑). พุทธประวัติหรือพุทธจริยวัตรซึ่งเกี่ยวข้องกับป่าไม้ ต้นไม้ โดยเฉพาะพระสูตรที่พบมาก ก็คือ เรื่องราวที่พระพุทธองค์ตรัสเทศนาแก่บุคคลที่เข้ามาเฝ้าในสถานที่ต่างๆ ซึ่งส่วนมากแล้วจะเป็นสวนป่าหรือใต้โคนต้นไม้

๒). พระสงฆ์ผู้เป็นพระสาวกของพระพุทธองค์ที่ถือธุดงค์ ปฏิบัติธรรมในป่าหรืออยู่ใต้โคนต้นไม้ เพื่อบำเพ็ญสมณธรรมและพระพุทธองค์ได้ตรัสยกย่องว่าเป็นภิกษุตัวอย่าง

๓). พระวินัย ซึ่งพระพุทธเจ้าทรงบัญญัติสิกขาบทให้เป็นศีล ห้ามพระสงฆ์ทำลายต้นไม้หรือพรากของเขียว (ภูตคาม) ทุกชนิด ในคามวรรค^{๕๑} ว่าด้วยพืชพันธุ์ไม้ “ภิกษุใดขุดเองก็ดี ให้ผู้อื่นขุดก็ดี ซึ่งแผ่นดินเป็นอาบัติปาจิตตีย์” สิกขาบทนี้ ทรงบัญญัติขึ้นตามความเข้าใจสมัยก่อนนั้นว่า แผ่นดินเป็นของมีอนิหริย คือ มีชีวิต ภิกษุใดพรากภูตคาม (คือ ต้นไม้ ต้นหญ้า เถาวัลย์ เป็นต้น) อันเป็นของเขียว ที่อยู่ทับที่ให้หลุดจากที่ คำว่า “พราก” ได้แก่ ขุด ถอน หรือตัดฟัน เป็นต้น และคำว่า ต้นไม้ มีคำที่ใช้เรียกอยู่หลายคำ เช่น รุกข(ต้นไม้) ภูตคาม(พืช) ดังนั้นต้นไม้ ไม่ว่าจะเป็นต้นไม้นานาเล็กหรือขนาดใหญ่ รวมถึงพืชทุกชนิด รวมอยู่ในคำว่า “ภูตคาม” ทั้งสิ้น เพราะคำว่า “ภูตคาม” มีความหมายกว้างครอบคลุมถึงพืช ๕ ชนิด ได้แก่

- ๑). พืชพันธุ์ที่เกิดจากเหง้า(หัว) คือ พืชที่ให้เหง้าขยายพันธุ์ ได้แก่ ขมิ้น ขิง ข้าว ผัก ฯลฯ
- ๒). พืชพันธุ์ที่เกิดจากลำต้น คือ พืชที่ขยายพันธุ์โดยวิธีการตอน ได้แก่ ต้นโพธิ์ ต้นไทร ฯลฯ
- ๓). พืชพันธุ์ที่เกิดจากข้อ (ปล้อง) คือ พืชที่ใช้ข้อปลุก ได้แก่ อ้อย ไม้ไผ่ ไม้้อ ฯลฯ
- ๔). พืชพันธุ์ที่เกิดจากยอด คือ พืชที่ใช้ยอดปักกิ่งงอกได้ ได้แก่ ผักบั้งล่อม หย้านาง ฯลฯ
- ๕). พืชพันธุ์ที่เกิดจากเมล็ด คือ พืชที่ใช้เมล็ดเพาะ ได้แก่ ข้าว ถั่ว งา ฯลฯ

นอกจากคำว่า “ภูตคาม” ดังกล่าว ยังมีคำว่า “พืชคาม” ที่ใช้ร่วมกับคำว่า ภูตคาม ซึ่งหมายถึง พืชหรือของเขียว ที่ถูกพรากออกจากที่แล้วยังสามารถงอกได้อีก เช่น ผักบั้ง ถึงกระนั้นก็มี ความหมายรวมอยู่ในคำว่า ภูตคามทั้งสิ้น การขุดดิน การปลุกต้นไม้ ตัดต้นไม้ ในบุคคลทั่วไป

^{๕๐} Arvind Kumar Singh, *Animals in Early Buddhism*, P.3.

^{๕๑} วิ.มทา.(ไทย)๒/๘๙-๙๓/๒๗๗-๒๘๐.

พฤติกรรมดังกล่าวถือว่าเป็นพฤติกรรมซึ่งสามารถปฏิบัติได้โดยทั่วไป แต่สำหรับพระสงฆ์ถือว่าเป็นอาบัติ^{๕๒}

เรื่องดังกล่าวสามารถศึกษาได้จากคำสอนเรื่องป่าในพระสูตร มีคำสอนการอยู่ป่าของพระในแ่งมมต่างๆ ที่พระพุทธเจ้าได้ตรัสถึง ดังนี้

๑). ในโอวาทปาติโมกข์ นอกจากจะทรงสอนว่า “ไม่ทำชั่ว ทำดี และทำใจให้ผ่องใส”แล้วในตอนท้ายยังตรัสต่อไปอีกว่า “ให้ยินดีในเสนาสนะอันสงบ” คือ มุ่งให้พระอยู่ในเสนาสนะอันสงบ คือ ป่า เพื่อบำเพ็ญสมณธรรม ดังนั้น การอยู่ป่าเพื่อปฏิบัติธรรมของพระ จึงถือเป็นเรื่องสำคัญและยืนยันถึงสถานภาพของพีว่าสามารถเกื้อกูลต่อการบรรลุธรรมของมนุษย์ได้ดีที่สุดอีกด้วย

๒). ในอานาปานสติสูตร เรื่องการฝึกสติให้ได้ผลดีเยี่ยมนั้นต้องอาศัยสิ่งแวดล้อมสำคัญอย่างหนึ่งคือ ป่า โดยทรงสอนว่า นั้นป่า โคนไม้ เรือนว่าง ภิกษุจงเจริญสติในที่แห่งนั้น ผลสำเร็จยิ่งใหญ่จะมีทั้งเบื้องต้น ท่ามกลาง และที่สุด คือวิมุตติอย่างไม่ต้องสงสัย

๓). ในวนโรปสูตร พระพุทธเจ้าตรัสตอบคำถามต่อเทวดาผู้มาถามว่า “สร้างอะไรจึงได้บุญตลอดกาล” พระพุทธองค์ตรัสว่า “ทางได้บุญตลอดกาลคือ การปลูกต้นไม้ให้ร่มเงา ดังนี้คือ “ชนเหล่าใดสร้างวัดวาอารามที่ร่มรื่น ปลูกไม้ดอก ไม้ผลปลูกต้นไม้ให้ร่มเงา สร้างสะพาน สระน้ำบ่อน้ำ และบ้านเรือนที่พักอาศัยให้เป็นทาน บุญย่อมเจริญแก่เขาทั้งกลางวันและกลางคืน ตลอดกาลทุกเมื่อ ทั้งชนเหล่านั้นยังตั้งอยู่ในธรรม สมบูรณ์ด้วยศีล จึงไปสู่สวรรค์อย่างแน่นอน^{๕๓}

นอกจากพระองค์จะกล่าวถึงป่าไม้ในด้านกายภาพแล้วยังทรงเปรียบเทียบธรรมะกับธรรมชาติ เช่น เมื่อทรงอธิบายถึงบุคคลหลายประเภทกับชั้นต่างๆ ของดอกบัว ในรุกขสูตร พระพุทธองค์ทรงรับสั่งว่า ผู้ที่อยู่ตามโคนไม้นั้นหากเป็นผู้แสวงหาความสันโดษมีกิเลสน้อยเป็นดีที่สุด เหล่านี้เป็นคำสอนที่สนับสนุนให้บรรดาสาวกมีความรัก และพอใจในชีวิตการอยู่ป่า ความพึงพอใจในการอยู่ป่านั้นเป็นการป้องกันการทำลายป่าในตัวยุอยู่แล้ว เป็นการปลูกฝังให้พระสาวกรับผิดชอบโดยตรงต่อธรรมชาติ ดังที่เราได้เห็นระบบวัดป่าในประเทศที่นับถือพระพุทธศาสนานิกายเถรวาทโดยเฉพาะในประเทศไทย ต้นไม้นานาชนิดขึ้นอยู่เป็นอิสระตามธรรมชาติในวัดเหล่านี้

นอกจากนี้ยังมีคำสอนเรื่องป่าในพระวินัย เช่น นิสสัย ๔ เป็นคำสอนของพระอุปัชฌาย์ซึ่งพร่ำสอนแก่ผู้บวชในวันแรกว่า จงเที่ยววิณฑบาต นุ่งห่มผ้าบังสุกุล อยู่ตามโคนไม้ ฉันทาด้วยน้ำมูลร่อน่า จะเห็นว่าโคนไม้(รุกขมูล)เป็นเสนาสนะที่จำเป็นของพระชนิกหนึ่งในองค์ประกอบทั้ง ๔ ของคำสอนข้างต้น รุดงควัตร ๑๓ ก็เป็นอีกวัตรปฏิบัติหนึ่งอันงดงามยิ่งของพระสงฆ์ ๑๓ ประการ มีอยู่ ๒

^{๕๒} ประเวศ อินทองปาน. พระพุทธศาสนากับสิ่งแวดล้อม, พิมพ์ครั้งที่ ๒. หน้า ๙๑.

^{๕๓} ส.ส. (ไทย)๑๕/๔๕/๔๒.

ข้อที่ระบุว่าอาศัยป่า โคนไม้ ปฏิบัติดุจดั่ง เรียกว่า อารัญญิกะ ถือการอยู่ป่าเป็นวัตร และรุกขมุสิกังคะ ถือการอยู่ตามโคนไม้เป็นวัตร

นอกจากนี้ยังทรงอนุญาตเสนาสนะ ๕ ประเภทที่เศรษฐีกรุงราชคฤห์ใคร่จะสร้างถวาย คือ

๑). ผู้ใดปรารถนาอยู่ป่าก็จงอยู่ ๒). ผู้ใดปรารถนาจะเที่ยวบิณฑบาตก็จงเที่ยวไป ๓). ผู้ใดปรารถนาจะรับนิมนต์ก็จงรับนิมนต์ ๔). ผู้ใดปรารถนาจะรับผ้าบังสุกุลก็จงรับ และ ๕). เราอนุญาตที่นั่น ที่นอน ณ โคนไม้ ตลอดเวลาออกฤดูฝน ๘ เดือน จะเห็นได้ว่าแม้พระพุทธองค์จะทรงสรรเสริญการอยู่ป่าของพระ แต่พระองค์ก็ไม่ทรงเห็นด้วยที่จะให้มีการบังคับตามที่พระเวททตฺเสนอ ทรงเห็นว่าการอยู่ป่าต้องเป็นไปตามความสมัครใจของแต่ละท่าน

พระธรรมปิฎก(ปอ.ปยุตฺโต) ให้ทรงสนะในเรื่องดังกล่าวว่า “การที่พระพุทธเจ้าสรรเสริญการอยู่ป่าก็เพราะป่าเป็นสถานที่ที่มีบรรยากาศวิเวก ชวนให้เกิดความสงบสงัดซึ่งเริ่มด้วยกายวิเวก ความสงบทางกายก่อน เมื่อเรามีความสงบทางกาย กายห่างจากเสียอิงคะนิง เอิกเกริก และสิ่งที่จะล่อเร้าชักจูงต่างๆ แล้ว ก็โน้มน้อยชักจูงใจให้สุขสงบได้ด้วย เมื่อจิตสงบแล้วก็เหมาะที่จะบำเพ็ญเพียรเพื่อกำจัดกิเลสได้ เมื่อใจปราศจากกิเลสเป็นความวิเวกหรือเป็นความสงบอีกชั้นหนึ่ง ซึ่งเป็นขั้นสูงสุด”^{๕๔}

ทรงมีพุทธบัญญัติข้อห้ามเกี่ยวกับป่า เช่น อยู่ป่าห้ามเผ่าป่า ทรงปรับอาบัติทุกกฎแก่ภิกษุเผ่าป่า ยกเว้นกรณีที่มีไฟป่าไหม้ลามมา ทรงอนุญาตให้จุดไฟกันการลุกลามได้ ที่สำคัญทรงกำหนดโทษรุนแรงแก่ภิกษุที่นำไม้หวงห้ามไปใช้สอยในปาราชิกสิกขาบทที่ ๒ เรื่องพระธนิยะเข้าไปหาคนเฝ้าโรงเก็บไม้หลวงและออกปากขอไม้หลวง แต่ถูกปฏิเสธว่ามีแต่ไม้ของพระราชชาติที่เก็บไว้ซ่อมพระนคร พระธนิยะชี้แจงว่าพระราชทานอนุญาตแล้ว คนเฝ้าโรงไม้เชื่อจึงอนุญาตพระธนิยะได้นำไม้ท่อนเล็กน้อยทำกุฏิไม้ เมื่ออำมาตย์ผู้ใหญ่มาตรวจพบว่าไม้หายไป จึงได้นำความถวายบังคมทูลพระเจ้าพิมพิสาร พระองค์รับสั่งให้นำตัวคนเฝ้าโรงไม้มาเข้าเฝ้า พระธนิยะได้ตามไปด้วย พระเจ้าพิมพิสารถวายนมัสการแล้วตรัสถามว่า “พระองค์ได้ถวายไม้ไปจริงหรือเปล่า” พระธนิยะตอบว่า “จริง” พร้อมชี้แจงรายละเอียดว่าในวันเสวยราชย์นั้นทรงมีพระราชดำรัสว่า “หญ้าไม้และน้ำเป็นสิ่งที่ข้าพเจ้าถวายแต่สมณพราหมณ์ทั้งหลายของจงใช้สอยเถิด” พระองค์ตรัสตอบว่า “หมายเอาสมณพราหมณ์ผู้มีความละเอียดใจจริงเกี่ยจความชั่วใครต่อการศึกษา ผู้มีความเพียร และสิ่งของที่ถวาย หมายถึง สิ่งของที่ไม่มีใครหวงแหน” พระพุทธเจ้าทรงทราบเรื่องจึงทรงบัญญัติเป็นข้อห้ามรุนแรงว่า “มิให้ภิกษุถือเอาสิ่งของที่เจ้าของไม่ได้ให้ ผู้ใดละเมิดปรับโทษรุนแรงถึงขั้นปาราชิก”^{๕๕}

^{๕๔} พระธรรมปิฎก (ปอ.ปยุตฺโต), *คนไทยกับป่า*, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : สภาวิจัยแห่งชาติ, ๒๕๓๗). หน้า ๒๖.

^{๕๕} วิ.มหา. (ไทย) ๑/๘๔/๗๔-๗๘.

เห็นได้ว่าพระพุทธเจ้าทรงให้ความสำคัญกับสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติมากเพียงใด เนื่องจากเป็นปัจจัยสำคัญที่ก่อให้เกิดความสงบในจิตใจ ป่า เขา แม่น้ำ ลำธาร ที่เป็นธรรมชาติล้วนเป็นสถานที่ที่เหมาะสมแก่การบำเพ็ญสมณธรรม ทำให้เกิดสมาธิได้ง่ายในยุคแรกๆ ผู้ที่เข้ามาบวชในพระพุทธศาสนาเมื่อเรียนวิธีปฏิบัติกรรมฐานจากพระพุทธเจ้า หรือจากพระอุปัชฌาย์อาจารย์แล้วก็จะแสวงหาที่สงบเพื่อปฏิบัติธรรม ส่วนใหญ่จะอยู่ในป่า ในถ้ำเป็นต้น มีพุทธตำราที่ทรงแนะนำสาวกให้ปฏิบัติธรรมในป่ามากมาย เช่น ภิกษุพินธุและนอนอย่างสันโดษ พึงเดินอย่างสันโดษ พึงสงบระงับตามลำพัง พึงมีความยินดีในป่าตามลำพัง เป็นต้น

การปฏิบัติธรรมในป่าอย่างสันโดษเป็นสิ่งที่พระพุทธองค์ทรงสรรเสริญ ประกาศยกย่องให้ภิกษุทั้งหลายเอาเป็นเยี่ยงอย่าง ดังที่ทรงยกย่องพระมหากัสสปเถระว่าเป็นเลิศในทางรุดงค์ ซึ่งต้องเกี่ยวข้องกับป่าหลายข้อรวมทั้งการอยู่ป่าด้วย ประสบการณ์ที่เหล่าพุทธสาวกได้รับจากสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติล้วนสะท้อนออกมาในลักษณะชื่นชมยินดี พอใจที่จะปฏิบัติธรรมอยู่ท่ามกลางธรรมชาติ เช่น พระวันวัจฉเถระ กล่าวไว้ว่า อาตมาพึงพอใจในก้อนหิน ฟ่ำสีคราม หมูเมฆงามตา ลำน้ำในลำธารที่บริสุทธิ์และเย็นฉ่ำ และแมลงเต่าทองอยู่มากมายในป่า พระภิกษุอีกรูปหนึ่งชาวเมืองราชคฤห์ก็ได้กล่าวไว้ในทำนองเดียวกันว่า น้ำใจ หน้าผากว้างใหญ่ปกคลุมด้วยตะไคร่น้ำ มีทั้งฝูงลิงและกวาง และก้อนหินเหล่านั้นล้วนเป็นสิ่งที่น่าชื่นชม

จากการอภิปรายข้างต้นแสดงให้เห็นว่าพระพุทธศาสนามีแนวคิดที่มองสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติว่าให้คุณค่าทางจิตใจ มีคุณค่าทางสุนทรีย์ และที่สำคัญเป็นปัจจัยที่เอื้อให้เกิดความสงบในจิตใจอันเป็นสิ่งสำคัญในการรู้แจ้งต่อไป การที่สิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติเป็นปัจจัยเกื้อกูลแก่ร่างกายและจิตใจของมนุษย์ จึงถือได้ว่าสิ่งแวดล้อมเป็นมิตรกับมนุษย์ ดังที่พระพุทธองค์ทรงพร่ำสอนเสมอว่าบุคคลนั้นหรือนอนที่ร่มเงาของต้นไม้ใด ไม่ควรห้กรานกิ่งของต้นไม้ นั้น เพราะผู้ประทุษร้ายต่อมิตรเป็นคนชั่วช้า เพราะการตัดไม้ทำลายป่านอกจากเป็นการกระทำที่เห็นแก่ตัว และเป็นการประทุษร้ายต่อมิตรแล้ว ยังเป็นการทำลายสิ่งแวดล้อมที่ดีของมนุษย์และทำลายที่อยู่อาศัยของสัตว์อื่นๆ ด้วย อนึ่ง ในคัมภีร์พระพุทธศาสนาระบุว่า การตัดต้นไม้อาจจะทำลายวิมานของเทวดาจำพวกที่มีวิมานอยู่บนต้นไม้ คือ รุกขเทวดาด้วย

๓.๕ แนวคิดเรื่องอหิงสา เมตตา และการคุ้มครองสิ่งมีชีวิตอื่น

แนวคิดเรื่องอหิงสาและเมตตาเริ่มจากการยอมรับข้อจำกัดต่างๆ ของมนุษย์ มนุษย์ก็ยังคงต้องกินอาหารที่เป็นสิ่งมีชีวิตทั้งสัตว์และพืช เพื่อดำรงชีวิตให้อยู่รอด ระบบศีลธรรมทั้งหลายที่เราคิดเอาไว้จะไม่สามารถนำมาใช้เพื่อหักล้างธรรมชาติดั้งเดิมนี้ไปได้ เด็กชายเอ็ม ต้องรักษาศีล ๕ ไม่ฆ่าสัตว์ตลอดชีวิต ซึ่งพุทธศาสนาบอกว่า เป็นมนุษยธรรม แต่ในขณะเดียวกันร่างกายของเด็กชายเอ็มก็ไม่สามารถที่จะอดอาหารได้เกินกว่า ๑๓ วัน ในกรณีเช่นนี้ เด็กชายเอ็ม ก็ต้องเลือกระหว่างการเอาชีวิต

รอดจากการกินอาหาร ซึ่งในบางครั้งเด็กชายเอ็มก็ต้อง ออกหาปลา หรือล่าสัตว์มาเพื่อเป็นอาหาร หรือ หากเป็นกรณีของเด็กชายเอ็ม ไม่กินเนื้อสัตว์ เด็กชายเอ็มก็ต้องกินพืชเป็นอาหาร เช่นผลไม้ และ พืชผักต่างๆ ที่เป็นสิ่งมีชีวิตอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ หากเด็กชายเอ็มปฏิเสธทั้งสองอย่างนี้เพราะไม่ยอม ผิดศีล เด็กชายเอ็มก็จะป่วยเพราะไม่ได้รับสารอาหารที่เหมาะสมกับร่างกาย และเมื่อเวลาผ่านไปไม่นาน เด็กชายเอ็มก็ต้องตาย ตัวอย่างที่กล่าวมานี้ ชี้ให้เห็นอย่างชัดเจนว่า ไม่มีมนุษย์คนใดในโลกที่จะ สามารถหลีกเลี่ยงสิ่งที่ธรรมชาติได้ใส่เอาไว้ในตัวมนุษย์ทุกคนได้

ดังนั้นวิธีที่ดีที่สุดคือ การยอมรับว่ามนุษย์มีสถานะเช่นเดียวกับสัตว์และพืช ทั้งนี้เมื่อเรายอมรับ สถานะดังกล่าวได้แล้ว ก็มาถึงวิธีการที่จะปฏิบัติต่อสิ่งมีชีวิตอื่นๆ ไม่ว่าจะเป็นมนุษย์ สัตว์ หรือพืช วิธีการนี้ในพุทธศาสนาได้มีหลักสำคัญๆ ให้เราพิจารณาอีกอย่างหนึ่ง คือ หลักธรรมเรื่องพรหมวิหาร และ อปัมฺมัญญา (เมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขา) เป็นที่รู้กันว่าปัจจุบันความโหดร้ายที่สัตว์ได้รับใน ฟาร์มเนื้อ ในโรงฆ่าสัตว์ ในโรงงานผลิตชีสส์และนมสด ถูกปิดบังเอาไว้จากบริษัทผู้ผลิต เพื่อหวังผล ทางการค้า การค้าในลักษณะดังกล่าว เทียบได้กับสิ่งที่พระพุทธองค์ทรงเรียกว่า “มิจฉวานิชชา”^{๕๖} เป็นการค้าขายที่ผิดและไม่ชอบธรรม ถือว่าเป็นอันตรายต่อเพื่อนมนุษย์ ต่อสัตว์และต่อ สภาพแวดล้อมด้วยเช่นกัน แม้จะยอมรับว่ามนุษย์ต้องกินอาหารเพื่อประทังชีวิต แต่วิธีการที่จะได้มา ซึ่งอาหารนั้น พระพุทธองค์ทรงให้ความสำคัญมากกว่า

พระพุทธศาสนาเถรวาทมีมุมมองว่า หากอาหารที่ได้มาบริสุทธิ์(ได้มาโดยไม่ผิดศีล) ก็อนุญาต ให้ชาวพุทธกินได้ แม้จะเป็นเนื้อสัตว์ก็ตาม ก็ไม่ถือว่าละเมิดบทบัญญัติแต่อย่างใด แต่หากวิธีการได้มา ซึ่งอาหาร เข้าข่ายการผิดศีล ๕ หรือ หลักธรรมในหมวด มิจฉวานิชชา คำสอนในพระไตรปิฎกบาง แห่งก็แสดงให้เห็นถึงความเคารพที่มนุษย์พึงมีต่อผู้ที่มีใจมนุษย์ และต่อสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติที่ เกื้อกูลมนุษย์และสรรพสัตว์ พระพุทธองค์ทรงอนุญาตให้ภิกษุและภิกษุณีรับบิณฑบาตที่เป็นเนื้อสัตว์ ได้ เฉพาะแต่ในกรณีที่สัตว์นั้นมิได้ถูกเจาะจงฆ่าเพื่อนำมาถวาย^{๕๗} ข้อความในอรรถมิกสูตร กล่าวว่า สภาพภูมิอากาศและผลผลิตทางการเกษตร สามารถส่งผลให้มนุษย์ทำผิดศีลธรรมได้^{๕๘} ในจกัถวัตติ สุตตรมีแนวคิดที่ว่า ผู้ปกครองชาวพุทธที่ดี จะต้องปกป้อง “สัตว์ป่าและนก”^{๕๙} ในเรื่องพระเจ้าอุเทน

^{๕๖} อัง ปญจก.(ไทย) ๒๒/๑๗๗/๒๕๕.

^{๕๗} ดุรายละเอียดยใน, พระพรหมบัณฑิต, พระไตรปิฎกฉบับสากล : วิธีธรรมจากพุทธปัญญา, (พระนครศรีอยุธยา : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๖๑). หน้า ๒๐๙-๒๑๑.

^{๕๘} ดุรายละเอียดยใน, อัง จตุกก. (ไทย) ๒๑/๗๐/๑๑๔-๑๑๖.

^{๕๙} ดุรายละเอียดยใน, ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๘๐-๑๑๐/๕๙-๘๐.

กล่าวถึงชุมชนหนึ่งในยุคต้นๆ ที่นำจิวรเก่ากลับมาใช้ใหม่เพื่อมิให้สิ้นเปลือง^{๖๐} ในฉัพพัคคียสูตร ทรงตรัสสอนพระฉัพพัคคีย์ ว่า

“ สัตว์ทุกประเภท ย่อมสะดุ้งกลัวโทษทัณฑ์

สัตว์ทุกประเภท ย่อมรักชีวิต

บุคคลนำตนเข้าไปเปรียบเทียบกับแล้ว

ไม่ควรฆ่าเอง ไม่ควรใช้ให้คนอื่นฆ่า”^{๖๑}

และในสัมพหุลกุมารวัตถุ พระองค์ทรงเฝ้าภาณานี้ เมื่อเห็นเด็กๆ ทรมานงู และตึงด้วยท่อนไม้

“ ผู้ใดไฝหาความสุขเพื่อตน

แต่กลับใช้ท่อนไม้ทำร้ายสัตว์ทั้งหลายผู้รักสุข

ผู้นั้นตายไปแล้วย่อมไม่ได้รับความสุขเลย”^{๖๒}

จนมาหลังสมัยพุทธกาลได้มีพระมหากษัตริย์ชาวพุทธผู้ยิ่งใหญ่ชื่อ อโศก สิ่งที่มีการกล่าวขวัญถึงพระเจ้าอโศก ที่สำคัญอย่างหนึ่งคือ ความตระหนักของพระองค์ต่อบรรดาสัตว์ทั้งหลาย ปราภฏในพระราชโองการของพระองค์ที่ทรงให้คำแนะนำเกี่ยวกับความเป็นอยู่ของสิ่งมีชีวิตทั้งหมดบนโลก ได้สลักลงในเสาหินของพระองค์เป็นภาษาพราหฺมี ประกาศว่า “สิ่งมีชีวิตไม่ควรจะถูกสังหาร”^{๖๓} พระเจ้าอโศกทรงดำเนินไปไกลที่จะมิให้มีการเบียดเบียนชีวิตใดๆ เลย ถึงกับทรงทำเป็นตัวอย่างในการเลิกเสวยเนื้อสัตว์ อันอาจเป็นที่มาของอาหารมังสวิรัตของชนรุ่นหลัง ดังความใน จารึกฉบับที่ ๑ ว่า

“ธรรมโองการนี้ สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวปริยทรรสี ผู้เป็นที่รักแห่งทวยเทพได้โปรดจารึกไว้

ณ ถิ่นนี้ บุคคลไม่พึงฆ่าสัตว์มีชีวิตใดๆ เพื่อการบูชาัญญ ไม่พึงนั่งงานชุมนุมเพื่อการเลี้ยงรื่นเริง(สมขา) ใดๆ เพราะว่าสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวปริยทรรสี ผู้เป็นที่รักแห่งทวยเทพ ทรงมองเห็นโทษเป็นอันมากในการชุมนุมเช่นนั้น ก็แลการชุมนุมบางอย่างที่สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวปริยทรรสี ผู้เป็นที่รักแห่งทวยเทพทรงเห็นชอบว่าเป็นสิ่งที่ดีย่อมมีอยู่อีกส่วนหนึ่ง

^{๖๐} พระพรหมบัณฑิต, พระไตรปิฎกฉบับสากล : วิถีธรรมจากพุทธปัญญา, หน้า ๖๗๐. วิ.จ. (ไทย) ๗/๔๔๕/๓๘๗-๓๘๙.

^{๖๑} ชุ. ธ. (ไทย) ๒๕/๑๓๐/๗๒.

^{๖๒} ชุ. ธ. (ไทย) ๒๕/๑๓๑/๗๓.

^{๖๓} ดูรายละเอียดใน Arvind Kumar Singh, *Animals in Early Buddhism*, p.21.

แต่ก่อนนี้ในโรงครัวหลวงของพระเจ้าอยู่หัวปรียพริยทศคีผู้เป็นที่รักแห่งทวยเทพ สัตว์ได้ถูกฆ่า เพื่อทำเป็นอาหารวันละหลายแสนตัวครั้งมาในบัดนี้ เมื่อธรรมโองการนี้อันพระองค์โปรดให้จารึกแล้ว สัตว์เพียง ๓ ตัวเท่านั้นที่ถูกฆ่าคือนกยูง ๒ ตัว และเนื้อ ๑ ตัว ถึงแม้เนื้อนั้นก็ได้ถูกฆ่าเป็นประจำก็ แลสัตว์ทั้งสามนี้ (ในกาลภายหลัง) ก็จักไม่ถูกฆ่าอีกเลย”^{๖๔}

การห้ามฆ่าสัตว์บุชายัญ นี้ พระเจ้าอโศกมหาราชทรงสอน และประกาศไว้ในศิลาจารึกหลาย วาระหลายฉบับ (เช่น จารึกศิลา ฉบับที่ ๑ ที่ ๔ และที่ ๑๑)^{๖๕} เป็นหลักการใหญ่ของพระองค์พุทโธวาทรงเอาจริง เพราะเป็นจุดเปลี่ยนของพระองค์เองที่จะเนน

จารึกหลักศิลา ฉบับที่ ๕ ทรงได้ประกาศว่า “เมื่ออภิเชกแล้วได้ ๒๖ พรรษา ได้ออกประกาศ ให้สัตว์ทั้งหลายต่อไปนี้เป็นสัตว์ปลอดภัยจากการถูกฆ่า กล่าวคือ นกแก้ว นกสาธิตา นกจากพราภ หงส์ นกน้ำ มันทิมุข (บางท่านว่า นกเป็ดหงส์) นกน้ำคราฐะ ค้างคาว มดแดงมะม่วง ปลาไม่มีกระดูก ตัวเวทาเวยกะ ตัวคังคาปุฎกะ (บางท่านว่านกระเรียน) ปลากระเบน เต่าและกบ (บางท่านว่าเม่น) กระต่ายที่อยู่ตามคาคบไม้ (บางท่านว่ากระรอก) นกพิราบบ้าน และบรรดาสัตว์สี่เท้าทั้งปวงที่มีใช้สัตว์ ใช้งานและมีใช้สัตว์สำหรับบริโภค แม่แพะ แม่แกะ และแม่หมู ที่กำลังมีท้องก็ดี กำลังให้นมอยู่ก็ดี ย่อมเป็นสัตว์ที่ไม่พึงฆ่า และแม่ลูกอ่อนของสัตว์เหล่านั้นที่อายุยังไม่ถึง ๖ เดือน ก็ไม่พึงถูกฆ่าเช่นกัน ไม่พึงกระทำการตอนไกไม่พึงเผาเกลือที่มีสัตว์มีชีวิตอยู่ไม่พึงเผาป่าเพื่อการอันหาประโยชน์มิได้ หรือ เพื่อการทำลายสัตว์ ไม่พึงเลี้ยงชีวิตด้วยชีวิต

ไม่พึงฆ่าและขายปลา เนื่องในวันเพ็ญที่ครบจตุรมาสทั้ง ๓ (วันเพ็ญที่ครบรอบ ๔ เดือน ได้แก่เพ็ญเดือน ๘ เพ็ญเดือน ๑๒ และเพ็ญเดือน ๔ ซึ่งเป็นวาระเปลี่ยนฤดู) และในวันเพ็ญแห่งเดือน ดิษยะ (คือเดือนยี่ หรือเดือนสอง) คราวละ ๓ เดือน คือ ในวันจตุททสี วันปณณรสี และวันปาฏิบ (ในที่นี้หมายถึงวันขึ้น ๑๔ ค่ำ ขึ้น ๑๕ ค่ำ และแรม ๑ ค่ำ) และในทุกวันอุโบสถ เป็นการเสมอไป อนึ่ง ในวันดังกล่าวนี้ ไม่พึงฆ่าสัตว์แม่เหล่าสัตว์ชนิดอื่นๆ ในป่าข้างและในเขตสงวนปลาของชาวประมง

ในดิถีที่ ๘ แห่งปักข์ (ขึ้นหรือแรม ๘ ค่ำ) กัตติ ในดิถีที่ ๑๔ และ ๑๕ กัตติ ในวันดิษยะ และวัน ปุณพัสุ (ปุณพัสุ เป็นชื่อดาวฤกษ์ที่ ๗ จันทรเพ็ญเสวยฤกษ์นี้ในระหว่างแห่งเดือนอ้าย และเดือนยี่) กัตติ ในวันเพ็ญครบจตุรมาสทั้งสามกัตติ และในวันมงคลทั้งปวงไม่พึงทำการตอนวัว แม่ถึงแกะ แพะ หมู และเหล่าสัตว์อื่นๆ ที่เคยตอนกันอยู่ ก็ไม่พึงทำการตอน (ในวันเช่นนั้น) ไม่พึงทำการประทับตรา ม้า

^{๖๔} พระพรหมคุณาภรณ์(ปอ.ปยุตโต), จารึกอโศก : รัฐศาสตร์แห่งธรรมาธิปไตย. (สมุทรรปราการ : สำนักพิมพ์ผลิธิมม์, ๒๕๕๒). หน้า ๑๑๓.

^{๖๕} ดูรายละเอียดใน, เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๑๓- ๑๔๖-๑๔๘-๑๕๗.

และโค ในวันดิษยะและวันปุณฺพสุ ในวันเพ็ญครบจตุรมาส และตลอดทุกวันในปีภษแห่งวันเพ็ญครบจตุรมาสนั้น”^{๖๖}

จากหลักฐานในศิลาจารึกของพระเจ้าอโศกข้างต้นที่ผู้วิจัยได้กล่าวอ้างถึง เห็นได้อย่างชัดเจนว่า จารึกธรรมของพระเจ้าอโศกมหาราช เน้นในโหละเวนการเบียดเบียน ตั้งแต่ไม่โหมาสัตวบุชายัญ แต่ให้หัน มาใส่ใจในทาน ให้เผื่อแผ่แบ่งปัน เอาใจใส่ดูแลคนที่เกี่ยวข้อง ทำหน้าที่ต่อกัน ประพฤติชอบทำประโยชน์แก่กัน ทรงนำหลักการของพระพุทธศาสนาที่ให้คุณค่าต่อสัตว์และมีแนวคิดเรื่องการไม่เบียดเบียนสัตว์อื่นมาใช้ในการบริหารราชการแผ่นดินของพระองค์

ดังนั้น การที่นักสิทธิสัตว์ชาวตะวันตกเข้าใจว่า พระพุทธศาสนาเห็นคุณค่าของมนุษย์สูงกว่าสัตว์อื่นนั้นจึงไม่ถูกต้อง ประเด็นปัญหาแนวความคิดดังกล่าวที่นักสิทธิสัตว์ในสังคมตะวันตกได้วิพากษ์วิจารณ์ และกล่าวว่าพระพุทธศาสนาว่ามีแนวคิดยืนยันความเหนือกว่าบรรดาสัตว์ทั้งปวงของมนุษย์ ที่เรียกว่า “เผ่าพันธุ์นิยม” โดยอาศัยเหตุผลสำคัญที่บรรดานักสิทธิสัตว์นำมาสนับสนุนข้อกล่าวหาของตนก็คือสถานะทางศีลธรรมของมนุษย์และสัตว์ อาทิเช่น

(๑) มนุษย์เป็นสัตว์ประเภทหนึ่งที่มีวิวัฒนาการมาจากสัตว์ ในแง่นี้มนุษย์จึงอยู่ในฐานะเป็นญาติกับสัตว์อื่นๆ ไม่ใช่เป็นนาย แต่พระพุทธศาสนากลับมีคำสอนในเรื่องการเกิดเป็นสัตว์เป็นกรรมอันชั่วร้าย

(๒) แม้มนุษย์จะเหนือกว่าสัตว์อื่นในด้านภาษาและเหตุผลก็ตาม แต่สิ่งนี้ก็ไม่ได้หมายความว่ามนุษย์มีสิทธิที่จะทำลายชีวิตหรือทารุณกรรมสัตว์อื่นตามใจชอบได้ ส่วนพระพุทธศาสนากลับมีท่าที่ยอมรับการทารุณกรรมสัตว์และการใช้สัตว์เป็นเครื่องมือ

(๓) การที่มนุษย์เหนือกว่าสัตว์อื่นในด้านใดด้านหนึ่งนี้ ทำให้มนุษย์พัฒนาจริยธรรมของตนเองให้สูงขึ้น และขยายขอบเขตสิทธิครอบคลุมไปถึงสัตว์อื่นๆ ด้วย แต่พระพุทธศาสนากลับให้ความสำคัญเฉพาะมนุษย์เท่านั้นดังในพระวินัยที่บัญญัติให้การฆ่ามนุษย์เป็นปาราชิก แต่การฆ่าสัตว์เป็นปาจิตตีย์ซึ่งมีโทษน้อยกว่ามาก

(๔) มนุษย์และสัตว์มีจิตใจที่เหมือนกัน คือ มีจิตใจที่รักชีวิต รักความสุข เกลียดความทุกข์ แต่ในคัมภีร์พระพุทธศาสนากลับยืนยันเรื่องคุณค่าที่สูงกว่าของมนุษย์ในด้านการบรรลุนิพพาน เป็นต้น

จากข้อความที่นักสิทธิสัตว์ในสังคมตะวันตกวิพากษ์วิจารณ์เนื้อหาในพระพุทธศาสนาข้างต้น ทำให้พระพุทธศาสนากลายเป็นศาสนาแห่งเผ่าพันธุ์นิยมในทรรศนะของนักสิทธิสัตว์ดังกล่าวนี้ ดัง

^{๖๖} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๐๘-๑๐๙.

ข้อความที่คลอเรต ไซเบอร์ราส ได้นำเสนอว่า “ศาสนาพุทธมีแนวคิดเผ่าพันธุ์นิยมอยู่นั้นถูกต้อง จากความหมายโดยนัยที่มนุษย์สามารถพัฒนาตนเองได้ดีกว่าสัตว์ มีโอกาส หลุดพ้นจากสังสารวัฏ^{๖๗}”

ผู้วิจัยจึงมุ่งไปที่ประเด็นข้อโต้แย้งแนวคิดเรื่อง เผ่าพันธุ์นิยมในพุทธศาสนา ซึ่งมีประเด็นสำคัญๆ ๓ ประเด็น ดังต่อไปนี้

๓.๕.๑ การใช้สัตว์เป็นเครื่องมือ เมื่อพิจารณาแนวคิดการกำหนดความสำคัญทางหลักศีลธรรมในพระพุทธศาสนาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน พบว่ามีความแตกต่างโดยสิ้นเชิงกับแนวคิดปรัชญาจากตะวันตก จากกรณีศึกษาของ พอล วอลเดา ที่กล่าวถึงบทวิจารณ์สำคัญต่างๆ โดยอ้างอิงจากหนังสือหลักคำสอนทางศาสนา, หนังสือการ ยอมรับและการสนับสนุนการใช้สัตว์เป็นเครื่องมือ เขาให้ข้อเสนอแนะว่า สัตว์ต่างๆ ได้รับผลกระทบเชิงลบจากการกระทำโหดร้ายต่างๆ โดยที่ศาสนาพุทธยอมรับการกระทำทารุณเหล่านี้ ดังนั้นพระพุทธศาสนาจึงเป็นศาสนาแห่งเผ่าพันธุ์นิยม

ในมุมมองของผู้วิจัยเหตุผลที่วอลเดากล่าวเกี่ยวกับพระพุทธศาสนานั้นไม่อาจยอมรับได้ การใช้สัตว์เป็นเครื่องมือแม้มีเจตนาดี แต่ก็เป็นการเบียดเบียนสัตว์ ย่อมผิดศีลอย่างแน่นอน จริงอยู่ผลที่เกิดขึ้นย่อมเป็นประโยชน์แก่มนุษย์ แต่อย่าลืมว่า มนุษย์ไม่ได้เป็นเจ้าของโลกนี้ สัตว์ก็มีสิทธิที่จะอยู่ในโลกนี้ด้วยเช่นกัน ไม่จำเป็นว่าต้องรับใช้มนุษย์หรือมีประโยชน์ต่อมนุษย์เท่านั้นถึงจะมีสิทธิอยู่ในโลกนี้ได้ มนุษย์ไม่ได้รักชีวิตและต้องการสืบทอดเผ่าพันธุ์เท่านั้น สัตว์ทั้งหลายก็ต้องการรักชีวิตและดำรงเผ่าพันธุ์ด้วยเช่นกัน ดังนั้นมนุษย์จึงไม่ควรเอาความต้องการของตนเองเป็นใหญ่โดยไม่สนใจสิทธิของชีวิตอื่น หรือเอาชีวิตอื่นมาเช่นสังเวท ในการวิจัยทางการแพทย์นั้นมีประโยชน์ แต่เราควรหาทางทำการวิจัยโดยหลีกเลี่ยงการตัดรอนชีวิตสัตว์ หากจำเป็นจะต้องทำ ก็ควรยอมรับว่ามันเป็นสิ่งที่ผิด ไม่ควรเอาประโยชน์ของมนุษย์มาเป็นข้ออ้างเพื่อทำสิ่งที่ผิดให้กลายเป็นถูก

๓.๕.๒ เรื่องหลักเบญจศีลข้อที่ ๑ ซึ่งเป็นหลักคำสอนเพื่อการปกป้องสิ่งมีชีวิต และให้ความสำคัญกับสิ่งมีชีวิตทุกชนิดอย่างเท่าเทียมกัน ศีลข้อนี้ก็มี การแปลความที่แตกต่างกันออกไป บ้างก็ว่าหลักเบญจศีลข้อที่ ๑ ให้การคุ้มครองชีวิตเฉพาะมนุษย์ หรือแค่พุทธศาสนิกชนผู้ซึ่งนับถือศาสนาพุทธเท่านั้น และก็ยังไม่มีที่แน่ชัดว่าหลักคำสอนนี้หมายถึงอะไรกันแน่ เพื่อให้การตีความโดยทั่วไป

^{๖๗} Colette Sciberras. (2008). Buddhism and Speciesism : on the Misapplication of Western Concepts to Buddhist Beliefs. Journal of Buddhist Ethics. (Vol.15 234-235.)

เกี่ยวกับการละเว้นจากการฆ่า(ปาณาติบาต) เกิดความครอบคลุมให้มากที่สุด พุทธจริยศาสตร์จึงได้เสนอหลักเกณฑ์ต่างๆ เพื่ออธิบายเอาไว้หลายแนวทาง ดังนี้คือ

เกณฑ์หลักคือ องค์แห่งปาณาติบาต ๕ ได้แก่

๑. ปาโณ สัตว์มีชีวิต
๒. ปาณสมุญญา ตนรู้ว่าสัตว์มีชีวิต
๓. วรจิตตํ จิตคิดจะฆ่า
๔. อุปกโกโม มีความพยายาม(ลงมือทำ)
๕. เตน มรณํ สัตว์ตายด้วยความพยายามนั้น.^{๖๘}

จากหลักดังกล่าวจะเห็นได้ว่า การปาณาติบาตจะสำเร็จได้ก็ต่อเมื่อมีการกระทำครบองค์ประกอบของการปาณาติบาตทั้ง ๕ ประการ จึงนับได้ว่าเป็นการฆ่าสัตว์ และเป็นบาปในพระพุทธศาสนา หากไม่ครบองค์ประกอบดังกล่าวก็ไม่เป็นการฆ่าสัตว์ พุทธจริยศาสตร์จึงมีแนวทางชัดเจนที่มีไข่มุ่งคุ้มครองแต่มนุษย์เท่านั้น แต่หากมุ่งคุ้มครองสิ่งมีชีวิตอื่นๆ ด้วย

แต่อย่างไรก็ตามการบัญญัติหลักเบญจศีลข้อที่ ๑ พยายามแก้ไข วิธีการปฏิบัติต่อสัตว์อย่างเป็นธรรม แสดงให้เห็นว่าแท้จริงแล้ว พระพุทธศาสนาไม่ได้ยอมรับการใช้สัตว์เป็นเครื่องมือ แต่เห็นว่ามนุษย์และสัตว์มี ความเท่าเทียมกัน วอลเตา จึงให้ความเห็นว่าสิ่งนี้เป็นความขัดแย้งระหว่างหลักคำสอนทางศาสนาและความจำเป็นในการใช้สัตว์เป็นเครื่องมือ การที่วอลเตาต้องการผนวกแนวคิดตะวันตกเข้ากับคำสอนทางพระพุทธศาสนา และกล่าวว่าหลักคำสอนของศาสนาพุทธบกร่องในเรื่องการ ยอมรับการใช้สัตว์เป็นเครื่องมือ แท้จริงแล้วคำสอนของศาสนาพุทธให้ความสำคัญทางศีลธรรมกับสัตว์ทั้ง หลายทั้งปวง และไม่ถือว่าสัตว์เป็นทรัพย์สิน หรือเครื่องมือใดๆ คำกล่าวอ้างของวอลเตา ที่ว่าศาสนาพุทธเป็นศาสนาแห่งเผ่าพันธุ์นิยม เพราะศาสนาพุทธมีการใช้สัตว์เป็นเครื่องมือ นั้นยังไม่ชัดเจนพอ

๓.๕.๓ คุณค่าที่สูงกว่าของมนุษย์ ปัญหาข้อสุดท้าย คือวอลเตากล่าวว่าพระพุทธศาสนาบัญญัติว่า มนุษย์เหนือกว่าสัตว์ ไม่ว่าจะเป็น ความสุขสบาย, สติปัญญา และอื่นๆ ถึงอย่างนั้นจากการอ้างอิงพระวินัย มนุษย์ก็มีความสำคัญทางศีลธรรมมากกว่าอยู่ดี คำกล่าวของวอลเตานั้นถูกต้องที่ว่าศาสนาพุทธมีแนวคิดเผ่าพันธุ์นิยมอยู่ จากความหมายโดยนัยที่มนุษย์สามารถพัฒนาตนเองได้ ดีกว่าสัตว์ มีโอกาส หลุดพ้นจากสังสารวัฏ แต่เมื่อมองในมุมกว้างกว่านี้ อันที่จริงการที่

^{๖๘} ข. ปฏิ.อ.(ไทย),๓๑/๘๖/๔๐๘.

พระพุทธศาสนาบัญญัติว่า มนุษย์สามารถฝึกได้และอยู่ในภพภูมิที่ดีกว่าสัตว์นั้นก็ไม่ได้หมายถึง ยอมรับว่ามนุษย์มีคุณค่าสูงกว่าสัตว์ แต่เป็นการนำเสนอว่า มนุษย์ที่สามารถฝึกฝนตนเองได้เท่านั้นที่มี ฐานะที่ดีกว่าแม้ในหมู่มนุษย์ด้วยกันเอง มิได้หมายถึงลักษณะทางด้านกายภาพภายนอก แต่หมายถึง คุณค่าภายในจิตใจ หรือถ้าจะสรุปว่าพระพุทธศาสนาให้คุณค่ากับการกระทำของบุคคลแต่ละคน มากกว่าการถือกำเนิดในภพภูมิที่สูงหรือต่ำ มีพุทธพจน์กล่าวไว้ว่า

“เรารู้ชัดถึงหมู่สัตว์ผู้เป็นไปตามกรรมว่า สัตว์ที่ประกอบกายทุจริต วจีทุจริต มโนทุจริต กล่าว ร้ายพระอริยะมีความเห็นผิด และชักชวนผู้อื่นให้ทำกรรมตามความเห็นผิด พวกเขาหลังจากตายแล้ว จะไปบังเกิดในอบาย ทุกคติ วินิบาต นรก แต่หมู่สัตว์ที่ประกอบกายสุจริต วจีสุจริต มโนสุจริต ไม่กล่าว ร้ายพระอริยะ มีความเห็นชอบ ชักชวนผู้อื่นให้ทำกรรมตามความเห็นชอบ พวกเขาหลังจากตายแล้ว จะไปบังเกิดในสุคติโลกสวรรค์”^{๖๙} คำว่าหมู่สัตว์ในที่นี้ย่อมหมายถึง สัตว์ในความหมายของวอลเตอ ด้วย ดังนั้นในความหมายนี้พระพุทธศาสนาจึงมิได้หมายถึงแต่เพียงมนุษย์เท่านั้นที่สามารถทำกรรมที่ จะนำไปสู่สุคติได้ แต่รวมถึงสัตว์ต่างๆ รวมอยู่ด้วยจึงไม่ได้มี ประเด็นใดๆ เกี่ยวกับแนวคิดเผ่าพันธุ์นิยม

บทบัญญัติในคัมภีร์พระไตรปิฎกฉบับภาษาไทย ได้กล่าวถึงคุณลักษณะบางอย่างกับ ความสำคัญทางหลักศีลธรรม จากตัวอย่างใน “เมตตสูตร”

เหล่าสัตว์ที่ยังเป็นผู้หวาดสะดุ้งหรือเป็นผู้มั่นคง

ขอสัตว์เหล่านั้นทั้งหมดจงมีตนเป็นสุขเถิด

เหล่าสัตว์ที่มีขนาดกายยาว ขนาดกายใหญ่

ขนาดกายปานกลาง ขนาดกายเตี้ย ขนาดกายผอม

หรือขนาดกายอ้วน ขอสัตว์เหล่านั้นทั้งหมดจงมีตนเป็นสุขเถิด^{๗๐}

พระพุทธศาสนายุคแรก นำบทเมตตสูตรข้างต้นมาเป็นสื่อการสอนในเรื่องความรักและการมี เมตตากรุณา การให้ความสำคัญกับสัตว์ทั้งหลาย อย่างเท่าเทียมกัน แม้ว่าจะมีคุณลักษณะบางอย่าง ที่แตกต่างกัน การยอมรับว่าสิ่งมีชีวิตทั้งหลายอยู่ในวงจรแห่งจริยธรรม เพราะสิ่งมีชีวิตทุกชนิดล้วน มีจุดมุ่งหมายเดียวกันคือ ความสุข ดังบทคำสอนข้างต้นที่ได้แสดงให้เห็นแล้วว่าสัตว์ทั้งหลายมีความ เท่าเทียมกัน ไม่ว่าจะมรูปร่างลักษณะอย่างไรในทรงสนะของพระพุทธศาสนา เพราะฉะนั้นแล้วหลัก คำสอนในพระพุทธศาสนา คุณค่าของ “สิ่งมีชีวิต” มาจากความประพฤติที่ดีตามหลักศีลธรรม และ ความสำคัญทางหลักศีลธรรมไม่ได้ตัดสินจากรูปลักษณ์ภายนอกแต่อย่างใด

^{๖๙} วิ.มหา. (ไทย)๑/๑๓/๗.

^{๗๐} ขุ.สุ. (ไทย) ๑๗/๑๔๖/๕๓๓-๕๓๔.

ในฝ่ายเถรวาทนั้น มักจะเชิดชูแนวคิดเรื่องเมตตา เมตตาของพุทธปรัชญาเถรวาทมีลักษณะที่สำคัญคือ ในระดับต้นเป็นการเอื้อเพื่อซึ่งกันและกันไม่ทำลาย ไม่เบียดเบียนกัน ยังคนทั้งหลายให้อยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข และสร้างสันติภาพให้เกิดขึ้นแก่ชาวโลก ระดับกลาง เมตตาเป็นคุณธรรมที่ช่วยพัฒนาจิตให้สะอาดบริสุทธิ์ลดกิเลส ลดปัญหา ขจัดความทุกข์ให้เบาบาง ในระดับสูง เมตตาเป็นคุณธรรมที่ยังบุคคลให้หมดตัวตน หมดกิเลส หมดปัญหา ไม่มีอาสวะ เมตตานั้น เกิดขึ้นได้ ๓ ทาง คือ ทางกาย ทางวาจา และทางใจ เมตตาที่มีกิเลสครอบงำ หรือเมตตาที่ปราศจากปัญญา ย่อมเป็นสาเหตุให้เกิดโทษได้ถ้าบุคคลเจริญเมตตาอย่างต่อเนื่องก็ย่อมได้รับอานิสงส์หรือคุณประโยชน์หาประมาณมิได้บุคคลย่อมได้รับอานิสงส์หรือคุณประโยชน์จากการเจริญเมตตา ๒ ลักษณะ คือ (๑) ในขณะที่ยังมีชีวิตอยู่ (๒) หลังจากตายไปแล้ว

แนวคิดอหิงสาก็มีความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกับหลักเมตตาในพุทธปรัชญาเถรวาท เพราะมีปัจจัยที่สืบเนื่องทั้งสองมีความต้องการให้ผู้อื่นอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข ไม่เบียดเบียนกันทั้งในหน้าที่สิทธิเสรีภาพ เป็นต้น และที่สำคัญจะต้องมีความรัก เมตตา ไม่ประทุษร้ายต่อกัน จึงเห็นได้ว่าลักษณะอหิงสาและเมตตา เป็นเสมือนอันหนึ่งอันเดียวกัน คือ ทุกคนจะต้องมีความรัก ความอดทน ความกล้าหาญ ความบริสุทธิ์ความจริงใจ ต่อกันทั้งต่อหน้าและลับหลัง ปัจจัยที่ทำให้เกิดความไม่เบียดเบียนต้องมีความเมตตา และประเภทของเมตตา คือความไม่เบียดเบียนหรือประทุษร้ายกัน เพราะความสำคัญของอหิงสาและเมตตาก็มีเป้าหมายเดียวกัน คือ อยู่ร่วมกันอย่างมีความสุขทั้งผู้มีอำนาจก็มีเมตตาและไม่เบียดเบียนหรือข่มเหง รังแก ผู้ที่มีกำลังน้อยกว่า และสร้างสรรค์สังคมโดยรวมให้เป็นสุข^{๗๑}

แนวคิดการคุ้มครองสัตว์ในพระพุทธศาสนาก็มาจากหลักเมตตาเช่นเดียวกัน ตั้งแต่สมัยพุทธกาลจนถึงปัจจุบันการทำลายล้างชีวิตเกิดขึ้นในสี่รูปแบบ คือ

๑. ผ่านรูปแบบของการบุชายัญชีวิตสัตว์และชีวิตมนุษย์
๒. ผ่านกิจกรรมการค้าเพื่อนำมาทำเป็นอาหารของมนุษย์ รวมถึงความต้องการอื่น ๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งเพื่อใช้ในการรักษาโรค ดังนั้นการบริโภคเนื้อสัตว์ของมนุษย์จึงเป็นรูปแบบความรุนแรงที่สำคัญ
๓. ผ่านกิจกรรมทางการเกษตรและอื่น ๆ เช่น การขุด การชลประทาน การไถนา การเก็บเกี่ยว และการตัดต้นไม้ เป็นต้น

^{๗๑} พระอธิการอำนาจ คุรุจโม, การศึกษาเปรียบเทียบแนวคิดเรื่องอหิงสาของมหาตมะ คานธี กับแนวคิดเรื่องเมตตาของพุทธปรัชญาเถรวาทเป็นสิ่งเดียวกันหรือไม่. วารสารสถาบันวิจัยพินิตธรรม. ปีที่ ๒ ฉบับที่ ๒ ประจำเดือนกรกฎาคม - ธันวาคม ๒๕๕๘. หน้า ๑๘๓.

๔. ผ่านสงครามการสู้รบ และการฆาตกรรม^{๗๒}

พระพุทธศาสนาปฏิเสธความรุนแรงทุกประเภทที่กระทำต่อสัตว์ทุกชนิด หลักการนี้มีมาตั้งแต่เริ่มประกาศพระพุทธศาสนาในยุคแรกนับตั้งแต่การดำหนิการบูชาัยญ์ของพวกพราหมณ์ว่าไม่มีประโยชน์อันใด มีแต่จะก่อให้เกิดทุกข์ทรมานแก่สัตว์นานาชนิด และเป็นบาปแก่ผู้กระทำ ในชาดกและพระสูตรต่างๆ ดังที่ยกมาข้างต้นทำให้เห็นว่า พระพุทธองค์ทรงพยายามชี้ให้เห็นเสมอว่า สัตว์ต่างๆ ก็มีความเจ็บปวดทรมานและต่างก็หลีกเลี่ยงความเจ็บปวดเหมือนกันกับมนุษย์ สรรพสัตว์เป็นเพื่อร่วมวิญญูสงสารของมนุษย์ที่ต้องเวียนเกิดและตายผ่านความทุกข์ทรมานในวิญญูสงสาร เป็นสัตว์บ้าง เป็นมนุษย์บ้าง ด้วยอำนาจของกรรม เป็นผู้ทำกรรมต่างๆ และรับผลกรรมที่ตนกระทำไว้จนกว่าจะหลุดพ้นจากวิญญูสงสาร

ดังข้อความในคัมภีร์พระไตรปิฎกไทโซ ตอนหนึ่งกล่าวว่า “..เขาจะชุดบ่อน้ำ ปลูกไม้ผล ชุดลอกลำธาร หนองบึง ถ้าเห็นสัตว์วิ่งหนีด้วยความกลัว เขาก็จะเข้าช่วยโดยไม่ลังเล จะหาที่หลบภัยให้ และขอรับรองนายพรานให้ไว้ชีวิตสัตว์นั้น..”^{๗๓} ด้วยเหตุนี้มนุษย์จึงควรมีเมตตาต่อสรรพสัตว์ พระสูตรที่สำคัญอันเป็นที่รู้จักกันดีของชาวพุทธเถรวาทที่มีเนื้อหากล่าวถึงความเมตตาต่อสรรพสัตว์และสรรพสิ่ง เช่น กรณียเมตตสูตร อหิราชิกสูตรหรือขันธปริตร ก็กล่าวทำนองเดียวกันนี้

ดังนั้นเมตตาจึงเป็นหลักธรรมที่แสดงให้เห็นการอยู่ร่วมกับสัตว์อื่นแม้มีพิชร้ายต่อมนุษย์ ก็ไม่ควรฆ่าหรือทำร้ายแต่ให้แสวงหาวิธีที่จะอยู่ร่วมกันอย่างสันติทั้งสองฝ่าย จากพุทธประวัติจะเห็นได้ว่าการทำให้สัตว์มีพิชหรือดุร้ายเชื่องด้วยอำนาจของเมตตาเป็นวิธีที่พระพุทธองค์ทรงปฏิบัติและนำมาสั่งสอนสาวกอยู่เสมอ นับเป็นวิธีการอนุรักษ์สัตว์เพื่อให้เกิดความสมดุลของสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติตามแนวพระพุทธศาสนาโดยใช้หลักธรรม คือ เมตตาเป็นเครื่องมือสำคัญ

๓.๖ สรุป

ที่ผ่านมาผู้วิจัยแสดงให้เห็นข้อโต้แย้งเกี่ยวกับสถานภาพทางศีลธรรมของสัตว์ในพระพุทธศาสนาอย่างกว้างขวาง รวมทั้งประเด็นที่มีผู้วิจัยได้ตั้งสมมติฐานว่า พุทธจริยศาสตร์มีแนวคิดที่ว่า สัตว์ก็แสดงออกทางศีลธรรมได้เช่นเดียวกับมนุษย์ แต่ไม่เท่ากับมนุษย์ แม้จะมีผู้ตีความว่า สัตว์เดรัจฉานที่เราู้จักไม่น่าจะสามารถแสดงพฤติกรรมอย่างที่ปรากฏในวรรณกรรมพระพุทธศาสนาได้ แต่การตีความนี้ สมภาร พรหมทา ก็ได้วิจารณ์ไว้ว่าไม่สอดคล้องกับแนวคิดในภาพรวมของพระพุทธศาสนา เช่น ความเชื่อเรื่องกรรม การเวียนว่ายตายเกิด เป็นต้น และมีหลักฐานบางอย่างที่แสดงให้เห็นว่า ความเข้าใจว่าสัตว์ไม่มีความสามารถที่จะแสดงพฤติกรรมทางศีลธรรมเช่นเดียวกับ

^{๗๒} Arvind Kumar Singh, *Animals in Early Buddhism*. P. 45.

^{๗๓} พระไตรปิฎกไทโซ, เล่ม ๒๔ ข้อ ๑๔๘๘ ปริเฉทที่ ๑๙ หน้า ๑๐๖๐ C๒๐-๑๐๖๑ a๒๓-๒๖.

มนุษย์นั้นอาจเป็นความเข้าใจที่มนุษย์ที่กักเอาเองก็ได้^{๗๔} ถึงอย่างไรก็ตามพระพุทธศาสนาก็มีจุดเด่นอย่างหนึ่งคือ มีความเป็นธรรมชาตินิยม ทรรศนะของพุทธจริยศาสตร์เกี่ยวกับมนุษย์และสิ่งมีชีวิตอื่นจึงมีความสำคัญที่จะต้องศึกษาและตีความให้เข้าใจเพื่อประโยชน์ในการประยุกต์แก้ปัญหาจริยศาสตร์ที่ยืดเยื้อมานานจนทำให้เกิดความขัดแย้งกันด้านจริยศาสตร์แบ่งเป็น ๓ กลุ่มหลักๆ คือ ๑) กลุ่มที่เห็นว่าสิ่งมีชีวิตอื่นไม่มีสถานะทางศีลธรรมเหมือนมนุษย์ ๒) กลุ่มที่เห็นว่าสิ่งมีชีวิตอื่นบางอย่างเช่นสัตว์มีสถานะทางศีลธรรม แต่ไม่เท่ามนุษย์ และ ๓) กลุ่มที่เห็นว่ามนุษย์และสิ่งมีชีวิตอื่นบางอย่างเช่นสัตว์มีสถานะทางศีลธรรมเท่ากัน

จากผลการศึกษา เหตุผลที่ทั้งสามฝ่ายโต้แย้งกันอยู่นั้นไม่อาจหาจุดร่วมกันได้ พุทธจริยศาสตร์จึงเสนอจริยศาสตร์แบบทางสายกลาง คือ ความเท่าเทียมกันของสิ่งมีชีวิตมาจากความประพฤติที่ดั่งตามหลักศีลธรรมและไม่ได้ตัดสินจากรูปลักษณ์ภายนอก แต่ให้ความสำคัญกับคุณค่าภายใน “ทางสายกลาง” ในความหมายดังกล่าวไม่ได้หมายถึง ยืนอยู่ตรงกลางระหว่างความดี ความชั่ว แบบนี้ไม่ใช่ทางสายกลาง ยกตัวอย่าง เมื่อเราจะต้องฆ่าสัตว์ด้วยเหตุจำเป็นบางอย่าง เช่น มีอาชีพเป็นชาวประมง การฆ่าสัตว์เป็นบาปในบางศาสนา เช่น พุทธศาสนา พราหมณ์ เซน แต่ไม่บาปในคริสต์ เราจะนำหลักทางสายกลางมาใช้อย่างไรถึงจะเป็นสากล วิธีจะตอบปัญหานี้ได้คือ เราจะต้องมองตนและมองโลกด้วยท่าทีที่เป็นกลางอย่างแท้จริง นั่นคือ การใช้ทางสายกลางอย่างมีเหตุผลที่ถูกต้อง ชาวประมงมีอาชีพในการจับปลาหาเลี้ยงชีพ หากไม่จับปลาพวกเขาจะขาดแคลนปัจจัยในการดำรงชีพ เลี้ยงดูลูกหลาน ครอบครัว และหากมีวิธีเดียวที่เขาจะสามารถทำมาหากินได้คือ การจับปลา บางคนอาจแย้งว่า ความคิดนี้ไม่ถูกต้องเพราะเหมือนไปสนับสนุนการฆ่าสัตว์ แต่เมื่อไม่สามารถทำให้ชาวประมงเลิกอาชีพนี้ได้ จึงต้องให้พวกเขาประกอบอาชีพต่อไป

ทางสายกลางของชาวประมงในเรื่องนี้คือ ชาวประมงพึงระลึกว่า " การกระทำของเขานั้นเป็นการเบียดเบียนชีวิตสัตว์อื่น หรือผู้อื่น แต่ด้วยเหตุจำเป็นจึงต้องทำ ดังนั้นเขาควรกระทำด้วยความเมตตา ระมัดระวัง และให้สัตว์อื่นได้รับทุกขเวทนาน้อยที่สุด และทำเท่าที่จำเป็นต่อการเลี้ยงชีพเท่านั้น" ข้อเสนอให้มีการกระทำด้วยความเมตตานี้มีหลายระดับ เช่น ระดับสูง คืองดเว้นไม่ฆ่า ไม่เบียดเบียนโดยสิ้นเชิง ระดับกลาง คือ เมื่อจำเป็นต้องกระทำเพื่อเลี้ยงชีพก็ให้กระทำมิให้สัตว์ได้รับทุกขเวทนามากเกินไป ให้เจ็บปวดน้อยที่สุด และ ระดับต่ำ คือการกระทำโดยคำนึงถึงผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม สังคม ประเพณีอันดีงาม อันเกิดจากการกระทำของตน ทางสายกลางจึงไม่ใช่อยู่ตรงกลางระหว่าง ดี กับ เลว, บาป กับ บุญ แต่มันคือทางสายกลางอย่างมีเหตุผลว่า อะไรเป็นทางที่ดีที่สุดสำหรับเรา เมื่อเกิดความอหิหลักอหิเหลือว่าจะเอาอย่างไรในทางศีลธรรม คือ ถ้าไม่จับปลา ก็ไม่มีกิน และถ้าจับปลาก็อาจเป็นการเบียดเบียนชีวิตผู้อื่น ตกกลงแล้วจะต้องทำอย่างไร จะยืนอยู่ตรงกลางไม่

^{๗๔} สมภาร พรหมทา, กวิน : มุมมองของพุทธศาสนา, หน้า ๓๑-๓๒.

เลือกอย่างใดอย่างหนึ่งไม่ได้ และเรื่องนี้ก็ต้องปรับเปลี่ยนไปตามตัวแปร แล้วแต่กรณีๆ ไป เพราะแต่ละคนมีปัญหาคนละอย่าง

ในประเด็นพุทธจริยศาสตร์ที่เกี่ยวมนุษย์ (Buddhist Ethics in Concerning Human being) พุทธจริยศาสตร์เสนอให้พิจารณาเรื่องคุณค่าภายในและคุณค่าภายนอกควบคู่กันไป พร้อมกับกับธรรมชาติของมนุษย์ตามกฎหมาย ลักษณะเชิงวิวัฒนาการของมนุษย์ และลักษณะเชิงชีววิทยา ควรถูกนำมาพิจารณาร่วมด้วยในฐานะ คุณค่าภายนอกของมนุษย์ พร้อมกันนี้พุทธจริยศาสตร์ยังเน้นให้ตระหนักถึงคุณค่าภายในเป็นส่วนสำคัญที่สุด การฆ่าบุคคลผู้มีคุณธรรมสูงย่อมบาปกว่าผู้ที่มีคุณธรรมน้อย เช่น การฆ่ามนุษย์ผู้ทุศีล มีโทษน้อยกว่า การฆ่ามนุษย์ผู้มีปกติประพฤติอย่างใดที่มีโทษมากกว่า, การฆ่ามนุษย์ผู้ถึงสรณะ(คือผู้ถึงพระไตรสรณคมน์) มีโทษน้อยกว่าการฆ่าผู้ตั้งอยู่ในสิกขาบท ๕ ซึ่งมีโทษมากกว่านั้นตามลำดับๆ ไปจนถึง พระชีณาสพซึ่งมีโทษมากที่สุด

ในส่วนของพุทธจริยศาสตร์ที่เกี่ยวกับสัตว์ (Buddhist Ethics Concerning Non-Human) พุทธจริยศาสตร์มีหลักศีล ๕ และธรรม ๕ ในการวินิจฉัย นอกจากนี้ยังมีหลักเกณฑ์ในการพิจารณาเพิ่มเติมคือ ๑). สัตว์มีความสามารถที่จะคิดหรือใช้ปัญญาได้ และ ๒). หลักเกณฑ์เรื่องความที่สัตว์ก็รักตัวเอง กลัวตาย และกลัวที่จะเจ็บปวดเหมือนกับมนุษย์ ดังนั้นจึงไม่ควรที่จะเบียดเบียนหรือทำร้ายทำลายกันไม่ว่าในกรณีใดๆ

ในบทต่อไปผู้วิจัยจะได้นำพุทธจริยศาสตร์ไปมองการประยุกต์ใช้กับกรณีตัวอย่างที่เกี่ยวกับสถานะทางศีลธรรมของมนุษย์และสิ่งมีชีวิตอื่น เพื่อทำให้เกิดองค์ความรู้สำหรับใช้เป็นแนวทางในการกำหนดนโยบาย วางแผน และเพื่อเปิดพื้นที่ทางวิชาการให้มีการวิเคราะห์วิพากษ์ด้านพุทธจริยศาสตร์ต่อไป

บทที่ ๔

พุทธจริยศาสตร์ที่ประยุกต์ใช้กับมนุษย์และสิ่งมีชีวิตอื่น

จากบทที่ผ่านมาผู้วิจัยได้ศึกษาเรื่อง สถานภาพทางศีลธรรมของมนุษย์และสิ่งมีชีวิตอื่นในพระพุทธศาสนาจนทำให้พบประเด็นที่สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ที่ตั้งเอาไว้ข้างต้น สามารถสรุปภาพรวมที่เกี่ยวกับลักษณะสำคัญของมนุษย์กับสัตว์ในระบบธรรมชาติ ดังนี้

๔.๑ ลักษณะร่วมกันของมนุษย์และสัตว์

ลักษณะสำคัญอย่างหนึ่งของมนุษย์และสัตว์นั้นมี การศึกษาตามหลักทฤษฎีหลายศาสตร์สาขาอย่างเป็นวิทยาศาสตร์ เช่น ทฤษฎีวิวัฒนาการ ทฤษฎี ชีววิทยา ทฤษฎีสัตว์วิทยา เป็นต้น มองว่าต้นกำเนิดของสัตว์นั้นคือโปรโตซัวส์ ได้ผ่านการวิวัฒนาการเป็นเวลานานจนกระทั่งกลายเป็นสัตว์หลายเซลล์และได้ผ่านบิกแบงทางชีววิทยากลายเป็น สัตว์ที่มีหลายสายพันธุ์ ดังนั้นสัตว์ทั้งหลายจึงเป็นกลุ่มแรกที่เกิดขึ้นในความหลากหลายทางชีวภาพ และกายภาพของโลกนี้

๑. ลักษณะเชิงวิวัฒนาการ ลักษณะสำคัญของมนุษย์และสัตว์เชิงวิวัฒนาการนี้ชี้ให้เห็นว่า สัตว์นั้นเกิดขึ้นมาในโลกก่อนที่จะมีมนุษย์ สัตว์เป็นส่วนหนึ่งของธรรมชาติในองค์แห่งชีวภาพหรือจำพวกที่มีชีวิตมีวิวัฒนาการเช่นเดียวกับมนุษย์หรือพืช ด้วยความที่โลกนี้มีความเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลาจะด้วยเหตุอันใดก็ตาม สัตว์นั้นจึงได้วิวัฒนาการตนเองเพื่อความอยู่รอดของเผ่าพันธุ์ด้วยการสืบเผ่าพันธุ์และขยายเผ่าพันธุ์ ภัยพิบัติที่เกิดขึ้นแต่ละครั้งแต่ละยุคสมัยส่งผลกระทบต่อหลายจำพวกที่เคยครองโลกนี้อยู่สูญพันธุ์ไป และเมื่อภัยพิบัติ สัตว์จำพวกใหม่ที่พัฒนาตนเองจึงสามารถอยู่รอดมาได้ ในทำนองเช่นนี้ แม้สัตว์นั้นจะใช้สัญชาตญาณมากกว่าจะใช้สติปัญญาในการดำรงชีวิตเพื่อความอยู่รอด แต่หลังจากการสูญพันธุ์ของไดโนเสาร์เมื่อประมาณ ๖๕ ล้านปีที่แล้ว ทำให้มีสัตว์ที่รอดพ้นจากภัยพิบัตินั้นจำนวนมากได้เปลี่ยนแปลงและปรับตัวให้เข้ากับธรรมชาติแบบใหม่มากยิ่งขึ้น จนกระทั่งก่อให้เกิดเป็นสัตว์หลายล้านสปีชีส์ที่มีอยู่ในโลกธรรมชาติ ส่วนสัตว์ที่ไม่สามารถปรับตัวได้ก็สูญพันธุ์ไป วิวัฒนาการอย่างนี้เรื่อยมาด้วยการคัดสรรจากธรรมชาติ จนเมื่อสัตว์วิวัฒนาการเป็นเผ่าพันธุ์มนุษย์ที่ดำรงชีวิตด้วยสัญชาตญาณและสติปัญญา มนุษย์ก็สามารถอยู่เหนือกว่าสัตว์อื่น ๆ ได้ อย่างสิ้นเชิงมนุษย์นั้นได้นำสัตว์มาใช้ประโยชน์หลายด้าน ทั้งนำมาเลี้ยงเป็นเพื่อน ทั้งนำมาทำงาน แขน หรือนำมาทำเป็นอาหาร ท่านพุทธทาสเห็นว่า “มนุษย์” คือสุดยอดของวิวัฒนาการ โดยพิจารณาในฐานะสิ่งมีชีวิตที่มีวิวัฒนาการตั้งต้นมาตั้งแต่เป็นสัตว์เซลล์เดียว เป็นสัตว์

ในน้ำ เป็นสัตว์ครึ่งบกครึ่งน้ำ เป็นสัตว์บก เป็นสัตว์ขึ้นไปบนฟ้า แล้วมาสูงสุดที่คน^๑ จะอย่างไรก็ตาม มนุษย์ก็ไม่อาจตัดขาดจากสัตว์ เพราะมีวิวัฒนาการขึ้นมาจากสัตว์ มนุษย์จึงตกอยู่ภายใต้สัตวศาสตร์ เช่นเดียวกับสัตว์ แม้จะปรากฏว่ามีมนุษย์ส่วนหนึ่งสามารถใช้สติปัญญาควบคุมสัตวศาสตร์แบบสัตว์ป่าเอาไว้ได้ แต่ก็ไม่สามารถตัดทิ้งสัตวศาสตร์เดิมที่ฝังลึกอยู่ในระดับยีนส์ของตนเองได้ คงทำได้เพียงควบคุมจิตใจไม่ให้ถูกควบคุมโดยสัตวศาสตร์เป็นบางครั้งบางคราวเท่านั้น และเมื่อโลกที่เปลี่ยนแปลงอยู่เสมอได้วิวัฒนาการไปอีกขั้นก็ทำเป็นไปได้ว่า อาจเกิดสิ่งมีชีวิตสายพันธุ์ใหม่ ตามการปรับตัวก็ได้และสายพันธุ์ที่ไม่สามารถปรับตัวได้ก็สูญพันธุ์ไป ส่วนสายพันธุ์ใหม่ก็จะมาดำรงอยู่แทนที่มนุษย์ในปัจจุบันต่อไป

๒. ลักษณะเชิงชีววิทยา ลักษณะทั่วไปของมนุษย์และสัตว์เชิงชีววิทยานี้มีความเหมือนและคล้ายกันกับเชิงสัตววิทยาที่ศึกษาอย่างเป็นวิทยาศาสตร์ ทั้งในด้านลักษณะทางโครงสร้าง (รูปพรรณสัณฐานทั้งภายในทั้งภายนอกร่างกาย) กระบวนการในการดำรงชีวิต โภชนาการ การเจริญของเอ็มบริโอ การถ่ายทอดพันธุกรรม วิวัฒนาการ การแพร่กระจาย ที่อยู่อาศัย และความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อม และยังมีคล้ายกันกับลักษณะการดำรงชีวิตของสัตว์ชั้นมูลฐานของสัตว์ เช่น กระบวนการย่อยอาหาร การหายใจ การขับถ่าย การรับความรู้สึก การสืบพันธุ์ และการเคลื่อนไหวของกล้ามเนื้อ เป็นต้น ร่างกายของมนุษย์กับสัตว์นั้นมีเซลล์เป็นองค์ประกอบมากมาย แต่สัตว์ นั้นก็เป็นสิ่งมีชีวิตและอยู่ในสิ่งแวดล้อมเดียวกันเป็นส่วนหนึ่งของธรรมชาติ ประเด็นสำคัญคือสัตว์นั้น ดำรงชีวิตอยู่รอดได้เพราะเป็นทั้งผู้ผลิต ผู้บริโภค และผู้ย่อยสลายในกระบวนการของธรรมชาติ สัตว์กับมนุษย์ทั้งหลายก็มีความต้องการที่คล้ายกัน คือ ความต้องการปัจจัยสี่ในการดำรงชีวิต เช่น ความต้องการอาหาร ความต้องการแหล่งที่อยู่อาศัย ความต้องการขยายเผ่าพันธุ์ และการกลั้วภัย เป็นต้น มีความเป็นสิ่งมีชีวิตและเป็นส่วนหนึ่งของธรรมชาติ จึงทำให้สัตว์นั้นมีคุณค่าในหลายด้านด้วยกัน แต่คุณค่านี้ก็คืออยู่กับมุมมองหรือท่าทีของมนุษย์ว่าจะกำหนดให้เป็นเช่นใด จึงทำให้มนุษย์นั้นนำสัตว์มารับใช้ตามเจตนาของตนมากกว่าจะคำนึงถึงคุณค่า ซึ่งนำไปสู่การฆ่าหรือการทารุณกรรมต่อสัตว์

๓. ลักษณะทั่วไปของมนุษย์และสัตว์ในคัมภีร์พระพุทธศาสนา ลักษณะทั่วไปของสัตว์ในคัมภีร์พระพุทธศาสนา(รวมถึงมนุษย์ด้วย) มีลักษณะร่วมกันคือ ชั้น ๕ คือ รูป เวทนา สัญญา สังขาร และวิญญาณ ทั้งมนุษย์และสัตว์ล้วนมีลักษณะเช่นเดียวกันนี้ มนุษย์ในที่นี้หมายถึง มนุษย์ทั่วไป ส่วนสัตว์ในที่นี้หมายถึงสัตว์ เจริญฉาน ที่มีความหมายว่า สัตว์มีร่างกายเจริญโดยขวาง มีคำสอนที่ปรากฏในชั้นคัมภีร์หลายแห่งที่ รับรองลักษณะทั่วไปของสัตว์ไว้ เช่น กำนีติ ๔ ภาวภูมิของสัตว์ ๕

^๑ ท่านพุทธทาสภิกขุ, *ธรรมะกับสัตวศาสตร์*. (กรุงเทพมหานคร : การพิมพ์พระนคร, ๒๕๓๑). หน้า ๘.

อหิสฺตร กล่าวถึงสัตว์ไม่มีขา มี สองขา มีสี่ขา และมีขาจำนวนมาก (จำแนกสัตว์ตามลักษณะกายภาพ) การจำแนกสัตว์ตาม ถิ่นอาศัย และการจำแนกสัตว์ตามการกินอยู่ เป็นต้น ในวาเสฏฐสูตร ทรงสอนให้เห็นชาติกำเนิดที่ แตกต่างกันของสัตว์ทั้งหลายซึ่งทรงรู้จักเป็นอย่างดี

นอกจากนี้สัตว์ในชาติกและอีกหลายแห่งล้วนแต่ แสดงออกถึงพฤติกรรมเชิงคุณค่าทางศีลธรรม คุณค่าที่ว่านั้นได้แก่ ๑) คุณค่าจากความสามารถใน การกระทำความดี ๒) คุณค่าจากความคิดที่ได้สั่งสมไว้ในอดีตชาติ และ ๓) คุณค่าจากความสามารถ ในการมีความสุข ทุกข์ และรักชีวิต” ซึ่งพฤติกรรมเหล่านี้ ในพุทธจริยศาสตร์ถือว่าเป็น “คุณค่าร่วมกันระหว่างมนุษย์และสัตว์” ดังนั้นเมื่อพิจารณาคุณค่าทั้งสามข้างต้น สถานทางจริยธรรมของมนุษย์และสัตว์ในพระพุทธศาสนา รวมถึง จริยศาสตร์ที่เกี่ยวกับพืชและป่าไม้ในพระพุทธศาสนาจึงมีลักษณะที่ร่วมกันหลายประการ จริยธรรมของพุทธศาสนานั้นถูกสร้างขึ้นให้มีแนวคิดที่กว้างใหญ่ของความรักสากลและความเห็นอกเห็นใจต่อสิ่งมีชีวิตทุกชนิด คำสอนของพระพุทธศาสนาเป็นพื้นฐานและการไม่ใช้ความรุนแรงถือเป็นองค์ประกอบที่สำคัญที่สุดของทางสายกลางที่ถูกบันทึกไว้ในคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาหลายฉบับ นอกจากนี้ยังมีจารึกหลายฉบับของกษัตริย์ชาวพุทธที่เป็นหลักฐานยืนยันถึงการนำไปใช้จริง

ดังนั้นลักษณะสำคัญของจริยศาสตร์ในพระพุทธศาสนา จึงหมายความถึง ทางสายกลางหรือ มัชฌิมาปฏิปทา^๒ อันเป็นแนวทางที่นำไปประยุกต์ใช้ในการปฏิบัติกับมนุษย์และสิ่งมีชีวิตอื่น เช่น สัตว์ และพืช ได้อย่างกว้างขวาง ทางสายกลางนี้เป็นไปโดยสัมพันธ์กับองค์ประกอบอื่นๆ จุดมุ่งหมายสูงสุดของการปฏิบัตินี้ คือ การหลุดพ้นจากทุกข์ทั้งเรียกว่า “วิมุติ หรือนิพพาน” ผู้บรรลุถึงจุดนี้ ย่อมไม่มีความยึดมั่นถือมั่นในตัวตน กล่าวคือ การดำรงชีวิตจะเป็นไปตามหลักอนัตตา ห่างจากตัวตน รับรู้ทุกสิ่งทุกอย่างไม่มีการยึดติด ไม่มีอคติ สรรพสิ่งเป็นอนัตตา หากพิจารณาในแง่ปฏิจจสมุขบาท สามารถสรุปได้ว่า “เมื่อสิ่งนี้มี สิ่งนี้จึงมี เมื่อสิ่งนี้เกิด สิ่งนี้จึงเกิด เมื่อสิ่งนี้ดับ สิ่งนี้จึงดับ”^๓ และโดยที่สรรพสิ่งอิงอาศัยซึ่งกันและกัน เกิดขึ้นและดับลงจากสิ่งหนึ่งไปสู่สิ่งหนึ่งเสมอ จึงไม่มีสิ่งใดดำรงอยู่โดยไม่มีเหตุปัจจัย พระพุทธศาสนาเรียกขบวนการนี้ว่า “กระบวนการแห่งเหตุปัจจัย ซึ่งปฏิเสธความเป็นอัตตา” เมื่อพระพุทธศาสนาปฏิเสธความเป็นอัตตาแล้วพุทธศาสนาจึงปฏิเสธแนวคิดที่มีอัตตาเป็นศูนย์กลางของสรรพสิ่งด้วย จึงเป็นสาเหตุว่า เพราะเหตุใดพระพุทธศาสนาจึงไม่ยึดติดกับการทรมานตนให้ลำบาก และการปล่อยให้ตนลุ่มหลงไปกับความสุขสบายจนเกินไป แนวคิดเรื่องทางสายกลางนี้สะท้อนให้เห็นอย่างชัดเจนเมื่อกล่าวถึง ธรรมชาติของมนุษย์ ที่มีความขัดแย้งกันระหว่างมโนธรรมกับสัญชาตญาณ

^๒ ทางสายกลาง หรือข้อปฏิบัติกลางๆ ไม่หย่อนเกินไปและไม่ตึงจนเกินไป. อ่างใน, พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์องค์การรับส่งสินค้าและพัสดุภัณฑ์, ๒๕๔๘), หน้า ๓๐๘.

^๓ ที.ม. (ไทย) ๑๐/๙๖/๕๘.

พฤติกรรมการใช้ความรุนแรงของมนุษย์ หรือการล่าสัตว์เพื่อเป็นอาหาร เป็นการดำรงชีวิตโดยสัญชาตญาณตามธรรมชาติ โดยที่มนุษย์เองไม่มีโอกาสที่จะปฏิเสธสิ่งเหล่านี้ได้ แม้จะมีความขัดแย้งกับมโนธรรมภายในจิตใจของตนเอง เช่น การฆ่าสัตว์บางครั้งก็เกิดจากความจำเป็นอย่างที่สุด เพราะไม่อาจใช้วิธีการอื่นในการดำรงชีวิตอยู่รอดต่อไปได้ แม้กระทั่งเรื่องนี้ก็ยังมีข้อยกเว้นในบางกรณี เช่น เรื่องพระสารีบุตรเทศน์สอนชาวประมง สอดคล้องกับที่ศาสตราจารย์วิทย์ วิศทเวทย์ได้ตั้งข้อสังเกตไว้ว่า ศาสนาพุทธเป็นศาสนาที่ใจกว้าง พระพุทธองค์ไม่เคยเสนอว่าหลักคำสอนของพระองค์นั้นควรนำไปเป็นบทบัญญัติของรัฐ หลักคำสอนของพระองค์เป็นเพียงแนวทางสำหรับผู้ประสงค์จะแสวงหาความสุขภายใน จะไปถึงระดับไหนก็แล้วแต่ความสมัครใจของแต่ละคน ศาสนาพุทธสอนว่าดีมีสุรานั้นไม่ดี แต่ไม่คิดว่ารัฐจะต้องออกกฎหมายห้ามคนดื่มสุรา ศาสนาพุทธสอนว่า การมีกตัญญูต่อผู้มีพระคุณนั้นเป็นสิ่งประเสริฐ แต่ไม่บอกว่าคนอกตัญญูนั้นจะต้องถูกจับเข้าตะราง^๔

จากมุมมองดังกล่าว พุทธจริยศาสตร์จึงมีลักษณะที่ไม่เป็นข้อบังคับให้ต้องทำตามหรือเป็นคำสั่ง แต่มีลักษณะเป็นข้อแนะนำ หรือการชี้ทางออกสำหรับปัญหาต่างๆ อย่างเป็นขั้น เป็นตอน แม้แต่บทบัญญัติในเรื่องของการกิน ก็ยังมีข้อยกเว้น ดังตัวอย่างเช่น พระพุทธองค์ไม่ห้ามพระภิกษุฉันเนื้อและปลาตามคำแนะนำของพระเทวทัต แต่ทรงวางหลักไว้ว่า ต้องไม่ได้เห็น ไม่ได้ยิน ไม่ได้สงสัย หรือมีส่วนร่วมใดๆ กับการฆ่าสัตว์นั้น สาเหตุที่ไม่ห้ามเพราะ พระพุทธเจ้าทรงคิดเผื่ออนาคตของมนุษย์เอาไว้ด้วยว่า หากวันใดไม่สามารถหาผักกินได้พระสงฆ์ก็จะได้ไม่ลำบากจนเกินไปนั่นเอง

ภาพที่ ๑ "มามา" ลิงชิมแปนซี แห่งสวนสัตว์ Royal Burgers Zoo ในเนเธอร์แลนด์^๕

^๔ วิทย์ วิศทเวทย์, “ปรัชญาการศึกษาแนวพุทธ”, พุทธศาสนศึกษา ๑ (๒๕๓๗): ๒๑.อ้างใน.สมภาร พรหมทา, กิน: มุมมองของพระพุทธศาสนา, หน้า ๑๒๗.

^๕ Jan A R A M van Hooff “Jan van Hooff visits chimpanzee "Mama", 59 yrs old and very sick. Emotional meeting. [Video file]. ออนไลน์, <https://www.youtube.com/watch?v=INa-oOAexno>, (21 Feb 2019).

ถึงอย่างไรก็ตามก่อนที่จะนำหลักการของพุทธจริยศาสตร์ไปประยุกต์ใช้กับมนุษย์และสิ่งมีชีวิตอื่นสมควรที่จะพิจารณาก่อนว่า หลักการของพุทธจริยศาสตร์ที่มองว่าสัตว์ก็มีสถานะทางศีลธรรมนั้นสมเหตุสมผลหรือไม่โดยพิจารณาจากตัวอย่างที่น่าเสนอโดย ฟรานส์ เดอ วาล นักวิทยาศาสตร์ด้านพฤติกรรม ที่นำเสนอเรื่องราวเกี่ยวกับการทดลองทางพฤติกรรมของลิงชิมแปนซี และมีข้อยืนยันว่าลิงชิมแปนซีมีพฤติกรรมที่แสดงออกทางศีลธรรมได้ไม่ต่างจากมนุษย์ เช่น ความเห็นอกเห็นใจ ความยุติธรรม ความเสียสละ ความรัก เขากล่าวถึง “มาม่า” ว่า “มาม่าเป็นนายหญิงแห่งอาณาจักรชิมแปนซี นั่นคือตอนที่ผมทำงานที่นั่นช่วงปี ๗๐ และมันยังเป็นแบบนั้นแม้เธอจะแก่ขึ้นและเดินแทบไม่ไหว เธอมีบุคลิกที่โดดเด่นและเข้มแข็ง ไม่มีตัวผู้ตัวไหนเป็นใหญ่โดยไม่มีเธอ เธอยังช่วยคลี่คลายปัญหา และความขัดแย้งด้วย” อิมมานูเอล ค้านท์ (Immanuel Kant) แย้งว่า “สัตว์นั้นต่างจากมนุษย์ตรงที่ไม่มี Self – consciousness เมื่อสัตว์ปราศจากสิ่งนี้ พฤติกรรมทางศีลธรรมของสัตว์ เช่น ความซื่อสัตย์ต่อนายหรือเจ้าของจึงไม่ถือว่าเป็นมาจากศีลธรรม^๖ พุทธจริยศาสตร์เห็นต่างจากค้านท์ มติทางในทางพระพุทธศาสนาและปรัชญาอินเดียแทบทุกสำนัก (ยกเว้นปรัชญาจรวาก) มีทัศนะที่ถือว่าสิ่งมีชีวิตโดยเฉพาะมนุษย์และสัตว์นั้นประกอบด้วยชีวะกับสรีระ สรีระ หมายถึงร่างกาย ส่วนชีวะนั้น หมายถึง ชีวิตินทรีย์ ซึ่งเป็นเจตสิกธรรมที่เกิดร่วมกับจิตวิญญาณ นั่นก็หมายความว่า ชีวะมีความสัมพันธ์โดยตรงกับจิตวิญญาณ (ธาตุรู้) ที่อยู่ในร่างกายมนุษย์และสัตว์นั่นเอง และชีวะกับสรีระก็ไม่ใช่สิ่งเดียวกัน แต่ก็ไม่ใช่สิ่งที่แยกกันโดยเด็ดขาด ทั้งสองสิ่งนี้ต่างก็มีความสัมพันธ์กันอย่างสลับซับซ้อนมาก

ในพุทธศาสนามีพุทธพจน์รับรองว่า “ภิกษุผู้รู้ ผู้เห็นอย่างนี้ ควรละหรือที่จะกล่าวว่า ชีวะกับสรีระเป็นอย่างเดียวกัน หรือว่าชีวะ กับสรีระเป็นคนละอย่างกัน ผู้มีอายุ เราดูเราเห็นอย่างนี้ จึงไม่กล่าวว่า ชีวะกับสรีระเป็นอย่างเดียวกัน หรือว่าชีวะกับสรีระเป็นคนละอย่างกัน ดังนี้”^๗ ตามพุทธพจน์ถึงแม้ว่าชีพ (นามธรรม) กับสรีระ(ร่างกาย)จะไม่ใช่เป็นสิ่งเดียวกัน และก็ไม่ใช่สิ่งที่แยกกันได้โดยเด็ดขาดก็ตามที่แต่ทว่าทั้งชีพและสรีระต่างมีสัมพันธ์กัน และมีความเนื่องกันอยู่ ยิ่งไปกว่านั้นมติทางพระพุทธศาสนายังก้าวล้าลึกลงไป อีกด้วยวิธีการแยกร่างกายและจิตใจของมนุษย์และสัตว์ออกจากกันและชี้ว่า ความจริงสูงสุดมี ๔ อย่าง เรียกว่า ปรมัตถธรรม คือ จิต เจตสิก รูป และ นิพพาน ทำให้เราได้ข้อสรุปที่ค่อนข้างจะชัดเจนว่า ร่างกายกับจิตวิญญาณ หรือกายกับจิตอันนี้ย่อมมีความสัมพันธ์ซึ่งกันและกันอย่างสลับซับซ้อนมาก

^๖ Immanuel Kant. “ Duties towards Animals,” in Helga Kuhse and Peter Singer, eds., Bioethics : An Anthology (Oxford: Blackwell Publishers, 2001), P. 456.

^๗ ที.สี.(ไทย) ๙/๓๗๗/๑๕๗-๑๕๘.

สมภาร พรหมทา ก็มีแนวคิดสนับสนุนว่า “ธรรมชาติของมนุษย์มีความขัดแย้งในตัวเอง การเป็นสมาชิกในโลก “ทางชีววิทยา” ในฐานะสมาชิกของโลกดังกล่าวนี้นี้ดูเหมือนว่า “เราจะมีสภาพไม่ต่างจากสมาชิกอื่น ซึ่งได้แก่พืชและสัตว์มีข้อเรียกร้องทางชีววิทยาพื้นฐานอยู่จำนวนหนึ่งที่สมาชิกในโลกแห่งชีวภาพจะต้องปฏิบัติตามอย่างเคร่งครัดเพื่อความอยู่รอด เช่น ต้องกินอาหาร ต้องสืบต่อเผ่าพันธุ์ เป็นต้น” มนุษย์ต้องปฏิบัติตามกฎพื้นฐานเหล่านี้โดยไม่อาจหลีกเลี่ยง และที่สำคัญคือ กฎเหล่านี้ไม่เหมือนกฎต่างๆ ที่เราค้นเคยในชีวิต เช่นกฎห้ามสูบบุหรี่ในที่สาธารณะ เพราะบรรดากฎทั้งหลายที่มนุษย์สร้างขึ้นนั้น เปิดช่องทางให้เลือกหรือมีความยืดหยุ่นมากกว่า การเลือกจะทำหรือไม่ทำตามกฎเป็นกิจกรรมของสมองหรือปัญญา ซึ่งอาจพิจารณาจากหลายๆ เจอْنَไขประกอบการตัดสินใจ แต่สำหรับกฎทางชีวภาพ เราไม่มีทางได้เลือกเลยแม้แต่น้อย เมื่อหิวเราต้องกิน เมื่อถึงวัยเจริญพันธุ์ เราต้องมีคู่ครอง ต้องมีความรัก และมีสภาพทางจิตหลายๆ อย่างที่เป็นไปเพื่ออำนวยโอกาสและกระตุ้นกิจกรรมการสืบต่อเผ่าพันธุ์ของเรา เราไม่มีทางเลือกเป็นอย่างอื่นเลย^๔

อย่างไรก็ตามในธรรมชาติของคนส่วนใหญ่ คือ มนุษย์มีลักษณะเป็น “สิ่งมีชีวิต” และสิ่งมีชีวิตชนิดที่เรียกว่า “มนุษย์” นั้นก็ไม่ได้แตกต่างจากสิ่งมีชีวิตอื่น มนุษย์ไม่ได้แตกต่างจากสิงโต เสือ ช้าง วัว แมว นก ปลา ฯลฯ ในด้านชีววิทยา หรือกฎทางชีวภาพ การสืบต่อเผ่าพันธุ์ สภาวะทางจิตใจที่รักและห่วงหาพันชีวิตของตนเอง เมื่อมนุษย์กับสัตว์ไม่ได้แตกต่างกันทางด้านชีวภาพเช่นนี้ “ เพราะเหตุใดนักปรัชญาบางกลุ่มหรือแม้กระทั่งศาสนาคริสต์จึงกล่าวว่า “มนุษย์เป็นเจ้าของสัตว์ทั้งหลาย และมีสิทธิโดยชอบธรรมที่จะทำอะไรกับสัตว์ก็ได้” ปัญหาเหล่านี้ถ้าทฤษฎีพุทธจริยศาสตร์อยู่บ่อยครั้ง เมื่อเกิดกรณีปัญหาจริยศาสตร์ที่มีความซับซ้อนมากยิ่งขึ้นเรื่อยๆ เช่น กรณีการทำแท้ง การทำเด็กหลอดแก้ว การทำโคลนนิ่งสัตว์และมนุษย์รวมไปถึงการตัดต่อพันธุกรรมสิ่งมีชีวิตอื่นๆ เพื่อนำมาใช้ประโยชน์ในทุกๆ ด้านของชีวิตมนุษย์ ซึ่งพุทธจริยศาสตร์อาจต้องทำหน้าที่ตอบปัญหาเหล่านี้

๔.๒ พุทธจริยศาสตร์ที่ประยุกต์ใช้กับปัญหาของมนุษย์

ปัญหาที่เกี่ยวกับธรรมชาติของมนุษย์ขั้นแรกนั้น เริ่มจากคำถามว่า มนุษย์คืออะไร จากนั้นก็จะถามไล่ไปเรื่อยๆ ว่าโดยธรรมชาติแล้วมนุษย์เห็นแก่ตัวหรือเห็นแก่ผู้อื่น หรือว่าทั้งสองอย่าง หรือว่าเป็นกลางๆ อะไรเป็นแรงผลักดันให้มนุษย์เป็นเช่นนั้น มนุษย์จะหลุดพ้นจากพันธนาการนั้นได้หรือไม่และอย่างไร ในที่นี้ผู้วิจัยได้แยกนักปรัชญาที่นำเสนอแนวคิดเกี่ยวกับธรรมชาติของมนุษย์ออกเป็น ๒ พวก คือ พวกแรกเห็นว่า ธรรมชาติของมนุษย์มีเฉพาะด้านรูปธรรมที่เกิดจากการวิวัฒนาการของสิ่งมีชีวิต ถ่ายทอดสืบต่อกันไปจากรุ่นสู่รุ่นจนมาเป็นมนุษย์ในปัจจุบัน ความคิด สติปัญญาของมนุษย์เป็นผลจาก

^๔ สมภาร พรหมทา, พุทธศาสนากับปัญหาจริยศาสตร์ โสภณีย์ ทำแท้ง และการรณรงค์ขาด, พิมพ์ครั้งที่ ๒. (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์สยาม .๒๕๔๘). หน้า ๑๙๐.

ส่วนสมองเป็นผู้สั่งการ พฤติกรรมที่มนุษย์แสดงออกมาล้วนตกอยู่ภายใต้อิทธิพลของสัญชาตญาณ เช่นเดียวกับสัตว์อื่นๆ ส่วนพวกที่ ๒ มีทรรศนะว่า ธรรมชาติของมนุษย์มีทั้งด้านร่างกายและจิตวิญญาณ ร่างกายนั้นมีสภาพเป็นวัตถุไม่มีชีวิต แต่ที่แสดงพฤติกรรมต่างๆออกมาเป็นเพราะมีจิตวิญญาณคอยควบคุมบังคับบัญชาให้เกิดการกระทำต่างๆ หากจิตวิญญาณดับลง ร่างกายก็ไม่สามารถจะแสดงพฤติกรรมใดๆ ออกมาได้

ทรรศนะแรกเป็นมติของนักวิทยาศาสตร์ ที่ได้พยายามศึกษาวิวัฒนาการของมนุษย์นับตั้งแต่ยุคโบราณจนถึงยุคของการปฏิวัติของชาร์ลส์ ดาร์วิน ผู้วางรากฐานอันมั่นคงให้กับทฤษฎีวิวัฒนาการของสิ่งมีชีวิตในธรรมชาติ โดยเฉพาะทฤษฎีการคัดเลือกโดยธรรมชาติหรือ กลไกของวิวัฒนาการของสิ่งมีชีวิต ถือได้ว่าเป็นการค้นพบครั้งยิ่งใหญ่ในประวัติศาสตร์วิทยาศาสตร์โลก ซึ่งปรากฏโฉมครั้งแรกในหนังสือ “กำเนิดสปีชีส์” ของชาร์ลส์ ดาร์วิน^๙ การค้นพบครั้งนี้ทำให้โลกตื่นตะลึง จนต้องเปลี่ยนแนวคิดใหม่ต่อการมองโลกของสิ่งมีชีวิต นับตั้งแต่สัตว์เซลล์เดียวไปจนถึงมนุษย์ จากข้อเท็จจริงที่เป็นหลักสำคัญของทฤษฎีวิวัฒนาการ ซึ่งเห็นได้อย่างชัดเจนว่า ดาร์วินเน้นหนักไปที่รูปธรรมหรือร่างกาย และพฤติกรรมต่างๆ ของสัตว์เป็นส่วนสำคัญ โดยเขาจะพิจารณาเฉพาะพัฒนาการทางด้านรูปร่าง ลักษณะและพฤติกรรมเท่านั้นเอง ไม่มีการศึกษาถึงอิทธิพลของนามธรรม หรือจิตวิญญาณที่มีต่อสิ่งมีชีวิตแต่อย่างใดเลย ดังนั้น การที่ทฤษฎีวิวัฒนาการประเมินค่าของสิ่งมีชีวิตเพียงด้านเดียว คือเฉพาะทางด้านโครงสร้างของรูปร่าง(พืชและสัตว์) และพฤติกรรมต่างๆ ของสัตว์เท่านั้น ซึ่งก็เท่ากับว่าทฤษฎีนี้ยอมรับการมีอยู่ของสสารวัตถุ หรือรูปธรรมเพียงอย่างเดียว ซึ่งทัศนคติแนวนี้ กำลังถูกวิพากษ์วิจารณ์และโต้แย้งอย่างหนักจากผู้ทรงคุณวุฒิในปัจจุบัน^{๑๐}

พวกที่สองได้แก่กลุ่มที่มีทรรศนะว่าธรรมชาติของมนุษย์มีสองด้าน คือ ด้านรูปธรรมและนามธรรมหรือกายกับจิต กลุ่มที่มักจะมีความเห็นเช่นนี้ได้แก่ศาสนา สมภาร พรหมตา ได้แสดงทรรศนะในเรื่องดังกล่าวว่า “ศาสนากับวิทยาศาสตร์นั้นมีช่องว่างที่ฉกรรจ์อยู่เรื่องหนึ่งตามความเห็นของผมคือความเห็นที่สองฝ่ายนี้มีต่อชีวิตสว่นที่เป็นรูปกาย วิทยาศาสตร์นั้นเห็นไปอย่างสุดโต่ง (ตามสำนวนของพระพุทธศาสนา) ว่าชีวิตก็มีเพียงกายนี้เท่านั้นแหละ ความคิดมาจากสมอง ใจก็คือการทำงานของสมอง สว่นศาสนานั้นเนื่องจากเชื่อวากายไม่ใชแณสสารของชีวิต วิญญาณ อาตมัน หรือจิตตางหากที่เปนแณสสารของความเปนตัวเรา เมื่อเห็นเช่นนั้นผู้ที่เชื่อถือศาสนาหรือปราชญ์ทางศาสนาก็มักพิจารณา

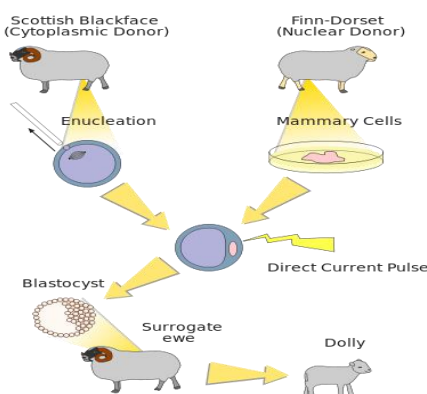
^๙ ดูรายละเอียดใน ชาร์ล ดาร์วิน,กำเนิดสปีชีส์. นำชัย ชิววิวรรณและคณะ แปล.พิมพ์ครั้งที่ ๒, สารคดี,กรุงเทพมหานคร : ๒๕๕๘.

^{๑๐} ดูรายละเอียดใน. ชัยพฤกษ์ เพ็ญวิจิตร,ศาสตร์แห่งจักรวาล ๒, เคล็ดไทย,กรุงเทพมหานคร : ๒๕๔๒. หน้า ๓-๑๔.

ชีวิตอย่างสุดโต่งไปอีกข้างวากายไม่สำคัญเลย วิทยาศาสตร์ที่เล่นเรื่องกายก็เล่นเรื่องเปลือกนอกของชีวิต ความเข้าใจอันสุดโต่งสองขานี้ผมคิดว่าเป็นเรื่องที่สมควรได้รับการทะลอมให้เขามาหากัน”^{๑๑}

ปัญหาดังกล่าวนี้กระทบกระเทือนไปถึงรากฐานทางศีลธรรมของมนุษย์เองด้วย เมื่อมนุษย์รับเอาแนวคิดที่ว่า “มนุษย์เป็นศูนย์กลางของสรรพสิ่ง” มีเพียงมนุษย์เท่านั้นที่มีสิทธิครอบครองธรรมชาติ มนุษย์จึงหยิ่งโสทำลายกฎธรรมชาติ จนกระทั่งล้วงลึกลงไปถึงระดับที่ลึกที่สุดของสิ่งมีชีวิตเพื่อทำการดัดแปลง ปรับเปลี่ยน ระบบพื้นฐานที่สุดของสิ่งมีชีวิตในธรรมชาติตามความต้องการของตน การกระทำเช่นนี้เรียกกันในเรื่องว่า “การดัดแปลงพันธุกรรม” และ “การทำสำเนาสิ่งมีชีวิต” โดยใช้เทคโนโลยีชีวภาพที่ทันสมัย เครื่องมือทางวิทยาศาสตร์ที่มนุษย์ประดิษฐ์คิดค้นขึ้นมานั้นทรงพลังจนถึงกับสามารถสร้างสิ่งมีชีวิตชนิดใหม่ๆ ได้ โดยที่ธรรมชาติไม่ยินยอม

๔.๒.๑ พุทธจริยศาสตร์กับปัญหาที่เกี่ยวกับการโคลนนิ่งมนุษย์ เรื่องนี้เป็นที่ตื่นตระหนกของคนในวงการศาสนาเป็นอย่างยิ่งจินตนาการเรื่องการโคลนหรือการทำสำเนาพันธุกรรมสิ่งมีชีวิตโดยเฉพาะอย่างยิ่งคือคนและสัตว์นั้น ณ เวลานี้จินตนาการนั้นได้กลายเป็นความจริงแล้ว เมื่อมนุษย์กลุ่มหนึ่งสามารถโคลนนิ่ง “แกะชื้อดอลลี่เป็นผลสำเร็จ” จึงเป็นที่หวั่นวิตกกันต่อไปว่า เมื่อสามารถโคลนแกะได้ก็ต่อโคลนมนุษย์ได้ เพราะอย่างน้อยเราก็กับแกะก็จัดอยู่ในสายพันธุ์ของสัตว์เลี้ยงลูกด้วยนมเช่นกัน คงเป็นเพราะเราเชื่อว่าชาวเรื่องดอลลี่นั้นแฝงความหมายชัดเจนว่าวันเวลาของการโคลนมนุษย์ได้ดำเนินมาถึงแล้ว อย่างไม่ต้องสงสัย^{๑๒}

ภาพที่ ๒, การโคลนนิ่งแกะ ดอลลี่

^{๑๑} สมภาร พรหมทา, การเปลี่ยนแปลงชีวิตมนุษย์ในทางชีวภาพระดับลึกเราชาวพุทธจะรับมืออย่างไร, วารสารพุทธศาสนศึกษาจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ปีที่ ๑๔ ฉบับที่ ๒ พฤษภาคม-สิงหาคม ๒๕๕๐. หน้า ๖.

^{๑๒} สมภาร พรหมทา, การเปลี่ยนแปลงชีวิตมนุษย์ในทางชีวภาพระดับลึกเราชาวพุทธจะรับมืออย่างไร, วารสารพุทธศาสนศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, หน้า ๑.

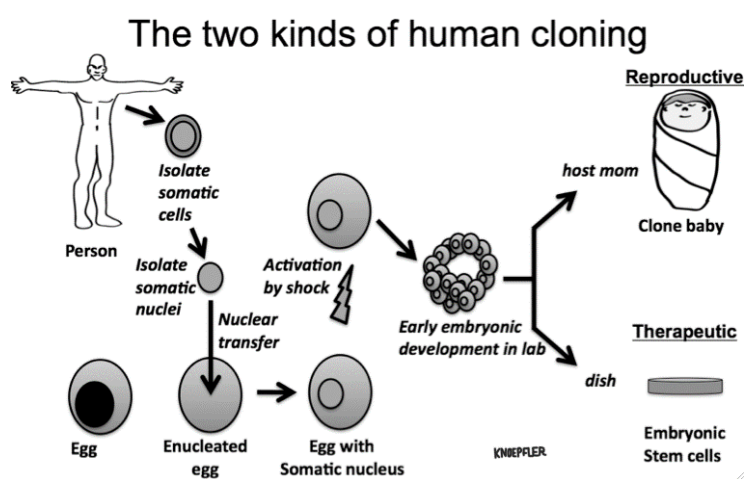
ปัญหาเรื่องของการโคลนนิ่งที่ถกเถียงกันอยู่ในตอนนี้ มีประเด็นคำถามว่า “เป็นเรื่องที่ผิดศีลธรรมหรือไม่?” “โคลนนิ่ง” คือ การทำสำเนาหรือการคัดลอกหรือการถอดแบบพันธุกรรม ทำให้สิ่งมีชีวิตที่เกิดใหม่มีพันธุกรรมเหมือนสิ่งมีชีวิตต้นแบบทุกประการ เพียงแต่ต่างวัยกันเท่านั้น และการลอกเลียนแบบในลักษณะนี้จะไม่เป็นไปตามขั้นตอนที่เกิดขึ้นตามธรรมชาติ สำหรับวิธีการโคลนนิ่งโดยทั่วไปได้แก่การนำเซลล์ที่ยังไม่ได้ปฏิสนธิมาดูดนิวเคลียสออกไป แล้วนำนิวเคลียสจากเซลล์ร่างกาย (เช่น เซลล์ลำไส้ เซลล์เต้านม) มาใส่ในเซลล์ไข่แล้วปล่อยให้เซลล์ไข่มีการแบ่งเซลล์เจริญเป็นเอ็มบริโอจนประมาณ ๖ วัน จึงนำไปใส่ในมดลูกเพศเมีย เพื่อให้เกิดการตั้งครรภ์และคลอดออกมาเป็นตัวอ่อน หรือทารกในที่สุดและทารกหรือตัวอ่อนนี้จะมีลักษณะเหมือนกับร่างกายของมนุษย์หรือสัตว์ต้นแบบทุกประการ สมภาร พรหมทาตั้งข้อสังเกตว่า “การโคลนนิ่งเป็นปัญหาทางจริยธรรมในสายตาฝรั่งเพราะมองจากมุมมองของผู้ที่เชื่อว่าามีพระเจ้าตามความเชื่อที่เชื่อว่าสรรพสิ่งในจักรวาลมาจากการสร้างสรรค์บันดาลของพระเจ้าทั้งสิ้น คนที่เชื่อในพระเจ้านั้นเขาไม่เชื่อเพียงแค่ว่าพระเจ้าทรงสร้างสิ่งต่างๆ เท่านั้น แต่เชื่อต่อไปด้วยว่าสิ่งต่างๆ ที่ทรงออกแบบไว้นี้สมบูรณ์ดีแล้ว การดัดแปลงโลกธรรมชาติโดยนักวิทยาศาสตร์นั้นเป็นปรากฏการณ์ที่ผุ้นับถือในพระเจ้าเฝ้ามองมาด้วยความเพนหวงอยู่เสมอ”^{๑๓}

“ในสมัยที่ศาสนาคริสต์เรื่องอำนาจอยู่นั้น วิทยาศาสตร์ก็ซบเซาแต่พอหมดยุคของศาสนาวิทยาศาสตร์ก็เจริญรุ่งเรืองมาอย่างที่เห็นนี้พร้อมกับความก้าวหน้า อย่างรวดเร็วไปวันต่อวันของวิทยาศาสตร์ ผลงานที่สั่นคลอนความรู้สึกของฝ่ายที่เชื่อในพระเจาก็ทยอยออกมาอยู่เรื่อยๆ โลกสมัยใหม่ที่เหตุผลคือรากฐานของกฎหมายนั้นอนุญาตให้นักวิทยาศาสตร์ใดคนควาแสวงหาความรู้ได้อย่างค่อนข้างเสรี ซึ่งหลายสิ่งทีวิทยาศาสตร์มอบให้แกสังคมก็เป็นประโยชน์ จะอย่างไรก็ตามความรู้สึกจากฝ่ายศาสนาที่เห็นว่าวิทยาศาสตร์สามารถกอบกู้ภัยแกมนุษยชาติได้เสมอนั้นก็เป็นเรื่องที่เราแม่ไม่ได้นับถือศาสนาแนวนั้นก็สมควรที่จะรับฟัง เพราะการที่สิ่งต่างๆ ในธรรมชาติเป็นอย่างที่เป็นนี้ได้รับการเลือกสรรโดยธรรมชาติเองมาโดยใช้เวลาในการไตร่ตรองที่ยาวนานนับเป็นเวลาหลายล้านปี มนุษย์นั้นมาทีหลังอารยธรรมของเราเพิ่งเกิดเมื่อสักหมื่นปีที่ผ่านมานี้เอง โลกเป็นอย่างนี้มาก่อนหน้านั้นนานนักหนาแล้ว และหนึ่งในสิ่งที่โลกเป็นมาก่อนหน้านั้นแล้วก็คือ สิ่งมีชีวิตหากจะสืบทอดเผ่าพันธุ์ก็ต้องอาศัยเพศ แม่จะมียกเวนบางในพืชหรือสัตว์บางชนิด แต่โดยภาพรวมธรรมชาติเลือกให้สิ่งมีชีวิตออกลูกออกหลานได้ผานทางการมีพอมมีแม่ การโคลนนิ่งเป็นการเปลี่ยนแปลงวิธีการออกลูกออกหลานของสิ่งมีชีวิตอย่างขนานใหญ่ อาจกล่าวได้ว่าที่โลกตะวันตกมีปฏิริยาต่อการโคลนมนุษย์

^{๑๓} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๓.

อย่างรุนแรงเช่นนี้ส่วนหนึ่งควรพิจารณาว่า เป็นผลสะสมของความไม่พอใจแกมหวาดวิตกของผู้ที่เชื่อในศาสนาที่เห็นว่า “เทาที่ผานมาพวกเรายอมไหวทานนักวิทยาศาสตร์ทั้งหลายตัดแปลงธรรมชาติไปมากพอแล้ว แม่เราไม่เห็นด้วยแต่ก็พออนุโลมได้ เนื่องจากเห็นว่าเป็นการเปลี่ยนแปลงในระดับที่ไม่ลงลึกถึงแกนขางใน แต่คราวนี้เราไม่อาจยอมได้ เพราะเป็นการเปลี่ยนแปลงอย่างชนิดที่เรียกว่า “ถึงรากถึงโคน”^{๑๔}

อย่างไรก็ตามถึงแม้จะมีแนวคิดต่อต้านการโคลนนิ่งจากทั่วทุกมุมโลก แต่มนุษย์ก็ไม่เคยหยุดยั้งความอยากรู้อยากเห็นเอาไว้เลย ตรงกันข้ามเทคโนโลยีการโคลนนิ่งกลับถูกพัฒนาก้าวหน้าไปเรื่อยๆ ทั้งถูกกฎหมายและผิดกฎหมาย แม้จะมีบางประเทศออกกฎหมายห้ามการโคลนนิ่งก็ตาม ทั้งนี้เพราะแรงจูงใจหลายประการ ที่ทำให้นักวิทยาศาสตร์ต่างก็ทุ่มเทเวลาเพื่อมาพัฒนาเทคนิคการโคลนนิ่งมนุษย์จนประสบผลสำเร็จ

ภาพที่ ๓, กระบวนการโคลนนิ่งมนุษย์ ๒ แบบ

จากข้อมูลภาพข้างต้นพบว่า การโคลนนิ่งมนุษย์ในปัจจุบัน ไม่ว่าจะเป็นการโคลนประเภทใดก็ตามต่างก็มีวัตถุประสงค์ใหญ่ๆ ที่สำคัญอยู่ ๒ ประการ คือ

(๑) การโคลนเพื่อการเจริญพันธุ์ (Reproductive Cloning) คือ การโคลนสิ่งมีชีวิตใหม่ขึ้นมา หมายถึง การย้ายตัวอ่อนซึ่งมีลักษณะทางพันธุกรรมเหมือนกับต้นแบบเข้าไปในมดลูกของผู้หญิง เพื่อสร้างสิ่งมีชีวิตนั้นๆ ขึ้นมาใหม่ เทคนิควิธีที่ใช้เพื่อสร้างตัวอ่อนที่มีลักษณะทางพันธุกรรมซ้ำๆ กันขึ้นมาอีก มักใช้วิธีแยกตัวอ่อน (Embryo Splitting) หรือการเปลี่ยนถ่ายนิวเคลียสของเซลล์ร่างกาย หรือ Somatic Cell Nuclear Transfer - SCNT

^{๑๔} อ่างแล้ว.

(๒) การโคลนที่ไม่ใช่เพื่อการเจริญพันธุ์ (Non-Reproductive Cloning) หรือ การโคลนเพื่อการรักษา (Therapeutic Cloning) คือ การสร้างตัวอ่อนขึ้นมาด้วยวิธี SCNT เพื่อพัฒนาไปเป็น Stem Cell Cultures และก่อให้เกิด Cell Lines ที่จะนำไปเปลี่ยนถ่าย หรือบางครั้งอาจจะใช้เพื่อวัตถุประสงค์อื่นที่ไม่ใช่เพื่อการเจริญพันธุ์ ซึ่งอาจจะใช้คำว่า Therapeutic Cloning ที่มีความหมายตรงกันข้ามกับ Reproductive Cloning ก็ได้ซึ่งมีวัตถุประสงค์ในการรักษาโรค^{๑๕}

เมื่อนำกระบวนการโคลนนิ่งทั้งสองวิธีข้างต้นมาวิเคราะห์เปรียบเทียบกับข้อความในคัมภีร์พระพุทธรศาสนาได้กล่าวไว้ในเรื่องที่ว่าด้วยจุดเริ่มต้นของชีวิตมนุษย์และสัตว์ เอาไว้อย่างน่าสนใจว่า “ภิกษุทั้งหลาย เพราะปัจจัย ๓ ประการประชุมพร้อมกัน การถือกำเนิดในครรภ์จึงมีได้ ในสัตว์โลกนี้ มารดาบิดาอยู่ร่วมกัน แต่มารดายังมีระดู และคันธัพพะ ยังไม่ปรากฏ การถือกำเนิดในครรภ์ก็ยังมีไม่ได้ ในสัตว์โลกนี้ มารดาบิดาอยู่ร่วมกัน มารดายังมีระดู แต่คันธัพพะยังไม่ปรากฏ การถือกำเนิดในครรภ์ก็ยังมีไม่ได้ แต่เมื่อกาลใด มารดาบิดาอยู่ร่วมกัน มารดายังมีระดู และคันธัพพะก็ปรากฏ เมื่อนั้น เพราะปัจจัย ๓ ประการประชุมกันอย่างนี้ การถือกำเนิดในครรภ์จึงมีได้”^{๑๖}

ในทรรศนะของพระพุทธรศาสนากระบวนการที่เป็นจุดเริ่มต้นของชีวิตมนุษย์และสัตว์ ต้องมีองค์ประกอบ ๓ ประการ คือ มารดาบิดาอยู่ร่วมกัน มารดายังมีระดู และคันธัพพะปรากฏ เมื่อองค์ประกอบครบทั้งฝ่ายรูปและนามเข้ามาประกอบรวมกันเข้าเป็นชีวิต โดยที่องค์ประกอบฝ่ายรูป ได้แก่ องค์ประกอบที่ได้จาก พ่อ คือ อสุจิ และองค์ประกอบจากแม่ คือ ไข่ ที่สุกพร้อมจะปฏิสนธิ ซึ่งองค์ประกอบทั้งสองฝ่ายนี้จัดอยู่ในปัจจัย ๒ ประการแรก คือ ปัจจัยที่หนึ่งมารดาบิดาอยู่ร่วมกัน(การมีเพศสัมพันธ์) และปัจจัยที่สอง มารดามีระดู(อยู่ในวัยเจริญพันธุ์) นอกจากนี้องค์ประกอบที่พระพุทธรศาสนาให้ความสำคัญที่สุด และเป็นปัจจัยที่ ๓ ในกระบวนการข้างต้น คือ มี “คันธัพพะ” หมายถึง สัตว์ผู้จะมาเกิดในครรภ์นั้น เรียกว่า “ปฏิสนธิวิญญาน”^{๑๗} ในทางวิชาการเรียกวิธีการนี้ว่า “การให้กำเนิดชีวิตแบบอาศัยเพศ” (Sexual Reproduction)”

แต่สำหรับการโคลนเพื่อการเจริญพันธุ์นั้นต่างกับการให้กำเนิดมนุษย์และสัตว์โลกดังที่กล่าวในคัมภีร์พระพุทธรศาสนาข้างต้น เพราะมีองค์ประกอบต่างๆ ไม่เหมือนกัน ในช่วงระหว่างปี ๒๕๔๗-๔๙ สมภาร พรหมทา ได้ทำวิจัยเรื่อง “การโคลนมนุษย์และวิจัยเซลล์ต้นแบบ ทศนะของพุทธรศาสนา”

^{๑๕} โครงการวิจัยธรรมกับการวิจัยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีการแพทย์สมัยใหม่, แนวปฏิบัติและประเด็นพิจารณาทางชีวจริยธรรมด้านการทำวิจัยวิทยาศาสตร์การแพทย์สมัยใหม่ที่เกี่ยวข้องกับมนุษย์.

(กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิสาธารณสุขแห่งชาติ และศูนย์พันธุวิศวกรรมและเทคโนโลยีชีวภาพแห่งชาติ, ๒๕๔๖).

หน้า ๔๐.

^{๑๖} ม.ม. (ไทย)๑๒/๔๐๘/๔๔๓-๔๔๔.

^{๑๗} ม.ม.อ. (บาลี) ๒/๔๐๘/๒๑๘.

(Human Cloning and Stem Cell Research : The Buddhist Perspective)ระบุว่า “การโคลน” นั้นโดยภาพรวมหมายถึงการให้กำเนิดชีวิตใหม่จากชีวิตเดิมผานเพียงเพศเดียวหรือคนเดียวโดยไม่ผานการผสมพันธุ์ การให้กำเนิดชีวิตแบบอาศัยพอนั้นเราเรียกกันว่า “การให้กำเนิดชีวิตแบบอาศัยเพศ” (Sexual Reproduction) แต่การโคลนนั้นเป็น “การให้กำเนิดชีวิตแบบไม่อาศัยเพศ” (Asexual Reproduction) การที่ปลาตัวเมื่อถูกตัดแบ่งจากหนึ่งตัวสามารถงอกอวัยวะที่ขาดหายไปมาทดแทนแล้วกลายเป็นตัวใหม่อีกหลายตัวนั้นเป็นตัวอยางที่ดีของการสืบตอเผ่าพันธุ์แบบไม่ตองอาศัยเพศ ในพืชนั้นดูเหมือนวาระจะพบการสืบตอเผ่าพันธุ์แบบไม่อาศัยเพศได้มากกว่าสัตว์ การตองกึ่งตนมะม่วงก็คือการโคลนชนิดหนึ่ง สำหรับมนุษย์นั้นแม่วาโดยทั่วไปธรรมชาติดูจะไม่สรางระบบการให้กำเนิดชีวิตพิเศษเพื่อใชในยามฉุกเฉินเหมือนสัตว์บางผาพันธุ์ แต่หากพิจารณาใหดีเราจะพบวาทองทางพิเศษที่วานั้นก็มีอยู่ ยกตัวอยางเช่น การกำเนิดของฝาแฝดที่มาจากใชใบเดียวและอสุจิตัวเดียวที่เรียกวา “แฝดแท้” หรือ “แฝดเหมือน” (Identical Twins) นั้นโดยสาระก็คือการโคลนชนิดหนึ่ง^{๑๘} ดังที่ สมถาร พรหมทา ได้สรูปปรากฏการณ์ การเกิดขึ้นของแฝดเหมือน ก็คือ “การโคลนที่เกิดขึ้นโดยกระบวนการทางธรรมชาติ” นักวิทยาศาสตร์นั้นเชื่อว่าอะไรก็ตามแต่ที่เกิดขึ้นโดยตามธรรมชาติ นั้นมนุษย์ก็อาจเรียนรูที่จะทำตามได้ โดยการสรางเงื่อนไขขบปัจจัยใหเป็นอยางเดียวกันกับเหตุขบปัจจัยตามธรรมชาติที่ผลักดันใให้เกิดปรากฏการณ์ที่เราอยากจะทำ...^{๑๙}

ผู้วิจัยเห็นด้วยกับทรรศนะดังกล่าวนี้ โดยเฉพาะการโคลนนิ่งโดยธรรมชาตินั้นสามารถเกิดขึ้นได้และไม่ใช่เรื่องที่เกิดธรรมชาติแต่อยางใด เพราะเป็นไปตามธรรมชาติของการกำเนิดสิ่งมีชีวิตใหม่ทีเหมือนับสิ่งมีชีวิตต้นแบบทุกประการ ในทางพระพุทธศาสนาเราถ้าอะไรเกิดขึ้นโดยธรรมชาติ สิ่งนั้นก็เรียกวา เป็นปกติ เป็นธรรมดา เป็นเช่นนั้นเอง ปราศจากการแทรกแซงใดๆ ของมนุษย์ แต่การโคลนนิ่งสิ่งมีชีวิตขึ้นมาใหม่โดยใช่เทคโนโลยีทางวิทยาศาสตร์เข้าไปจัดการ แบบนี้ก็ไม่อาจเรียกได้ว่า เป็นไปตามธรรมชาติ เพราะเป็นวิธีเร้งรัด ขบบังคับใให้เป็นไปตามเจตนาของมนุษย์ พระพุทธศาสนาเรียกวา เจตนา คือความจงใจที่จะกระทำสิ่งใดสิ่งหนึ่งลงไป การแทรกแซงกระบวนการทางธรรมชาติด้วยความรู้ทางเทคโนโลยีชีวภาพ สิ่งที่ถูกแทรกแซงย่อมไม่ได้เกิดขึ้นเอง แม้จะใช่วิธีการทางธรรมชาติวิทยาก็ตาม ในประเด็นดังกล่าวนี้จึงไม่ตรงตามเจตนารมณ์ของธรรมชาติอยางแน่นอน และเกิดเป็นปัญหาจริยศาสตร์สมัยใหม่ว่า “เป็นสิ่งที่ผิดศีลธรรมหรือไม่”

ปัจจุบันหลายประเทศได้ห้ามการโคลนมนุษย์ ในปี ๒๐๐๔ ปัญหาของการโคลนถูกยกขึ้นในหลายประเทศ สภานิติบัญญัติยังพิจารณาว่างานวิจัยเกี่ยวกับเซลล์ต้นกำเนิดตัวอ่อนควรได้รับการ

^{๑๘} สมถาร พรหมทา, “ทัศนะของพระพุทธศาสนาเกี่ยวกับการโคลนมนุษย์”. วารสารพุทธศาสนศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. ปีที่ ๑๔ ฉบับที่ ๒ พฤษภาคม-สิงหาคม ๒๕๕๐, หน้า ๑๐.

^{๑๙} อ่างแล้ว.

สนับสนุนหรือได้รับอนุญาต ซึ่งปรากฏว่ารัฐสภาแคนาดา ผ่านกฎหมายอนุญาตให้มีการวิจัยเซลล์ต้นกำเนิดจากตัวอ่อนภายใต้เงื่อนไขเฉพาะได้ แต่การโคลนนิ่งมนุษย์ยังเป็นสิ่งต้องห้ามและการขายสเปิร์มและการชำระเงินผู้บริจาคไข่และมารดาตัวแทนเป็นสิ่งผิดกฎหมาย รัฐสภาฝรั่งเศส ๙ กรกฎาคม ๒๐๐๔ นำกฎหมายอิตาลีใหม่ที่จะช่วยให้การวิจัยเซลล์ต้นกำเนิดตัวอ่อน แต่พิจารณาการโคลนนิ่งมนุษย์เป็น“อาชญากรรมต่อเผ่าพันธุ์มนุษย์” การทดลองโคลนนิ่งเซลล์สืบพันธุ์จะได้รับโทษจำคุกถึง ๒๐ ปี สภาคณะรัฐมนตรีของญี่ปุ่นลงมติโดยวาทศาสตร์และเทคโนโลยี วันที่ ๒๓ กรกฎาคม ๒๐๐๔ เพื่อนำข้อเสนอเชิงนโยบายที่จะอนุญาตให้มีการโคลนจำกัดของตัวอ่อนมนุษย์สำหรับการวิจัยทางวิทยาศาสตร์ แต่ไม่อนุญาตให้มีการโคลนมนุษย์ เมื่อวันที่ ๑๔ มกราคม ๒๐๐๑ รัฐบาลอังกฤษแก้ไขพระราชบัญญัติสิทธิมนุษยชนและการปฏิสนธิ ในปี ๑๙๙๐ โดยให้การวิจัยตัวอ่อนในเซลล์ต้นกำเนิดและช่วยให้การรักษามนุษย์ได้ จะเห็นได้ว่าข้อห้ามอย่างชัดเจนในกฎหมายของหลายๆ ประเทศในเรื่อง การห้ามโคลนนิ่งมนุษย์ แต่สำหรับการวิจัยเซลล์ต้นกำเนิด (Stem cell genetic research) ได้รับอนุญาตให้กระทำได้ แต่ต้องภายใต้เงื่อนไขพิเศษ เพื่อการรักษาโรคเบาหวาน, โรคพาร์กินสันและโรคอัลไซเมอร์ เท่านั้น^{๒๐}

๔.๒.๒ พุทธจริยศาสตร์ที่ประยุกต์ใช้กับการการุณยฆาต

ประเด็นข้อถกเถียงเรื่องการกระทำการุณยฆาต มีจุดเริ่มต้นมาจากคำถามเรื่องความเหมาะสมในการยืดชีวิตของผู้ป่วยออกไปด้วยเหตุผลต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นเหตุผลทางการแพทย์ จริยธรรม สังคม หรือกฎหมาย ซึ่งเหตุผลเหล่านี้อาจจะทำให้บุคคลที่ถูกยืดชีวิตออกไปซึ่งเป็นผู้หมดหวังได้ทวงถามสิทธิการตายของตนเองอย่างมีศักดิ์ศรี ทำให้มีการเรียกร้องสิทธิการตายกันมากขึ้น โดยเฉพาะในต่างประเทศ โดยเห็นว่าความตายนั้นควรจะให้ดำเนินไปตามสภาพของมนุษย์มากกว่าการใช้เทคโนโลยี ดังนั้น ความตายที่ได้ถูกเรียกร้องถึงจึงเป็นความตายที่ผู้ป่วยได้ใช้สิทธิการตายซึ่งเป็นสิทธิตามธรรมชาติของตน โดยยินยอมให้บุคคลอื่นทั้งที่เป็นบุคคลทั่วไปและบุคคลผู้มีวิชาชีพเฉพาะกระทำการุณยฆาตตนเองได้

เมื่อไม่นานมานี้มีนักวิทยาศาสตร์ชาวออสเตรเลีย เลือกว่าจะให้หมอจบชีวิตของตนเองเนื่องจากประสบโรคร้ายหลายอย่างและอายุมากแล้ว และเขาก็ต้องการเลือกวิธีการตายของตนเอง โดยให้หมอกระทำการฉีดยาเคมีเข้าไปในร่างกาย และตายอย่างสงบ การกระทำเช่นนี้มีชื่อเรียกทางวิชาการว่า “การุณยฆาต หรือ ปราณินฆาต” (อังกฤษ : euthanasia หรือ mercy killing; การุณยฆาตเป็นศัพท์ทางนิติศาสตร์ ส่วนปรานินฆาต เป็นศัพท์ทางแพทยศาสตร์) หรือ แพทย์ช่วยชีวิต (อังกฤษ: physician-assisted suicide) หมายถึง

^{๒๐} Writer S. (2008) **MPs support embryology proposals**. BBC News Online. Available at news.bbc.co.uk/2/hi/uk_news/politics/7682722.stm. Accessed March 1, 2015,

๑. การทำให้บุคคลตายโดยเจตนาด้วยวิธีการที่ไม่รุนแรงหรือวิธีการที่ทำให้ตายอย่างสะดวก หรือ

๒. การรุดเว้นการช่วยเหลือหรือรักษาบุคคล โดยปล่อยให้ตายไปเองอย่างสงบ ทั้งนี้ เพื่อระงับความเจ็บปวดอย่างสาหัสของบุคคลนั้น หรือในกรณีที่บุคคลนั้นป่วยเป็นโรคอันไร้หนทางเยียวยา

นักปรัชญากรีกในยุคโบราณส่วนมากจะมีความคิดที่เห็นที่จะให้มีการการุณยฆาต โดยเห็นว่าการกระทำการุณยฆาตเป็นเรื่องธรรมดา มิใช่เป็นเรื่องที่ผิดแต่เป็นเรื่องที่พึงกระทำ เนื่องจากคนในสมัยกรีกเห็นว่าความตายเป็นเพียงปรากฏการณ์ธรรมชาติอย่างหนึ่งของชีวิต จึงเป็นเรื่องปกติธรรมดาสามัญ จึงไม่มีแนวความคิดของคนในสังคมที่จะต่อต้านความตาย อีกทั้งวิทยาการการแพทย์ในสมัยนั้นยังไม่เจริญก้าวหน้าเหมือนดังเช่นปัจจุบัน ความสามารถในการช่วยชีวิตผู้ป่วยมีขอบเขตจำกัดมาก นักปรัชญากรีกที่มีชื่อเสียงที่เห็นด้วยกับการการุณยฆาตมีดังนี้

โสกราตีส (Socrates) มีความเห็นที่เกี่ยวกับเด็กที่เกิดมามีร่างกายพิการหรือจิตใจ กับเด็กที่ป่วยด้วยโรคร้ายที่ไม่อาจรักษาได้ว่า ควรจะทำให้เด็กๆ นั้น ตายไปเสีย ไม่ควรจะให้มีชีวิตอยู่ต่อไป^{๒๑}

เพลโต(Plato) มีความเห็นเช่นเดียวกับ โสกราตีส

อริสโตเติล(Aristotle)^{๒๒} มีความเห็นว่ารัฐในอุดมคติไม่ควรจะปล่อยให้เด็กที่มีความบกพร่องทางร่างกายหรือพิการอยู่ต่อไป

ต่อมาในยุคกลางซึ่งเป็นช่วงเวลาที่ศาสนาคริสต์นิกายโรมันแคธอลิกเจริญรุ่งเรืองถึงขีดสุด และคริสตจักรได้เข้ามามีอิทธิพลต่อราชอาณาจักรต่างๆ ในทวีปยุโรปและประชาชนของราชอาณาจักรนั้นๆ และเนื่องจากคำสอนที่มีอยู่ในบัญญัติสิบประการ(The Ten Commandment) ข้อที่ ๖ ว่า “อย่าฆ่าคน”และในบัญญัติหกประการของพระเยซูคริสต์ ข้อ ๑ ได้บัญญัติว่า “อย่าฆ่า”^{๒๓} ดังนั้นคริสตจักรจึงไม่ยอมรับและคัดค้านการฆ่าชีวิตมนุษย์ผู้อื่นหรือการฆ่าตัวตายโดยมีจุดประสงค์เพื่อจะให้พ้นจากความเจ็บปวดและความทุกข์ทรมาน จึงเป็นผลให้ราชอาณาจักรและประชาชนมีความเห็นคล้อยตามในเรื่องดังกล่าว โดยเห็นว่า “การการุณยฆาต” เพื่อให้พ้นจากความเจ็บปวด ทุกข์ทรมาน เป็นสิ่งผิด เป็นสิ่งที่ไม่เป็นธรรม และเป็นบาปมหันต์ไม่ว่าบุคคลที่ถูกทำให้ตายจะให้ความยินยอมหรือไม่ก็ตาม จนถึงยุคปัจจุบันทางคริสตจักรได้มีความเห็นเกี่ยวกับเรื่อง “การการุณยฆาต” เปลี่ยนไปในแนวทางที่สามารถยอมรับการกระทำดังกล่าวได้ในบางกรณี ไม่ได้ปฏิเสธ “การการุณย

^{๒๑} นฤมล มารคแมน, “ปัญหาจริยธรรมอันเกี่ยวข้องกับการุณยฆาต”, (วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๘). หน้า ๑๒.

^{๒๒} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๒-๑๓.

^{๒๓} สุเมธ เมธาวิทยากุล, ศาสนาเปรียบเทียบ, (กรุงเทพมหานคร : ห้างหุ้นส่วนจำกัดทิพย์อักษร, ๒๕๒๕), หน้า ๑๕๘-๑๕๙. อ้างใน, ชาญชัย วสันตยานันท์, “การุณยฆาตกับสังคมไทย”, (วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๕๑). หน้า ๑๕.

ฆาต”เสียทั้งหมด โดยมีการตีความหมายของคัมภีร์ที่แตกต่างไปจากเดิม อาทิ “Pope Pius XII” ได้ให้ความเห็นไว้ว่า เป็นสิ่งที่ถูกต้องแล้วทางด้านศีลธรรมที่จะกระทำการระงับความเจ็บปวดและทุกข์ทรมาน แม้ว่าการกระทำเช่นนั้นจะทำให้ผู้ป่วยที่กำลังจะตายได้รับความตายเร็วขึ้น และยังได้กล่าวอีกว่า “ถ้าผู้ป่วยระยะสุดท้ายที่หมดหวังคนใด ยอมรับว่าความทุกข์ทรมานจากความเจ็บปวดเป็นวิถีทางที่จะนำคนไปสู่การแสดงออกต่อความรักที่มีต่อพระเจ้าและไม่ปฏิเสธพระประสงค์ของพระองค์แล้ว ย่อมจะไม่เรียกหาความตายก่อนกำหนดเวลาที่จะมาถึง แต่จะต้องยอมรับสภาพต่อไปอย่างสงบและปล่อยให้ทุกอย่างเป็นไปตามที่พระองค์ต้องการ นอกจากนี้ ยาใดๆ ที่จะให้แก่ผู้ป่วยในวาระสุดท้ายพึงให้ด้วยเจตนาที่มุ่งที่จะบรรเทาอาการเจ็บปวด มิใช่มุ่งที่จะยุติชีวิตของผู้ป่วย”^{๒๔}

อาเธอร์ เจ ไดค์ (Arthur J. Dyck) นักจริยศาสตร์แห่ง Harvard Divinity School ได้ให้ความเห็นในประเด็นเดียวกันไว้ว่า

- ๑). ชีวิตของแต่ละคนนั้นเป็นหน้าที่ของเขาที่จะสามารถกำหนดตามที่เขาปรารถนา
- ๒). ศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์ในเรื่องของอิสรภาพในการเลือกสิ่งทั้งหลายนั้นรวมไปถึงอิสระในการเลือกความตายด้วย
- ๓). ไม่สมควรจะมีชีวิตอยู่อีกต่อไป เมื่อมีความทุกข์ยาก ลำบาก เจ็บป่วย พิการทางกาย หรือจิตใจ หรือมีความผิดหวังอย่างรุนแรงในบางสิ่ง
- ๔). สิ่งที่มีคุณค่าอย่างยิ่งก็คือศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ที่มีอยู่ในความสามารถของมนุษย์ที่จะเลือกและควบคุมชีวิตและความตายของตน^{๒๕}

ทฤษฎีของคริสตศาสนาและนักจริยศาสตร์ต่างก็เห็นแตกต่างกันไปคนละทางสาเหตุเกิดจากมุมมองที่มีต่อชีวิตที่แตกต่างกัน คริสต์ศาสนามองชีวิตว่าเป็นสมบัติของพระเจ้าที่ควรได้รับการปกป้องจนถึงที่สุดมิให้ถูกกำจัดหรือถูกทำลาย การการุณยฆาตในทฤษฎีของคริสตศาสนาจึงถูกมองว่าขัดพระประสงค์ของพระเจ้า เพราะพระองค์ทรงให้กำเนิดชีวิตทุกชีวิตดั่งนั้นสิทธิในการตายจึงควรเป็นของผู้เป็นเจ้าของที่แท้จริงคือพระเจ้า ในขณะที่นักจริยศาสตร์อย่าง อาเธอร์ เจ ไดค์ ไม่เห็นด้วยกับแนวคิดดังกล่าวและมองในเรื่องสิทธิความเป็นมนุษย์พระเจ้าไม่ใช่เจ้าของชีวิตที่แท้จริง มนุษย์ต่างหากเป็นเจ้าของชีวิตตนเอง

ในศาสนาอิสลามได้กล่าวถึงการการุณยฆาตไว้ว่า มนุษย์ไม่อาจหลีกเลี่ยงหรือปฏิเสธปรากฏการณ์ใดๆ ที่เกิดขึ้นแก่ตนได้เว้นแต่อัลลอฮ์จะทรงให้เป็นไป เมื่อมนุษย์คนใดเจ็บป่วยแพทย์คือผู้ที่ให้ความช่วยเหลือตามความรู้ความสามารถของตนอย่างเต็มที่ แต่การที่จะบรรเทาอาการป่วยให้

^{๒๔} สิวลี ศรีโล, “ปัญหาปรัชญาในการแพทย์,” (รายงานการวิจัยภาควิชามนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๒๓). หน้า ๖๕.

^{๒๕} ประพัฒน์พงษ์ สุคนธ์, “การยกเว้นความผิดในการทำให้ผู้ป่วยตายด้วยความสงสาร.” (วิทยานิพนธ์ มหามบัณฑิต คณะสาธารณสุขศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล). หน้า ๔-๕.

บรรเทาหรือหายขาดอยู่ในอำนาจอัลลอฮ์” ในอัล-หะดิษ ของอิหม่าม Bukhari กล่าวถึงเรื่องนี้ว่า เมื่อใดที่ท่านศาสดาไปเยี่ยมผู้ป่วยอาหรับที่อยู่ในทะเลทราย ท่านมักกล่าวว่า ไม่มีอันตรายใดๆเกิดขึ้นแก่ผู้บริสุทธิ์ถ้าพระเจ้าทรงอนุญาตพระองค์และถ้าผู้ป่วยที่มีอาการหนักใกล้จะถึงแก่ความตาย ท่านศาสดาก็มักจะกล่าวว่า จงปล่อยให้เป็นไปตามพระประสงค์”^{๒๖} แนวคิดของศาสนาอิสลามนั้นเป็นแนวคิดที่ไม่เปิดโอกาสให้มนุษย์มีสิทธิในการกำหนดความตายให้แก่ตนเอง พระอัลลอฮ์เท่านั้นที่ทรงมีสิทธิที่จะทำเช่นนั้นได้ ดังนั้นแม้มนุษย์จะมีสิทธิในการกระทำบางอย่างเพื่อให้ตนเองบรรลุวัตถุประสงค์แต่การบรรลุวัตถุประสงค์นั้นก็ไม่ใช่เพราะอำนาจของมนุษย์ที่มีอยู่ แต่เป็นอำนาจของพระเจ้าเป็นเจ้าที่ทรงประทานไว้ จึงเป็นแนวคิดที่ไม่สนับสนุนการการุณยฆาต หากกระทำก็จะเป็นการผิดต่ออัลลอฮ์ทั้งผู้กระทำและผู้สนับสนุน

สำหรับพระพุทธศาสนา กรณีการทำการุณยฆาตมนุษย์ เช่น การฆ่ามนุษย์ให้ตายโดยสงบอย่างไม่ทรมาน เนื่องจากเขาป่วยเป็นโรคที่รักษาไม่หาย อาการหนัก ระบาดติดสู่คนและสัตว์อื่นได้ หรือการฆ่าสัตว์ปีกเพื่อป้องกันโรคไข้หวัดนก การฆ่าวัวเพื่อป้องกันโรควัวบ้า การกระทำเช่นนี้มีปัญหาว่า จะถือว่าเป็นบาปหรือเป็นบุญ เพราะเหตุผลในการฆ่านั้นเพื่อมุ่งเน้นการช่วยให้พ้นทุกข์ เรื่องนี้ในคัมภีร์พระไตรปิฎกมีเรื่องเล่าว่า คราวหนึ่งพระพุทธเจ้าทรงแสดงธรรมเรื่องความเป็นปฏิปักษ์ของร่างกาย ภิกษุกลุ่มหนึ่งฟังเทศนาเรื่องนี้แล้วเกิดเบื่อหน่ายในชีวิตและร่างกาย จึงจ้างให้เพชรฆาตสมัครเล่นคนหนึ่งมาปลงชีวิตของตัวเอง ปรากฏว่าครานั้นมีภิกษุเต็มใจฆ่าตัวตายจำนวนมาก ความทราบถึงพระพุทธเจ้า จึงทรงปรับอาบัติภิกษุที่ทำเช่นนั้นว่ามีโทษหนักถึงขั้นต้องอาบัติปาราชิก คือขาดจากความเป็นภิกษุทันที

การที่ทรงปรับอาบัติปาราชิกแก่ภิกษุที่ตั้งใจฆ่าตัวตายเอง หรือขอให้คนอื่นฆ่าตัวเองด้วยความเต็มใจ รวมทั้งรู้เห็นเป็นใจให้มีการฆ่าตัวตาย ก็เพราะการฆ่าเป็นอาชญากรรมที่ตัดรอนชีวิต ซึ่งเป็นสิ่งสูงค่าที่สุดที่มนุษย์มีอยู่ให้ขาดไป เมื่อเราตายลงจะด้วยเหตุผลใดก็ตาม นั้นหมายถึงโอกาสในการเข้าถึงสิ่งดีๆ ทั้งปวงได้หลุดลอยขาดหายไปด้วย โดยเฉพาะอย่างยิ่งโอกาสอันสำคัญที่สุดก็คือโอกาสในการบรรลุธรรม การฆ่าจึงเป็นการสังหารผลาญทั้งชีวิต ทั้งร่างกาย และทั้งโอกาสในการพัฒนาทางจิตวิญญาณไปพร้อมๆ กัน ในทัศนะของพระพุทธศาสนา การฆ่าในทุกความหมายจึงถือว่าเป็นบาป คำสอนเบื้องต้นที่สุดของพุทธศาสนาจึงเริ่มต้นด้วย “การไม่ฆ่า” (ปาณาติปาตา เวรมณี) คำสอนต่างๆ ไปก็ล้วนมุ่งเน้นให้ตระหนักถึงคุณค่าของชีวิต เช่น การสอนให้มองสรรพสัตว์ สรรพชีพว่าล้วนแล้วแต่เป็นเพื่อนร่วมเกิด แก่ เจ็บ ตาย ในโลกด้วยกันทั้งหมดทั้งสิ้น การฆ่าที่จะถือว่าเป็นบาปสมบูรณ์นั้นต้องประกอบด้วยเหตุปัจจัย ๕ ประการ คือ (๑) สัตว์มีชีวิต(๒) รู้ยู่ว่าสัตว์มีชีวิต(๓) มีจิต(เจตนา) คิดจะฆ่า(๔) พยายามฆ่า(๕) สัตว์ตาย ถ้าครบองค์ประกอบทั้งห้าถือว่าเป็นบาปโดยสมบูรณ์

^{๒๖} วิสัยธรรม ชัยรัตนมโนกร, “แนวคิดด้านกฎหมายและการยอมรับของนักกฎหมายต่อการทำให้ผู้ป่วยที่สิ้นหวังตายอย่างสงบ”, (วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต คณะสาธารณสุขศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๔๐). หน้า ๒๑.

ทุกๆ ครั้งที่มีการฆ่าเกิดขึ้นในนามของความกรุณา เราคงต้องถามว่า ผู้ฆ่าได้ทำให้องค์ประกอบทั้งห้า สมบูรณ์หรือไม่ โดยมากล้วนแล้วแต่ทำให้องค์ประกอบทั้งห้าสมบูรณ์ทั้งนั้น เพราะคงไม่มีนักเรียน แพทย์หรือแพทย์คนไหนที่ไม่รู้ว่าสัตว์ที่ตนจะฆ่านั้นเป็นสิ่งมีชีวิต ดังนั้น ถ้ามีการฆ่าเกิดขึ้น แม้จะด้วย เจตนาดี ก็ยังคงถือว่าเป็นบาปอยู่นั่นเอง

แต่ถามต่อไปว่า บาปมากหรือบาปน้อย ท่านก็ให้หลักเกณฑ์การพิจารณาต่อไปว่า ถ้าสัตว์ นั้นมีคุณมากก็บาปมาก มีคุณน้อยก็บาปน้อยลงไปตามส่วน แต่ที่จะไม่บาปเลยนั้นเป็นไม่มี ด้วยเหตุ นั้น ถ้าเธอฆ่า เธอก็ต้องพร้อมที่จะยอมรับบาป ในความหมายว่า อาจเป็นกรรมติดตัวต่อไปในอนาคต ต่างแต่ว่ากรรมนั้นอาจไม่รุนแรงมากนักเพราะเจตนาฆ่านั้นไม่ได้เกิดจากเจตนาร้าย แต่เป็นเจตนาดี ในต่างประเทศ การฆ่าสัตว์ที่ติดเชื่อถือเป็นเรื่องปกติ ก็เพราะต่างชาติมีระบบความเชื่อต่างออกไปจาก ศาสนาพุทธ เพราะฉะนั้น ถ้าเธอคิดจะฆ่าด้วยความกรุณา ก็คงต้องถามด้วยว่า เธอฆ่าบนพื้นฐานของ ชุติความเชื่อแบบไหน ถ้าฆ่าบนพื้นฐานของชุติความเชื่อแบบวิทยาศาสตร์ อาจไม่บาปเลยก็ได้ ถ้าฆ่า บนพื้นฐานของชุติความเชื่อแบบศาสนาอื่นๆ (ดังที่กล่าวไว้ข้างต้น) ก็คงต้องพิจารณากันไปตามกรณี นั้นๆ ว่าอ้างศาสนาไหน

ผู้วิจัยมีความเห็นแตกต่างออกไปจากแนวทางข้างต้นโดยมองว่า ความตายเป็นเรื่องธรรมดา ที่มนุษย์ทุกคนต้องประสบในภาวะที่ผู้ป่วยอยู่ในสภาพที่หมดหวัง การชะลอความตายถือได้ว่าเป็น เจตนาที่มีเมตตาอย่างหนึ่งและถ้าการชะลอนี้ ไม่เกิดประโยชน์และทำให้ทุกข์ทรมานทั้งผู้ป่วยและผู้ พบเห็น การปล่อยให้ผู้ป่วยได้จบชีวิตโดยสงบตามธรรมชาติก็น่าจะถือได้ว่าเป็นเจตนาที่ดีได้เช่นกัน แพทย์และผู้ป่วยต้องถามตัวเองว่าจะชะลอความตายเพื่ออะไร หากมีเป้าหมายสนองผลประโยชน์ของ คนอยู่หรือเพื่อความสมบูรณ์ของความรู้ทางการวิจัยทางการแพทย์แล้ว เป้าหมายนี้ย่อมไม่ถูกต้อง เพราะคุณค่าของความเป็นมนุษย์นั้นมีลักษณะที่มีค่าอยู่ในตัวเอง แต่ละคนจะนำไปสัมพันธ์ เปรียบเทียบหรือวิถีแห่งการทดลองอย่างใดอย่างหนึ่งไม่ได้^{๒๗} เพื่อให้เกิดความเข้าใจให้ชัดเจนมากขึ้น ผู้วิจัยจึงยกข้อความในคัมภีร์อรรถกถาพระวินัยปิฎกตอนที่พระพุทธเจ้าทรงได้พรรณนาถึงเหตุการณ์ ที่เกี่ยวกับการฆ่าตัวตายมาเทียบเคียงไว้เพื่อให้เกิดความชัดเจนยิ่งขึ้น

ดังกรณีการตายของพระโคธิกะ เรื่องเล่าว่าท่านผู้นี้สุขภาพไม่แข็งแรง เมื่อเจริญสมาธิจนได้ ฌานแล้วฌานนั้นก็ดำรงอยู่ไม่ได้นาน ท่านเห็นว่าหากท่านตายในขณะที่ท่านอยู่ในฌานจะเป็น ประโยชน์มากกว่าจึงได้ตัดสินใจฆ่าตัวตายด้วยการเชือดคอ ที่แรกนั้นท่านคิดว่าจะฆ่าตัวตายเพื่อ ประโยชน์ในโลกหน้า คือขณะที่เชือดคอก็จริณฺสูติให้ได้ฌาน แต่ผลที่เกิดขึ้นนั้นเกินคาดท่านสามารถ เจริญจิตจนบรรลุพระนิพพาน การกระทำนี้ภายหลังพระพุทธเจ้าทรงทราบก็ได้ตรัสว่าสิ่งที่ท่านผู้นี้

^{๒๗} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๒.

กระทำลงไปนั้นถูกต้องแล้ว โดยตรัสว่า “ปราษฎ์ทั้งหลายย่อมทำอย่างนี้แล ย่อมไม่หวังใยชีวิต โคธิกะ ภิกษุ ถอนตัณหาพร้อมด้วยราก นิพพานแล้ว”^{๒๘}

การตายของพระโคธิกะเป็นความตายที่เกิดขึ้นจากเจตนาที่จะจบชีวิตของตนเองโดยเลือกพิจารณาจากหลักประโยชน์ ๓ ประการคือ ๑) ประโยชน์ในปัจจุบัน ๒) ประโยชน์ในอนาคต และ ๓) ประโยชน์สูงสุดเป็นเกณฑ์ในการตัดสินใจ อาการเจ็บป่วยขั้นรุนแรงของพระโคธิกะนั้นทำให้ท่านสูญเสียประโยชน์ในปัจจุบันที่ควรได้รับตั้งนั้นท่านจึงเลือกจบชีวิตตนเองในขณะที่ยังมีสติสมบูรณ์อยู่เพื่อหวังประโยชน์ในโลกหน้าซึ่งประเสริฐกว่า ซึ่งพระพุทธองค์ทรงมีพุทธพจน์ตรัสรับรองเรื่องดังกล่าว และพุทธพจน์นั้นก็สอดคล้องกับทำที่เรื่องความตายของพระองค์ที่ว่า “ การมีชีวิตอยู่โดยไม่ชอบธรรมกับความตายโดยชอบธรรม ความตายโดยชอบธรรมประเสริฐกว่า ความเป็นอยู่โดยไม่ชอบธรรมจะประเสริฐอะไร ชนเหล่าใดละกามละความโกรธได้แล้ว มีจิตสงบระงับเที่ยวไปในภavn้อยภavnใหญ่ ไม่ติดอยู่ในโลก ชนเหล่านั้นไม่มีความรักความชัง บุคคลเจริญโพชนงค์ ๗ อินทรีย์ ๕ และพละ ๕ แล้ว บรรลุถึงความสงบอันยอดเยี่ยม หาอาสวะมิได้ ย่อมปรินิพพาน”^{๒๙}

จากข้อความข้างต้นเราอาจสรุปในเบื้องต้นได้ว่า มีวิธีหนึ่งที่พระพุทธศาสนาเห็นว่าสามารถกระทำได้ กรณีที่ว่านั้นคือ

๑). คนเจ็บป่วยด้วยโรคร้ายแรงที่มีข้อบ่งชี้ว่าอย่างไรเสียก็รักษาไม่หาย การรักษาความเจ็บป่วยในสภาพเช่นนี้เป็นเพียงการประคับประคองชีวิตไว้รอความตายเท่านั้น กรณีดังกล่าวนี้พระพุทธศาสนาเห็นว่า หากผู้ป่วยร้องขอให้กระทำกรณียฆาต ก็ไม่ถือว่าเป็นความผิดแต่อย่างใด เพราะพระพุทธศาสนามองไปที่ประโยชน์ของผู้ป่วย ที่ต้องทนทุกข์ทรมาน การที่ผู้ป่วยต้องการจากไปอย่างสงบโดยให้แพทย์ช่วยเหลือให้เขาจากไปท่ามกลางญาติพี่น้องนั้นเป็นสิ่งที่พระพุทธศาสนายอมรับได้

๒). ผู้ที่เกี่ยวข้องประสบความสำเร็จที่ต้องแบบรับการดูแลรักษา ความทุกข์นั้นเช่น ฐานะทางการเงินไม่อยู่ในสภาพที่จะรับภาระนั้นได้ ไม่ใช่เรื่องทางความรู้สึก เช่น มีเงินพอ แต่รังเกียจที่จะดูแล ถ้าเป็นกรณีเช่นนี้ พระพุทธศาสนาก็สามารถยอมรับการกรณียฆาตได้ แต่กระบวนการยุติชีวิตของผู้ป่วยทั้งหมดจะต้องเกิดจากการยินยอมของทั้งสองฝ่าย คือ ฝ่ายผู้ป่วยมีเจตนาดีที่จะช่วยปลดปล่อยภาระในการดูแลตนเองแก่ครอบครัวญาติมิตร ส่วนครอบครัวญาติมิตรก็เข้าใจว่าเหตุการณ์ทั้งหมดนี้เกิดจากความจำเป็นอย่างที่สุด ไม่มีทางเลือกเหลือต่อไปได้ การเห็นคนที่ตนเองรักยอมตายเป็นสิ่งที่ไม่มีใครต้องการ แต่เมื่อทางนี้เป็นทางเดียวที่ดีที่สุดสำหรับทุกฝ่าย เราก็ต้องจำใจเลือก หลักธรรมเรื่องอุเบกขาอันหมายถึงการปล่อยยให้สิ่งที่สมควรปล่อยได้ผ่านพ้นไปตามหนทางของมันอาจช่วยได้มากใน

^{๒๘} ส.ส. (ไทย)๑๕/๑๕๙/๒๐๕.

^{๒๙} ขุ.เปต.(ไทย)๒๖/๓๑๔/๓๘๒.

เรื่องการทำใจ แต่พระพุทธเจ้าก็ทรงสอนหลักเมตตา และกรุณามาก่อน ที่จะสอนหลักอุเบกขา นั้นหมายความว่า ญาติพี่น้องจะต้องพยายามอย่างที่สุดแล้วที่จะช่วยรักษาความเจ็บไข้ขึ้น

แต่อย่างไรก็ตามพุทธจริยศาสตร์นั้นตระหนักดีว่าชีวิตมนุษย์นั้นบางทีก็ต้องเลือกระหว่างสองทางเลือกขึ้นไป ที่ว่าเลือกทางไหนก็จะมีปัญหาไปคนละอย่าง หลักนี้เรียกว่า ทางสายกลาง (middle part) ในพระพุทธศาสนานอกจากจะมีทางสายกลางทางอภิปรัชญาแล้ว ผู้เขียนยังมีความเห็นว่า มีทางสายกลางทางจริยศาสตร์ ซึ่งแตกต่างจากทางสายกลางทางอภิปรัชญาตรงที่ว่า ทางสายกลางทางจริยศาสตร์นั้นเป็นเรื่องของการประพฤติปฏิบัติเพื่อนำไปสู่ความพ้นทุกข์ ส่วนทางสายกลางทางอภิปรัชญานั้นจะเป็นเรื่องของความจริงที่อยู่ตามธรรมชาติ แต่ทั้งสองก็มีความเกี่ยวข้องกันและกันอยู่ การเข้าใจความจริงตามธรรมชาติจะทำให้เราสามารถเลือกปฏิบัติตนได้ถูกทางนั่นเอง

ในทรรศนะของผู้วิจัยพระพุทธศาสนาใช้หลักทางสายกลางนี้กับกรณีการการุณยฆาต ทางสายกลางที่ว่านี้ต้องคำนึงถึงประโยชน์หลัก ๓ ประการมาเป็นเกณฑ์ตัดสินเกี่ยวกับเรื่องโลกทัศน์เรื่องความตายในพระพุทธศาสนาร่วมด้วย ประโยชน์ในโลกนี้ หมายเอา ประโยชน์ในทางกายภาพ เช่น การมีสุขภาพดี การมีสภาพชีวิตที่ดี การอยู่ในสังคมที่ดี เป็นต้น แต่ประโยชน์ในโลกนี้พระพุทธศาสนาถือว่าไม่ได้แยกขาดจากประโยชน์ในโลกหน้า หรือประโยชน์อย่างยิ่ง การมีชีวิตที่ดีในปัจจุบันพระพุทธศาสนาถือว่าเป็นพื้นฐานของการเรียนรู้ที่จะเข้าใจชีวิต เมื่อประยุกต์ใช้เกณฑ์เรื่องประโยชน์กับการทำการุณยฆาต เราอาจพิจารณาได้เป็นเรื่องๆ ไปว่า ประโยชน์ในโลกนี้เป็นอย่างไร ประโยชน์ในโลกหน้าเป็นอย่างไร และประโยชน์อย่างยิ่งเป็นอย่างไร มีข้อน่าสังเกตว่า มีกรณีตัวอย่างบางตัวอย่างในพระไตรปิฎกที่อาจตีความได้ว่า บางครั้งการยุติชีวิตของตน เป็นการเลือกประโยชน์ในโลกหน้าและประโยชน์อันสูงสุด มากกว่าประโยชน์ในโลกนี้ เช่น กรณีการฆ่าตัวตายของพระโคตมโณกัณโณ^{๓๐} เป็นต้น

อย่างไรก็ตามกรณีดังกล่าวมาทั้งหมดนี้ก็อาจไม่ใช่คำตอบที่สมบูรณ์เกี่ยวกับแนวทางในการปฏิบัติ เกี่ยวกับการการุณยฆาต เพราะมาตรฐานในทางศีลธรรมไม่ได้ถูกกำหนดขึ้นโดยคำสอนในพระพุทธศาสนา ยังมีอีกหลากหลายแนวทางที่อาจจะต้องนำมาวินิจฉัยร่วมกัน ตัวอย่างของพระโคตมโณกัณโณนี้แม้จะเป็นเรื่องฆ่าตัวตายไม่ใช่การุณยฆาต แต่อย่างน้อยก็แสดงให้เห็นท่าทีของพระพุทธศาสนาที่มีต่อชีวิตสองเรื่องคือ เรื่องการเลือกสิ่งที่ดีที่สุดหรือการเลือกประโยชน์ที่ดีที่สุดให้แก่ชีวิตบนพื้นฐานของทางสายกลาง และ โลกทัศน์เรื่องความตาย พระพุทธทวณะที่ว่า “ปราชญ์ทั้งหลายย่อมทำอย่างนี้แล ย่อมไม่หวั่นโยชีวิต” นั้น บอกเราว่าปราชญ์ย่อมจะเลือกประโยชน์สูงสุดแก่ชีวิต ในกรณีของท่านโคตมโณกัณโณท่านต้องเลือกระหว่างการเสี่ยงที่จะเสียชีวิตในขณะที่ร่างกายไม่สามารถเจริญญานได้ กับการฆ่าตัวตายในขณะที่ร่างกายของท่านยังสามารถเจริญญานจนได้สมาธิจิตใน

^{๓๐} ดูรายละเอียดใน, ส.ส. (ไทย) ๑๕/๔๘๘/๑๖๗-๑๗๒.

ระหว่างที่ตายได้ ท่านจะต้องเลือกเอาการฆ่าตัวตาย เพราะเป็นทางที่จะทำให้ท่านได้ประโยชน์ที่ดีกว่า การที่ต้องแบกรับความเสี่ยงอันไม่แน่นอน

ที่กล่าวมาทั้งหมดทำให้เห็นความหมายของการการุณยฆาตชัดเจนขึ้น “การุณยฆาต” ตามรูปศัพท์นั้นแปลว่า การฆ่าด้วยความกรุณา ในที่นี้หมายถึง ผู้ตาย มีความประสงค์จะตาย หรือทางการแพทย์วินิจฉัยว่า หากผู้ป่วยเสียชีวิตลงจะช่วยให้พ้นจากความทรมาน จากนั้นแพทย์ได้ช่วยถอดเครื่องช่วยหายใจ หรือฉีดยาเพื่อช่วยระงับความเจ็บปวด กระทั่งสิ้นลมหายใจ ในกรณีเหล่านี้มีความผิด หรือเข้าข่ายปาณาติบาตหรือไม่ ผู้วิจัยมองว่า “จะผิดศีลข้อปาณาติบาตหรือไม่ ให้ดูที่เจตนาหรือเจตจำนงของผู้กระทำเป็นหลัก พระพุทธเจ้าตรัสว่า “ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เรากล่าวเจตนาว่าเป็นกรรม บุคคลคิดแล้ว จึงกระทำการด้วยกาย ด้วยวาจา ด้วยใจ”^{๓๑} หมายความว่า จะเป็นกรรมหรือไม่ อยู่ที่ความตั้งใจในการกระทำ กรณีดังกล่าวผู้ตายหรือผู้ฆ่านั้นมีเจตนาในการฆ่าหรือไม่ โดยปกติการฆ่าตัวตายแม้จะอ้างเหตุผลอย่างไรก็ตาม ก็ปฏิเสธเจตนากรรมไม่ได้ เพราะผู้ตายหรือ ผู้ฆ่าย่อมรู้แก่ใจว่า การกระทำอย่างนี้ต้องตายแน่นอน จากนั้นก็ตัดสินใจกระทำการฆ่า เช่น การถอดสายยางเครื่องช่วยหายใจ ย่อมมีเจตนาที่รู้แก่ใจว่า การถอดสายยาง ผู้ป่วยต้องตายแน่นอน จากนั้นก็ตั้งใจถอด ฉะนั้นเจตนาในการทำให้ชีวิตตกล่วงต้องมีแน่นอน หากวิเคราะห์ตามหลักวินิจฉัยของปาณาติบาต การการุณยฆาตก็เข้าข่าย ผิดศีล เพราะมีจิตหรือเจตนาคิดจะฆ่า แต่หากวินิจฉัยตามหลักเจตนาในพุทธจริยศาสตร์ ก็มีอยู่ ๒ ประการ คือ เจตนาดี (กุศลเจตนา) และเจตนาชั่ว (อกุศลเจตนา) หลายเหตุการณ์ในทางพุทธจริยศาสตร์บ่งบอกว่า มีเจตนาในการฆ่าเกิดขึ้น แต่ทำไมความผิดในการฆ่าจึงไม่เท่ากัน นั้นเป็นเพราะเจตนาในการฆ่าที่แตกต่างกัน เพราะฉะนั้นในกรณีการุณยฆาต แม้จะมองว่า ผิดศีล ในฐานะที่มีเจตนาฆ่า แต่ความผิดหรือผลของการฆ่าก็มีน้อย เพราะข้อพิจารณาทั้ง ๓ ประการ โดยเฉพาะข้อที่ว่าด้วยเจตนาและประโยชน์ ซึ่งอาจวิเคราะห์ได้ว่า

๑. เจตนาผู้ฆ่า ในกรณีนี้คือหมอ มีเจตนาประกอบด้วยโลภะโทสะ และโมหะน้อยและมุ่งประโยชน์ของผู้ตาย ไม่ให้ทรมานเป็นหลัก ดังนั้น จึงวินิจฉัยว่า โทษจึงมีน้อยไปด้วย

๒. ประโยคหรือความพยายามในการฆ่า หมอไม่ได้ใช้ความพยายามให้ผู้ตายเจ็บปวด หรือทรมานก่อนตาย ตรงข้ามช่วยให้พ้นจากความทรมาน จึงวินิจฉัยได้ว่า มีโทษน้อยเหมือนกัน เมื่อวิเคราะห์ตามนี้ ก็จะเห็นได้ว่า พุทธปรัชญาเถรวาทยังยืนยันบนหลักการที่ว่าผิดก็คือผิด แต่ในความผิดก็มีข้ออะลุ่มอล่วยตามเหตุปัจจัยที่มาประกอบ เช่น เมื่อครบหลักวินิจฉัยทั้ง ๕ ก็ถือว่าผิด แต่ถ้าความผิดนั้นมีเหตุผลอื่นที่เป็นประโยชน์มาประกอบ ความผิด ก็มีโทษน้อยลง ดังนั้นดูเหมือนว่าความผิดกับโทษที่ได้รับต้องพิจารณาเป็นราย ๆ ไป

ปัญหาที่อาจตามมาของการุณยฆาต คือเจตนาอันบริสุทธิ์ของหมอหรือผู้ฆ่า ว่ามีเจตนาดีมาน้อยแค่ไหน ถ้ามีเรื่องของผลประโยชน์มาเกี่ยวข้อง เจตนาของผู้ฆ่าก็ไม่บริสุทธิ์เพราะมี โลภะ ถ้ามี

^{๓๑} อภ.ฉก. (ไทย) ๗๖/๓๓๔/๗๗๑

เรื่องบาดหมางกันมาก่อน เจตนาก็ไม่บริสุทธิ์เพราะมีโทษ แม้ความประสงค์ของผู้ตายที่ร้องขอให้ฆ่า ก็เป็นเจตนาที่ประกอบด้วยโมหะได้ เพราะการหนีความเจ็บปวด เพื่อเผชิญหน้ากับความตาย เป็นการขาดสติในปัจจุบัน และเป็นความประมาทต่อภพภูมิที่จะไปเกิดในอนาคตข้างหน้า

ดังนั้น การที่พุทธจริยศาสตร์ไม่เห็นด้วยกับการรณฆาต นอกจากจะผิดศีลข้อปาณาติบาตแล้ว อาจเป็นเพราะขัดกับหลักการทางพุทธจริยศาสตร์เอง เช่น

๑. การสอนให้มีสติอยู่กับปัจจุบัน คนที่หนีความเจ็บปวด เหมือนไม่มีสติอยู่กับปัจจุบัน พุทธจริยศาสตร์ถือว่า ความเจ็บปวดในปัจจุบันสามารถใช้พิจารณาให้เห็นธรรมะ คือเห็นทุกข์ในร่างกายตน ได้ แต่คนไข้มองความเจ็บปวดเป็นทุกข์ที่ต้องหนี จึงหาทางออกด้วยความตาย ความตายไม่ใช่ทางหนี แต่ ความตายคือ ทางที่ทุกคนต้องเจอ เพราะฉะนั้น การพยายามตายอย่างไร้สติ ทำให้ชีวิตไม่มีคุณค่า ตามที่ศนะของพุทธจริยศาสตร์

๒. หมอ คนดูแล หรือญาติพี่น้องของ ผู้ใกล้ตาย ควรเจตนาช่วยเหลือให้เขาตายอย่างมีสติ ไม่ใช่มีเจตนาสนับสนุน ส่งเสริมให้ตายอย่างหวาดกลัว บางที่เจตนาของหมอ คนดูแล ญาติพี่น้อง อาจเกี่ยวข้องกับหน้าที่การงาน ความสัมพันธ์ระหว่างเครือญาติ สิ่งเหล่านี้เป็นปัจจัยภายนอกที่มีอิทธิพล ให้การช่วยเหลือ มีอคติได้ ฉะนั้น เจตนาของคนเหล่านี้ อาจไม่ใช่เจตนาของกัลยาณมิตร หรือเพื่อนแท้ ในการตัดสินใจแทนผู้ตาย^{๓๒}

แต่ประเด็นเหล่านี้ผู้วิจัยมีความเห็นแตกต่างออกไปอีกว่า

๑. พุทธจริยศาสตร์ควรให้สิทธิของผู้ตายได้ตัดสินใจตนเองว่า จะอยู่หรือจะตาย ความตายไม่ใช่สิ่งน่ากลัว ถ้าฝึกจิตให้เข้มแข็ง พระพุทธศาสนาสอนเรื่องการฝึกจิต ฉะนั้นถ้าคนไข้จะเจริญวิปัสสนากรรมฐาน ระลึกถึงมรณานุสติเป็นประจำ มองเห็นความตายเป็นสะพานไปยังฝั่งหนึ่ง ก็ควรให้เขาข้ามสะพานไปเจริญวิปัสสนาต่อไปในโลกฝั่งข้างหน้า เพราะการรณฆาตของผู้ฝึกสติ อาจมีค่าด้านจริยธรรมมากกว่าคนตายตามธรรมชาติที่ไร้สติ

๒. พุทธจริยศาสตร์ให้ความสำคัญกับโยนิโสมนสิการ คือการคิดพิจารณาด้วยตนเองอย่างละเอียดรอบคอบก็จริง แต่ก็ไม่ได้ปฏิเสธหลักของ ปรัตโฆสะ คือการแนะนำ ช่วยเหลือจากคนอื่น พุทธจริยศาสตร์สอนให้ใช้หลัก ๒ ประการ คือทั้งปรัตโฆสะและโยนิโสมนสิการ เพื่อให้เกิดสัมมาทิฐิ คือความเห็นที่ถูกต้องดีงาม ในกรณีการรณฆาต ผู้ใกล้ตายเองคงคิดพิจารณาอย่างรอบคอบแล้วถึงความตายและความเป็นอยู่ของตัวเอง แต่อาศัยหมอ คนดูแล ญาติพี่น้อง ในฐานะมิตรแท้หรือปรัตโฆสะมาช่วยเหลือตัดสินใจให้ความอุ่นใจยามทุกข์ยากในคราวบั้นปลายของชีวิต

^{๓๒} พระมหาสุรชัย ขยาภิวัตน์, พุทธจริยศาสตร์ว่าด้วยปาณาติบาต, วารสารธรรมคำแหง ฉบับมนุษยศาสตร์ ปีที่ ๓๖ ฉบับที่ ๑ มกราคม-มิถุนายน ๒๕๖๐ : ๑๕๐-๑๕๒.

๔.๓ พุทธจริยศาสตร์กับปัญหาสิทธิสัตว์และสวัสดิภาพสัตว์

ในข้อต่อไปเป็นปัญหาความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์และสิ่งมีชีวิตอื่น เช่น สัตว์ ในประเด็นดังกล่าวนี้พุทธจริยศาสตร์มีข้อเสนอแนะอย่างไร พุทธจริยศาสตร์มองสัตว์อื่น หรือสิ่งมีชีวิตอื่นที่ไม่ใช่มนุษย์เป็นอย่างไร ซึ่งการจะตอบปัญหาดังกล่าวนี้ในทรรศนะของพระพุทธศาสนา ก็จะต้องเข้าใจระบบศีลธรรมในพุทธจริยศาสตร์เสียก่อน ว่ามีลักษณะสำคัญประการหนึ่งคือ เป็นข้อปฏิบัติสายกลางที่เรียกว่า “มัชฌิมาปฏิปทา” ในทางปฏิบัติความเป็นสายกลางนี้เป็นไปโดยสัมพันธ์กับองค์ประกอบอื่นๆ^{๓๓} ปัญหาสิทธิสัตว์และสวัสดิภาพของสัตว์ อันเป็นปัญหาจริยธรรมในโลกสมัยใหม่ พอล วอลเดา (Paul Waldau) นักสิทธิสัตว์ชาวตะวันตกได้วิพากษ์วิจารณ์เนื้อหาในพระพุทธศาสนาว่า “เป็นศาสนาแห่งเผ่าพันธุ์นิยม”^{๓๔} ดังข้อความที่ คลอเร็ต ไชเบอร์ราส ได้นำเสนอว่า “ศาสนาพุทธมีแนวคิดเผ่าพันธุ์นิยมอยู่นั้นถูกต้อง จากความหมายโดยนัยที่มนุษย์สามารถพัฒนาตนเองได้ดีกว่าสัตว์ มีโอกาสหลุดพ้นจากสังสารวัฏ”^{๓๕} ประเด็นดังกล่าวนำมาซึ่งข้อวิพากษ์ในมุมมองของพุทธจริยศาสตร์ของผู้วิจัยที่มุ่งไปที่ประเด็นข้อโต้แย้งดังกล่าว ซึ่งมีประเด็นสำคัญๆ ๓ ประเด็น ดังต่อไปนี้

๔.๓.๑. พุทธจริยศาสตร์กับการใช้สัตว์เป็นเครื่องมือ แบ่งเป็น ๒ กรณี คือ ๑) ใช้แรงงานทรมานสัตว์ และ ๒) ใช้เป็นเครื่องมือในการทดลองเพื่อใช้ประโยชน์ มีกรณีศึกษาของ พอล วอลเดา (Paul Waldau) ที่กล่าวถึงบทวิจารณ์สำคัญต่างๆ โดยอ้างอิงจากหนังสือหลักคำสอนทางศาสนา, หนังสือการยอมรับและการสนับสนุนการใช้สัตว์เป็นเครื่องมือ เขาให้ข้อเสนอแนะว่า สัตว์ต่างๆ ได้รับผลกระทบเชิงลบจากการกระทำโหดร้ายต่างๆ โดยที่ศาสนาพุทธยอมรับการกระทำทารุณเหล่านี้ อย่างเช่นในวงการแพทย์มีการวิจัยเพื่อการผลิตอวัยวะจากสัตว์ตามใบสั่งของลูกค้าที่ต้องการอวัยวะของสัตว์เพื่อนำมาเปลี่ยนให้กับมนุษย์ โดยไม่สนใจชีวิตที่มีสิทธิทางธรรมชาติเท่าเทียมกันซึ่ง ปีเตอร์ ซิงเกอร์ ได้ออกมาท้าทายเตือนถึงเรื่องดังกล่าวนี้ใน บทความเรื่อง Xenotransplantation and Speciesism มนุษย์พัฒนาความเจริญทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีก้าวหน้าอย่างมาก งานปลูก

^{๓๓} พระเทพเวที ป.อ. ปยุตโต. **พุทธธรรม**. (ฉบับปรับปรุงและขยายความ). พิมพ์ครั้งที่ ๕. (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๒). หน้า ๖.

^{๓๔} Colette Sciberras. (2008). **Buddhism and Speciesism : on the Misapplication of Western Concepts to Buddhist Beliefs**. *Journal of Buddhist Ethics*. (Vol.15 234-235.)

^{๓๕} Ibid.

อวัยวะมนุษย์ในตัวสัตว์ถือว่าเป็นงานของมนุษย์ที่เกิดจากความต้องการแสดงพลังของสมองของตนออกมา จนเกิดปัญหาทางจริยศาสตร์สมัยใหม่ตามมาในที่สุด^{๓๖}

การปลูกถ่ายอวัยวะที่เสียหายไปของมนุษย์นั้นในทางการแพทย์สมัยใหม่ก้าวล้ำไปมาก จนถึงขั้นปลูกอวัยวะของมนุษย์ลงในสัตว์ แล้วนำกลับมาเปลี่ยนให้กับมนุษย์ได้ ทำให้มนุษย์มีโอกาสที่จะดำเนินชีวิตได้ตามปกติ และมีชีวิตที่มีความสุข โดยคณะนักวิจัยของมหาวิทยาลัยแคลิฟอร์เนียในเมืองเดวิสของสหรัฐอเมริกา ได้ทดลองเพาะเลี้ยงอวัยวะของมนุษย์ในตัวหมู โดยการฉีดเซลล์ต้นกำเนิดตัวอ่อนของมนุษย์(เอ็มบริโอมนุษย์)เข้าไปในตัวอ่อนของหมู เพื่อสร้างตัวอ่อนมนุษย์-หมู ที่รู้จักกันในชื่อ "ไคมิร่า" โดยจะปล่อยให้ตัวอ่อนนี้เติบโตจนมีอายุ ๒๘ วันก่อนยุติการทดลองและทำการวิเคราะห์เนื้อเยื่อ ซึ่งคณะนักวิจัยคาดหวังว่า หมูจะเติบโตโดยมีลักษณะและพฤติกรรมเหมือนหมูปกติทั่วไป แต่จะมีอวัยวะมนุษย์อยู่ภายใน นักวิทยาศาสตร์กล่าวว่า ร่างกายของหมูถือเป็น "ศูนย์บ่มเพาะที่เหมาะสม" สำหรับอวัยวะมนุษย์ และ "วอลเตอร์ โรว์ อาจารย์จากภาควิชาศัลยกรรม มหาวิทยาลัยมินนิโซตา บอกว่านักวิจัยไม่ได้ต้องการที่จะสร้างเพียงตัวอ่อนที่กำลังให้ความสนใจในปัจจุบัน แต่ยังตั้งใจที่จะเพาะเลี้ยงในส่วนของหัวใจ , ตับ, ไต, ปอดและกระเจกตา อีกด้วย" เรื่องดังกล่าวนี้ ปีเตอร์ ซิงเกอร์ ออกมาย้ำเตือนว่า “..ความคิดในการใช้สัตว์เป็นแหล่งเพาะปลูกอวัยวะเป็นตัวอย่างของแนวคิดเผ่าพันธุ์นิยม โดยสมมติฐานว่า “สัตว์” เป็นสิ่งที่เราควรใช้ให้เหมาะสมกับความต้องการของตัวเอง...ผมขอแนะนำว่าก่อนที่คุณจะรับรองหรือยอมรับการใช้สัตว์เป็นแหล่งอวัยวะ คุณต้องถามตัวเองว่าคุณพร้อมที่จะรับรองหรือยอมรับการใช้ทารกในครรภ์ที่สมองตายแล้วหรือไม่ ฉันรู้ว่ามีบางคนที่ทำให้การสนับสนุนนี้หรืออย่างน้อยบางส่วนของมัน..”^{๓๗} การใช้สัตว์เป็นเครื่องมือในการปลูกอวัยวะแม้จะมีประโยชน์มาก แต่ก็เกิดปัญหาทางจริยศาสตร์ว่า "มนุษย์ควรกระทำต่อตัวอ่อนของมนุษย์เพื่อประโยชน์ของตนเองได้หรือไม่" เพราะการที่จะได้อวัยวะมากก็คือ การปลูกอวัยวะของคนในสัตว์ จากนั้นก็ฆ่าสัตว์ทดลอง เพื่อเอาอวัยวะมาใส่ให้กับคน "

หากพุทธจริยศาสตร์ถือหลักทางสายกลางเห็นด้วยกับการใช้สัตว์เป็นเครื่องมือ เพื่อเอาอวัยวะมาเปลี่ยนให้กับมนุษย์ “พุทธจริยศาสตร์ก็เป็นศาสนาเผ่าพันธุ์นิยม มิใช่ทางสายกลาง”

^{๓๖} Paul Waldau. *The Specter of Speciesism. Buddhist and Christian Views of Animals*, American Academy of Religion academy series. Oxford University Press., New York: 2001. PP. 25 -35.

^{๓๗} Helga Kuhse and Peter Singer, *Bioethics : An Anthology*, Blackwell Publishers Ltd. Massachusetts, 2001. PP. 415.

ประการที่สอง พุทธจริยศาสตร์มีท่าทีสนับสนุนสิทธิสัตว์และไม่เห็นด้วยกับการเอาความต้องการของมนุษย์เป็นใหญ่โดยไม่สนใจสิทธิของชีวิตอื่น หรือเอาชีวิตอื่นมาเช่นสังเวย ดังนั้นแม้ในการวิจัยทางการแพทย์นั้นจะมีประโยชน์ก็ตามพุทธจริยศาสตร์ย่อมคัดค้านการกระทำเหล่านี้ และเสนอให้หาทางทำการวิจัยอย่างอื่น ที่ไม่ใช่การวิจัยโดยใช้สัตว์เป็นเครื่องมือ แต่ถ้าหากจำเป็นจะต้องทำ ก็ควรยอมรับว่ามันเป็นสิ่งที่ไม่ดี ไม่ควรเอาประโยชน์ของมนุษย์มาเป็นข้ออ้างเพื่อทำสิ่งที่ผิดให้กลายเป็นถูกไปได้

ผู้วิจัยได้เขียนบทความโต้แย้งพล วอลเดาในเรื่องดังกล่าวโดยสรุปว่า “พุทธปรัชญาเถรวาทไม่เห็นด้วยกับการกลาหาของพล วอลเดา ว่าพุทธปรัชญาเถรวาทยอมรับการใช้สัตว์เป็นเครื่องมือ ตรงกันข้ามพุทธปรัชญาเถรวาทกลับมี ท่าทีสนับสนุนสิทธิสัตว์และไม่เห็นด้วยกับการเอาความต้องการของมนุษย์เป็นใหญ่โดยไม่สนใจสิทธิของชีวิตอื่น หรือ เอาชีวิตอื่นมาเช่นสังเวย”^{๓๘} ขจิตพรธม อมรปาน ก็มีความเห็นสอดคล้องกับผู้วิจัยเช่นกัน และนำเสนอในวิทยานิพนธ์เรื่อง “การศึกษาความคิดจริยศาสตร์ตะวันตก พระพุทธศาสนาเถรวาท และนักวิทยาศาสตร์ไทยกับการใช้สัตว์ทดลอง” เขาสรุปความว่า “การใช้สัตว์ทดลองเป็นสิ่งที่ไม่เหมาะสมตามคำสอนทางพระพุทธศาสนา แม้นักวิทยาศาสตร์จะอ้างความจำเป็นในการทดลองเพื่อประโยชน์ของมนุษยชาติได้ แต่ก็ต้องทำการทดลองภายใต้กรอบของจริยธรรม และปฏิบัติต่อสัตว์ทดลองในฐานะที่เป็นสิ่งมีชีวิตด้วยความเมตตา กรุณา ไม่ใช่เป็นวัตถุสิ่งของที่มนุษย์จะทำอะไรก็ได้ตามความพอใจ”^{๓๙}

๔.๓.๒ พุทธจริยศาสตร์กับหลักเบญจศีลข้อที่ ๑ เรื่องปาณาติบาต^{๔๐} ในเรื่องนี้ก็เช่นเดียวกัน นักสิทธิสัตว์มีการแปลความที่แตกต่างกันออกไป บ้างก็ว่าหลักเบญจศีลข้อที่ ๑ ให้การคุ้มครองชีวิตเฉพาะมนุษย์ หรือแค่พุทธศาสนิกชนผู้ซึ่งนับถือพระพุทธศาสนาเท่านั้น สุดท้ายก็ยังไม่เป็นที่แน่ชัดว่าหลักคำสอนนี้หมายถึงอะไรกันแน่ ทำให้มีทรรศนะที่ขัดแย้งกันระหว่างขอบเขตของหลักเบญจศีลข้อที่ ๑ และการดำเนินชีวิตของมนุษย์ในยุคแรกๆของพระพุทธศาสนามีการใช้ประโยชน์จากสัตว์เพื่อความอยู่รอด เช่น การใช้ในการเกษตร การเดินทาง กิจกรรมต่างๆในชีวิตประจำวัน และการใช้สัตว์ทดลองทางการแพทย์ ต้องยอมรับว่าการกระทำ เช่นนี้ทำให้สัตว์ได้รับความเจ็บปวด หรืออาจถึงแก่ความตาย โดยเฉพาะเกษตรกร คนเลี้ยงวัว และอื่นๆ จึงเป็นเรื่อง

^{๓๘} พระอดิเรก อาทิจจพล (โลกะนัง), แนวคิดเผ่าพันธุ์นิยมที่มีต่อพุทธปรัชญาเถรวาทในทรรศนะของพล วอลเดา, (วารสาร มจร.อุบลปริทรรศน์, ปีที่ ๒ ฉบับที่ ๑ เดือนมกราคม-เมษายน . ๒๕๖๐), หน้า ๓๓๒.

^{๓๙} ขจิตพรธม อมรปาน, “การศึกษาความคิดจริยศาสตร์ตะวันตก พุทธศาสนา(เถรวาท) และนักวิทยาศาสตร์ไทยกับการใช้สัตว์ทดลอง”, วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๕๒), หน้า ๒๐.

^{๔๐} ข.ข. (บาลี) ๒๕/๑๗/๑.

ยากที่จะละเว้นจากการกิจกรรมเหล่านี้ เนื่องจากสังคมก่อนยุคสมัยใหม่ไม่มีเครื่องจักรเพื่อใช้ทดแทนแรงงานสัตว์ ถึงแม้ต่อมาจะมีการให้คำจำกัดความที่ชัดเจนกับ หลักเบญจศีลข้อที่ ๑ แล้วก็ตาม แต่ก็ยอมรับว่าความขัดแย้งในความคิดของการใช้สัตว์เป็นเครื่องมือในการดำรงชีวิตยังคงมีอยู่

ในประเด็นหลักเบญจศีลข้อที่ ๑ แท้จริงคำสอนของพุทธปรัชญาเถรวาทให้ความสำคัญทางศีลธรรมกับสัตว์ทั้งหลายทั้งปวง และไม่ถือว่าสัตว์เป็นทรัพย์สิน หรือเครื่องมือใดๆ คำกล่าวอ้างที่ว่าพระพุทธศาสนาเป็นศาสนาแห่งเผ่าพันธุ์นิยม เพราะพระพุทธศาสนามีการใช้สัตว์เป็นเครื่องมือ นั้นยังไม่ชัดเจนพอ จริงอยู่ที่ว่าในยุคแรกการหลีกเลี่ยงการใช้สัตว์เพื่อการเกษตร เพื่อการเดินทาง และกิจกรรมต่างๆ ไม่อาจทำได้ เพราะในบริบทของวิถีชีวิตฆราวาสนั้นไม่สามารถจะปฏิบัติให้บริสุทธิ์บริบูรณ์ในเรื่องศีลข้อที่ ๑ นี้ได้ เรื่องนี้ก็คล้ายคลึงกับประเด็นที่พุทธจริยศาสตร์อนุญาตให้มีการบริโภคเนื้อสัตว์ได้ นักสิทธิสัตว์จึงตั้งคำถามต่อว่า เพราะเหตุใดพระพุทธเจ้าจึงอนุญาตให้ภิกษุฉันเนื้อสัตว์ได้ ซึ่งเท่ากับว่าพุทธจริยศาสตร์สนับสนุนในทางอ้อมให้เกิดการฆ่าสัตว์เพื่อเป็นอาหาร ซึ่งบรรดานักสิทธิสัตว์มักจะถามถึงสิทธิของเผ่าพันธุ์มนุษย์ที่ถือว่าความต้องการของตนต้องมีอยู่เสมอ พวกเขาต้องการที่จะขยายความคิดทางศีลธรรมขึ้นพื้นฐานของความเท่าเทียมกันและสิทธิของมนุษย์ออกไปสู่มนุษย์ทุกคนรวมทั้งเพื่อสัตว์อื่นๆ ด้วย^{๔๑}

ประเด็นดังกล่าวนี้ สมภาร พรหมทาได้แสดงทรรศนะไว้ว่า “การที่พระพุทธองค์ทรงอนุญาตให้สาวกกินเนื้อสัตว์ได้ ควรเข้าใจว่าเป็นคนละเรื่องกับการสนับสนุนให้กินเนื้อสัตว์ ระบบจริยธรรมของพุทธศาสนาเถรวาทนั้น เป็นระบบที่คิดเผื่อให้มีทางออก สำหรับสถานการณ์ที่เราไม่อาจรู้ล่วงหน้าได้ จึงไม่เหมือนกับระบบจริยธรรมตะวันตก พระพุทธองค์ทรงคิดเช่นนี้ จึงทรงอนุญาตให้ชาวพุทธบริโภคเนื้อสัตว์ได้ เราจะรู้ได้อย่างไรว่าในอนาคตหลังจากที่ทรงปรินิพพานแล้ว พุทธศาสนาอาจแพร่เข้าไปในดินแดนที่อาหารหลักของผู้คนคือเนื้อสัตว์ (เช่นบริเวณขั้วโลกเหนือที่ปลูกพืชแทบจะไม่ได้เลย มีแต่ปลาและเนื้อเท่านั้นที่ผู้คนจะกินเป็นอาหารได้) การปิดประตูสนธิสำหรับการกินเนื้อสัตว์ จึงอาจเป็นอุปสรรคต่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนา แต่การมีประตูออกที่โรงหนัง ไม่ได้แปลว่าเป็นการเชิญชวนให้ทุกคนออกมาจากโรงหนัง การมีอยู่ของประตูนั้น ควรเข้าใจว่ามีอยู่ในฐานะช่องทางสำหรับการเลือกจริยธรรมแบบที่ไม่มีช่องทางสำหรับการเลือกเลยนั้น พุทธศาสนาเถรวาทถือว่าเป็นจริยธรรมที่สุตโต่ง

การที่ฝ่ายมหายานมีความปรารถนา ที่จะให้โลกนี้ลดการฆ่าสัตว์เพื่อเป็นอาหารมนุษย์นั้น ต้องถือว่าเป็นเจตนาดีอย่างไม่มีข้อสงสัย ยิ่งในโลกปัจจุบันที่อุตสาหกรรมอาหารที่มาจากเนื้อสัตว์ กระทำในรูปธุรกิจที่มีการเลี้ยงสัตว์ครวละมากๆ และฆ่าสัตว์เพื่อส่งตลาดครวละมากๆ ข้อเสนอของ

^{๔๑} Helga Kuhse and Peter Singer, *Bioethics : An Anthology*, PP. 413.

ฝ่ายมหายานยังมีน้ำหนักมากขึ้นเป็นเงาตามตัว สิ่งที่เราไม่อาจปฏิเสธได้ก็คือ การที่เรายังกินเนื้อสัตว์ อยู่ เป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้เกิดความชั่วร้าย ที่กลายเป็นระบบไปแล้วนี้ยังดำรงอยู่ต่อไป สัตว์จำนวนมากต้องถูกเลี้ยงในสถานที่ที่แออัด ถูกปฏิบัติอย่างไม่มีคุณค่าโดยเจ้าของธุรกิจและผู้ที่เกี่ยวข้อง ราววันหนึ่งเมื่อเนื้อของมันจะให้ค่าตอบแทนสูงสุดแก่ผู้ลงทุน พวกมันก็จะถูกกวาดต้อนไปเชือด นี่คือนิยามที่ร้ายกาจที่ทำงานอย่างเป็นระบบ เป็นวงจร และอย่างปราศจากความสำนึกทางศีลธรรมใดๆ”^{๔๒} เรื่องดังกล่าวพระพุทธศาสนาก็นำเสนอหลักและวิธีการในการใช้สัตว์ต่างๆ เหล่านี้เพื่อดำรงชีพ และมีข้อห้ามในการทำธุรกิจเกี่ยวกับการค้าเนื้อสัตว์ ในหลักมัจฉาวันชชา ๕ ^{๔๓} ซึ่งพอล วอลเดาควรจะนำเสนอว่าแท้จริงแล้วพุทธปรัชญาเถรวาทไม่สนับสนุนในการทำธุรกิจเกี่ยวกับการค้าเนื้อสัตว์ รวมไปถึงการเลี้ยงสัตว์เพื่อขายอีกด้วยจึงไม่มีส่วนเกี่ยวข้องกับเผ่าพันธุ์นิยมในประเด็นดังกล่าวข้างต้น

๔.๓.๓ พุทธจริยศาสตร์กับคุณค่าที่สูงกว่าของมนุษย์ ปัญหาข้อสุดท้าย คือ ข้อกล่าวหาที่ว่าพระพุทธศาสนาบัญญัติว่า มนุษย์เหนือกว่าสัตว์ ไม่ว่าจะเป็นความสุขสบาย, สติปัญญา และอื่นๆ ถึงอย่างนั้นจากการอ้างอิงเรื่องพระวินัยของพอล วอลเดา มนุษย์ก็มีความสำคัญทางศีลธรรมมากกว่าอยู่ดี คำกล่าวของวอลเดานั้นจึงถูกต้องที่ว่าพุทธปรัชญาเถรวาทมีแนวคิดเผ่าพันธุ์นิยมอยู่ จากความหมายโดยนัยที่มนุษย์สามารถพัฒนาตนเองได้ดีกว่าสัตว์ มีโอกาส หลุดพ้นจากสังสารวัฏ แต่เมื่อมองจากแนวคิดเรื่อง พระโพธิสัตว์ในพุทธศาสนา มหายาน การที่พุทธปรัชญามีข้อบัญญัติว่า มนุษย์สามารถฝึกได้และอยู่ในภพภูมิที่ดีกว่าสัตว์นั้นก็ไม่ได้หมายถึง ยอมรับว่ามนุษย์มีคุณค่าสูงกว่าสัตว์ แต่เป็นการนำเสนอว่า มนุษย์ที่สามารถฝึกฝนตนเองได้เท่านั้นที่มีฐานะที่ดีกว่าแม้ในหมู่มนุษย์ด้วยกันเอง มิได้หมายถึงลักษณะทางด้านกายภาพภายนอก แต่หมายถึงคุณค่าภายในจิตใจ หรือสรุปว่าพุทธปรัชญาให้คุณค่ากับการกระทำของบุคคลแต่ละคน มากกว่าการถือกำเนิดในภพภูมิที่สูงหรือต่ำ ดังมีพุทธพจน์กล่าวไว้ว่า

^{๔๒} สมภาร พรหมทา.งานวิจัยเรื่อง **กิน : ในมุมมองของพระพุทธศาสนา**.พิมพ์ครั้งที่ ๒.(กรุงเทพมหานคร : โครงการเผยแพร่ผลงานทางวิชาการ คณะอักษรศาสตร์.จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย,๒๕๔๗),หน้า ๗๕-๗๘.

^{๔๓} **อง.ปญจก.(ไทย) ๒๒/๑๗๗/๒๕๕, อง.ปญจก.อ.(ไทย)๓/๑๗๗/๖๘. มัจฉาวันชชา ๕** หมายถึง การค้าขายที่ผิดหรือไม่ชอบธรรม เป็นคำขึ้นวรรคถา บาลี เรียกว่า อกรณียวณิชชา คือ “การค้าขายที่เป็นอกรณียสำหรับอุบาสก คือ อุบาสกไม่ควรประกอบ ได้แก่ ๑.สัตตวันชชา คำขายอาวุธ ๒.สัตตวันชชา คำขายมนุษย์ ๓. มังสวณิชชา คำขายเนื้อสัตว์ (อรรถถกถาแก้วว่า เลี้ยงสัตว์ไว้ขาย) ๔. มัชชวณิชชา คำขายของเมา ๕.วิสวณิชชา คำขายยาพิษ. ดูรายละเอียดเพิ่มเติมใน, พระพรหมคุณาภรณ์.(ป.อ. ปยุตโต),**พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม**,พิมพ์ครั้งที่ ๓๑ ,สำนักพิมพ์ผลิธีม. กรุงเทพมหานคร: ๒๕๕๕,หน้า ๒๓๕.

“เรารู้ชัดถึงหมู่มสัตว์ผู้เป็นไปตามกรรมว่า สัตว์ที่ประกอบกายทุจริต วจีทุจริต มโนทุจริต กล่าวร้ายพระอริยะมีความเห็นผิด และชักชวนผู้อื่นให้ทำกรรมตามความเห็นผิด พวกเขาหลังจากตายแล้วจะไปบังเกิดในอบาย ทุกคติ วินิบาต นรก แต่หมู่มสัตว์ที่ประกอบกายสุจริต วจีสุจริตมโนสุจริต ไม่กล่าวร้ายพระอริยะ มีความเห็นชอบ ชักชวนผู้อื่นให้ทำกรรมตามความเห็นชอบ พวกเขาหลังจากตายแล้วจะไปบังเกิดในสุคติโลกสวรรค์”^{๔๔}

คำว่าหมู่มสัตว์ในที่นี้ย่อหมายถึง สัตว์ในความหมายของวอลเดาด้วย ดังนั้นในความหมายนี้ พุทธปรัชญาเถรวาทจึงมิได้หมายถึงแต่เพียงมนุษย์เท่านั้นที่สามารถทำกรรมที่จะนำไปสู่สุคติได้ แต่รวมถึงสัตว์ต่างๆ รวมอยู่ด้วยจึงไม่ได้มีประเด็นใดๆ เกี่ยวกับแนวคิดเผ่าพันธุ์นิยม และพุทธจริยศาสตร์ก็ยอมรับเหตุผลนี้มาตั้งแต่เริ่มแรกเลยที่เดียวผ่านหลักเบญจศีลเบญจธรรม

หลักคำสอนในพุทธจริยศาสตร์ คุณค่าของ “สิ่งมีชีวิต” มาจากความประพฤติกที่ดีตามหลักศีลธรรม และความสำคัญทางหลักศีลธรรมไม่ได้ตัดสินจากรูปลักษณ์ภายนอก เพื่อให้เห็นแนวคิดของพุทธจริยศาสตร์ในการให้ความสำคัญกับสัตว์อย่างเท่าเทียมกัน ผู้วิจัยจึงจะยกตัวอย่างในพระไตรปิฎกอีกหนึ่งตัวอย่างซึ่งพระพุทธเจ้าได้แสดงไว้ในอภิสนทสูตร ดังนี้

“อริยสาวกในธรรมวินัยนี้ เป็นผู้ละเว้นขาดจากการฆ่าสัตว์ อริยสาวกผู้เว้นขาดจากการฆ่าสัตว์แล้ว ชื่อว่า ให้ความไม่มีภัย ให้ความไม่มีเวร ให้ความไม่เบียดเบียนแก่สัตว์ทั้งหลาย ไม่มีประมาณ ย่อมเป็นผู้มีส่วนแห่งความไม่มีภัย ความไม่มีเวร ความไม่เบียดเบียน อันไม่มีประมาณ”^{๔๕}

ดังนั้นการนำแนวคิดวงจรแห่งจริยธรรมจากตะวันตกมาใช้กับพระพุทธศาสนานั้นจึงไม่ถูกต้อง เนื่องจากหลักคำสอนในพระพุทธศาสนาแตกต่างกับแนวคิดวงจรแห่งจริยธรรมจากตะวันตก พุทธจริยศาสตร์ไม่ได้บัญญัติเรื่องการตัดสินความสำคัญทางศีลธรรมจากลักษณะทางชีววิทยาของสิ่งมีชีวิต และ วอลเดาก็ไม่สามารถระบุได้ว่าคุณลักษณะใดบ้างที่พุทธจริยศาสตร์ใช้ตัดสินความสำคัญทางศีลธรรมของสิ่งมีชีวิต อำนาจ ยอดทอง ก็ได้เขียนบทความสนับสนุนแนวคิดของผู้วิจัยในประเด็นสุดท้ายว่า “แท้จริงแล้วคำสอนของพุทธปรัชญาเถรวาทให้ความสำคัญทางศีลธรรมกับสัตว์ทั้งหลาย ทั้งปวงและไม่ถือว่าสัตว์เป็นทรัพย์สินหรือเครื่องมือใดๆ คำกล่าวอ้างว่าพุทธจริยศาสตร์เป็นเผ่าพันธุ์นิยมเพราะพุทธศาสนามีการใช้สัตว์เป็นเครื่องมือ นั้นยังไม่ชัดเจนเพียงพอและผู้กล่าวหาจำเป็นต้องนำเสนอให้ชัดเจนกว่านี้ เพราะแท้จริงแล้วหลักจริยธรรมขั้นพื้นฐานที่เป็นประโยชน์ในการดำรงชีวิตอยู่ร่วมกันในสังคมของมนุษย์ตามหลักพุทธจริยศาสตร์ได้แก่ หลักเบญจศีลและหลักเบญจธรรมกลับมีลักษณะที่สนับสนุนแนวคิดว่าด้วยสิทธิสัตว์ที่บรรดานักสิทธิสัตว์ทั้งหลายอ้างถึงเพื่อปกป้องสัตว์ต่างๆ

^{๔๔} วิ.มหา.(ไทย).๑/๑๓/๗.

^{๔๕} อง.ปญจก.(บาลี) ๒๒/๔๕/๕๖-๕๗.

หลักเบญจศีลและเบญจธรรม ในพุทธปรัชญาเถรวาทจึงถือว่าเป็นหลักการที่สนับสนุนและส่งเสริมไม่ให้เกิดการกระทำปาณาติบาตหรือฆ่าสัตว์”^{๔๖}

เรื่องดังกล่าวนี้ สมภาร พรหมทา วิเคราะห์เพิ่มเติมว่า คำว่า สัตว์ ในศีลข้อแรกหมายรวมเอาทั้งมนุษย์และสัตว์เดรัจฉาน คำว่า ฆ่ามีความหมายครอบคลุมมาถึงการทรมาน ทำร้าย หรือก่อความเจ็บปวดทรมานทางกายและใจด้วย^{๔๗} “การฆ่า” ตามหลักเบญจศีลเรียกพฤติการณ์การฆ่าสัตว์ว่า “การทำชีวิตสัตว์ให้ตกลงหรือให้ถึงแก่ความตาย” ซึ่งมีได้หมายเอาเฉพาะการฆ่าให้ตายเท่านั้น แต่ยังมี ความหมายครอบคลุมถึงการทำร้ายร่างกาย และการกระทำทารุณกรรม^{๔๘} ดังนั้นหลักเบญจศีล^{๔๙} ที่เกี่ยวข้องกับสิทธิสัตว์ ได้แก่ ศีลข้อที่ ๑ “ปาณาติปาตา เวรมณี” ซึ่งแปลว่า เจตนางดเว้นจากการฆ่าสัตว์^{๕๐} จากเบญจศีลข้อนี้เป็นหลักการสำคัญที่สอดคล้องและสนับสนุนสิทธิสัตว์ และ หลักเบญจธรรม^{๕๑} คือ ธรรม ๕ ประการ หรือธรรมที่ดั่งาม ๕ ประการ (เบญจกัลยาณธรรม) นั้นสนับสนุนสิทธิ สัตว์ดังนั้นเมื่อพิจารณาหลักการทั้ง ๒ แล้วจะพบว่า เป็นหลักเกณฑ์สอดคล้องและสนับสนุนแนวคิด ว่าด้วยสิทธิสัตว์ทุกข้อที่พอล วอลเตกกล่าวมาและไม่มีส่วนใดเกี่ยวข้องกับแนวคิดเผ่าพันธุ์นิยม อย่างไรก็ตามผู้วิจัยตั้งข้อสังเกตไว้ว่า หลักดังกล่าวนี้อาจต้องเลือกใช้ให้เหมาะสม เช่น เมื่อมีกรณีที่เกิดภาวะ

^{๔๖} อานาจ ยอดทอง. แนวคิดว่าด้วยสิทธิสัตว์ในเบญจศีล-เบญจธรรม. บทความทางวิชาการ ๒๕๕๕. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.(กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. ๒๕๕๕).

^{๔๗} สมภาร พรหมทา, พุทธศาสนากับปัญหาจริยศาสตร์ โสภณี ทำแท้ง และการุณยฆาต, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๘). หน้า ๕๖.

^{๔๘} สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส, เบญจศีลและเบญจธรรม หลักสูตรธรรมศึกษา ชั้นตรี, พิมพ์ครั้งที่ ๑๕, (กรุงเทพมหานคร : มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๘), หน้า ๘.

^{๔๙} เบญจศีล คือ ศีล ๕ หรือสิกขาบท ๕ ได้แก่ (๑) ปาณาติปาตา เวรมณี เจตนางดเว้นจากการฆ่าสัตว์ (๒) อทินนาทานา เวรมณี เจตนางดเว้นจากการถือเอาสิ่งของที่เจ้าของเขามีได้ให้ (๓) กาเมสุมิฉฉาจารา เวรมณี เจตนา งดเว้นจากการประพฤตินิดในกาม (๔) มุสาวาทา เวรมณี เจตนางดเว้นจากการพูดเท็จ (๕) สุราเมรยมัชชป มาทัญฐานา เวรมณี เจตนางดเว้นจากการเสพของมึนเมาคือสุราและเมรัยอันเป็นเหตุแห่งความประมาท :- ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๑๕/๓๐๒-๓๐๓.

^{๕๐} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๑๕/๓๐๒.

^{๕๑} คำว่า “เบญจธรรม” หรือ “เบญจกัลยาณธรรม” นี้ไม่ปรากฏในพระไตรปิฎก แต่ปรากฏในคัมภีร์ชั้น หลังในอรรถกถาและฎีกา ซึ่งท่านผู้เป็นทฆตธรรมขึ้นภายหลัง จึงทำให้แปลกกันไปบ้าง แต่เมื่อว่าโดยที่มาส่วน ใหญ่ ประมวลได้จากความทอนถ่ายของกุศลกรรมบถข้อต้นๆ ได้แก่ (๑) เมตตาและกรุณา ความรักใคร่ และความ สงสาร คู่กับศีลข้อที่ ๑ (๒) สัมมาอาชีวะ การหาเลี้ยงชีพในทางสุจริต คู่กับศีลข้อ ๒ (๓) กามสังวร ความสังวรใน กามารมณ์ คู่กับศีลข้อที่ ๓ (๔) สัจจะ ความซื่อตรง คู่กับศีลข้อที่ ๔ (๕) สติสัมปชัญญะ ความระลึกได้และรู้ตัวอยู่ เสมอ คู่กับศีลข้อที่ ๕ :- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, พิมพ์ ครั้งที่ ๑๖, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท เอส.อาร์.พริ้นติ้ง แมส โปรดักส์ จำกัด, ๒๕๕๑), ๑๗๕-๑๗๖.

ความอหฺลัทธิเหลือทางศีลธรรมในการที่มนุษย์ต้องตัดสินใจฆ่าสัตว์ในบางครั้งเพื่อเอาชีวิตรอดหลักดังกล่าวนี้ก็ต้องนำมาพิจารณาให้รอบคอบอีกครั้งเช่นกรณีชาวประมงที่เลี้ยงชีพด้วยการจับปลา การนำหลักปาณาติบาตมาใช้ก็อาจจะไม่สอดคล้องกับการดำเนินชีวิตและอาจเกิดผลกระทบอย่างรุนแรงต่อวิถีชีวิตในระดับปัจเจกบุคคลได้ ในกรณีเช่นนี้ผู้ปฏิบัติจึงควรมีวิจารณญาณในการเลือกที่จะใช้หลักธรรมที่เหมาะสมอื่นๆ มาพิจารณาร่วมด้วยเพื่อหาทางประนีประนอมระหว่างศีลธรรมกับการดำเนินชีวิต

แต่ถึงอย่างไรก็ตามผู้วิจัยก็ยังเห็นว่า การนำเสนอของพอล วอลเดา ที่ว่าพุทธจริยศาสตร์ให้ความสำคัญกับชีวิตสัตว์ต่ำกว่ามนุษย์ไม่เป็นที่ยอมรับได้ความเสมอภาคในชีวิตมนุษย์ไม่สามารถนำมาเปรียบเทียบได้ว่าใครสูงต่ำกว่าใคร ทั้งนี้ทั้งนั้นสิ่งที่ควรพึงระลึกเสมอคือ คุณงามความดีของสิ่งมีชีวิตไม่ได้มาจากการกำหนดความสำคัญทางศีลธรรมของพระพุทธศาสนา มนุษย์และสัตว์ทั้งหลายมีโอกาสในการทำความดีเท่าเทียมกัน จากข้ออ้างที่ว่าพุทธปรัชญาเถรวาทสนับสนุนการใช้สัตว์เป็นเครื่องมือ พุทธปรัชญาเถรวาทโต้แย้งกลับด้วยหลักมัจฉาภาวณิชา ๕ ซึ่งได้อธิบายให้เห็นว่าพุทธปรัชญาเถรวาทไม่สนับสนุนการใช้สัตว์เป็นทรัพย์สิน ส่วนในประเด็นหลักเบญจศีลข้อที่ ๑ เรื่องปาณาติบาต ก็ได้รับการอธิบายเปรียบเทียบกับ แนวคิดการกินมังสวิรัต ซึ่งแสดงให้เห็นแนวคิดโดยภาพรวมของพุทธจริยศาสตร์ที่ไม่สนับสนุนการฆ่าสัตว์เพื่อนำมาเป็นอาหารของมนุษย์ การเลี้ยงสัตว์เพื่อนำขาย ส่วนข้อโต้แย้งว่าพระพุทธศาสนาให้ความสำคัญทางหลักศีลธรรมจากโอกาสในการตรัสรู้ธรรมะ แต่พระพุทธศาสนาก็ชี้ให้เห็นว่า ความสามารถในการบรรลุธรรมเป็นคนละเรื่องกับสิทธิในการบรรลุธรรม และพุทธจริยศาสตร์ก็ไม่มีแนวคิดให้คุณค่ากับสิ่งต่างๆ จากสถานที่เกิดการไปเกิดในภพภูมิหนึ่งๆ การเกิดเป็นมนุษย์และสัตว์ไม่ใช่เป้าหมายสูงสุด^{๕๒}

ในประเด็นที่กล่าวว่าพุทธจริยศาสตร์ไม่มีแนวคิดใดที่ให้ความสำคัญทางศีลธรรมและมีแนวคิดให้คุณค่าที่สูงกว่าแก่มนุษย์ หรือกำหนดแนวทางการปฏิบัติต่อสิ่งมีชีวิตอื่นๆ แตกต่างจากมนุษย์ ผู้วิจัยจะได้พิสูจน์ให้เห็นว่า แม้จะมีข้อความในพระไตรปิฎกฉบับภาษาบาลี กล่าวถึงความประเสริฐของมนุษย์ แต่ก็เป็นการให้ความสำคัญกับมนุษย์ในฐานะที่เป็นสรรพสัตว์ที่สามารถเรียนรู้ฝึกฝนและพัฒนาตนเองได้ มนุษย์ที่ฝึกตนดีแล้วประเสริฐยิ่งกว่าเทวดา และมักจะกล่าวในทำนองกลับกันว่า หากมนุษย์ไม่ได้ฝึกฝนอบรมตนเองแล้วหาประเสริฐไม่ ด้วยเหตุนี้พระพุทธเจ้าจึงกระตุ้นเตือนสาวกของพระองค์ว่า “ทนต์ เสฏฺฐ มนุสฺเสสุ” ในหมู่มนุษย์ทั้งหลาย ผู้ที่ฝึกตนดีแล้วเป็นผู้ประเสริฐที่สุด ฝึกตนคือ ฝึกอะไร ก็คือ การฝึกจิตนั่นเอง ดังที่พระพุทธเจ้าตรัสว่า “จิตตํ ทนต์ํ สุขาว

^{๕๒} พระอติเรก อาทิจจพโล(โลกะนัง), แนวคิดเผ่าพันธุ์นิยมที่มีต่อพุทธปรัชญาเถรวาทในทรรศนะของพอล วอลเดา, หน้า ๓๓๖.

ให้”^{๕๓} จิตที่ฝึกดีแล้วนำสุขมาให้ ที่มองว่าบุคคลใดบุคคลหนึ่งประเสริฐก็เพราะฝึกจิตมาดีนั่นเอง จึงทำให้การคิด พูด หรือกระทำประเสริฐกว่าสัตว์ทั้งหลาย”

จากนัยของพระพุทธพจน์บทนี้จะเห็นว่าในแง่พุทธจริยศาสตร์นั้นพระองค์ให้ค่าของมนุษย์ในแง่ของการฝึกฝนพัฒนาตนอย่างไม่หยุดยั้ง และเมื่อฝึกตนได้ดีมากขึ้นเท่าใด ชะนะกิเลสมากขึ้นเท่าใด ชะนะกิเลสที่มีอยู่ในตนมากขึ้นเท่าใด ชีวิตของมนุษย์แต่ละคน ก็จะอุดมไปด้วยคุณค่ามากขึ้นเท่านั้น คุณค่าของมนุษย์จึงไม่ได้อยู่ที่ความสามารถในการคิด การกระทำตามสัญชาตญาณเดิมแต่คุณค่าของมนุษย์อยู่ที่การงดเว้นการกระทำตามสัญชาตญาณบางอย่างที่สัตว์อื่นไม่อาจกระทำได้ เช่น ความโลภ ความโกรธ และความหลง ดังที่ตรัสเพิ่มเติมว่า “อตตา หเว ชิต์ เสโย โย ยา จายี อิตรา ปชา” แปลความว่า ตนแล อันบุคคลชนะแล้ว เป็นของประเสริฐ ส่วนหมู่มสัตว์นอกรับบุคคลชนะแล้วไม่ประเสริฐเลย”^{๕๔} ความหมายของพุทธพจน์นี้หมายถึงการเอาชนะสัญชาตญาณเดิมอันได้แก่ กิเลสทั้งหลายที่ฝังรากลึกในจิตตนนั่นเอง หากมนุษย์สามารถเอาชนะจิตใจของตนไม่ให้ไหลไปตามกระแสแห่งกิเลส หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งคือ ตามสัญชาตญาณเยี่ยงสัตว์ป่า มนุษย์คนดังกล่าวย่อมแตกต่างจากมนุษย์คนอื่นๆ และประเสริฐกว่าสัตว์อื่นๆ

เมื่อเป็นเช่นนี้ก็เท่ากับว่า พุทธจริยศาสตร์ให้คุณค่าที่สูงกว่าจากการกระทำของมนุษย์แต่ละคนแตกต่างกันไม่ได้หมายรวมถึงมนุษย์ทุกคน แต่เฉพาะกับมนุษย์ที่ผ่านการฝึกฝนอบรมจิตใจของตนให้สามารถควบคุมจิตใจให้อยู่เหนือกว่าสัญชาตญาณเดิมเท่านั้นจึงจะได้รับการยกขึ้นว่าเป็นผู้ที่มีสถานะทางศีลธรรมมากกว่ามนุษย์และสัตว์ด้วยกัน เหตุผลดังกล่าวนี้พิจารณาได้อย่างชัดเจนในเรื่องศีลที่ปรากฏในพระวินัยที่แสดงให้เห็นว่า การฆ่ามนุษย์ที่มีคุณธรรมสูง เช่น บิดา มารดา พระอรหันต์นั้น เลวร้ายยิ่งกว่าการฆ่าสัตว์หรือมนุษย์ที่ไร้คุณธรรม แต่ก็ไม่ได้หมายความว่า พุทธจริยศาสตร์มีแนวคิดสนับสนุนการฆาตกรรมมนุษย์หรือฆ่าสัตว์อื่น และเป็นเผ่าพันธุ์นิยมตามแบบตะวันตก เพราะไม่ได้มุ่งไปที่สภาวะหรือรูปร่างลักษณะภายนอก แต่เน้นไปที่สภาพทางจิตใจที่เป็นนามธรรม หรือให้คุณค่ากับการกระทำของคนและสัตว์ สัตว์ต่างๆ หากทำร้ายมนุษย์ก็ย่อมได้รับการตำหนิเช่นกันกับคนที่ไปฆ่าสัตว์หรือแม้กระทั่งพืช โลกทัศน์ของพุทธปรัชญาเถรวาทจึงเด่นชัดในเรื่องดังกล่าวนี้

^{๕๓} ขุ.ธ. (บาลี) ๒๕/๓๕/๒๒.

^{๕๔} มหามกุฏราชวิทยาลัย, ธรรมปทฎฐกถา จตุตถโถ ภาโค, พิมพ์ครั้งที่ ๑๙, (กรุงเทพฯ : มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๑๙), หน้า ๑๐๘.

๔.๔. พุทธจริยศาสตร์กับการบริโภคอาหารของมนุษย์

อีกประเด็นหนึ่งที่เป็นปัญหาของมนุษย์มายาวนานพอๆ กับวิวัฒนาการของมนุษย์ก็คือ ความห่วงใยเรื่องจริยธรรมกับสิ่งแวดล้อมเริ่มจากอาหารในจาน^{๕๕} ประโยคข้างต้นนี้ เป็นของทอม เรแกน (Regan Tom) ที่ชี้ให้เห็นว่า ปัญหาเรื่องการบริโภคอาหารสัมพันธ์กับจริยธรรมและเป็นปัญหาที่อยู่ใกล้ตัวเรามากเพียงใด อาหารมังสวิรัตินั้นพระพุทธรูปเจ้าเป็นอย่างไร จริงหรือไม่ที่พระองค์ทรงฉันเนื้อสุกรอ่อนแล้วเสด็จดับขันธปรินิพพานหรือที่จริง "พระพุทธรูปเจ้าไม่เคยเสวยเนื้อสัตว์เลยตลอดชีวิตเพราะทรงเป็นคนลัทธิฮินดูมาก่อน เพราะฉะนั้นใครกล่าวว่า พระพุทธรูปเจ้าทรงฉันเนื้อสัตว์ คนนั้นย่อมกล่าวต่อพระพุทธรูปเจ้า หรือแม้ว่าพระพุทธรูปเจ้าจะทรงเป็นนักมังสวิรัตก็ตาม ถึงกระนั้นก็ยังทรงมองไปไกลกว่าประโยชน์ในทางกายภาพ ในกรณีที่ญาติโยมนำอาหารเนื้อสัตว์มาถวาย พระสามารถฉันเนื้อสัตว์นั้นได้ โดยไม่เป็นความผิดบาป ก็ต่อเมื่อไม่ได้เห็นว่าเขาเจาะจงฆ่ามา หรือไม่ได้ยินว่าเขาเจาะจงฆ่ามา หรือไม่ได้รังเกียจว่าเขาฆ่าสัตว์กระทำผิดศีลข้อที่ ๑ เพื่อเอาเนื้อ มาทำเป็นอาหาร แล้วนำเนื้อนั้นมาเจาะจงถวายให้พระ ถ้าไม่เป็นไปตามเงื่อนไขข้างต้นพระก็ไม่สมควรฉันเนื้อสัตว์นั้นเลย เพราะย่อมรู้อยู่แก่ใจที่ว่า พระเองได้ กลายเป็น ต้นเหตุ ให้สัตว์ต้องตาย และเป็น ต้นเหตุให้ญาติโยมต้องได้"บาป" ในการทำผิดศีลข้อ ๑

๔.๔.๑. พุทธจริยศาสตร์กับการบริโภคเนื้อสัตว์

ประเด็นที่เป็นการถกเถียงกันบ่อยครั้งระหว่างนักมังสวิรัตกับกลุ่มนิยมบริโภคเนื้อสัตว์ ประเด็นแรกคือเรื่อง คนเป็นสัตว์กินพืชหรือกินเนื้อ โดยมักจะเอาหลักฐานมาตอบโต้กันมากมาย ไม่ว่าจะเป็นลักษณะของฟัน ลำไส้และระบบการย่อย ในความเป็นจริงแล้วคนกินได้ทั้งพืชและเนื้อสัตว์ เราสามารถย่อยและได้พลังงานจากแหล่งพลังงานทั้งสอง ดังจะเห็นได้ว่าทั้งพืชและเนื้อสัตว์มันกินได้เหมือนกันแต่ผลออกมาไม่เหมือนกัน

ประเด็นต่อมาคือ แง่มุมทางด้านนิเวศวิทยาว่า การกินเนื้อสัตว์เป็นการช่วยปรับความสมดุลเชิงนิเวศวิทยาหากสัตว์ไม่ถูกฆ่ากินโดยมนุษย์จำนวนสัตว์ก็จะมีมากจนเกินไป ดังนั้นการกินเนื้อสัตว์ในแง่หนึ่งเป็นการช่วยปรับความสมดุลเชิงนิเวศวิทยาให้แก่โลก เช่นเดียวกับการที่สัตว์กินกันเอง หรือสัตว์กินพืช หรือพืชกินสัตว์ ที่เป็นไปตามกระบวนการทางธรรมชาติ และธรรมชาติก็มีระบบคัดเลือกความเหมาะสมในตัวมันเอง นักชีววิทยาจำนวนไม่น้อยเชื่อว่า การที่มนุษย์เป็นอย่างไร

^{๕๕} Regan Tom, Ed. Earthbound : New Introductory Essays in Environmental Ethics.

(เช่นต้องกินเนื้อสัตว์เป็นอาหาร) ไม่ได้เป็นอิสระจากการควบคุมโดยธรรมชาติ หมายความว่าธรรมชาตินั้นมีอำนาจมากกว่ามนุษย์ การที่เราถูกสร้างมาให้กินเนื้อสัตว์ก็เพราะธรรมชาติเห็นว่าจะช่วยให้เกิดสมดุลในเชิงนิเวศวิทยานั้นเอง พิจารณาจากแง่นี้ การบริโภคเนื้อสัตว์ในระดับสังคมก็มีเหตุผลและมีบทบาทบางอย่างที่เราสามารถเข้าใจได้^{๕๖}

อย่างไรก็ตามเหตุผลที่ถูกหยิบขึ้นมาสนับสนุนการกินอาหารมังสวิรัตก็สามารเข้าใจได้เช่นกัน กลุ่มผู้บริโภคให้เหตุผลทางด้านจริยศาสตร์ว่า ต้องการตัดวงจรทารุณกรรมสัตว์ในกระบวนการผลิต สมถรรพณ์ ทำให้เหตุผลที่น่าสนใจคือ “การบริโภคเนื้อสัตว์ในยุคปัจจุบันมักจะมีอะไรมากกว่ามิติในเชิงนิเวศวิทยาที่กล่าวมาแล้วนั้น เพราะมีสัตว์อีกประเภทหนึ่งที่มนุษย์เป็นผู้เพาะเลี้ยงและควบคุมปริมาณได้เวลานี้การบริโภคเนื้อสัตว์ได้หันมาทางนี้มากขึ้น ในแง่เศรษฐศาสตร์การมีอาชีพจับสัตว์ตามธรรมชาติเพื่อขายนั้นไม่แน่นอนเท่ากับการเลี้ยงสัตว์เพื่อขายเอง ด้วยเหตุนี้แนวโน้มการบริโภคเนื้อสัตว์ของมนุษย์จึงเอียงไปในทางที่เกี่ยวข้องกับสัตว์ที่มนุษย์เลี้ยงเองมากขึ้นตามลำดับ เมื่อสัตว์ที่มนุษย์กินส่วนใหม่มาจากสัตว์ที่มนุษย์เลี้ยง เหตุผลด้านนิเวศวิทยาก็ไม่อาจใช้สนับสนุนการกินเนื้อสัตว์ได้”^{๕๗}

เหตุผลข้อต่อมาเป็นเรื่องสุขภาพของผู้บริโภค กลุ่มผู้นิยมบริโภคเนื้อสัตว์มักอ้างเหตุผลว่ามนุษย์ต้องกินเนื้อสัตว์เพื่อให้มีสุขภาพที่ดี โดยอ้างผลการวิจัยว่า มนุษย์ต้องอาศัยโปรตีนจากเนื้อสัตว์เป็นส่วนสำคัญในการสร้างกล้ามเนื้อ และเต็ๆ ก็ต้องการเนื้อสัตว์เพื่อให้ร่างกายเจริญเติบโตได้อย่างสมบูรณ์ หากรับประทานเนื้อสัตว์ในปริมาณที่เหมาะสมจะไม่ส่งผลร้ายต่อสุขภาพ และเนื้อสัตว์ยังเป็นแหล่งวิตามิน บี ๑๒ ที่ดีที่สุด และมีไขมันอิ่มตัวที่ดี ผู้คนส่วนมากในสังคมนิยมบริโภคอาหารที่ประกอบด้วยเนื้อสัตว์เป็นส่วนมากโดยคนส่วนมากคิดว่าเนื้อสัตว์พวกนั้นสะอาดและปลอดภัย และมีการตรวจสอบแล้วที่โรงฆ่าสัตว์ กลุ่มผู้นิยมบริโภคมังสวิรัตี้ให้ความเห็นแย้งว่า ความจริงแล้ว มีโค กระบือ สุกร เป็ด ไก่ ฯลฯ ถูกฆ่ามาขายในแต่ละวันเป็นจำนวนมากเกินกว่าที่จะตรวจสอบได้ครบหมดทุกตัว และก็เป็นการยากมากที่จะตรวจว่าสัตว์ตัวนั้นหรือเนื้อชิ้นนั้นเป็นมะเร็งหรือมีเซลล์มะเร็งหรือไม่ ไม่ต้องพูดถึงเรื่องการตรวจสัตว์ทุกตัวก็ได้ การรับประทานอาหารที่ปราศจากเนื้อสัตว์

^{๕๖} สมถรรพณ์, กวิน : มุมมองของพุทธศาสนา. พิมพ์ครั้งที่ ๒. (กรุงเทพมหานคร: โครงการเผยแพร่ผลงานทางวิชาการคณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, พ.ศ. ๒๕๔๗), หน้า ๑๒๔.

^{๕๗} อ้างแล้ว.

(รับประทานผัก ผลไม้ และผลผลิตจากสัตว์ เช่น นม หรือไข่) รวมทั้งวีแกน (ไม่รับประทานอาหารหรือวัตถุดิบใดๆ ที่ผลิตจากสัตว์) จะช่วยลดความเสี่ยงทั้งโรคมะเร็ง และโรคหัวใจ ส่วนหมู่คนที่มักกินเนื้อเป็นหลัก กินเนื้อเป็นส่วนมาก มักจะมีโรคมะเร็งและอายุสั้น เช่นชาวเอสกีโม มีโอกาสที่จะตายตั้งแต่อายุยังไม่ถึง ๓๐ ด้วยเหตุแห่งโรคเช่น มะเร็ง ในทางกลับกันชาวฮันซาได้ชื่อว่าอายุยืนนั้น มักจะไม่กินเนื้อสัตว์ กินพืชเป็นหลัก มีผลทำให้อายุเฉลี่ยประมาณ ๑๒๐ ปี และไม่มีอาการป่วยจากโรคยอดฮิต เช่น มะเร็ง เบาหวาน ฯลฯ ชาวฮันซาที่อายุ ๙๐ ยังแข็งแรงและสามารถเดินได้ ในจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย พระพุทธเจ้าทรงตรัสว่า “การเปียดเบียนทำให้มีโรคมะเร็งและอายุสั้น”^{๕๘}

เหตุผลอีกข้อหนึ่งคือเรื่อง ศาสนา ผู้บริโภคมังสวิรัติชาวอินเดียโบราณบางกลุ่มมีความเชื่อว่า “ความบริสุทธิ์มีได้ด้วยอาหาร”^{๕๙} อินเดียในหมู่ผู้ปฏิบัติโยคะ และผู้นับถือศาสนา ฮินดูส่วนหนึ่ง ผู้กินเจและมังสวิรัตินั้นเป็นผู้ถือศีลปฏิบัติธรรมอยู่แล้ว มีเมตตาจิตอยู่เป็นทุนเดิม ผู้กิน มังสวิรัตินั้นมาจากอินเดียยังเสนอว่า ที่แท้จริงแล้วพระพุทธเจ้าก็กินมังสวิรัตินั้นเหมือนกัน เพราะ ประเพณีชาวเนปาล บริเวณที่เป็นถิ่นฐานศากวงศ์เขาไม่กินเนื้อสัตว์อยู่แล้วเป็นปกติ อย่างไรก็ตามในพุทธบัญญัติได้กำหนดการกินมังสวิรัตินั้นก็อาจด้วยเหตุที่ไม่ต้องการให้ตั้งกินไปนักรสำหรับกุลบุตรของ ชาวพุทธที่จะเข้ามาบวช ต่อเมื่อศรัทธาแล้วจึงค่อยปฏิบัติเอง สาเหตุที่พระพุทธเจ้าทรงไม่กำหนดเป็นพุทธบัญญัติ อาจพิจารณาได้อีกทางหนึ่งได้ว่า เพราะทรงเคยปฏิบัติตามแนวทางของโยคะมาแล้ว เมื่อครั้งเสด็จออกผนวชใหม่ๆ แต่แล้วก็ทรงพบว่าอาหารไม่ได้เกี่ยวข้องโดยตรงกับการที่เราจะหลุดพ้น ตามทัศนะของลัทธินี้ อาหารคือสาเหตุสำคัญที่จองจำมนุษย์ไว้ในพันธนาการของโลก การจะพ้นไปจากโลกต้องจัดการที่เรื่องอาหาร จะเห็นว่าวิธีจัดการกับอาหารตามที่ทรงเล่าไว้นั้นก็คือ การกินให้น้อยและกินอาหารที่มันใจได้ว่าไม่เปียดเบียนชีวิตผู้อื่น ทรงทดลองกินสิ่งเหล่านี้มาแล้ว แม้กระทั่งทดลองกินอุจจาระและปัสสาวะของตนเอง การบริโภคอาหารด้วยเหตุผลในทางศาสนานี้ในพุทธศาสนาฝ่ายมหายาน ถือว่า เป็นเรื่องสำคัญ ในทางพุทธศาสนามหายานการกินเนื้อสัตว์เป็นบาป ต้องตกรก แต่ในทางคริสต์ศาสนาเรื่องดังกล่าวนี้ ไม่เป็นบาป เพราะเป็นสิ่งที่พระเจ้าประทานมาให้มนุษย์ ดังนั้นการฆ่าสัตว์และกินเนื้อสัตว์จึงสามารถทำได้

^{๕๘} ม. อ. (ไทย).๑๔/๕๘๐-๕๘๙.

^{๕๙} ดูรายละเอียดใน, ม. ม. (ไทย).๑๒/๑๗๘-๑๘๖.

ในเรื่องการกินนี้ท่านพุทธทาสภิกขุเป็นผู้ที่ให้หลักวินิจฉัยเพิ่มเติมว่า พุทธประสงค์ที่แท้จริงของพระพุทธเจ้านั้นทรงให้เราคิดว่ามันเป็นธาตุตามธรรมชาติ ไม่มีผู้กิน ไม่มีสิ่งที่ถูกกิน ไม่ทำ ความสำคัญในจิตใจว่าถูกกินอะไร ผักก็ไม่กิน เนื้อก็ไม่กิน ข้าวก็ไม่กินกินแต่อาหารที่บริสุทธิ์ที่สมควรจะกินที่ไม่มีโทษอย่าไปทำ ความสำคัญมันหมายความว่านี้ข้าว นี้ปลา นี้เนื้อ นี้ขนม ฯลฯ นอกจากนี้ชาว มังสวิรัตียังมีความเชื่อว่า การบริโภคอาหารมังสวิรัตินี้ให้คุณค่าทางด้านจิตใจ ได้แก่ ทำให้จิตใจสงบ เยือกเย็น สุขุม บังเกิดเมตตาจิตอย่างเต็ม เปี่ยม อารมณ์ไม่ฉุนเฉียว ไม่โกรธง่าย ไม่มุ่งร้ายอาฆาต พยาบาท มีสติมั่นคงไม่หวั่นไหวในเหตุการณ์ ต่างๆ มีความเจริญรุ่งเรืองในชีวิต สิ่งศักดิ์สิทธิ์ชั้นสูงต่าง สรรเสริญยินดี อวยพรให้ไม่มีช่องทางที่ วิทยานต่าง ๆ ทุกประเภทเข้าแอบแฝงหรือทำอันตรายใดๆ ได้^{๖๐}

สรุปว่า ข้อถกเถียงเรื่องการบริโภคอาหารมังสวิรัตินี้ด้วยเหตุผลทางสังคม , ชีววิทยา, และ ศาสนา นั้นทั้งสามประเด็นล้วนเกี่ยวข้องกับมนุษย์โดยมีมนุษย์เป็นศูนย์กลางในการโต้แย้ง ฝ่ายที่อ้าง เหตุผลด้านนิเวศวิทยาว่า มนุษย์ถูกกำหนดโดยธรรมชาติให้กินสัตว์เพื่อรักษาสมดุลของระบบนิเวศ โลกเอาไว้ หรือเหตุผลด้านสุขภาพที่มนุษย์ยกขึ้นมาอ้างว่า สัตว์เป็นแหล่งโปรตีนและวิตามินที่สำคัญ สำหรับใช้ในการเจริญเติบโตของมนุษย์ ทั้งสองเหตุผลนี้ล้วนเป็นแนวคิดแบบยึดมนุษย์เป็นศูนย์กลาง ของทุกสิ่ง เหตุผลทางด้านศาสนาเข้ามาอธิบายให้เห็นว่า “การกินมังสวิรัตินี้ได้เป็นทางออกของ ปัญหา” แต่ปัญหาอยู่ที่ตัวมนุษย์ที่มีความโลภ โกรธ หลง ดังคำกล่าวของมหาตมะ คานธี ที่กล่าวไว้ว่า “ธรรมชาตินั้นเพียงพอที่จะเลี้ยงดูทุกชีวิต แต่ไม่มีสิ่งใดเพียงพอที่จะสนองความละโมภของคนแม้เพียง คนเดียวได้”^{๖๑} พระพุทธศาสนามีแนวทางในแก้ไขข้อโต้แย้งนี้และหาทางออกสำหรับการบริโภค อาหารมังสวิรัตินี้ได้อย่างไรจะได้กล่าวในหัวข้อต่อไป

๔.๔.๒. พุทธจริยศาสตร์กับการบริโภคอาหารมังสวิรัตินี้

ในหัวข้อนี้ ผู้วิจัยนำเสนอเนื้อหาของแนวคิดเรื่องแนวคิดการบริโภคมังสวิรัตินี้ในมุมมองของ พุทธจริยศาสตร์ หลังจากที่ได้คำนึงถึงข้อโต้แย้งและข้อสนับสนุนการบริโภคอาหารมังสวิรัตินี้ ดังต่อไปนี้

^{๖๐} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๗๘.

^{๖๑} รสนา โตสิตระกูล, *ปฏิวัติยุคสมัยด้วยฟางเส้นเดียว: ทางออกของเกษตรกรรมและอารยธรรม.*

ปัญหาเกณฑ์ตัดสินพุทธจริยศาสตร์ คือ ปัญหาที่ว่า การกระทำที่มีคุณค่าทางจริยศาสตร์ หรือการกระทำที่เรียกว่า ดี ถูก ผิด หรือควร ไม่ควร เป็นอย่างไร และมีอะไรเป็นเกณฑ์ในการตัดสิน ในการกระทำนั้นว่า ดี ถูก ผิด หรือควร ไม่ควร ตามหลักพุทธจริยศาสตร์นั้น เป็นที่ทราบกันดีแล้วว่ามี ๒ อย่างคือ สัจธรรม และศีลธรรม สัจธรรมเป็นอันติมสัจจะ กล่าวคือ เป็นความจริงสูงสุดอันเป็น ฐานรองรับหลักศีลธรรม และหลักจริยธรรม หรือการกระทำอันมีค่าทางพุทธจริยศาสตร์ที่ดำเนินไปถึง เพื่อเข้าถึงเป้าหมายอันเป็นอันติมสัจจะนั้น เป็นสิ่งที่มีอยู่เอง มีอยู่อย่างเที่ยงแท้ และสามารถดำรงอยู่ ได้โดยธรรมดา ถ้ามนุษย์ไม่มีเป้าหมายในการกระทำ ก็ไม่สามารถกล่าวได้ว่า การกระทำใดถูก หรือผิด เรื่องของการกินในพระคัมภีร์ของพุทธจริยศาสตร์ก็เช่นเดียวกัน เพราะฉะนั้น เกณฑ์ในการตัดสินค่าจริย ะยะว่า กินสิ่งนี้ถูก กินสิ่งนี้ผิด ควรกิน หรือ ไม่ควรกิน จึงต้องอาศัยเป้าหมายเป็นแนว ในขั้นนี้ ผู้วิจัย จะศึกษาวิเคราะห์ปัญหาที่ว่า มาตรการวัดและตัดสินคุณค่าทางจริยศาสตร์เหล่านี้ ในทางพุทธจริย ศาสตร์คืออะไร และมีอะไรบ้าง นี่เป็นปัญหาที่จะต้องศึกษาต่อไป

ในหลายที่หลายแห่งนานาประเทศทั่วโลก มีผู้คนส่วนหนึ่งพากันดำรงชีวิตอยู่ ด้วยการอาศัย อาหาร ที่ได้มาจากพืชผัก และนมเนย โดยไม่ต้องอาศัยการฆ่าแกงทำร้ายสัตว์อื่น แล้วนำมากินเป็น อาหารเลย โดยเฉพาะอย่างยิ่งที่ประเทศอินเดีย อันเป็นต้นกำเนิดของพุทธศาสนา ซึ่งนับแต่โบราณ กาล มาจนตราบ เท่าทุกวันนี้ ชาวอินเดียส่วนใหญ่ก็ยังคงไม่กินเนื้อสัตว์กันเป็นอาหาร แต่จะกินพืช ผัก ผลไม้ นม เนย เป็นอาหาร หลักสำคัญของชีวิต

มุมมองเกี่ยวกับ "การบริโภคน้ำอาหารมังสวิรัต" ของพุทธศาสนา ไม่ใช่แง่มุม ทางสุขภาพ อนามัย ไม่ใช่ทางโภชนาการ ไม่ใช่ทางวิทยาศาสตร์ ไม่ใช่ทางเศรษฐกิจ ฯลฯ เป็นความคิดเห็น ที่ อาศัยคำตรัสของพระพุทธเจ้าที่มีปรากฏอยู่ในพระไตรปิฎกเป็นหลักฐานอ้างอิง ในพระไตรปิฎกมีอยู่ มากมายหลายพระสูตรที่พระพุทธเจ้าตรัสเอาไว้ แล้วมีส่วนเกี่ยวพันกันไปถึง "มังสวิรัต" คือ งดเว้นการ กินอาหารที่เป็นผลิตภัณฑ์ต่างๆจากสัตว์ได้มาจากการฆ่าสัตว์เพื่อทำเป็นอาหารในที่นี้จะขอยกมา กล่าวถึงเพียงบางพระสูตรเท่านั้น เช่น “ละการฆ่า เว้นขาดจากการฆ่าสัตว์ วางทัณฑะ (โทษภัย) วาง ศาตรา (ของมีคม)แล้ว มีความละอาย มีความเอ็นดู มีความกรุณา หวังประโยชน์ แก่สัตว์ทั้งปวงอยู่ ตลอดคืนหนึ่งกับวันหนึ่งในวันนี้แม้ด้วยการกระทำอย่างนี้ ก็ชื่อว่าได้ทำตามพระอรหันต์ทั้งหลาย” ^{๖๒}

จากพระสูตรนี้ก็คือ ศีลข้อที่ ๑ ละเว้นจากการฆ่าสัตว์นั่นเอง พระพุทธเจ้าทรงห้ามการฆ่า สัตว์เอาไว้ แก่พุทธศาสนิกชนทุกคน ไม่ว่าจะอยู่ในฐานะ อาชีพใดๆ คือ เป็นข้าราชการ พ่อค้า ลูกจ้าง กรรมกร ทั้งหญิง ชาย ทั้งเด็ก และผู้ใหญ่ เมื่อเป็นชาวพุทธ ก็ต้องพยายามถือศีลข้อที่ ๑ ละเว้นจาก

^{๖๒} อัง. ตัก (ไทย)๒๐/๗๑/๒๘๖.

การฆ่าสัตว์ มีใจเมตตา แก่สัตว์ทั้งปวง ถ้าปฏิบัติกันจริงเมืองไทยย่อมจะหาเนื้อสัตว์กินกันได้ยาก ภายในเมืองพระพุทธศาสนาแห่งนี้ อาหาร การกินส่วนใหญ่ ก็คงต้องเป็น "อาหารมังสวิรัต" มากกว่า การที่ชาวพุทธชักชวนกันเลิกกินเนื้อสัตว์ได้ ก็จะเป็นการเอื้อเพื่อต่อศีลข้อที่ ๑ ที่พระพุทธเจ้า ทรงบัญญัติเอาไว้ ยังมีคนกินเนื้อสัตว์กันมากเท่าใด ก็ย่อมต้องมีการฆ่าสัตว์เพิ่มมากขึ้นเท่านั้น อันเป็นการส่งเสริม ให้ชาวพุทธกระทำผิดศีลข้อที่ ๑ เพิ่มมากขึ้นนั่นเอง

นอกจากทรงห้ามการฆ่าสัตว์แล้ว พระพุทธเจ้าก็ยังทรงห้ามไปถึง การค้าขายสัตว์ทั้งที่มีชีวิตอยู่ หรือ ทั้งที่ตาย กลายเป็นเนื้อสัตว์ด้วย ดังข้อความที่ตรงตรัสว่า “การค้าขาย ๕ ประการนี้ อันอุปาสกไม่พึงกระทำคือ ๑.การค้าขายศาสตรา ๒.การค้าขายสัตว์(เป็น) ๓.การค้าขายเนื้อสัตว์(ตาย) ๔. การค้าขายน้ำเมา ๕.การค้าขายยาพิษ”^{๖๓} การค้าขายเหล่านี้ก็เป็นสิ่งที่พระพุทธเจ้าทรงห้ามไว้เช่นกัน ยิ่งเห็นได้ชัดเจนถึงสภาพชีวิตความเป็นอยู่ ในด้านอาหารการกินของชาวพุทธได้ว่าจะทำเป็น "อาหารมังสวิรัต" ค้าขายกันเคลื่อนกล่นทั่วไปอย่างแน่นนอน ถ้าพุทธศาสนิกชน ปฏิบัติตามคำสอน ของพระพุทธเจ้า อย่างถูกต้องแล้ว นอกจากนี้มีตัวอย่างว่า พระองค์ไม่ใช่แค่เพียงห้ามชาวพุทธไม่ให้ฆ่าสัตว์ และห้ามค้าขายเนื้อสัตว์เท่านั้น พระพุทธเจ้ายังทรงติเตียนห้ามปราม แม้กระทั่งการใช้ความตายของสัตว์อื่น มาเป็นเครื่องสักการบูชาอีกด้วยดังพระพุทธดำรัสว่า "สัตว์ทั้งหลายที่ไม่ได้ประทุษร้ายใคร ถูกนำมาฆ่า คนผู้ทำการบูชาด้วยความตายของสัตว์ทั้งหลาย ย่อมเสื่อมจากธรรม วิญญูชนติเตียนแล้วอย่างนี้ วิญญูชนเห็นความจริง อันเลวทรามเช่นนี้ ในที่ใด ย่อมติเตียนคนผู้ทำการบูชาด้วยความตายของสัตว์ในที่นั้น"^{๖๔} ดังนั้นการที่จะนำเอาเลือด เนื้อ เอ็น กระดูก ตับ ไต ไข่ฟอง หรืออวัยวะอื่นใดของสัตว์ มาเป็นเครื่องบูชา ต่อสิ่งที่ เราเคารพนับถือ หรือต่อบุคคลที่เราเคารพนับถือนั้น จึงเป็นการทำบาปมาหวังบุญ ช่างน่าติเตียน ไม่สมควรทำอย่างยิ่ง เมื่อเป็นเช่นนี้ การกราบไหว้บูชาใดๆของชาวพุทธ หรือแม้การตักบาตรพระ ก็ควรเป็นอาหารที่ไม่ต้องเกิดบาปกรรม จากการฆ่าสัตว์ให้ถึงแก่ความตายเลย คือเป็น"อาหารมังสวิรัต" จะประเสริฐกว่า แม้แต่การที่ทรงห้ามฆ่าสัตว์เพื่อนำมาทำบุญกับพระองค์อย่างนี้ก็ทรงตรัสห้ามไว้ว่า "ชนใดกล่าวอย่างนี้ว่า ชนทั้งหลายยอมฆ่าสัตว์เจาะจงพระสมณโคดม พระสมณโคดมทรงทราบชื่อนั้นอยู่ ก็ยังทรงฉัน เนื้อสัตว์ที่เขาทำเฉพาะตน อาศัยตนทำดังนี้ ชนเหล่านั้นจะชื่อว่า กล่าวตรงกับที่เรากล่าวก็หาไม่ได้ ชื่อว่ากล่าวตู่เราด้วยคำอันไม่จริง เรากล่าวเนื้อสัตว์ว่า เป็นของควรบริโภคนั้น ด้วยเหตุ ๓ ประการคือ

๑. เนื้อสัตว์ที่ตนไม่ได้เห็น(ว่าเจาะจงฆ่ามา)

^{๖๓} อง. ปญจก (ไทย)๒๒/๑๗๗/๒๙๕

^{๖๔} ขุ. สฺ. (ไทย) ๒๕ /๓๑๕-๓๑๖/๕๗๒.

๒. เนื้อสัตว์ที่ตนไม่ได้ยิน(ว่าเจาะจงเข้ามา)
 ๓. เนื้อสัตว์ที่ตนไม่ได้รังเกียจ(ว่าเจาะจงเข้ามา)
 และเรากล่าวเนื้อสัตว์ว่า ไม่ควรเป็นของบริโภค ด้วยเหตุ ๓ ประการคือ
๑. เนื้อสัตว์ที่ตนเห็น(ว่าเจาะจงเข้ามา)
 ๒. เนื้อสัตว์ที่ตนได้ยิน(ว่าเจาะจงเข้ามา)
 ๓. เนื้อสัตว์ที่ตนรังเกียจ(ว่าเจาะจงเข้ามา)^{๖๕}

ดังนั้นพุทธจริยศาสตร์จึงเสนอว่า หากเป็น"อาหารมังสวิรัตติ"แล้ว ก็คงหมดห่วงในปัญหาเหล่านี้ไปได้ทั้งหมด เพราะพระท่านสามารถ จะพิจารณา อาหารได้ง่าย และ ฉันทได้อย่างสบายใจไม่ตกเป็นบาปกรรมแทนที่จะได้บุญ ดังที่พระพุทธองค์ทรงตรัสว่า "ผู้ใดฆ่าสัตว์เจาะจงตถาคต หรือสาวกตถาคต ผู้นั้นย่อมประสบบาป มิใช่บุญเป็นอันมาก ด้วยเหตุ ๕ ประการคือ

๑. ผู้นั้นกล่าวอย่างนี้ว่า ท่านทั้งหลายจงไปฆ่าสัตว์ชื่อนั้นมา พุคดังนี้ชื่อว่า ย่อมประสบบาป มิใช่บุญ เป็นอันมาก
๒. สัตว์นั้นเมื่อถูกเขาผูกคอตายมา ได้รับทุกข์เสียใจ ทำดังนี้ชื่อว่า ย่อมประสบบาป มิใช่บุญ เป็นอันมาก
๓. ผู้นั้นพูดอย่างนี้ว่า ท่านทั้งหลายจงไปฆ่าสัตว์นี้ พุคดังนี้ชื่อว่า ย่อมประสบบาป มิใช่บุญ เป็นอันมาก
๔. สัตว์นั้นเมื่อกำลังถูกเขาฆ่า ย่อมได้รับทุกข์เสียใจ ดังนี้ชื่อว่า ย่อมประสบบาป มิใช่บุญ เป็นอันมาก
๕. ผู้นั้นยอมยังตถาคตและสาวกตถาคตให้ยินดีด้วยเนื้อสัตว์อันเป็นอกปิยะ (ของต้องห้าม ไม่สมควร แก่ภิกษุ จะบริโภค) ทำดังนี้ชื่อว่า ย่อมประสบบาป มิใช่บุญเป็นอันมาก^{๖๖}

ชาวบ้านที่ทำอาหารเนื้อสัตว์ไปถวายพระ หรือใส่บาตรพระ เพื่อหวังบุญกุศลนั้น จะรู้หรือไม่ว่า การที่สัตว์ ต้องถูกฆ่า เพื่อทำเป็นอาหารนั้น ก็เป็นบาปกรรมแล้ว แต่จะบาปหนักขึ้นมิใช่บุญเลย เมื่อเจาะจง นำเนื้อสัตว์นั้น ไปถวายพระ ดังนั้นผู้ปรารถนาบุญอย่างแท้จริง ไม่น่าเสี่ยงต่อการที่จะทำบุญแล้วได้บาปแทน สมควรทำเป็น "อาหารมังสวิรัตติ" ดีกว่า จะได้บุญสมใจ ทั้งยังเป็นการปฏิบัติถูกต้อง ไม่ประมาท ต่อคำเตือน ของพระพุทธเจ้า อีกด้วย

^{๖๕} ม. ม. (ไทย)๑๓/๕๒/๔๙.

^{๖๖} ม. ม. (ไทย) ๑๓/๕๕/๕๒.

ในพระสูตรนี้มีข้อน่าสังเกต ที่ชาวบ้านอาจคาดไม่ถึงก็คือ การฆ่าสัตว์ทำเป็นอาหาร แล้วเจาะจงนำอาหารเนื้อสัตว์นั้นไปถวายพระจะได้รับบาปกรรมแทนบุญนั้น เหตุหนึ่งก็เพราะทำให้พระเกิดความยินดี ในการฉัน เนื้อสัตว์ อันเป็นของต้องห้าม ที่พระไม่ควรฉัน แต่ก็ทรงมีข้อยกเว้นว่าหากชาวบ้านได้เนื้อเดนมัสตว์ หรือเนื้อบังสุกุล(เนื้อทิ้งแล้ว)มา ย่อมสามารถนำมาทำเป็นอาหารถวายพระ ได้โดยปลอดภัยไร้โทษบาปเวรใดๆ มิหนำซ้ำยังเป็นบุญกุศลอีกด้วย

" ภิกษุฉันเนื้อเดนมัสตว์(ของเหลือทิ้ง)จากราชสีห์ เนื้อเดนมัสตว์จากเสือโคร่ง เนื้อเดนมัสตว์จากเสือเหลือง เนื้อเดนมัสตว์จากเสือดาว เนื้อเดนมัสตว์จากสุนัขป่า ภิกษุนั้นไม่เป็นอาบัติ (ไม่เป็นโทษผิด)^{๖๗} โอกาสที่พระจะฉันเนื้อสัตว์ได้ ก็ยังมีอยู่อีกประการคือ เนื้อสัตว์ที่เป็นของเหลือทิ้งแล้ว จากการถูกฆ่าตาย ด้วยสัตว์ดิรัจฉานอื่นๆ พระพุทธเจ้าอนุโลมให้พระฉันเนื้อได้บ้างเท่านั้น ด้วยเหตุบางประการดังกล่าวมาแล้ว แต่แม้ในบทอนุโลมนั้นก็ไม่ทรงอนุญาตให้พระฉันเนื้อ ๑๐ ชนิดเหล่านี้เลย หากพระรูปใดฉันก็ต้องมีความผิดนั้นก็คือ ชีวิตปกติจะต้องงดเว้นเนื้อ(มังสวิรัต) ๑๐ ชนิดเหล่านี้อย่างเด็ดขาด

" ภิกษุไม่พึงฉันเนื้อมนุษย์ เนื้อช้าง เนื้อม้า เนื้อสุนัข เนื้องู เนื้อราชสีห์ เนื้อเสือโคร่ง เนื้อเสือเหลือง เนื้อหมี เนื้อเสือดาว อนึ่ง ภิกษุยังไม่ได้พิจารณา ไม่พึงฉันเนื้อ หากภิกษุรูปใดฉันเนื้อนั้น ต้องอาบัติ (ต้องโทษผิด) ทุกกฎ"^{๖๘} จุดที่น่าให้ความสนใจ ในพระสูตรนี้ก็คือ ทุกครั้งที่พระจะฉันอาหารประเภทเนื้อสัตว์ ซึ่งญาติโยมนำมาถวาย จะต้องพิจารณาเนื้อนั้น ให้ชัดเจน ก่อนขบฉันทุกครั้งไปว่าเนื้อนั้นห้ามฉันหรือไม่ อันเป็นความยุ่งยาก แก่พระ ไม่น้อยทีเดียว ฉะนั้นพุทธจริยศาสตร์จึงแนะนำให้ทำอาหารประเภท ไม่มีเนื้อสัตว์ ใส่บาตร หรือถวายพระจะดีกว่า

โดยสรุปเท่าที่ยกตัวอย่างมานี้พอจะเห็นได้ว่า พระพุทธเจ้าทรงใช้วิธีการต่างๆ นำมาห้ามกันไม่ให้ชาวพุทธได้กินเนื้อสัตว์ ทั้งยังทรงตักเตือนการฆ่าสัตว์ อันเป็นที่มาของอาหารเนื้อสัตว์ว่าเป็นเรื่องบาปกรรมแท้ๆ แต่เรื่องนี้ก็ไม่ได้หมายความว่าพระองค์จะทรงบังคับให้ชาวพุทธทุกคนเป็นมังสวิรัต แต่ทรงเสนอ หลักทางสายกลาง ในการบริโภคอาหารให้ชาวพุทธนำไปปฏิบัติ โดยให้พิจารณาก่อนบริโภคอาหาร หากเข้าข่ายที่ทรงห้ามก็ควรงดเว้น แต่หากมีความจำเป็นเพื่อการดำรงชีวิตก็ทรงอนุโลม เป็นต้น ส่วนผู้ที่ยังมีความสงสัยว่า พระพุทธเจ้าทรงฉันอาหารชื่อ"สุกรมัทวะ" แล้วก็ถึงแก่ปรินิพพานไปนั้นยังมีความคิดเห็นไม่ตรงกันของชาวพุทธหลายฝ่ายว่า อาหารสุกรมัทวะนั้น คือ "เนื้อ

^{๖๗} วิ. มหา. (ไทย) ๑/๑๔๐/๑๐๗ - ๑๐๘.

^{๖๘} วิ. มหา. (ไทย) ๕/๑๖๘-๑๖๙/๘๐-๘๗.

สุกรอ่อน" หรือ "อาหารที่ปรุงด้วยเห็ด ชนิดที่หมูชอบกิน"^{๖๙} ต่างหากเล่า ซึ่งสามารถค้นดูหลักฐานได้จาก พระไตรปิฎกเล่ม ๑๐ "มหาปรินิพพานสูตร" ข้อ ๑๑๗ แล้วท่าน ก็จะได้หมดสงสัยเสียที่^{๗๐}

พระพุทธศาสนาเห็นว่าเกณฑ์ของพุทธศาสนาเกี่ยวกับความสัมพันธ์ของมนุษย์กับสัตว์อื่นในแง่หนึ่งก็ใช้หลักการเดียวกับ ค่านท์(Kant) ที่ว่า “ ไม่พึงปฏิบัติต่อผู้อื่นในฐานะที่เป็นทางผ่านไปสู่ผลประโยชน์ของเรา แต่จงปฏิบัติอย่างเคารพในความเป็นเขาซึ่งย่อมมีอะไรเช่นเดียวกับเรา ”^{๗๑} ในธรรมบท พระพุทธเจ้าก็ทรงมีพุทธวจนะว่า

“ผู้ใดไฝหาคความสุขเพื่อตน แต่กลับใช้ท่อนไม้ทำร้ายสัตว์ทั้งหลายผู้รักสุข ผู้นั้นตายไปแล้วย่อมไม่ได้รับความสุขเลย ส่วนผู้ใดไฝหาคความสุขเพื่อตน ไม่ใช้ท่อนไม้ทำร้ายสัตว์ทั้งหลายผู้รักสุข ผู้นั้นตายไปแล้วย่อมได้รับความสุข”^{๗๒}

๔.๔.๓ มุมมองของผู้วิจัยที่มีต่อการประยุกต์ใช้พุทธจริยศาสตร์กับการบริโภคอาหาร
เมื่อไม่นานมานี้ผู้วิจัยได้เขียนจดหมายถึง ศาสตราจารย์ ดร. ปีเตอร์ ซิงเกอร์ ศาสตราจารย์ด้านชีวจริยศาสตร์ ชาวออสเตรเลีย เพื่อขอความเห็นต่อคำถามของผู้วิจัยถึงมุมมองที่มีต่อชาวพุทธในประเทศไทยเกี่ยวกับสิทธิสัตว์ ว่าเป็นอย่างไร ศาสตราจารย์,ดร.ปีเตอร์ ซิงเกอร์ ได้ตอบจดหมายของผู้วิจัยกลับมาโดยแสดงทรรศนะว่า “เขารู้สึกผิดหวังมากที่พบว่าแม้ว่าไทยจะถือว่าเป็นประเทศที่นับถือศาสนาพุทธ แต่คนไทยส่วนน้อยก็เป็นมังสวิรัต ซึ่งดูเหมือนว่าจะขัดกับหลักคำสอนของพระพุทธศาสนา (เว้นเสียแต่ว่าจะเป็นพระภิกษุสงฆ์ที่ต้องกินอะไรก็ตามที่พุทธศาสนิกชนนำมาถวาย แม้กระทั่งข้ออ้างในการกินเนื้อสัตว์ก็อ่อนมากในปัจจุบัน” ซิงเกอร์ได้ฝากถึงชาวพุทธในประเทศไทยว่า “ควรให้ความสำคัญว่าชาวพุทธที่แท้จริงจะไม่กินเนื้อสัตว์จนกว่าจะไม่มีอาหารอื่นที่พร้อมรับประทาน”^{๗๓}

^{๖๙} **ที. ม.** (ไทย)๑๐/๑๘๙/๑๓๘, **สุกรมัททวะ** ความหมายตามมติของเกจิอาจารย์ ๓ พวก คือ ๑). หมายถึง ปวัตตมังสะ เนื้อสุกรนุ่ม ๒). หมายถึง ข้าวสุกอ่อน ที่ปรุงด้วยนมสด นมส้ม เนยใส เปรียง เนยแข็ง และถั่ว ๓). หมายถึงวิธีปรุงอาหารชนิดหนึ่ง (**ที.ม.อ.** ๑๘๙/๑๓๒, **ขุ.อุ.อ.** ๗๕ /๔๒๗.)

^{๗๐} จิตเกษม สิริเดช, **สารอโศก** ฉบับ ๒๖๑ มิถุนายน ๒๕๔๖.

^{๗๑} อ้างใน.สมภาร พรหมทา,กิน : **มุมมองของพระพุทธศาสนา.** หน้า ๓๗.

^{๗๒} **ขุ. ธ. (ไทย) ๒๕/๑๓๑-๑๓๒/๗๓.**

^{๗๓} **ต้นฉบับภาษาอังกฤษ** , From : Peter Singer, Dear Rev Phra Adirek, I am not sufficiently knowledgeable about Buddhism to answer your first two questions, but I can say that I was very disappointed to find that although Thailand considers itself a Buddhist country, very few Thais are vegetarians. That seems to be to be quite contrary to the spirit of Buddhist teaching (unless,

จากทรศนะของปีเตอร์ ซิงเกอร์ ผู้วิจัยเห็นว่าเป็นมุมมองที่น่าสนใจ แม้ปัจจุบัน พุทธศาสนิกชนชาวไทยจะเริ่มหันมาบริโภคอาหารมังสวิรัตีกันมากขึ้น แต่เมื่อเทียบกับอัตรา พุทธศาสนิกชนทั้งประเทศแล้วยังมีจำนวนน้อยอยู่ การบริโภคอาหารมังสวิรัตินั้นมีคุณประโยชน์ มากมายหลายด้าน และเป็นความเชื่อและความศรัทธาของมนุษย์แต่ละคนว่าควรจะต้องปฏิบัติใน การดำรงชีวิตการอยู่กิน และผลของการปฏิบัติจะส่งผลดีต่อตนเองอย่างไร แต่ทั้งนี้ไม่ได้หมายความว่า จะต้องเชื่อและศรัทธาเหมือนกันหมด จะเชื่ออะไรเชื่ออย่างไรและปฏิบัติอย่างไรขึ้นอยู่กับ วิจาร์ณญาณของบุคคลแต่ละคน ที่สำคัญเหนือสิ่งอื่นใดคือความเชื่อ ความศรัทธาและปฏิบัติต่างๆ จะต้องไม่ก่อให้เกิดความเดือดร้อนทั้งต่อตนเองและต่อผู้อื่นด้วย หากถือเอาคำสอนของ พระพุทธศาสนา ก็ควรที่จะพิจารณาคำสอนของพุทธศาสนาแบบดั้งเดิมที่เน้นหลักทางสายกลางเป็น หลักการปฏิบัติ เพราะพุทธศาสนาแบบดั้งเดิมนั้นเราเชื่อว่าเป็นแบบที่พระพุทธเจ้าทรงสอนไว้คือ ทรง เน้นให้ชาวพุทธมีเมตตาต่อสัตว์และงดเว้นการฆ่าสัตว์หรือบริโภคเนื้อสัตว์ แม้จะไม่ทรงตรัสเป็นพุทธ บัญญัติก็ตาม แต่ก็ทรงยึดหลักทางสายกลางคือไม่ตั้งไม่หย่อนจนเกินไป และทรงเห็นว่า หากทรงมี พุทธบัญญัติเกี่ยวกับ “การบริโภคมังสวิรัต” เอาไว้แล้ว พระพุทธศาสนาอาจทนต่อความเปลี่ยนแปลง ของโลกที่จะมีในอนาคตไม่ได้ จึงทรงให้ถือปฏิบัติตามกำลังศรัทธา ที่ทรงทำเช่นนี้ก็เพราะทรง พิจารณาอย่างรอบคอบแล้วว่า “การบริโภคอาหารที่ถูกต้อง” คือการบริโภคเพื่อเป้าหมายที่จะให้ มนุษย์สามารถพัฒนาตนเองจนดำเนินตามมรรคมีองค์แปดไปได้ หมายถึงคน ๆ หนึ่งในการดำรงชีวิต ควรจะระมัดระวังไม่ควรประมาท เพราะถ้าไม่อย่างนั้นแล้วจะก่อให้เกิดความทุกข์ทรมานให้กับ สิ่งมีชีวิตอื่น ๆ ดังนั้น "การทำมาหากินที่ผิด" อย่างเช่น การค้าใน อาวุธ (เป็นพนักงานขายแขน) สิ่งมีชีวิต (เช่นการฆ่าสัตว์ในโรงฆ่าสัตว์) เครื่องดื่มแอลกอฮอล์หรือยาพิษ จึงเป็นสิ่งต้องห้ามในพุทธจริย ศาสตร์

ในยุคปัจจุบันบรรดานักวิทยาศาสตร์ได้ลงความเห็น สอดคล้องกันว่า บรรพบุรุษในยุคแรกๆ ของมนุษย์เป็นพวกกินผลไม้ ถั่วเปลือกแข็ง และผักมาโดย ตลอดเนื่องจากโครงสร้างของร่างกาย มนุษย์ทั้งกล้ามเนื้อ ฟัน ต่อมน้ำลาย กรดในกระเพาะ ต่อมน้ำนม ไข่มือกและเท้า จัดอยู่ในพวกสัตว์

arguably, one is a monk who must eat whatever is put in your bowl - but even that excuse for eating meat seems very thin nowadays).

So my answer to your third question is that Buddhist people should emphasize that a true Buddhist would not eat meat unless there was no other food available to eat,. best wishes.

Peter Singer, AC. 13/12/60.

กินพืช (Herbivora) ไม่ใช่สัตว์กินสัตว์ (Carnivora) หรือสัตว์กิน ทั้งพืชและสัตว์ (Omnivora) จนกระทั่งยุคน้ำแข็งซึ่งเป็นช่วงวิกฤตการณ์ของโลกที่มนุษย์ไม่สามารถ จะหาอาหารชนิดอื่นมากินได้ จึงจำเป็นต้องกินเนื้อสัตว์เพื่อความอยู่รอดและมนุษย์ก็ดำเนินชีวิตแบบนี้เรื่อยมาจนถึงปัจจุบัน

แต่อย่างไรก็ตามยังมีคนอีกเป็นจำนวนมากที่ยืนตีรับประทานอาหารธรรมชาติ ที่ปราศจากเนื้อสัตว์มาจนถึงปัจจุบัน^{๗๔} ตัวอย่าง บุคคลสำคัญของโลกที่รับประทานอาหารมังสวิรัตและมีชื่อเสียงเป็นที่รู้จักกันทั่วไป เช่น พระพุทธเจ้า, อัลเบิร์ต ไอสไตน์, ตอลสตอย, แฟรงคลิน เซอร์ไอแซค นิวตัน และมหาตมะ คานธี ฯลฯ บุคคลในประวัติศาสตร์เหล่านี้มีเหตุผลที่สำคัญคล้ายๆ กันคือ สัตว์ทุกชีวิตรักตัวกลัวตายเช่นเดียวกันกับมนุษย์ ดังนั้นในทางพุทธจริยศาสตร์การบริโภคอาหารจะต้องไม่ทำร้ายมนุษย์และสิ่งมีชีวิตอื่น ๆ เพื่อให้มันถูกใช้เพื่อนำความสุขให้กับตัวเรา, ครอบครัวและทุกคนที่เกี่ยวข้องที่ร่วมใช้มัน “การใช้” คือเพื่อประโยชน์ในการใช้ ไม่ใช่เพื่อสนองความอยากอย่างเดียว

๔.๕ พุทธจริยศาสตร์กับปัญหาความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งแวดล้อมกับมนุษย์

ที่ผ่านมาผู้วิจัยแสดงให้เห็นถึงหลักการและวิธีการส่วนใหญ่ตามหลักพุทธจริยศาสตร์ที่นำไปประยุกต์ใช้กับมนุษย์และสิ่งมีชีวิตอื่นเป็นเรื่องราวๆ ไป โดยนำประเด็นที่เกี่ยวข้องกับปัญหาต่างๆ ครอบคลุมทั้ง ปัญหาที่เกี่ยวกับมนุษย์ สัตว์และการบริโภคอาหารที่การก่อให้เกิดอันตรายต่อสิ่งมีชีวิตอื่นมาอภิปรายเพื่อตอบคำถามทางจริยศาสตร์ที่สำคัญ ในหัวข้อนี้ผู้วิจัยจะมุ่งไปที่ประเด็นปัญหาที่เกิดขึ้นกับสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติโดยรวมซึ่งมีผลไม่เพียงแต่กับมนุษย์เท่านั้นแต่รวมไปถึงสิ่งมีชีวิตอื่นด้วย เพราะหากมนุษย์ยังเชื่อว่า มีเพียงมนุษย์เท่านั้นที่มีเป็นเจ้าของธรรมชาติ ก็จะทำให้สิ่งมีชีวิตอื่นตกอยู่ในอันตราย ดังนั้นเพื่อหาทางออกเกี่ยวกับปัญหาที่อาจเกิดขึ้นในอนาคต ผู้วิจัยจึงนำแนวคิดเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมในพระพุทธศาสนามาประยุกต์ใช้กับปัญหาสิ่งแวดล้อมในปัจจุบัน

มีเรื่องราวใน อรรถกถา ขุททกนิกาย คาถาธรรมบท พุทธวรรคที่ ๑๔ เรื่อง นาคราชชื่อเอรก ปัตตะ ว่า ในศาสนาของพระกัสสปสัมมาสัมพุทธเจ้าในกาลก่อน พระยานาคนั้นเป็นภิกษุหนุ่ม ขึ้นเรือไปในแม่น้ำคงคา ยึดใบตะไคร้ น้ำกอกหนึ่ง เมื่อเรือแม่แล่นไปโดยเร็ว ก็ไม่ปล่อย ใบตะไคร้ น้ำขาดไปแล้ว ภิกษุหนุ่มนั้นไม่แสดงอาบัติ ด้วยคิดเสียว่า "นี่เป็นโทษเพียงเล็กน้อย" แม้ทำสมณธรรมในป่าสิ้น ๒ หมื่นปี ในกาลมรณภาพ เป็นประดุจใบตะไคร้ น้ำผูกคอ แม้อยากจะแสดงอาบัติ เมื่อไม่เห็นภิกษุอื่น ก็เกิดความเดือดร้อนขึ้นว่า "เรามีศีลไม่บริสุทธิ์" จุตติจากอัฐภาพนั้นแล้ว บังเกิดเป็นพระยานาค มี

^{๗๔} เกียรติวรรณ อมาตยกุล, *อาหารสู่ชีวิตใหม่*, (กรุงเทพมหานคร: ห้างหุ้นส่วนจำกัดภาพพิมพ์, ๒๕๓๔), หน้า ๕๘.

ร่างกายประมาณเท่าเรือโกลน เขาได้มีชื่อว่า "เอรกดัตตะ" จะเห็นว่า แม้จะเป็นเพียงตระไคร่น้ำก้อนหนึ่งพระพุทธศาสนาก็ให้ความสำคัญ ทรรศนะเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมของพระพุทธศาสนาจึงเด่นชัดมาตั้งแต่ต้น แม้จนถึงปัจจุบันปัญหาสภาวะแวดล้อมของโลกจะเป็นเรื่องที่แจ่มชัดที่สุดจนแทบไม่ต้องอภิปรายกันเลยก็ว่าได้ ในที่นี้เราจะไม่พูดซ้ำว่า สภาพแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติของโลกได้ถูกทำลายลงไปอย่างน้อยก็ว่าไว้ แต่สิ่งที่เราจะพิจารณากันก็คือ ที่มาของปัญหาดังกล่าวนี้เกี่ยวโยงไปหาวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีอย่างไร” เป็นคำถามซึ่งเกี่ยวข้องกับผลกระทบด้านสิ่งแวดล้อมและการป้องกันชนิดทรัพยากรบางชนิดไม่ให้สูญหายไป

ความรู้ในปัจจุบันของเราต่อสิ่งแวดล้อม มีทั้งที่ไม่เห็นด้วยกับการสนับสนุนที่จะให้เป็นพันธะทางศีลธรรมในพระพุทธศาสนา เรื่องนี้จะต้องมีทำอย่างจริงจัง เพราะบริบทโลกปัจจุบันพุทธศาสนาเรียกร้องไม่ให้อันตรายต่อสิ่งมีชีวิตใด ๆ แต่สิ่งที่เราควรมองคือ ด้านชีวภาพเรายู่ร่วมกับสิ่งมีชีวิตอื่น ๆ โดยใช้ความรู้ของผลกระทบที่ไม่มีเจตนาที่เกิดจากการกระทำของพวกเรา และการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมของเรา และที่เราควรจะทำหน้าที่ในการป้องกันอนุรักษ์เพื่อประโยชน์ของสิ่งมีชีวิตอื่น ๆ ของมนุษย์และไม่ใช่มนุษย์และเพื่อเพิ่มสภาพแวดล้อมที่ดีให้กับพวกเขา บทความนี้ยังมีการพิจารณาปัญหาว่า เราทำอะไรให้กับสิ่งที่โลกต้องการและสิ่งที่โลกของเราจะช่วยในการสร้างหรือไม่การสะท้อนและการพิจารณาที่มีความเกี่ยวข้องมากที่สุดในการช่วยกระตุ้นให้ชาวพุทธและผู้ที่เกี่ยวข้องของความคิดทางพุทธศาสนาที่มีต่อการดูแลสภาพแวดล้อมให้มากขึ้น

๔.๕.๑. สถานะของมนุษย์กับสิ่งแวดล้อมมองจากหลักอนัตตา

หลักอนัตตาเป็นหลักการหนึ่งในสามของหลักสามัญลักษณะ คือ อนิจจัง ทุกขัง และอนัตตา ซึ่งเป็นหลักการที่ทำให้ทุกสิ่งทุกอย่างมีลักษณะเสมอกัน ในแง่สิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ เช่น สัตว์ ป่าไม้ ภูเขา แม่น้ำ พื้นดิน อากาศ ฯลฯ เป็นสิ่งเสมอกันกับมนุษย์ (ในระดับปรมาตม์) ในด้านที่ทั้งสิ่งแวดล้อมและมนุษย์ต่างก็ไม่มีสิ่งใดดำรงอยู่ได้อย่างโดด ๆ โดยไม่มีสิ่งอื่นเป็นเหตุปัจจัย

อนึ่งเมื่อพิจารณาถึงพืชพันธุ์ต่าง ๆ ในแง่ของวิญญานตามหลักปฏิจสงมุปบาท กล่าวได้ว่า พืชเป็นสิ่งมีชีวิตที่มีวิญญานเช่นเดียวกับมนุษย์และสรรพสัตว์ แต่เนื่องจากพืชไม่มีระบบประสาทวิญญานในพืชจึงเป็นภวังควิญญาน^{๗๕} มนุษย์ พืช และสรรพสัตว์ ต่างก็อยู่ในกระบวนการธรรมชาติเหมือนกัน มีชีวิตและมีวิญญานเหมือนกัน ในแง่คุณค่า พระพุทธศาสนาแบ่งคุณค่าของสิ่งมีชีวิตโดยเน้นที่การมีคุณธรรมของสิ่งมีชีวิตมากกว่า การแบ่งลำดับขั้นสูงต่ำตามวิวัฒนาการของสิ่งมีชีวิต โดยนัยนี้พระพุทธศาสนาจึงให้ความสำคัญกับสิ่งมีชีวิตทุกชนิด การทำลายสิ่งมีชีวิตด้วยความจงใจ ถึงแม้จะ

^{๗๕} บรรจบ บรรณรุจิ. จิต มโน วิญญาน. (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ธรรมสภา, ๒๕๓๗). หน้า

เป็นสิ่งมีชีวิตเล็กน้อยเพียงใดก็ตามถือว่าเป็นบาป ส่วนจะบาปมากหรือน้อยนั้นขึ้นอยู่กับคุณค่าของสิ่งมีชีวิตนั้น ๆ

ถึงแม้พระพุทธศาสนาจะถือว่ามนุษย์มีคุณสมบัติพิเศษกว่าสิ่งมีชีวิตอื่น ๆ ซึ่งนอกจากสติปัญญาแล้วยังมีคุณสมบัติที่จะรู้แจ้งและหลุดพ้นจากทุกข์ทั้งปวงด้วย แต่ไม่ถือว่า มนุษย์เป็นศูนย์กลางของสรรพสิ่งและสรรพสัตว์ตลอดจนโลกและจักรวาล ทั้งนี้เพราะมนุษย์ต้องอาศัยสิ่งอื่น ๆ ในการดำรงอยู่ คือ มนุษย์ต้องอยู่ร่วมกับสรรพสิ่งหรือสรรพสัตว์ในรูปแบบของการพึ่งพาอาศัยกัน^{๗๖}

หากพิจารณาในระดับโครงสร้างทางนิเวศวิทยาแบบพุทธแล้วมนุษย์มีขึ้นหลังมีสิ่งอื่น ๆ ในโลก คือ มีสิ่งไม่มีชีวิต มีพืช มีสัตว์แล้วจึงมีมนุษย์ แต่พอมนุษย์เกิดมาพบสิ่งต่าง ๆ ทั้งพืชและสัตว์มากมายก็ทักท้อเอาว่าเป็นเพียงสิ่งตอบสนองความต้องการของมนุษย์เท่านั้นไม่มีคุณค่าในตัวเอง มนุษย์ปล่อยให้ความต้องการตนดำเนินไปกลายเป็นความทะยานอยากและกลายเป็นความเห็นแก่ตัวที่ฝังแน่นในกมลสันดาน มนุษย์ปล่อยให้ความเห็นแก่ตัวเป็นเจ้าเรือนจนความเห็นแก่ตัวถูกมองว่าเป็นธรรมชาติของมนุษย์ และความเห็นแก่ตัวนี้เองที่ทำให้มนุษย์มองว่าตนเองเป็นศูนย์กลางของโลกและจักรวาล ทั้ง ๆ ที่เกิดมาทีหลัง ความหลงผิดเช่นนี้เองทำให้มนุษย์มองว่า สรรพสิ่งและสรรพสัตว์เป็นเพียงทรัพยากรที่มีอยู่เพื่อตอบสนองความต้องการอันไม่มีที่สิ้นสุดของตน พัฒนาการของความเห็นแก่ตัวของมนุษย์ที่ว่านี้ สามารถพิจารณาได้จากอัศจรรย์สูตร

การที่พระพุทธศาสนาไม่ถือว่ามนุษย์เป็นศูนย์กลางจึงปฏิเสธการกระทำที่ทำลายสิ่งแวดล้อมทุกชนิด เพราะการดำรงอยู่ของมนุษย์ต้องอาศัยสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติที่สมดุล หากสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติถูกทำลายลงในที่สุดมนุษย์เองก็ไม่อาจดำรงอยู่ได้ ฉะนั้น การทำลายสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติจึงเท่ากับเป็นการทำร้ายตัวเองของมนุษย์ทั้งโดยตรงและโดยอ้อม

๔.๕.๒ สิ่งแวดล้อมกับพฤติกรรมของมนุษย์

ตามหลักพุทธจริยศาสตร์ถือว่า พฤติกรรมทางจริยธรรมของมนุษย์สัมพันธ์กับปัญหาสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ กล่าวคือ ความเสื่อมทางศีลธรรมของมนุษย์ส่งผลให้สิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติเสื่อมทรามลงด้วย ดังปรากฏในอรรถกถาสุตตปิณฑกตอนหนึ่ง ความว่า ...ในสมัยที่ผู้ปกครองและประชาชนทั่วไปไม่ตั้งอยู่ในธรรม ลมทั้งหลายจักพัดไม่สม่ำเสมอ พัดแรงจัด ทำให้วิมานของเทวดาสั่นสะเทือน เมื่อนั้นพวกเทวดาก็จะโกรธ จักไม่ให้ฝนตกต้องตามฤดูกาล หรือตกน้อยไป และตกมากไปจนก่อให้เกิดผลเสียแก่พืชพันธุ์ธัญญาหาร และในที่สุดก็จะส่งผลเสียแก่มนุษย์^{๗๗}

^{๗๖} เทพพร มังธานี. จริยศาสตร์สิ่งแวดล้อม ตามแนวพุทธจริยศาสตร์. หน้า ๑๑.

^{๗๗} มหามกุฏราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกและอรรถกถา. (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๒๗). หน้า ๒๑๖ - ๒๑๗.

ข้อความนี้แสดงให้เห็นว่า เมื่อสังคมมนุษย์ขาดคุณธรรมจริยธรรม นอกจากจะส่งผลแก่มนุษย์เองแล้วยังทำให้ธรรมชาติแปรปรวนอีกด้วย อนึ่งข้อความที่ปรากฏในจักกวัตติสูตร ติความได้ว่า ความเสื่อมทางด้านศีลธรรมมีอิทธิพลต่อความเสื่อมทางธรรมชาติ คือ เมื่อมีการทำลายสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติมาก ก็ส่งผลให้ศีลธรรมของมนุษย์ลดลง มนุษย์ก็จะมีคุณภาพชีวิตที่ต่ำลงและมีอายุสั้นลงเรื่อย ๆ เมื่อศีลธรรมถูกฟื้นฟูขึ้นมาใหม่ สิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติก็จะกลับมาสมดุลมากขึ้นเป็นลำดับมนุษย์ก็จะมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้นและมีอายุยืนยาวขึ้นตามลำดับ โดยนัยนี้จึงถือว่าการใช้ทรัพยากรทางธรรมชาติมีความสัมพันธ์กับจริยธรรม ถ้าใช้อย่างเบียดเบียน ขูดรีด บุกรุก ทำลาย ก็คือว่าขาดจริยธรรม ฉะนั้น ในฐานะที่มนุษย์เป็นส่วนหนึ่งของธรรมชาติซึ่งอยู่ในระบบที่มีผลกระทบต่อกัน จึงต้องเกื้อกูลต่อธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมประสานให้กลมกลืนกันเพื่อให้เกิดผลดีต่อการอยู่ร่วมกันตลอดไป

๔.๕.๓ สิ่งแวดล้อมกับจุดมุ่งหมายของชีวิตตามหลักพระพุทธศาสนา

หากจะมองในแง่จุดมุ่งหมายของชีวิตตามหลักพระพุทธศาสนา สามารถแบ่งออกเป็น ๓ ระดับ คือ

๑). ทิฏฐธัมมิกัตถะ ประโยชน์ในขั้นต้นหรือประโยชน์ในปัจจุบัน อันเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับทรัพย์สินสมบัติทางโลก และความสุขที่ยังต้องอิงอาภิส

๒). สัมปรายิกัตถะ ประโยชน์ในเบื้องหน้าหรือประโยชน์ที่เกี่ยวข้องกับคุณค่าในชีวิตการมีคุณธรรมจริยธรรมในจิตใจ มีบุญกุศลที่ได้บำเพ็ญไว้เพื่อเป็นหลักประกันว่าจะได้พบสิ่งที่ตั้งงามในอนาคต ประสบความสุขที่ประณีตกว่าความสุขที่อิงอาภิส

๓). ปรมัตถะ ประโยชน์สูงสุดของชีวิตเป็นจุดมุ่งหมายสุดท้ายของชีวิต คือ ความหลุดพ้นจากทุกข์ทั้งปวง รู้แจ้งโลกและชีวิตตามความเป็นจริง มีอิสระเพราะไม่ถูกผูกมัดด้วยกิเลสตัณหา เรียกว่า นิพพาน^{๗๘}

จุดมุ่งหมายของชีวิตทั้ง ๓ ระดับดังกล่าว จะมีขั้นได้ก็ต้องอาศัยสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติเป็นปัจจัยสนับสนุน กล่าวคือ ต้องอาศัยทรัพยากรทางธรรมชาติที่เพียงพอ และมีการกระจายทรัพยากรที่เหมาะสมให้คนส่วนใหญ่รับปัจจัยที่เพียงพอต่อการดำรงชีวิต เป็นต้น จึงจะบรรลุจุดมุ่งหมายของชีวิตระดับที่หนึ่งได้ จะเห็นได้ว่าทั้งปัจเจกบุคคล สังคมและประเทศชาติต่างก็มุ่งมันแสวงหา เข้าไปจัดการและครอบครองทรัพยากรทางธรรมชาติเพื่อที่จะบรรลุจุดมุ่งหมายของชีวิตในขั้นแรกนี้

^{๗๘} พ.จ. (ไทย) ๓๐/๖๗๓/๓๓๓-๗๕๕/๓๘๘.

ในส่วนของจุดมุ่งหมายของชีวิตข้อที่สอง สิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติเป็นองค์ประกอบสำคัญมากเช่นกัน เพราะความร่อยหรอของทรัพยากรทางธรรมชาติมีความสัมพันธ์กับพฤติกรรมทางจริยธรรมของมนุษย์ในยุคที่ข้าวยากหมากแพง เศรษฐกิจตกต่ำอย่างทุกวันนี้มีแนวโน้มที่จะมีการแย่งชิงทรัพยากร การโกง การปล้น และอาชญากรรมต่าง ๆ เกิดขึ้นมาก ทำให้เกิดยุคมิคสัญญีขึ้นได้ มนุษยชาติก็จะห่างไกลจากจุดมุ่งหมายของชีวิตข้อที่สองมากขึ้นเนื่องจากไม่มีคุณธรรมจริยธรรมในจิตใจ ขณะเดียวกันการช่วยกันฟื้นฟูอนุรักษ์และสร้างสรรค์สิ่งแวดล้อมให้ดีขึ้นก็ถือว่าเป็นการบำเพ็ญกุศลอันจะเป็นสิ่งที่ติดตามตนไปในภายหน้า สมดังที่พระพุทธเจ้าตรัสสอนไว้ในวนโรปสูตรว่า “ ผู้ที่ปลูกป่า ปลูกสวน สร้างสะพาน ขุดบ่อน้ำ สร้างที่พักอาศัย ย่อมได้บุญทั้งกลางวันและกลางคืน”^{๗๙}

สำหรับจุดมุ่งหมายของชีวิตข้อที่สามจะเห็นได้ว่า การมีทัศนคติที่ถูกต้องต่อสรรพสิ่งและสรรพสัตว์มองเห็นธรรมชาติสิ่งแวดล้อมนารัณมย์ เป็นปัจจัยที่เกื้อกูลต่อการบรรลุจุดมุ่งหมายของชีวิตระดับที่สาม ดังปรากฏในพระวัตติของพระพุทธศาสนาที่พระพุทธเจ้าและพระสาวกล้วนบำเพ็ญสมณธรรมใกล้ชิดกับธรรมชาติ ความสัมพันธ์กับป่าและการอยู่ร่วมกันแบบกลมกลืนประสานสอดคล้องกับธรรมชาติ มีปรากฏในประวัติศาสตร์ยุคแรกของพระพุทธศาสนา พระพุทธองค์ทรงใช้เวลาส่วนใหญ่ในชีวิตของพระองค์อยู่ท่ามกลางธรรมชาติเหตุการณ์ที่สำคัญเกี่ยวกับพระพุทธองค์ล้วนเกิดขึ้นท่ามกลางธรรมชาติ กล่าวคือ พระพุทธองค์ทรงประสูติที่ใต้ต้นสาละ ในสวนลุมพินีอันนารัณมย์ ที่อยู่ระหว่างกรุงกบิลพัสดุ์และกรุงเทวทหะ บัดนี้เรียกว่า รุมนินเด อยู่ที่บ้านเดเวเรีย ทรงตรัสรู้ใต้ต้นพระศรีมหาโพธิ์ ปัจจุบันเรียกว่า พุทธคยา ทรงแสดงปฐมเทศนาที่ป่าอิสิปตนมฤคทายวัน แขวงเมืองพาราณสี ปัจจุบันเรียกว่าสารนาถ หลังจากตรัสรู้แล้วตลอดเวลา ๔๕ พรรษา พระพุทธองค์ได้เสด็จด้วยพระบาทเปล่า เพื่อทรงแสดงธรรมเทศนาแก่เวไนยสัตว์ เสด็จจากหมู่บ้านสู่ตำบล จากตำบลสู่เมืองและสู่แคว้นแคว้นน้อยใหญ่ สถานที่ที่พระพุทธองค์เสด็จประทับจำพรรษามากที่สุดได้แก่ เขตวันคือ สวนของเจ้าเขต และสถานที่ที่พระองค์ประทับจำพรรษาส่วนใหญ่ล้วนเป็นสวน ป่า ภูเขา เช่น เวฬุวัน(สวนไผ่) ปุพพาราม ป่ามหาวัน ป่าไม้สี่เสียด และมกุลบรรพต เป็นต้น สุดท้ายแม้สถานที่ปรินิพพาน พระพุทธองค์ก็ยังทรงเลือกสถานที่ปรินิพพานใต้ร่มไม้ คือ ระหว่างต้นสาละคู่หนึ่งในสวนของพวкмัลลกษัตริย์ในกรุงกุสินารา ปัจจุบันเรียกกาเซีย จะเห็นได้ว่าพระพุทธองค์ทรงสอนให้เห็นความสำคัญของสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติที่มนุษย์จะต้องเอื้อเพื่อเกื้อกูลให้คงอยู่อย่างสมดุล

ฉะนั้นสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติจึงเกื้อกูลอย่างยิ่งต่อจุดมุ่งหมายของชีวิตทั้งสามระดับ และนับเป็นเหตุผลสำคัญที่ชาวพุทธควรตระหนักในเรื่องการพิทักษ์รักษาสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ เพราะ

^{๗๙} พระเมธีธรรมาภรณ์(ประยูร ธมฺมจิตฺโต). ธรรมะและการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม. หน้า ๑๖.

การทำลายสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติเท่ากับทำลายโอกาสที่มนุษยชาติจะเข้าถึงจุดหมายสูงสุดของชีวิต ทั้งสามระดับซึ่งเท่ากับทำลายตัวเอง และการก่อให้เกิดวิกฤตทางธรรมชาติเท่ากับแรงขุดจบของมนุษยชาติให้มาถึงเร็วขึ้น

๔.๕.๔ ข้อพิจารณาที่มีต่อสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ

ที่กล่าวมาข้างต้นทั้งหมดทำให้ทราบแนวคิดของพุทธจริยศาสตร์เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ ซึ่งสามารถสรุปเท่าที่เบื้องต้นที่มนุษย์ควรมีต่อสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ ดังนี้

๑. มองเห็นธรรมชาติเป็นสิ่งเร็นรมย์ ชื่นชมความงามมีความสุขกับธรรมชาติ
๒. มองเห็นพืชพันธุ์ มนุษย์และสัตว์ทั้งหลายในธรรมชาติว่าเป็นเพื่อนร่วมกฎธรรมชาติอันเดียวกันกับตน จะต้องมีเมตตาไมตรีต่อกัน
๓. มองเห็นธรรมชาติสภาพแวดล้อม เป็นสิ่งที่มีคุณค่าเกื้อกูลต่อการพัฒนาของมนุษย์^{๕๐}

เท่าที่ดังกล่าวเป็นการมองสรรพสิ่งเป็นองค์รวมต่างก็พึ่งพาอาศัยกันไม่มีสิ่งใดสิ่งหนึ่งเป็นศูนย์กลางและมีสิ่งอื่นเป็นสิ่งแวดล้อม อันที่จริงคำว่า “สิ่งแวดล้อม” ไม่มีในพระพุทธานุศาสนานะ แต่เรียก รวม ๆ ว่า สรรพสิ่ง ซึ่งรวมทั้งมนุษย์และสัตว์ทั้งหลายด้วย สรรพสิ่งที่นอกเหนือจากมนุษย์มีฐานะเช่นเดียวกับมนุษย์ในฐานะเพื่อร่วมวิญญูสงสาร และโดยเฉพาะในแง่ที่ว่ามันไม่ควรถูกฆ่าหรือถูกทำลาย การมองโดยนัยนี้จึงเป็นการเปิดกว้างที่จะนำหลักจริยธรรมต่างๆ มาใช้กับการพิทักษ์รักษาสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ โดยเฉพาะหลักกตัญญูต่อธรรมชาติ และหลักเมตตากรุณาต่อสรรพสัตว์ด้วย

ความเห็นของผู้วิจัย คือ ฐานะของสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติพันธะทางจริยธรรมต่อสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติหรือขอบข่ายทางจริยธรรม คุณค่าในตัวเองของสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ สิทธิเสรีภาพของมนุษย์ในการจัดการกับสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติกับอุดมคติของชีวิตในพุทธจริยศาสตร์ สอดคล้องกับจริยศาสตร์แบบองค์รวม (Holistic Ethics) อันเป็นฐานคิดให้กับแนวคิดชุมชนทางชีวภาพ (Biotic Community) และสอดคล้องกับโลกทัศน์ด้านสิ่งแวดล้อมในศาสนาและปรัชญาตะวันออกที่สนับสนุนการอยู่ร่วมกันระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติอย่างยั่งยืน รวมทั้งยังสอดคล้องกับงานวิจัยด้านปรัชญาและโลกทัศน์ต่อสิ่งแวดล้อมทางธรรมของมนุษย์ สมภาร พรหมทา กล่าวว่า “ปัญหาสภาวะแวดล้อมของโลก ปัจจุบันเป็นปัญหาที่แจ่มชัดแทบไม่ต้องอภิปรายกันเลยก็ว่าได้ ในที่นี้เราจะไม่พูดซ้ำว่า สภาพแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติของโลกได้

^{๕๐} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต). การพัฒนาที่ยั่งยืน. กรุงเทพมหานคร : บริษัทสหธรรมิก จำกัด, ๒๕๓๘). หน้า ๑๘๗-๑๘๘.

ถูกทำลายลงไปอย่างน่าวิตกเพียงใด แต่สิ่งที่เราจะพิจารณากันก็คือ ที่มาของปัญหาดังกล่าวนี้เกี่ยวโยงไปหาวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีอย่างไร”^{๘๑} จากทรรศนะดังกล่าวผู้วิจัยเห็นว่าเกี่ยวข้องโดยตรงถึงการประยุกต์ใช้พุทธจริยศาสตร์เพื่อการพัฒนาสิ่งแวดล้อม และเกี่ยวข้องกับผลกระทบด้านสิ่งแวดล้อมและการป้องกันชนิดทรัพยากรบางชนิดไม่ให้สูญหายไป และการเปลี่ยนแปลงภูมิอากาศ ความรู้ในปัจจุบันของเราต่อสิ่งแวดล้อม การไม่เห็นด้วยกับการไม่สนับสนุนที่จะให้เป็นพันธะทางศีลธรรมในพระพุทธศาสนา

จากทั้งหมดที่กล่าวมาผู้วิจัยคิดเห็นว่า พุทธจริยศาสตร์ควรมีการดำเนินงานสนับสนุนอย่างจริงจังและเต็มความสามารถ แต่เรื่องนี้จะต้องมีทำอย่างจริงจัง เพราะบริบทโลกปัจจุบันพุทธศาสนาเรียกร้องไม่ให้อันตรายต่อสิ่งมีชีวิตใด ๆ แต่สิ่งที่เราควรมองคือ ด้านชีวภาพเรายู่ร่วมกับสิ่งมีชีวิตอื่น ๆ การปรับเปลี่ยนพฤติกรรมของมนุษย์ และที่ควรจะทำคือหน้าที่ในการป้องกันอนุรักษ์เพื่อประโยชน์ของสิ่งมีชีวิตอื่น ๆ โดยมนุษย์ เพื่อเพิ่มสภาพแวดล้อมที่ดีให้กับพวกเราและการช่วยกระตุ้นให้ชาวพุทธและผู้ที่เกี่ยวข้องของความคิดทางพุทธศาสนาที่มีต่อการดูแลสภาพแวดล้อมให้มากขึ้น.

๔.๕.๕ แนวทางในการจัดการและใช้สอยทรัพยากรทางธรรมชาติในพุทธจริยศาสตร์

จากการพิจารณาข้อเสนอของพุทธจริยศาสตร์เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติในข้อที่ผ่านมามองเห็นได้ว่าปัญหาสิ่งแวดล้อมมีขอบเขตกว้างขวางและเกี่ยวข้องกับหลายปัจจัย การฟื้นฟูต้องอาศัยวิธีการที่หลากหลายจากองค์ความรู้ของศาสตร์สาขาต่างๆ ในที่นี้จะกล่าวถึงการประยุกต์หลักพุทธจริยศาสตร์ที่สามารถนำมาเป็นแนวทางในการจัดการและใช้สอยทรัพยากรทางธรรมชาติอย่างยั่งยืน หลักธรรมดังกล่าว ได้แก่ กุศลจริยวัตรธรรม ๔ ข้อ คือ

๑. นัฏฐคเวสนา ได้แก่ เมื่อสิ่งแวดล้อมสูญหายไปต้องรู้จักแสวงหาหรือสร้างขึ้นมาทดแทนส่วนที่หายไปให้สมดุลดังเดิม
๒. ชินณปฏิสังขรณา ได้แก่ เมื่อสิ่งแวดล้อมเสื่อมโทรมลงต้องรู้จักบูรณะฟื้นฟูให้กลับคืนสู่สภาพเดิม
๓. ปริमितปานโกชนา ได้แก่ รู้จักประมาณในการใช้สอยทรัพยากรทางธรรมชาติและใช้สอยอย่างระมัดระวัง
๔. อธิปัจจสีลวันตสภาพนา ได้แก่ ต้องแต่งตั้งผู้ที่มีศีลธรรมในที่นี่คือมีทัศนคติที่ดีต่อสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ ให้เป็นผู้พิทักษ์รักษาสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ^{๘๒}

^{๘๑} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๔๐๓.

^{๘๒} อ.จตุกก. (ไทย) ๒๑/๒๕๘/๓๓๓.

จะเห็นได้ว่าหลักธรรมข้างต้นให้ความสำคัญในด้านการหามาทดแทนหรือการสร้างสรรค์ขึ้นใหม่ การบูรณะฟื้นฟูส่วนที่เสื่อมโทรม การรู้จักประมาณในการใช้สอยทรัพยากรทางธรรมชาติ และการแต่งตั้งผู้ที่มีคุณธรรมมีหน้าที่ที่เป็นมิตรเกื้อกูลต่อสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติจากหลักนัฏฐคเวสนา ได้แก่ เมื่อสิ่งแวดล้อมสูญเสียไปต้องรู้จักแสวงหาหรือสร้างขึ้นมาทดแทนส่วนที่เสียไปให้สมดุลดั้งเดิม ท่านพุทธทาสเป็นบุคคลสำคัญอีกท่านหนึ่งที่มีแนวทางในการจัดการในการใช้สอยทรัพยากรธรรมชาติอย่างยั่งยืน เห็นได้จากการที่ท่านพุทธทาสได้สร้างสวนโมกข์ อยู่ อ.ไชยา จ.สุราษฎร์ธานี ซึ่งเป็นวัดป่า และเป็นสถานที่ให้ความรื่นรมย์และเป็นกำลังให้บรรลुरुธรรมหลุดพ้นจากทุกข์ ท่านอาศัยที่นี่ใช้ชีวิตสันโดษ เรียบง่าย ตามหลักการที่ว่า “กินอยู่อย่างต่ำ มุงกระทำอย่างสูง” หรือ “ชีวิตกลางดิน” ไม่ทำลายป่า เหมาะสมที่สุดที่จะปฏิบัติวิปัสสนาธุระ ท่านตระหนักว่า ป่าเป็นสถานที่ที่บุคคลสามารถรู้ธรรมะได้รวดเร็ว พระพุทธเจ้าเองก็ใช้ชีวิตท่ามกลางป่า อุดมคติแห่งการอยู่สวนโมกข์ที่ผู้ไปมาแล้วจำขึ้นใจว่า “กินข้าวจานแฉก อาบน้ำในคู นอนในเล้าหมู ฟังยุงร้องเพลง” ท่านพุทธทาสกล่าวว่า “ การอยู่อย่างธรรมชาติเป็นการอยู่ใกล้พระนิพพาน เพราะพระนิพพานเป็นธรรมชาติที่สูงที่สุด กล่าวคือ สะอาด สว่าง สงบ การอยู่อย่างเรียบง่ายแบบธรรมชาติ ทำให้จิตใจไม่ถูกรบกวนจากกิเลสตัณหา หรือความต้องการความหรรษาและสะดวกสบายเกินไป การอยู่อย่างนี้สามารถรักษาใจให้ปกติ จิตใจจะเป็นปกติและอิสระไม่มีสิ่งหมกมุ่น เมื่ออยู่อย่างใช้น้อยที่สุดทั้งวัตถุและสิ่งอำนวยความสะดวกด้านกายภาพ จิตก็สามารถถูกยกและเปลี่ยนไปสู่ความสงบ ในการบรรยายหลายครั้ง ท่านพุทธทาสกล่าวว่า “ การเปลี่ยนแปลงทางสิ่งแวดล้อมเชิงปฏิเสศ สามารถสังเกตได้ทุกสถานที่ในประเทศไทย เมื่อท่านอธิบายปัญหาที่สังคมไทยกำลังเผชิญและการแก้ไขที่มีประสิทธิภาพ คือ ใช้ศัพท์ว่า “ศีล” ความปกติ และธรรมชาติเกิดขึ้นร่วมกัน ตามที่ท่านพุทธทาสอธิบายว่า การทำลายธรรมชาติเนื่องจากการขาดศีล ขาดปกติในจิตใจของประชาชน ท่านเรียกร้องให้ศีลธรรมกลับมาและศีลธรรมนั้นมิใช่การปฏิบัติเพียงพิธีกรรมแต่ต้องน้อมเข้ามาสู่ตัวและปฏิบัติตาม^{๘๓}

ท่านพุทธทาสภิกขุเชื่อว่า คนไทยได้กลายเป็นคนถูกกระตุ้นให้ต้องการมากเกินไป(โลภจริต) ด้วยการพัฒนาเศรษฐกิจแนวตะวันตก ที่เปลี่ยนเป็นวัตถุนิยมมากเกินไป การพัฒนาได้นำไปสู่การบริโภคนิยมอย่างชัดเจน และการใช้ชีวิตที่ฟุ่มเฟือย(Wasteful lifestyles) เป็นเหตุให้เกิดความยากจนและความทุกข์ คนชนบทเปลี่ยนค่านิยมทำอะไรหวังผลประโยชน์มากขึ้น ระบบศีลธรรมได้เปลี่ยนแปลงในความทันสมัย การเป็นอยู่ที่มีสิ่งมากเกินไปได้กลายเป็นบรรทัดฐานสังคมไปแล้ว ในท่ามกลางสิ่งที่คนไทยยอมรับอย่างปิดหูปิดตาว่าเป็นความก้าวหน้า ท่านพุทธทาสกล่าวว่า การพัฒนาด้านวัตถุ การเปลี่ยนแปลง และความก้าวหน้าที่ประชาชนภูมิใจเป็นการเปิดโอกาสให้ความเห็นแก่ตัวมากขึ้นและรวมเร็วขึ้น ผลของการเป็นแก่ตัวที่ไม่สามารถหลีกเลี่ยงได้คือ สิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติถูก

^{๘๓} ประเวศ อินทองปาน. พระพุทธศาสนากับสิ่งแวดล้อม, พิมพ์ครั้งที่ ๒. หน้า ๒๒๐.

ทำลาย ท่านสังเกตว่า ตามที่การพัฒนาเศรษฐกิจเจริญขึ้น ความเห็นแก่ตัวก็เจริญตามไปด้วย และเดี๋ยวนี้ ผลของการพัฒนาทำให้โลกทางธรรมชาติเจ็บปวด ยิ่งไปกว่านั้นความเห็นแก่ตัวยังเป็นสาเหตุสำคัญของการทำลายทรัพยากรทางธรรมชาติ การมองปัญหาต่างๆ บนพื้นฐานแห่งปัจเจกสมุบัติภาพ ประกอบด้วยเหตุและผล สอดคล้องกันไปเป็นกระบวนการ วิธีมองสรรพสิ่งโดยผ่านวิธีปัจเจกสมุบัติภาพ ทำให้มองเห็นสิ่งที่มองนั้นอย่างชัดเจนแจ่มแจ้งทุกแห่งทุกมุมทั้งโดยย่อและพิสดาร ท่านเชื่อว่า การสังเกตธรรมชาติเป็นสิ่งที่มีความสำคัญมากที่สุดของการสำเร็จถึงปัญญาที่สัมพันธ์กับอริยสัจข้อที่สาม

๔.๖ สรูป/วิพากษ์

พุทธจริยศาสตร์ (Buddhist ethics) คืออะไร พุทธจริยศาสตร์ (Buddhist ethics) คือหลักธรรมคำสอนของพุทธศาสนา ที่เกี่ยวกับการประพฤติ การปฏิบัติ เพื่อให้ชีวิตมนุษย์เข้าถึงจุดมุ่งหมายหรือเป้าหมาย สูงสุด (Summum bonum) ของชีวิตมนุษย์และใช้เป็นเกณฑ์ตัดสินการกระทำหรือ พฤติกรรมต่าง ๆ ของชีวิตมนุษย์ อย่างไรก็ตามที่เรียกว่า ดี ชั่ว / ถูก ผิด / ชอบธรรม ไม่ชอบธรรม / ยุติธรรม ไม่ยุติธรรม / ควรทำ ไม่ควรทำรวมทั้งเป็นเกณฑ์ตัดสินอื่น ๆ ในประเด็น ปัญหาที่มีความสงสัยหรือความขัดแย้งในสังคม เพื่อเป็นการหาข้อยุติความสงสัยหรือ ความขัดแย้งหรือปัญหาที่เกิดขึ้น^{๔๔} อีกนัยหนึ่งพุทธจริยศาสตร์เป็นข้อเท็จจริงของธรรมชาติที่เกี่ยวข้องกับชีวิตมนุษย์หรือสิ่งที่ชีวิตมนุษย์ควรประพฤติปฏิบัติ ที่วางอยู่บนรากฐานของสังขธรรม ตัวอย่างเช่น ความจริงที่ เกี่ยวกับชีวิตมนุษย์ว่าเป็นอย่างไร ถ้าใครทำกับชีวิตมนุษย์อย่างนี้ ถือว่าทำลายชีวิตมนุษย์ จากนั้นก็กำหนดกติกากฎเกณฑ์ขึ้นในสังคมว่าใครทำลายชีวิตมนุษย์มีความผิดอย่างไร การมีความผิดอย่างนี้ไม่ใช่ความจริง แต่เป็นกติกากฎเกณฑ์ที่สังคมกำหนดขึ้นมาเพียง อาศัยความจริงเท่านั้น ความจริง (สังขธรรม) มีอยู่มากมาย แต่พุทธศาสนาจัดไว้ห้าหมวด ดังนี้

๑) อดุณิยาม (Physical laws) เป็นการอธิบายความจริงถึงความเป็นระเบียบเกี่ยวกับ สิ่งที่ไม่มีชีวิต สิ่งที่เป็นธรรมชาติ ปรากฏการณ์ของสิ่งที่เป็นธรรมชาติ เป็นต้น ๒) พีชนิยาม (Biological laws) เป็นการอธิบายความจริงถึงความเป็นระเบียบเกี่ยวกับสิ่งมีชีวิต การ เจริญพันธุ์และพันธุกรรม เป็นต้น ๓) จิตนิยาม (Psychological laws) เป็นการอธิบาย ความจริงถึงความเป็นระเบียบเกี่ยวกับจิต กลไกการทำงานของจิต การเกิดดับของจิต การ รับอารมณ์ของจิตและองค์ประกอบของจิต เป็นต้น ๔) กรรมนิยาม (Kamic laws) เป็นการอธิบายความจริงถึงความเป็นระเบียบเกี่ยวกับกรรมหรือ การกระทำและการให้ผล ของกรรมหรือการกระทำและ 5) ธรรมนิยาม (General laws) เป็นการ

^{๔๔} เกียรติศักดิ์ ดวงจันทร์, พุทธจริยศาสตร์กับสเต็มเซลล์,วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ ปีที่ ๗ ฉบับที่ ๒ กรกฎาคม - ธันวาคม : ๑๒๔.

อธิบายความจริง ถึงความเป็นระเบียบเกี่ยวกับสิ่งอื่นที่นอกเหนือหรือไม่เกี่ยวข้องกับสี่ข้อดังกล่าวข้างต้น

จึงกล่าวได้ว่าข้อเท็จจริงของ ธรรมชาติที่พุทธศาสนาแบ่งไว้ห้าหมวด คือ สิ่งไม่มีชีวิต สิ่งมีชีวิต จิต กรรมและสิ่งอื่นที่ ไม่ใช่สี่สิ่งนี้ สิ่งเหล่านี้พุทธศาสนาเชื่อว่ามีอยู่จริงและดำเนินไปอย่างเป็นระบบ ระเบียบ แบบแผนมีกฎเกณฑ์ที่แน่นอนตายตัว ครั้นเมื่อพระพุทธเจ้าตรัสรู้แล้วทรงนำข้อเท็จจริง ของธรรมชาตินั้นมาแสดง ชี้แจงหรือสั่งสอนประชาชนให้ประพฤติปฏิบัติ ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของข้อเท็จจริงของธรรมชาติ นั้นหมายถึงพุทธจริยศาสตร์มีความหมายแคบกว่าสังฆธรรม สังฆธรรมที่พระพุทธเจ้าทรงนำมาแสดง ชี้แจงหรือสั่งสอนประชาชนให้ประพฤติปฏิบัติมาก ที่สุด คือ จิตนิยามกับกรรมนิยาม เพราะนิยามสองหมวดนี้สามารถทำให้ชีวิตมนุษย์เข้าถึง จุดมุ่งหมายหรือเป้าหมายสูงสุดของชีวิตมนุษย์ได้อันเป็นรากฐานของพุทธจริยศาสตร์

ปัจจุบันพุทธจริยศาสตร์ต้องเผชิญกับปัญหาสำคัญ กับคำถามว่า พุทธจริยศาสตร์มีแนวทางในการปฏิบัติอย่างไรกับปัญหาจริยศาสตร์สมัยใหม่ ที่เกิดจากการตัดแปรพันธุกรรมในมนุษย์ การโคลนนิ่งมนุษย์หรือสัตว์เพื่อการวิจัย เรื่องดังกล่าวพุทธจริยศาสตร์ควรมีท่าทีอย่างไร เมื่อนักชีววิทยาสามารถสร้างมนุษย์หรือสัตว์ขึ้นมาเองได้ตามความต้องการ หรือแม้แต่ทำสำเนาตนเองของมนุษย์หรือในเรื่องของการบริโภคอาหาร สัตว์ทุกชีวิตรักตัวกลัวตายเช่นเดียวกันกับมนุษย์ ดังนั้นในทางพุทธจริยศาสตร์การบริโภคอาหารจะต้องไม่ทำร้ายมนุษย์และสิ่งมีชีวิตอื่น ๆ เพื่อให้มันถูกใช้เพื่อ นำความสุขให้กับตัวเรา, ครอบครัวและทุกคนที่เกี่ยวข้องที่ร่วมใช้มัน “การใช้” คือเพื่อประโยชน์ในการใช้ ไม่ใช่เพื่อสนองความอยากอย่างเดียว

แนวคิดพื้นฐานของพุทธจริยศาสตร์ ซึ่งมีพื้นฐานจากหลักสังฆธรรมที่มีอยู่แล้วตามธรรมชาติ และหลักจริยธรรมที่เป็นระบบศีลธรรมในพระพุทธศาสนา หลักทั้งสองประการดังกล่าวสอดคล้องและสนับสนุนกัน เช่น หลักศีลธรรมนั้นไม่ว่าจะเป็นของส่วนบุคคลหรือส่วนสังคมจะต้องมีรากฐานมาจากความจริงตามหลักสังฆธรรม กล่าวอีกนัยหนึ่ง หลักจริยธรรมได้แก่การนำเอาความรู้จากหลักสังฆธรรมมาอธิบายและจัดวางให้เป็นระบบหรือนำมาประยุกต์ใช้เพื่อพัฒนาชีวิตและสังคมให้ดีขึ้น การดำเนินชีวิตที่ถูกต้องของผู้ที่ยังบริโภคคามหรือระดับโลกียะต้องมีศีลธรรมควบคุมและจะต้องเป็นแนวทางที่เกื้อกูลสนับสนุนให้แก่จุดมุ่งหมายในชีวิตที่สูงกว่าหรือน้อยที่สุดก็ไม่ขัดขวางหรือตัดหนทางที่จะไปสู่จุดมุ่งหมายที่สูงกว่า คือ นิพพาน เกณฑ์ตัดสินทางจริยธรรมกว้างๆ สำหรับชีวิตและสังคม คือ รูปแบบของชีวิตและสังคมแบบใดที่เกื้อกูลและสนับสนุนให้มนุษย์เข้าใกล้พระนิพพาน(นิพพาน สันติเก) มากขึ้น ถือได้ว่ารูปแบบชีวิตและสังคมนั้นถูกต้องตามหลักพุทธจริยศาสตร์^{๘๕}

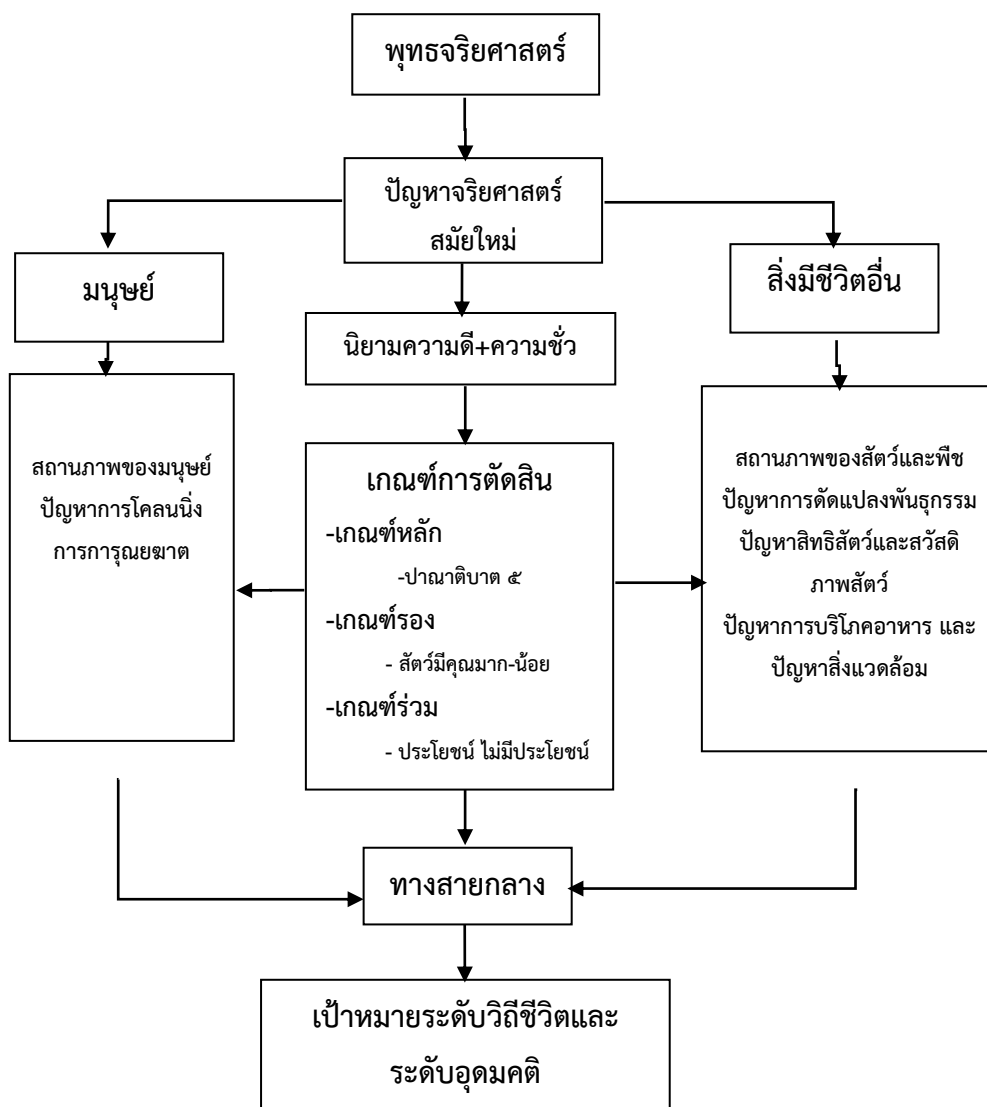
^{๘๕} เทพพร มังธานี. จริยศาสตร์สิ่งแวดล้อม ตามแนวพุทธจริยศาสตร์. วารสารมนุษยศาสตร์ สังคมศาสตร์ ฉบับที่ ๑๙ (๑) ตุลาคม-ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๔๔. หน้า ๑๐.

ในทางพุทธจริยศาสตร์ หากพิจารณาในแง่ของบุคคลการกระทำบางอย่างมีหลักกฎแห่งกรรมเป็นฐานในการพิจารณา ในขณะที่เดียวกันเมื่อพิจารณาในแง่ “จริยธรรมของสังคม” ก็อาจเป็นไปได้ว่าการกระทำผิดศีลธรรมส่วนบุคคลนั้นเป็นเรื่องที่ยอมรับได้ หากมีประโยชน์ต่อสังคมส่วนรวม ความขัดแย้งระหว่างสองสิ่งนั้นโดยทั่วไปเป็นเรื่องที่บุคคลซึ่งเกี่ยวข้องด้วยต้องหาทางแก้ไขเรื่องดังกล่าวข้างต้น สังคมชาวพุทธซึ่งเป็นสังคมที่ได้รับการอบรมมาในแนวทางของการมองและเกี่ยวข้องกับ การแก้ปัญหาต่างๆ ในรูปของ “ทางสายกลาง” คิดว่าวิธีการแก้ไขความขัดแย้งระหว่างจริยธรรม ๒ ระบบนั้นคือ ในกรณีที่ความจำเป็นทางสังคมมีน้ำหนักมากกว่า ควรเปิดทางให้ผู้ที่เกี่ยวข้องด้วย สามารถเลือกที่จะทำสิ่งนั้นได้ แม้ว่าสิ่งนั้นทางจริยธรรมส่วนบุคคลตามที่พระพุทธศาสนาสอนจะเห็นว่า เป็นบาปก็ตาม เช่น กรณีอนุญาตให้สตรีที่ตั้งครรภ์เพราะถูกข่มขืนสามารถทำแท้งอย่างถูกกฎหมายได้ เพราะเข้าใจถึงความจำเป็น แต่ทั้งนี้ต้องเข้าใจต่อไปอีกว่า เนื่องจากการทำแท้งเป็นบาป ผู้ที่เลือกแนวทางที่เราอนุญาตนั้น อาจรอดพ้นจากวินัจฉัยในทางลบจากสังคม แต่จะไม่รอดพ้นจากการถูกวินัจฉัยในทางลบจากกฎแห่งกรรม เขาจะต้องรับผิดชอบต่อกรรมนั้นเป็นส่วนตัวเอง”^{๘๖}

แบบจำลองวิธีการประยุกต์ใช้พุทธจริยศาสตร์กับปัญหาจริยศาสตร์สมัยใหม่ นำเสนอ ออกเป็น ๒ แบบ แบบที่ ๑). คือ การประยุกต์ใช้กับมนุษย์ ได้แก่ ปัญหาสถานภาพของมนุษย์และสิ่งมีชีวิตอื่นในธรรมชาติ ปัญหาการโคลนนิ่ง การทำแท้ง การการุณฆาต ฯลฯ แบบที่ ๒). การประยุกต์ใช้กับสิ่งมีชีวิตอื่น เช่น ปัญหาสถานภาพของสัตว์ พืชในธรรมชาติ ปัญหาการตัดแปลงพันธุกรรมสิ่งมีชีวิต ปัญหาการบริโภคอาหาร ปัญหาสิ่งแวดล้อม และปัญหาที่เกิดจากการพัฒนาอุตสาหกรรม ทั้งหมดนี้เป็นปัญหาจริยศาสตร์สมัยใหม่แทบทั้งสิ้น แบบจำลองนี้เสนอทางออกสำหรับปัญหาที่กล่าวมาแล้ว เพื่อให้แต่ละฝ่ายที่ยังคงหาจุดรวมกันไม่ได้นำไปปรับใช้กับกรณีของตน รวมไปถึงการกำหนดนโยบายต่างๆ ในอนาคต

^{๘๖} สมภาร พรหมทา, “การโคลนมนุษย์ในทัศนะของพระพุทธศาสนา”,วารสารบัณฑิตศึกษาปริทรรศน์, ปีที่ ๒ ฉบับที่ ๑ (มกราคม – มีนาคม ๒๕๔๙) : ๖๕.

แผนภูมิที่ ๑ แบบจำลองสรุปพุทธจริยศาสตร์ที่ประยุกต์ใช้กับมนุษย์และสิ่งมีชีวิตอื่น

จากแผนผังตัวอย่างเมื่อพุทธจริยศาสตร์เผชิญกับปัญหาดังกล่าวข้างต้น สิ่งแรกที่ต้องตีความคือ พระพุทธศาสนา นิยามความดี ความชั่ว ว่าอย่างไร แบบที่ ๑ จะเห็นได้ว่า มนุษย์ในทรรศนะของพระพุทธศาสนานั้นมิได้มีความสำคัญในโลภธรรมชาติสูงกว่า หรือเหนือกว่าบรรดาสัตว์อื่นแต่อย่างใด ดังนั้นพระพุทธศาสนาจึงถือว่า หากมนุษย์กระทำความผิด ย่อมได้รับผลแห่งกรรมนั้น แม้สัตว์อื่นๆ ก็เช่นเดียวกับมนุษย์คือ ทำกรรมดีย่อมได้ผลดี กระทำความชั่วย่อมได้ผลชั่ว สิ่งที่เราเรียกว่า ดี หรือ ชั่ว นั้นพระพุทธศาสนาให้ถือเอา “ศีล” เป็นบรรทัดฐานในการตัดสิน

ปัญหาข้อต่อมาคือการโคลนนิ่งมนุษย์ พระพุทธศาสนาถือว่าการฆ่ามนุษย์ และผิดศีลธรรม เมื่อผิดศีล ย่อมเป็นการกระทำที่ชั่ว หรือเป็นบาป แม้จะเป็นเพียงในระยะที่เป็นตัวอ่อน

มนุษย์ (Stem cell) ก็ตาม ย่อมถือว่าได้พรากชีวิตของมนุษย์แล้ว แม้ว่าการปลูกถ่ายอวัยวะด้วยการโคลนนิ่งตัวอ่อนมนุษย์นี้จะช่วยรักษาโรคภัยได้ หากต้องการรักษาโรคเหล่านี้ย่อมจะหลีกเลี่ยงในการโคลนนิ่งตัวอ่อนมนุษย์ไม่ได้ก็ตาม แต่สำหรับทางด้านพระพุทธศาสนาต้องแยกพิจารณาออกเป็นสองประการ คือ ประโยชน์ส่วนบุคคล และประโยชน์ต่อสังคม หากเป็นส่วนบุคคลย่อมไม่สามารถกระทำได้เลย เพราะเป็นการข่มขู่มนุษย์ขัดขวางต่อการบรรลุอุดมคติขั้นสูง สุด คือวิมุตติ และนิพพาน แต่ถ้าเป็นส่วนของสังคมเพื่อประโยชน์ในด้านการแพทย์พุทธจริยศาสตร์ย่อมให้คำเนืองถึงทางสายกลางโดยไม่ละทิ้งหลักเกณฑ์ว่า หากกระทำลงไปอาจได้ประโยชน์ในปัจจุบันแต่ในอนาคตอาจได้รับโทษภัยจากกฎแห่งกรรมได้เช่นกัน พระพุทธศาสนายืนยันอย่างหนักแน่นชัดเจนในเรื่องดังกล่าวมานี้

สำหรับปัญหาการการุณยฆาตนั้นว่าเป็นเรื่องที่เป็นข้อถกเถียงทั้งหมดของนักปรัชญาตั้งแต่ออดีตจนถึงปัจจุบันเห็นว่า มนุษย์ควรจะมีสิทธิที่จะตาย แม้ในยุคกลางอิทธิพลของคริสต์ศาสนาจะเข้ามาให้คำอธิบายว่าห้าม “การฆ่า” และประชาชนก็เชื่อถือตามนั้น แต่เมื่อสิ้นยุคกลางเข้าสู่ยุคใหม่ คริสต์ศาสนาเองได้เปลี่ยนวิธีอธิบายและเปิดโอกาสให้มีความตีความการการุณยฆาตไปในทางที่เห็นอกเห็นใจผู้ป่วยมากขึ้น ศาสนาอิสลามก็เป็นอีกศาสนาหนึ่งที่เชื่อว่ามีพระเจ้าองค์เดียวเท่านั้นที่ทรงอำนาจ การการุณยฆาตนั้นไม่อาจกระทำได้นอกจากจะเป็นประสงค์ของพระเจ้าผู้เป็นเจ้าของ ส่วนพระพุทธศาสนานั้นเสนอหลักกฎแห่งการกระทำและทางสายกลางและมีท่าทีต่อความตายที่ต่างออกไปจากแนวคิดนักปรัชญาตะวันตก คริสต์ศาสนาและศาสนาอิสลาม ความตายในทรรศนะของพระพุทธศาสนาเป็นเรื่องธรรมชาติที่ทุกคนต้องประสบพบเจอ

ผู้วิจัยเห็นว่าปัญหาเกี่ยวกับสิทธิสัตว์และสวัสดิภาพสัตว์ทั้งหมดที่ได้กล่าวไว้ในงานวิจัยนี้ พุทธจริยศาสตร์ได้ตอบข้อโต้แย้งของนักปรัชญาชาวตะวันตกอย่างชัดเจนแล้วว่า พุทธจริยศาสตร์ไม่ได้มีแนวคิดเกี่ยวข้องกับเผ่าพันธุ์นิยม แม้จะมีข้อความในคัมภีร์พระพุทธศาสนาที่เกี่ยวกับสัตว์ แต่พระพุทธศาสนาก็มีท่าทีสนับสนุนสิทธิสัตว์และสวัสดิภาพสัตว์ ด้วยหลัก ศีล ๕ มิฉฉวานิชชา และหลักเมตตา กรุณา เป็นแนวทางในการปฏิบัติ ส่วนในเรื่องการบริโภคอาหาร การที่พระพุทธศาสนาเถรวาทไม่ห้ามการบริโภคเนื้อสัตว์แต่ก็ไม่ควรเข้าใจว่า พระพุทธศาสนาสนับสนุนการฆ่าสัตว์อื่นตรงกันข้ามมีข้อห้ามมิให้เข้าไปมีส่วนร่วมในการฆ่าสัตว์นั้นเพื่อนำมาใช้ประโยชน์สำหรับมนุษย์ ฉะนั้นโดยทั่วไปพุทธจริยศาสตร์ที่เกี่ยวกับมนุษย์และสิ่งมีชีวิตอื่นจึงหมายถึงแนวคิดที่อธิบายความสัมพันธ์ในเชิงจริยธรรมระหว่างมนุษย์กับสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ ซึ่งมีสมมติฐานที่ว่าบรรทัดฐานทางจริยธรรมสามารถควบคุมพฤติกรรมของมนุษย์ต่อสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติได้ ทฤษฎีทางพุทธจริยศาสตร์ที่เกี่ยวกับมนุษย์และสิ่งมีชีวิตอื่นจึงต้องอธิบายอย่างสมเหตุสมผลให้เห็นชัดเจนว่า บรรทัดฐานทางจริยธรรมเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมมีอะไรบ้าง และมนุษย์ต้องมีความรับผิดชอบต่อสิ่งแวดล้อมอย่างไร

๔.๖.๑ ข้อบกพร่องของแนวคิดจริยศาสตร์ตะวันตกแก้ไขได้ด้วยหลักทางสายกลาง

แนวคิดด้านจริยศาสตร์สิ่งแวดล้อมตะวันตกพัฒนาอย่างต่อเนื่อง ทำให้เกิดมีทฤษฎีจริยศาสตร์สิ่งแวดล้อมมากมายภายใต้กรอบแนวคิดหลักสามประการ คือ

- ๑) จริยศาสตร์แบบมนุษย์เป็นศูนย์กลาง (Anthropocentric Ethics)
- ๒) จริยศาสตร์แบบมนุษย์ไม่ใช่ศูนย์กลาง (Non- Anthropocentric Ethics)
- ๓) จริยศาสตร์แบบองค์รวม (Holistic Ethics)

แต่ทฤษฎีจริยศาสตร์สิ่งแวดล้อมตะวันตกส่วนใหญ่จัดเป็น Anthropocentric Ethics ซึ่งหมายถึง แนวคิดทางจริยศาสตร์ที่ถือว่า มนุษย์เท่านั้นมีคุณค่าทางจริยธรรม สิ่งมีชีวิตอื่นๆ ปราศจากคุณค่าทางจริยธรรม ดังนั้นถึงแม้จะอ้างว่า มนุษย์ต้องมีความรับผิดชอบต่อสิ่งมีชีวิตอื่นและสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ แต่ก็ไม่ได้หมายความว่า ต้องรับผิดชอบต่อเพราะว่าสิ่งมีชีวิตอื่นมีคุณค่าในตัวเอง หรือมีคุณค่าทางจริยธรรมแต่อย่างใด มนุษย์ต้องรับผิดชอบต่อสิ่งแวดล้อมและสิ่งมีชีวิตอื่นเพียงเพราะว่ามันเอื้อประโยชน์ต่อมนุษย์ ในฐานะเป็นทรัพยากรที่สนองความปรารถนาของมนุษย์ และรับผิดชอบต่อเหตุผลทางจริยธรรมที่ว่าเราควรมีความรับผิดชอบต่ออนุชนในอนาคต โลกที่เราจะส่งมอบให้แก่อนุชนรุ่นหลังควรเป็นโลกที่มีสิ่งแวดล้อมสมดุลเพียงพอที่จะดำรงชีวิตอยู่ ไม่ใช่ส่งมอบโลกที่กำลังจะตายและมีแต่มลพิษ ฉะนั้น เราจึงต้องดูแลปกป้องสิ่งมีชีวิตอื่นและสิ่งแวดล้อมไว้เพื่อประโยชน์แก่อนุชนในอนาคตด้วย การรับผิดชอบต่อสิ่งแวดล้อมตามแนวคิดนี้จึงเป็นการรับผิดชอบต่ออ้อม เพราะว่สิ่งมีชีวิตอื่นเช่น พืช สัตว์ และสิ่งแวดล้อมเช่น แม่น้ำ ภูเขา ฯลฯ อยู่นอกขอบเขตของศีลธรรม จะมีคุณค่าก็ต่อเมื่อนำมารับใช้มนุษย์เท่านั้น ตัวอย่างเช่น ทฤษฎีประโยชน์นิยม (Utilitarianism) ของเบ็นธัม (Jeremy Bentham) เป็นต้น

จริยศาสตร์แบบมนุษย์ไม่ใช่ศูนย์กลาง (Non- Anthropocentric Ethics) มองว่า นอกเหนือจากมนุษย์ด้วยกันแล้วเรายังต้องมีหน้าที่รับผิดชอบต่อสิ่งมีชีวิตอื่นและสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติด้วย กล่าวคือ เราจะต้องโยงขอบเขตของศีลธรรมออกไปสู่สิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ เช่น สัตว์ พืชต่างๆ เป็นต้น แนวคิด Non- Anthropocentric Ethics จึงเรียกร้องให้มนุษย์สร้างมาตรฐานทางจริยธรรมขึ้นมาใหม่ที่ให้ความสำคัญกับพืชและสัตว์ ตามหลักของจริยศาสตร์แนวนี้การพิทักษ์รักษาสิ่งแวดล้อมจึงเป็นหน้าที่ทางจริยธรรมโดยตรง เพราะสิ่งมีชีวิตอื่นและสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติมีคุณค่าทางจริยธรรมในตัวเอง แต่อย่างไรก็ตามแนวคิดนี้ยังไม่ได้ให้เหตุผลชัดเจนว่าจะต้องให้ความสำคัญแก่สัตว์และพืชทุกชนิดหรือไม่ เพียงแต่ให้ความสำคัญแก่สัตว์และพืชบางอย่าง เช่น สัตว์อนุรักษ์บางประเภท และปัจจุบันมีการพูดถึงสิทธิของสัตว์ (Animal Rights) ส่วนระดับลึกของแนวคิดนี้จะเกี่ยวข้องกับมิติด้านวิญญาณ เช่น ทักษะที่ถือว่าวิญญาณมีอยู่ในสิ่งที่เป็นธรรมชาติทั้งปวง (Animism) เป็นต้น

จริยศาสตร์แบบองค์รวม (Holistic Ethics) พัฒนามาจาก Non- Anthropocentric Ethics ซึ่งนอกจากจะให้ความสำคัญแก่สัตว์และพืชที่แยกออกเป็นอย่างๆ แล้ว ยังเน้นความเป็นองค์รวมทั้งหมดให้ความสำคัญของความหลากหลายทางชีวภาพ ทฤษฎีทางจริยศาสตร์ที่สำคัญ เช่น Biocentric Ethics, Deep Ecology เป็นต้น มีข้อสังเกตเกี่ยวกับแนวคิดทางจริยศาสตร์สองประการ หลัง คือ ผู้ที่ยึดแนวคิดแบบไม่มีมนุษย์เป็นศูนย์กลาง ที่ให้ความสำคัญแก่สัตว์บางชนิดโดยไม่ได้มองถึงระบบทั้งหมดของสิ่งแวดล้อม ก็จะประสบปัญหาเมื่อเกิดความขัดแย้งระหว่างการรักษาชีวิตสัตว์ชนิดหนึ่ง ซึ่งอาจเหลืออยู่ไม่กี่ตัวในโลก กับการรักษาความสมดุลของสิ่งมีชีวิตต่างๆ ในโลกธรรมชาติ ผู้ที่ยึดแนวคิดนี้อาจจะต้องเลือกรักษาชีวิตสัตว์มากกว่าการรักษาความสมดุลของสิ่งมีชีวิตอื่นๆ ซึ่งก็เท่ากับเลือกรักษาสิ่งหนึ่งแต่ทำลายสิ่งหนึ่ง ส่วนผู้ที่ยึดแนวคิดแบบองค์รวม เมื่อเกิดกรณีดังกล่าวก็มักจะเลือกรักษาความสมดุลของสิ่งมีชีวิตอื่นๆ ไว้ก่อนแทนที่จะคิดถึงสวัสดิภาพของสิทธิของสัตว์บางชนิด และสามารถนำเอาเรื่องความสมดุลของสิ่งมีชีวิตต่างๆ มาเป็นเหตุผลเพื่อทำลายสิ่งมีชีวิตชนิดหนึ่งหรือสปีชีส์หนึ่งได้ ถ้าพิสูจน์ได้ว่าการดำรงอยู่ของสิ่งมีชีวิตชนิดนั้นทำลายความสมดุลของสิ่งมีชีวิตส่วนใหญ่ ด้วยเหตุนี้จึงยังไม่อาจมั่นใจได้ว่าสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติจะได้รับการคุ้มครองจากแนวคิดทั้งสอง มนุษย์จึงยังมีความจำเป็นต้องคิดหาเหตุผลในเชิงจริยศาสตร์เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมอีกต่อไป

๔.๖.๒ ปัญหาจริยศาสตร์สมัยใหม่ป้องกันได้ด้วยแนวคิดตามหลักอนัตตา

การโคลนนิ่งมนุษย์ในทรรศนะของนักปรัชญาตะวันตกนั้นดูเหมือนจะเป็นของต้องห้ามอย่างชัดเจน ในวันที่ ๒๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๔๐ ได้ปรากฏข่าวสำคัญมากในวงการวิทยาศาสตร์ที่สร้างความตื่นเต้นกันทั่วไป คือ การที่ ดร.เอียน วิลมุต นักวิทยาศาสตร์จากสถาบันรอสลิน เมืองเอดินเบิร์ก ประเทศอังกฤษ ได้ใช้เทคนิคทางเทคโนโลยีชีวภาพที่เรียกว่า “โคลนนิ่ง” (Clonning) ในการให้กำเนิดลูกแกะขึ้นมาหนึ่งตัว และได้ตั้งชื่อลูกแกะตัวนี้ว่า “ดอลลี่” แกะนี้มีลักษณะเหมือนกับตัวต้นแบบทุกประการทำให้คำว่า “โคลนนิ่ง” ได้รับความสนใจอย่างกว้างขวาง หลังจากการโคลนนิ่งแกะดอลลี่มาได้ไม่นานในเดือนกรกฎาคม ๒๕๔๐ นักวิทยาศาสตร์จากสถาบันรอสลิน ในเมืองเอดินเบิร์ก ประเทศอังกฤษ ก็ได้ประสบความสำเร็จในการโคลนนิ่งแกะชื่อ “พอลลี่” ขึ้นอีก แต่แกะพอลลี่มีคุณสมบัติพิเศษกว่าแกะดอลลี่ เนื่องจากมียีนส์ของมนุษย์ในเซลล์ที่ทำโคลนนิ่งอยู่ด้วย เป็นผลให้แกะพอลลี่มีส่วนประกอบของยีนส์มนุษย์อยู่ด้วย โดยยีนส์นี้จะควบคุมการผลิตโปรตีนในน้ำนมให้ตรงกับที่มนุษย์ต้องการ และอีก ๒๐ ปีต่อมา นักวิทยาศาสตร์จีน ประสบความสำเร็จในการโคลนนิ่งลิง ได้เป็นลูกลิง ๒ ตัว คือ “จิงจิง” กับ “ห่าวห่าว” ซึ่งถือเป็นการโคลนนิ่งสัตว์ในกลุ่มไพรเมต (Primate) ได้สำเร็จเป็นครั้งแรก โดยใช้วิธีการเหมือนกับแกะ “ดอลลี่” โดยลิงน้อยทั้ง ๒ ตัว กำเนิดขึ้นเมื่อวันที่ ๒๗ พฤศจิกายน และวันที่ ๕ ธันวาคม ปี ๒๐๑๗ ตามลำดับ ที่สถาบันบัณฑิตวิทยาศาสตร์แห่งชาติจีน หรือ ซีเอเอส (CAS) ที่เมืองซูโจว มณฑลเจียงซู

แต่ความกังวลเรื่องจริยธรรมต่อความสำเร็จดังกล่าวนั้นมีมากเกินไป เนื่องจากผู้คนยังไม่อาจยอมรับได้ และเกรงว่าอาจทำให้โลกขยับเข้าใกล้การโคลนนิ่งมนุษย์มากยิ่งขึ้น ความกังวลนั้นเป็นจริงขึ้นมาในอีกไม่กี่เดือนหลังจากนั้น เมื่อนักวิทยาศาสตร์สหรัฐฯ ประสบความสำเร็จในการโคลนนิ่งเซลล์ตัวอ่อนมนุษย์ได้เป็นครั้งแรก โดยความสำเร็จดังกล่าวมาจากความสามารถในการนำเซลล์ผิวหนังทารกในครรภ์ ไปสร้างเป็นเซลล์ตัวอ่อนมนุษย์ ด้วยวิธีการถ่ายฝากนิวเคลียส อย่างไรก็ตาม ในการทดลองโคลนนิ่งเซลล์ตัวอ่อนมนุษย์ครั้งนี้ นักวิทยาศาสตร์สหรัฐฯ ยืนยันว่า พวกเขาไม่มีจุดประสงค์ในการโคลนนิ่งมนุษย์ทั้งร่างแบบเดียวกับแกะ"ดอลลี" แต่จะใช้ความสำเร็จนี้ในการโคลนนิ่งสเต็มเซลล์ตัวอ่อน เพื่อพัฒนาเป็นกล้ามเนื้อ เส้นประสาท หรือเซลล์อื่นๆ ของเนื้อเยื่ออวัยวะในร่างกายเท่านั้น

ผู้วิจัยพบว่า พุทธจริยศาสตร์มองเรื่องดังกล่าวนี้อย่างเข้าใจโดยยอมให้หรืออนุญาตให้นักวิทยาศาสตร์สามารถแทรกแซงกระบวนการทางธรรมชาติได้หากเป็นไปได้เพื่อประโยชน์ต่อสิ่งมีชีวิตอื่นๆ มิใช่เพียงเพื่อประโยชน์ของมนุษย์ชาติเท่านั้น ทั้งนี้หลักฐานดังกล่าวอยู่ในแนวคิดเรื่องอนัตตา (Anatta) ที่มีหลักอยู่ว่า ไม่มีสิ่งมีได้เกิดขึ้นโดยไม่อาศัยสิ่งอื่น ไม่มีสิ่งใดมีชีวิตอยู่ได้โดยไม่สัมพันธ์กับสิ่งมีชีวิตอื่น ทุกสรรพสิ่งล้วนต้องอาศัยกันและกันเกิดขึ้น

๔.๖.๓ สิ่งมีชีวิตดัดแปลงพันธุกรรมไม่ขัดแย้งตามกฎพีชนิยาม

สิ่งมีชีวิตดัดแปลงพันธุกรรมในธรรมชาติของพุทธจริยศาสตร์นั้นดูเหมือนจะไม่มีปัญหาในเรื่องของความขัดแย้งในหลักการเหมือนกับคริสตศาสนาและศาสนาอื่นๆ แม้ว่าพืชตัดต่อพันธุกรรมเหล่านี้ปัจจุบันวางขายอยู่ในห้างสรรพสินค้า และท้องตลาดมากมายทั่วโลก และมีจำนวนมากที่ผู้บริโภคไม่ทราบว่าเป็นอาหารที่เกิดจากสิ่งมีชีวิตตัดต่อพันธุกรรม แม้จะมีกฎหมายให้บริษัทผู้ผลิตติดป้ายบอกเอาไว้ แต่กฎหมายก็มีช่องโหว่มากจนบริษัทเหล่านั้นสามารถหลีกเลี่ยงได้ เพราะเกรงว่าจะกระทบต่อยอดขาย ทำให้ผู้บริโภคส่วนหนึ่งดูไม่ออกว่าเป็นพืชดั้งเดิมตามธรรมชาติ หรือเป็นพืชที่เกิดขึ้นจากการตัดต่อพันธุกรรม และเป็นสายพันธุ์ใหม่ที่เกิดจากน้ำมือมนุษย์

ในอดีตมีองค์กรหลากหลายองค์กรได้ออกมาต่อต้านพืชตัดต่อพันธุกรรมเหล่านี้ทั่วโลก รวมทั้งในประเทศไทย เพราะเกรงว่าพืชเหล่านี้จะนำพาโรคภัยร้ายแรงต่างๆ มาสู่มนุษย์ และทำให้ระบบนิเวศวิทยาเสียหาย เนื่องจากพืชเหล่านี้เมื่อนำไปปลูกในแปลงตามธรรมชาติอาจเกิดการผสมพันธุ์ข้ามสายพันธุ์กับพืชดั้งเดิม ทำให้พันธุ์พืชดั้งเดิมถึงกาลอวสาน เปลี่ยนไปเป็นพันธุ์ใหม่จนหมดสิ้น

พระพุทธศาสนามีแนวคิดที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม และยึดหลักทางสายกลางในการกระทำต่างๆ ทางสายกลางนี้มีได้หมายถึง การอยู่ตรงกลางระหว่างความขัดแย้งของฝ่ายที่สนับสนุนการปลูกพืชตัดต่อพันธุกรรมและฝ่ายที่คัดค้าน แต่หมายถึง แนวคิดที่มีหลักว่า "สิ่งมีชีวิตทุกชนิดล้วนต้องพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกันอย่างเป็นระบบ ไม่มีสิ่งมีชีวิตใดอยู่ได้โดยลำพัง เกิดจากการอิงอาศัยสิ่งอื่นเกิดขึ้น แม้แต่สิ่งมีชีวิตตัดต่อพันธุกรรมก็ไม่ยกเว้น

ในมุมมองของพระพุทธศาสนาที่กล่าวมา แม้สิ่งมีชีวิตตัดต่อพันธุกรรมจะเป็นสิ่งที่ผิดธรรมชาติไปบ้าง เพราะเกิดจากการที่มนุษย์เข้าไปแทรกแซงกระบวนการทางธรรมชาติของการสืบต่อเผ่าพันธุ์สิ่งมีชีวิต ที่เรียกว่า "พีชนิยาม" ก็ตาม แต่ก็เป็นไปได้เพื่อประโยชน์เกื้อกูลต่อมนุษย์ในแง่ของการสร้างอาหารทดแทน และในพระพุทธศาสนาก็ไม่ได้มีข้อห้ามอย่างชัดเจนในเรื่องนี้ ทั้งนี้อาจเป็นเพราะในยุคสมัยของพระพุทธเจ้า อาหารต่างๆ อุดมสมบูรณ์ พีชพันธุ์ธัญญาหารมากมาย และเป็นสายพันธุ์ที่บริสุทธิ์เกิดเองตามธรรมชาติ แต่ในปัจจุบันนี้ไม่เป็นเช่นนั้นอีกต่อไป หากมนุษย์ไม่ดิ้นรนเพื่อเอาตัวรอดโดยการผลิตอาหารให้ได้ปริมาณมากขึ้น มนุษย์ก็จะทำลายธรรมชาติจนหมดสิ้น

ดังนั้นการมีเทคโนโลยีตัดต่อพันธุกรรมอาจมองในแง่ประโยชน์ที่ได้รับมากกว่าโทษ และในอนาคตแม้จะมีโทษบ้างในแง่สารตกค้าง แต่หากมีการทำวิจัยอย่างต่อเนื่องด้วยความไม่ประมาท เราอาจได้พืชตัดต่อพันธุกรรมที่ปลอดภัยก็เป็นได้ แต่ถ้าไม่ทำในวันนี้ อีกไม่นานมนุษย์ก็จะอดอาหารและเช่นฆ่ากันเพื่อแย่งชิงอาหาร ซึ่งเป็นเรื่องที่น่าสลดหดหูใจอย่างยิ่งหากเกิดเหตุการณ์เช่นนั้นกับลูกหลานของเราในอนาคต แต่ผู้วิจัยก็ได้หมายความว่า สนับสนุนให้มีพืชตัดต่อพันธุกรรม เพียงแต่ให้ข้อเสนอในแง่จริยธรรมว่า การที่จะห้ามมิให้มีพืชตัดต่อพันธุกรรม และการมีพืชตัดต่อพันธุกรรมนั้น จะส่งผลเสียอย่างไรและมีประโยชน์อย่างไร พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาแห่งเมตตาธรรม เป็นศาสนาแห่งภราดรภาพ และมีไว้เพื่อประโยชน์ของสรรพสัตว์มิใช่เพียงแค่มนุษย์ ความรู้ทางเทคโนโลยีชีวภาพหากนำมาใช้อย่างถูกต้อง ระมัดระวัง ย่อมทำประโยชน์ให้แก่สรรพชีวิตบนโลกอย่างยิ่ง

พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาแห่งโลกในอนาคต ดังนั้นจึงต้องมีหลักที่ชัดเจน เพราะเมื่อถึงจุดที่จะต้องประยุกต์ใช้กับชีวิตประจำวันของเรา หรือแม้แต่กระทั่งการนำมาปฏิบัติเพื่อให้ชีวิตของเราได้สิ่งที่ดีที่สุดในฐานะที่เราเกิดมาเป็นมนุษย์ที่มีสติปัญญา แม้ชีวิตจะมีแต่ความขัดแย้งกันมากมายอยู่ภายใน แต่ถ้าหากมนุษย์ยอมจำนนต่อธรรมชาติเมื่อใดชีวิตก็ไร้ความหมายและเราก็คงไม่ต้องมาถามหาหลักจริยศาสตร์ใดๆ ไม่มีศาสนา ไม่มีระบบโครงสร้างทางสังคมในอุดมคติเหมือนในปัจจุบันนี้ ผู้วิจัยต้องการจะบอกว่า ในท้ายที่สุดแล้วเราจะต้องสามารถนำเอาหลักการทางพุทธจริยศาสตร์มาประยุกต์ใช้กับปัญหาต่าง ๆ นั้นได้ไม่ว่าจะเป็นปัญหาจริยศาสตร์ในยุคใดสมัยใดก็ตาม พุทธจริยศาสตร์ก็ล้วนจำเป็นต่อมนุษย์ในอนาคตด้วย โดยเฉพาะปัญหาจริยศาสตร์สมัยใหม่ที่จะไปไกลเกินกว่าจินตนาการเอาไว้เสียแล้ว ไม่ว่าจะเป็นการ โคลนนิ่งเพื่อคัดเลือกสายพันธุ์มนุษย์ การนำปัญญาประดิษฐ์ หรือ AI (Artificial Intelligence) มาใช้ทำงานแทนมนุษย์และ ฯลฯ ที่นับวันจะก้าวล้ำหน้าไปมากก่อนให้เกิดปัญหาทางจริยศาสตร์ใหม่ๆ มาตลอดเวลา พระพุทธศาสนาจึงต้องปรับคำสอนให้สอดคล้องกับปัญหาเหล่านั้นให้ได้ครอบคลุมที่สุดด้วย เพราะตามหลักวิวัฒนาการสิ่งใดที่ไม่ปรับตัวตามสภาพแวดล้อม สิ่งนั้นก็ค่อยๆ สูญพันธุ์ไปจากโลกในที่สุดนั่นเอง

บทที่ ๕

สรุปผลการวิจัยข้อวิจารณ์และข้อเสนอแนะ

จากบทที่ผ่านมาผู้วิจัยได้ศึกษาเรื่อง การประยุกต์ใช้พุทธจริยศาสตร์ที่เกี่ยวกับมนุษย์และสิ่งมีชีวิตอื่นจนทำให้สรุปประเด็นที่สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ที่ตั้งเอาไว้ข้างต้นในภาพรวมได้ ดังนี้

๕.๑ สรุปผลการวิจัย

จากวัตถุประสงค์ของการวิจัยทั้ง ๓ ข้อที่ผ่านมาพบว่า จริยศาสตร์เกิดขึ้นจากการแสวงหาความจริงว่ามนุษย์มีชีวิตอยู่อย่างไร เพื่อให้สามารถเลือกการกระทำที่เหมาะสมโดยคำนึงถึงผลกระทบแก่ตนเองสังคมและสิ่งแวดล้อม เป็นปรัชญาสาขาหนึ่งที่ว่าด้วยสิ่งที่ควรทำและไม่ควรทำ บรรทัดฐาน ความประพฤติ เกณฑ์ตัดสินจริยธรรม และศึกษาถึงความหมายและคุณค่าในเชิงอุดมคติของชีวิต จริยศาสตร์เป็นการศึกษาปรัชญาในเชิงปฏิบัติซึ่งเกี่ยวข้องกับจริยธรรมที่ถือว่าเป็นพันธะหรือความรับผิดชอบที่มนุษย์มีต่อมนุษย์ด้วยกันต่อสังคมและต่อรัฐตามลำดับ

ต่อมาเมื่อมนุษย์ประสบกับปัญหาสิ่งแวดล้อมได้เกิดการเคลื่อนไหวในศาสตร์ต่างๆ เพื่อหาแนวทางแก้ไขและพิทักษ์รักษาสิ่งแวดล้อมกันอย่างกว้างขวาง ในด้านจริยศาสตร์เกิดคำถามทางจริยธรรมว่า มนุษย์ควรมีความรับผิดชอบต่อสิ่งแวดล้อมหรือไม่ มนุษย์ควรมีจริยธรรมต่อสิ่งแวดล้อมหรือไม่ สิ่งอื่นนอกจากมนุษย์มีค่าในตัวเองหรือไม่ สัตว์มีสิทธิหรือไม่ เป็นต้น จะเห็นว่าเป็นคำถามที่ขยายขอบเขตด้านจริยธรรมไปสู่สิ่งมีชีวิตอื่นที่ไม่ใช่มนุษย์ เพื่อแสวงหาโลกทัศน์ต่อสิ่งแวดล้อมใหม่หรือตีความแนวคิดเดิมใหม่เพื่อเป็นจุดยืนทางความคิดหรือพื้นฐานทางทฤษฎีในการแก้ปัญหาสิ่งแวดล้อมที่ลงลึกถึงระดับมโนสำนึกทางจริยธรรม

ในเบื้องต้นของงานวิจัยนี้ผู้วิจัยได้นำเสนอประเด็นปัญหาข้อโต้แย้งเกี่ยวกับสถานะทางศีลธรรมของมนุษย์และสิ่งมีชีวิตอื่นในมุมมองของพุทธจริยศาสตร์ เนื่องจากนักสิทธิสัตว์ชาวตะวันตกนำเสนอแนวคิดต่างๆของพุทธจริยศาสตร์ว่าเป็นเผ่าพันธุ์นิยม พุทธจริยศาสตร์มีการปฏิบัติกับสิ่งมีชีวิตอื่นเยี่ยงทรัพย์สินและให้ความสำคัญทางหลักศีลธรรมเฉพาะกับมนุษย์เท่านั้น ดังนั้นผู้วิจัยจึงเข้าร่วมอภิปรายเสนอประเด็นโต้แย้งใน ๓ ประเด็นดังนี้คือ ๑) พุทธจริยศาสตร์ไม่สนับสนุนการใช้สัตว์เป็นเครื่องมือ ๒) พุทธจริยศาสตร์มีคำสอนเรื่องคุณค่าในตนเองของสิ่งมีชีวิต และ ๓) พุทธจริยศาสตร์ตัดสินคุณค่าการกระทำของมนุษย์และสัตว์เท่าเทียมกัน และไม่มีส่วนเกี่ยวข้องกับแนวคิดเผ่าพันธุ์

นิยม อันนำไปสู่ข้ออภิปรายเพื่อชี้ให้เห็นว่า “สัตว์” และสถานภาพทางศีลธรรมระหว่างสัตว์กับมนุษย์มีความชัดเจนมากน้อยเพียงใด จนได้ข้อมูลสำคัญที่มาจากแนวคิดเกี่ยวกับสถานภาพของสัตว์ ๓ ทฤษฎีที่อธิบายสถานภาพของสัตว์กับมนุษย์เอาไว้พอสังเขปอันเป็นที่มาของข้อโต้แย้งทั้งหมดในงานวิจัยดังต่อไปนี้คือ

๑. ทฤษฎีที่ปฏิเสธสถานะของสัตว์ทางศีลธรรมหรือพิจารณาตามหลักความเท่าเทียมของมนุษย์ เนื่องจากสัตว์ปราศจากความตระหนักรู้ เหตุผล หรือสิทธิในการปกครองตนเองเช่นเดียวกับมนุษย์ ดังนั้นนักปรัชญากลุ่มนี้จึงปฏิเสธสถานะทางจริยธรรมของสัตว์ แต่ท้ายที่สุดแม้จะปฏิเสธสถานะทางศีลธรรมของสัตว์ทฤษฎีนี้ก็เรียกร้องให้ละเว้นการคุกคามสัตว์ด้วยเหตุผลว่า การคุกคามสัตว์เท่ากับละเมิดต่อศีลธรรมอันดีของมนุษย์นั่นเอง แนวคิดดังกล่าวยังได้ขยายขอบเขตไปถึงศาสนาและปรัชญา นับตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันล้วนมีแนวคิดปฏิเสธสถานะทางศีลธรรมของสัตว์เช่นเดียวกันนี้ เช่น คริสต์ศาสนา และปรัชญาตะวันตกนับตั้งแต่ยุคกรีก เป็นต้นมา

๒. ทฤษฎีที่ยอมรับสถานะทางศีลธรรมของสัตว์แต่ไม่ยอมรับความเท่าเทียมกับมนุษย์ทางศีลธรรม ทฤษฎีนี้ยอมรับสถานะของสัตว์ทางศีลธรรมแต่ปฏิเสธการยอมรับความเท่าเทียมทางศีลธรรมระหว่างสัตว์กับมนุษย์ โดยให้เหตุผลว่ามนุษย์สามารถแสดงออกซึ่งสถานะทางศีลธรรมของตนเอง และเป็นส่วนประกอบหนึ่งของสังคมทางศีลธรรมด้วยซึ่งเป็นสิ่งที่สัตว์ไม่มี ดังนั้นทฤษฎีนี้ถึงแม้จะยอมรับว่าสัตว์เป็นสิ่งมีชีวิตที่มีความรู้สึกจึงมีสถานะทางศีลธรรมธรรม แต่ความรู้สึกดังกล่าวไม่รวมไปถึงความรู้สึกผิดชอบชั่วดีเชิงเหตุผล ความเท่าเทียมกันทางจริยธรรมระหว่างสัตว์กับมนุษย์จึงไม่ได้รับการยอมรับจากแนวคิดดังกล่าวนี้รวมถึง พุทธจริยศาสตร์ โดยให้เหตุผลว่าการที่สัตว์มีสถานะทางศีลธรรม มีสติปัญญา และมีการแสดงออกทางศีลธรรมได้นั้น เพราะมีขันธ ๕ ที่เท่าเทียมกับมนุษย์ แต่ขันธเหล่านั้นเมื่อเทียบกับมนุษย์แล้วยังอยู่ในคนละระดับเพราะขัดกับหลักกฎแห่งกรรมและการเวียนว่ายตายเกิด อันเป็นแนวคิดสำคัญประการหนึ่งที่แบ่งแยกมนุษย์และสัตว์ออกจากกัน

๓. ทฤษฎีที่ยอมรับความเท่าเทียมกันทางศีลธรรมทุกประการ แนวคิดนี้มองว่าคนและสัตว์โดยศีลธรรมแล้วไม่แตกต่างกัน โดยให้การยอมรับทั้งสถานะสัตว์ทางศีลธรรมและหลักความเท่าเทียมกันทางศีลธรรมของมนุษย์กับสัตว์โดยกล่าวว่า มนุษย์คิดเอาเองว่าตนมีอยู่เพียงเผ่าพันธุ์เดียว เช่น ความรู้ เหตุผล ความสามารถในการปกครองตนเอง โดยพื้นฐานของทฤษฎีนี้มาจากแนวความคิดความคล้ายคลึงกันทางชีวภาพระหว่างมนุษย์และสัตว์ทั้งทางกายภาพและสถานะด้านจิตใจ เช่น ทารก

และมนุษย์ที่พิการมาแต่กำเนิดจะมีความสามารถที่คล้ายคลึงกับสัตว์ดังนั้นมนุษย์กับสัตว์ถ้าจะว่าไปแล้วก็มีธรรมชาติเหมือนกันคือ เป็นสิ่งมีชีวิตตามธรรมชาติที่ตกอยู่ภายใต้กฎทางชีววิทยาจะทักท้วงเอาเองว่า มนุษย์เหนือกว่าสัตว์อื่นได้อย่างไร

แนวคิดทฤษฎีทั้งสามข้างต้นที่กล่าวมานำไปสู่ข้อสงสัยต่างๆ มากมายว่า เมื่อเกิดกรณีอิทธิทธิเหลือทางศีลธรรมว่าจะเลือกใช้ชีวิตในการแก้ไขปัญหาความขัดแย้งระหว่างมนุษย์กับสิ่งมีชีวิตอื่น จากผลการวิจัยพบว่า ในการศึกษาวัตถุประสงค์ข้อที่ ๑ พุทธจริยศาสตร์เป็นกลุ่มที่เชื่อว่า สัตว์มีสถานะทางศีลธรรมเช่นกัน แม้ไม่เท่ากับมนุษย์ซึ่งทำให้พุทธจริยศาสตร์มีแนวคิดที่ขัดแย้งกับแนวคิดมนุษย์เป็นศูนย์กลางและแนวคิดด้านคุณค่าเป็นศูนย์กลาง ในการศึกษาวัตถุประสงค์ข้อที่ ๒ พุทธจริยศาสตร์ขยายขอบเขตทางศีลธรรมออกไปถึงสัตว์และสิ่งมีชีวิตอื่นๆ เช่นพืชและสิ่งแวดล้อม ในการศึกษาวัตถุประสงค์ข้อที่ ๓ พุทธจริยศาสตร์เสนอหลักทางสายกลาง หลักมัจฉาวาณิชชา ๕ เพื่อให้เห็นว่าพุทธจริยศาสตร์ไม่สนับสนุนการใช้สัตว์เป็นทรัพย์สิน และหลักเบญจศีลข้อที่ ๑ สนับสนุนสิทธิสัตว์ดังกล่าว

จากการวิเคราะห์เพื่อประยุกต์ใช้พุทธจริยศาสตร์ ผู้วิจัยเห็นด้วยกับพุทธจริยศาสตร์ที่ให้ถือเอา “ ศีล ” เป็นบรรทัดฐานในการตัดสินใจเมื่อเกิดกรณีอิทธิทธิเหลือทางศีลธรรมและใช้ได้อย่างถูกต้อง และไม่เห็นด้วยกับแนวคิดของกลุ่มที่เห็นว่าสัตว์ไม่มีสถานะทางศีลธรรม และกลุ่มที่เห็นว่าสัตว์มีสถานะทางศีลธรรมเท่าเทียมกับมนุษย์ เพราะจะทำให้เกิดปัญหาอื่นๆ เช่น ปัญหาทางเศรษฐกิจ สังคมและความอิทธิทธิเหลือทางศีลธรรม ส่วนการการุณยฆาต พุทธจริยศาสตร์เสนอหลักกฎแห่งการกระทำและทางสายกลางเป็นเกณฑ์ในการตัดสินใจ ส่วนปัญหาการทำลายธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมมีสาเหตุจากการขาดศีล แต่พุทธจริยศาสตร์ก็เสนอการประยุกต์หลักกัตถุญต่อธรรมชาติและหลักเมตตากรุณาต่อสรรพสัตว์ ซึ่งรวมทั้งมนุษย์และสัตว์ทั้งหลายด้วย โดยมองว่าสรรพสัตว์มีฐานะเช่นเดียวกับมนุษย์ในฐานะเพื่อร่วมวิญญูสงสาร และโดยเฉพาะในแง่ที่ว่ามันไม่ควรถูกฆ่าหรือถูกทำลาย

๕.๒ ข้อวิจารณ์

จากคำถามทั้งหมดของงานวิจัยนี้ทำให้ได้แนวทางในการประยุกต์ใช้พุทธจริยศาสตร์ที่จะสามารถนำไปประยุกต์ใช้กับมนุษย์และสิ่งมีชีวิตอื่นได้ในทฤษฎีหรือไม่ และถ้าได้เพราะเหตุใด และ

ถ้าไม่ได้ไม่ได้เพราะเหตุใด ผู้วิจัยจึงต้องหาคำตอบสำหรับคำถามเหล่านี้ว่า ในบางกรณีพุทธจริยศาสตร์ก็มีทัศนะว่าสิ่งมีชีวิตอื่นมีสถานะทางจริยธรรมเหมือนมนุษย์สถานะของสัตว์ทางศีลธรรมทางด้านรูปธรรมนั้นมีเท่าเทียมกันเพราะการที่พุทธจริยศาสตร์มีหลัก อหิงสา และเว้นจากการเบียดเบียนชีวิตผู้อื่นก็ชัดเจนอยู่ในตัวแล้วว่าไม่มีข้อยกเว้น เช่นนั้นการการประยุกต์ใช้พุทธจริยศาสตร์กับมนุษย์และสิ่งมีชีวิตอื่นก็แตกต่างกับ อิมมานูเอล ค้านท์ (Immanuel Kant) และกลุ่มที่นิยมความคิดของเขา เมื่อพุทธจริยศาสตร์มีทัศนะว่า “ สิ่งมีชีวิตอื่นบางอย่างเช่นสัตว์มีสถานะทางจริยธรรมแต่ไม่เท่ามนุษย์ก็ได้ความว่า พุทธจริยศาสตร์ยอมรับสถานะของสัตว์ทางศีลธรรมบางอย่าง เช่น ยอมรับว่าสัตว์กับมนุษย์เท่ากันทางสติปัญญา ยอมรับว่าสัตว์บางชนิดมีศีลธรรม ซึ่งผู้ที่ยึดแนวทางเดียวกันนี้ล้วนมีความเชื่อตรงกันว่า สัตว์ก็มีความรู้สึกสุข ทุกข์ได้เช่นเดียวกับมนุษย์ด้วย ดังนั้นจึงไม่ควรเลือกปฏิบัติกับสัตว์แตกต่างออกไปจากมนุษย์ แต่เนื่องจากสัตว์ขาดความสามารถบางประการเมื่อเทียบกับคนนั่นคือ การตระหนักรู้ และมีเหตุผล สัตว์ไม่มีสิ่งนี้เหมือนคน ดังนั้น คนกับสัตว์จึงไม่เท่ากันทุกกรณี ดังนั้นเมื่อเกิดความอหิงสาก่อให้เกิดทางเลือกทางศีลธรรม(Moral Dilemma) อย่างกรณีชาวประมงที่มีต้องเลี้ยงชีพด้วยการจับปลาและไม่สามารถหาวิธีอื่นได้ พุทธจริยศาสตร์ก็มีหลักการว่า จะต้องคำนึงถึงประโยชน์และโทษอันเกิดจากการเลี้ยงชีพด้วยการกระทำดังกล่าวด้วย โดยให้พิจารณาถึงผลที่จะเกิดขึ้นในระยะยาวควบคู่กันไป เพราะหากมีความจำเป็นอย่างยิ่งและไม่อาจที่จะใช้วิธีอื่นในการแก้ไขปัญหาและหลักการในพุทธจริยศาสตร์ส่วนใหญ่ก็ไม่สามารถนำมาใช้ให้สอดคล้องกันได้ก็ต้องคำนึงถึงผลของการกระทำที่จะทำให้เกิดโทษน้อยที่สุด เช่น ถ้าจำเป็นต้องฆ่าสัตว์ด้วยความจำเป็นก็ต้องพยายามพิจารณาจากขนาดของสัตว์ เพราะพุทธจริยศาสตร์ให้ความสำคัญว่า การฆ่าสัตว์ที่มีขนาดใหญ่เป็นบาปมากกว่าสัตว์ขนาดเล็ก และการฆ่าสัตว์ที่มีคุณมากกว่าสัตว์ที่ไม่มีคุณ แต่ถ้าเลือกได้ควรละเว้นการเบียดเบียนในทุกกรณีเพื่อประโยชน์ในอนาคตและประโยชน์สูงสุดคือการบรรลุซึ่งชีวิตที่ดำรงตามอุดมคติของพระพุทธศาสนา

อย่างไรก็ตามเนื้อหาที่น่าสนใจเกี่ยวกับมุมมองและข้อเรียกร้องดังกล่าวนี้ควรพิจารณาอย่างรอบคอบที่สุด เพราะปัจจุบันปรากฏว่า “ มีรายงานการทดลองทางวิทยาศาสตร์หลายเรื่องที่สรุปตรงกันว่า “ สัตว์ก็มีการแสดงพฤติกรรมทางศีลธรรมได้เช่นเดียวกับมนุษย์ เช่น ความรัก ความคิด สติปัญญา เช่น ในการทดลองของฟาน เดอวาล ลิง ชิมแปนซีสองตัว ถูกสั่งให้ทำงานอย่างเดียวกันคือส่งก้อนหินให้กับนักวิจัย ถ้าทั้งสองตัวได้รับ “ แดงกวา ” ทั้งคู่ หลังทำงานเสร็จ ทั้งคู่ก็จะโอเค และทำงานต่ออย่างเต็มใจ แต่ถ้าทำอย่างเดียวกันแต่ต้น แต่ตอนให้รางวัล ตัวหนึ่งได้ “ แดงกวา ” เหมือนเดิม แต่อีกตัวหนึ่งได้ “ องุ่น ” นี่คือการกระทำที่ทำให้การทดลองน่าสนใจมากขึ้น เพราะเจ้าลิงที่ได้แดงกวากลับปฏิเสธ และปา “ แดงกวา ” คืนให้นักวิจัย และไม่ยอมรับรางวัลนั้นๆ เพราะคิดว่า “ ไม่เท่าเทียม ” และ “ ไม่ยุติธรรม ” ที่ทำงานเท่ากันแต่ได้น้อยกว่ามากๆ โลกของลิงชิมแปนซีนั้น องุ่น ก็

เหมือนกับเงินเดือนของมนุษย์ที่สูงมากๆ นับแสนบาท แต่การให้ “แตงกวา” ก็เหมือนกับการให้เงินเดือนที่ถูกมาก ทั้งๆ ที่ทำงานอย่างเดียวกัน มันเลยทำให้เจ้าลิงโกรธมากจนเขย่ากรงเลยทีเดียว เรื่องราวทั้งหมดที่เกิดขึ้นทำให้ผู้วิจัยสรุปได้ว่า เรื่องราวในชาดกนั้นสะท้อนความจริงที่เกิดขึ้น เช่นเดียวกับสังคมมนุษย์ แม้มีจุดมุ่งหมายเพื่อสอนธรรมะแก่มนุษย์ให้รู้จักความดี ความชั่ว และความยุติธรรมก็ตาม สิ่งที่สอนกันอยู่นั้นก็ล้วนเป็นเรื่องที่สัตว์ก็มีความสามารถที่จะทำได้ สัตว์จึงมีสถานะทางศีลธรรม เช่นเดียวกับมนุษย์ แม้ในบางเรื่องสัตว์จะมีไม่เท่ากับมนุษย์ก็ตาม

ดังนั้นจะเป็นการป้องกันภัยในอนาคตได้อย่างยอดเยี่ยมที่สุดหากผู้ปฏิบัติจะพิจารณาถึงสถานะทางศีลธรรมของมนุษย์และสิ่งมีชีวิตอื่นว่าเท่ากันทุกประการ ข้อวิจารณ์นี้นับว่าเป็นเรื่องสำคัญสำหรับผู้ที่มุ่งหมายที่จะบรรลุถึงอุดมคติของชีวิตอันเป็นเป้าหมายสูงสุด แม้จะถูกแย้งจากฝ่ายที่ไม่เห็นด้วยว่า หากพุทธจริยศาสตร์ยอมรับว่าศีลธรรมต้องครอบคลุมไปยังสัตว์สิ่งที่พุทธจริยศาสตร์ต้องยอมรับต่อมาก็คือเมื่อสัตว์ทำร้ายเรา เราก็ต้องประณามสัตว์ว่าทำผิดศีลธรรมด้วย แต่เรื่องนี้ไม่เป็นปัญหาสำหรับพุทธจริยศาสตร์ เพราะการที่พุทธจริยศาสตร์มีแนวคิดที่ว่า สัตว์เหมือนมนุษย์ตรงที่ต้องรับผิดชอบทางศีลธรรมในเวลาที่ทำกรรม กฎศีลธรรมที่ว่า “ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว” นั้นใช้กับทั้งคนและสัตว์เดรัจฉาน รวมถึงสัตว์ประเภทอื่นๆ ที่เหลือด้วย การที่พุทธจริยศาสตร์ใช้เกณฑ์เพื่อบอกว่ามนุษย์กับสัตว์ไม่ต่างกันทางศีลธรรมโดยโยงไปหาภาวะที่เราและสัตว์ต่างทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว เช่นกันนี้ คุณจะชัดเจนในตัวเองเพียงพอที่จะทำให้การพิจารณาการละเมิดจากสัตว์ที่มีต่อมนุษย์และปัญหาต่างๆ ระหว่างมนุษย์กับสัตว์คลี่คลายลงไป เหลือเพียงเกณฑ์แรกที่ว่า พุทธจริยศาสตร์เชื่อว่า สัตว์ก็มีความสามารถที่จะใช้ความคิดหรือใช้ปัญญาซึ่งกินความต่อไปว่า สัตว์ก็สามารถที่มีจิตใจที่จะหยั่งรู้ได้ว่าอะไรคือศีลธรรม เรื่องดังกล่าวดูเหมือนว่า แนวคิดของนักปรัชญาตะวันตกบางแนวคิด เช่น ชาร์ล ดาร์วิน ได้กล่าวถึงสิ่งที่เรียกว่าศีลธรรมในแง่หนึ่งของสัญชาตญาณว่า “ในการปรับตัวเองเพื่อที่จะให้เหมาะกับการอยู่รอดนั้น สัตว์ต่างๆ เรียนรู้บ้างบางครั้งการเอื้อเฟื้อกันและกัน แทนที่จะแย่งชิงหรือเอาเปรียบกันในระหว่างเผ่าพันธุ์เดียวกันนั้น ทำให้เผ่าพันธุ์โดยรวมเหมาะที่จะอยู่รอดมากกว่าเป็นความเข้าใจผิดที่ว่ามนุษย์เท่านั้นที่สามารถแสดงพฤติกรรมทางศีลธรรมออกมาได้ สัตว์หลายชนิดก็แสดงพฤติกรรมทางศีลธรรมเช่นเดียวกับมนุษย์ และหลายครั้งนี้นักชีววิทยาพบว่าพฤติกรรมทางศีลธรรมของสัตว์นั้นเป็นไปอย่างรุนแรงเข้มข้นเสียยิ่งกว่าที่ปรากฏในมนุษย์เสียอีก เช่น การเสียสละชีวิตตัวเองเพื่อให้เผ่าพันธุ์ได้อยู่รอดนั้นพบในสัตว์มากกว่าที่พบในมนุษย์ ประเด็นสำคัญที่ผู้วิจัยต้องการเน้นตรงนี้คือพุทธจริยศาสตร์แตกต่างจากแนวคิดแบบยึดมนุษย์เป็นศูนย์กลางตรงที่ยอมรับว่าแหล่งที่มาของศีลธรรมไม่จำเป็นต้องใช้ปัญญาเพียงอย่างเดียว ความรู้สึกล้วนๆ ที่ผุดขึ้นในใจเวลาที่เห็นผู้อื่นเป็นทุกข์หรือประสบชะตากรรมที่เลวร้ายไม่ว่าจะเป็นมนุษย์หรือสัตว์ก็ล้วนแล้วแต่เป็นศีลธรรมด้วย

สำหรับประเด็นการประยุกต์ใช้ในกรณีที่มีต่อการโคลนนิ่งมนุษย์ อันนี้ถ้าพุทธจริยศาสตร์ถือกันว่า ชีวิตมนุษย์เริ่มเมื่อองค์ประกอบ ๓ อย่างพร้อมบริบูรณ์ขึ้นมาแล้ว ความเป็นมนุษย์ก็ตั้งต้นตั้งแต่นั้นไป ถึงแม้เซลล์ที่นำมาใช้จะไม่อยู่ในครรภ์ของมารดา แต่อยู่ในหลอดแก้วหรือไข่อะไรใส่ไว้ก็ตาม ก็เป็นการเอาความรู้จากความจริงของธรรมชาติมาใช้ โดยบางส่วนเราก็ทำเลียนแบบธรรมชาติ หรือใช้ความรู้ในธรรมชาติไปสร้างสภาพแวดล้อมให้เซลล์มันอยู่ของมันได้ แต่หลักการก็อันเดิมอย่างเดียวกัน เพียงแต่ไม่ต้องใช้มารดา ผู้วิจัยจึงเห็นว่าชีวิตที่เป็นการโคลนนี้มีองค์ประกอบฝ่ายบิดามารดา ก็มีอยู่ในนั้นแล้วตามองค์ประกอบที่เป็นหลักการทางพระพุทธศาสนา แต่ไม่ได้เอามาแบบตรงๆ เอาจากส่วนที่เป็นรูปสำเร็จแล้ว ซึ่งมีไว้ทำหน้าที่อื่นของชีวิตนั้นการเกิดปฏิสนธิวิญญานคือ จุดเริ่มต้นความเป็นมนุษย์ แต่ตอนที่มีแต่ DNA ของพ่อแม่อย่างนั้น ยังไม่มีองค์ประกอบฝ่ายสัตว์ผู้มาเกิด (คันธัพพะ) เป็นเพียงส่วนประกอบในร่างกายของบุคคลหนึ่ง ไม่มีวิญญานธาตุ ที่เรียกว่าเป็น “สัตว์” ที่มาเกิด ความเป็นบุคคลหรือเป็นมนุษย์ของเขาเองก็ยังมี เป็นเพียงชิ้นอวัยวะของคนผู้หนึ่ง ที่เอามาใช้เพื่อเป็นที่อาศัย เป็นองค์ประกอบด้านพิชฌิยามเท่านั้น หมายความว่า ในแง่นี้ผู้วิจัยมองว่า การปฏิสนธิวิญญานแบบนี้ต้องอาศัยปัจจัยพร้อม คือ ปัจจัยฝ่ายมารดา และปัจจัยฝ่ายบิดา ที่เขาจะได้อาศัย แล้วก็เกิดขึ้นมา ส่วนปัจจัยที่ว่ามัน จะมีหรือจะจัดมาอย่างไรก็แล้วแต่ ก็ให้เป็นที่อาศัยได้ก็แล้วกัน

ดังนั้นผู้วิจัยจึงสรุปว่า การโคลนนิ่งดัดแปลงพันธุกรรมของมนุษย์และสัตว์ไม่ขัดกับหลักเกณฑ์พิชฌิยาม เหลือเพียงประเด็นที่ว่า การโคลนนิ่งมนุษย์ขัดศีลธรรมหรือไม่ ซึ่งต้องวิเคราะห์จากประเด็นเรื่อง ปาณาติบาตในตัวของมนุษย์ ซึ่งพุทธจริยศาสตร์เสนอให้ต้องพิจารณาจากจริยธรรมใน ๒ ระบบ คือ ๑) จริยธรรมสำหรับบุคคล ที่พิจารณาตามหลักกฎแห่งกรรม และ ๒) จริยธรรมสำหรับสังคม ที่พิจารณาถึงประโยชน์ส่วนรวมที่สังคมอนุญาตให้กระทำได้ โดยตั้งข้อสังเกตว่า จริยธรรมสังคม บางอย่างก็อาจขัดแย้งกับจริยธรรมสำหรับบุคคลได้ เช่น การทำแท้ง สังคมหรือกฎหมายอนุญาตให้กระทำได้ในบางกรณี แต่จริยธรรมสำหรับบุคคลถือตามหลักกฎแห่งกรรม ไม่ว่าจะกระทำด้วยเหตุผลใดก็ตามการทำแท้ง ถือว่าเป็นการฆ่ามนุษย์และเป็นบาปตามกฎแห่งกรรม แม้ในการวิจัยสเต็มเซลล์ก็เช่นเดียวกัน หากพิจารณาในแง่จริยธรรมสำหรับบุคคล ที่มีหลักกฎแห่งกรรมเป็นบรรทัดฐานในการพิจารณาจะเห็นว่า ในกระบวนการดังกล่าวถือว่ามีการทำลายตัวอ่อนเป็นจำนวนมากจนกว่าจะได้ตัวอ่อนที่สมบูรณ์ และสามารถนำสเต็มเซลล์มาใช้ได้ การทำลายตัวอ่อนในขณะที่ทำวิจัยจึงถือว่า “เป็นการทำลายชีวิตมนุษย์” ถึงแม้ว่าจะเป็นเพียงตัวอ่อนของมนุษย์ก็ตาม ย่อมเป็นบาปตามหลักกฎแห่งกรรม

ข้อวิจารณ์ต่อไปคือเรื่องเกี่ยวกับสถานะของมนุษย์กับสิ่งแวดล้อม เช่น พืชและป่าไม้ ถ้าพุทธจริยศาสตร์มีหลักว่า สาเหตุของปัญหาสิ่งแวดล้อมอยู่ที่จิตใจมนุษย์ พุทธจริยศาสตร์ก็มุ่งไปที่การแก้ไขปัญหาที่จิตวิญญานของมนุษย์ที่เป็นตัวต้นเหตุของปัญหาก่อนที่จะพยายามแก้ปัญหาทางด้านวัตถุ

ด้วยการใช้เทคโนโลยีที่สลับซับซ้อน ถ้าเช่นนั้น การศึกษาและศาสนาเป็นแนวทางที่จะใช้แก้ปัญหาสิ่งแวดล้อมได้โดยการทำให้คนเห็นและเข้าใจธรรมชาติมากขึ้น ดำเนินชีวิตให้สอดคล้องกับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมมากขึ้น เมื่อพุทธจริยศาสตร์มีหลักในการดำเนินชีวิตให้สอดคล้องกับธรรมชาติ คือ ๑). การกินให้น้อย ใช้สอยเท่าที่จำเป็นต่อการดำรงชีพ ๒). การอยู่อย่างผสมกลมกลืนกับธรรมชาติ มนุษย์และสิ่งมีชีวิตอื่นๆ อยู่ภายใต้กฎธรรมชาติอันได้แก่ การเกิด แก่ เจ็บ และตาย ถ้าทุกชีวิตอยู่ด้วยกันอย่างผสมกลมกลืน เขาก็จะไม่รบกวนสิทธิของผู้อื่น ถ้าเช่นนั้น “มนุษย์ก็มีสิทธิเสรีภาพที่จะใช้สอยทรัพยากรธรรมชาติได้ แต่สิทธิเสรีภาพนั้นจะต้องไม่กระทบกระเทือนต่อสิทธิของสิ่งมีชีวิตอื่น” แม้จะอ้างว่าทำถูกต้องตามกฎหมายไม่ได้ เพราะไม่เป็นการถูกต้องในทางศีลธรรมเสมอไป และกฎหมายนั้นมีสถานะที่ต่ำกว่าศีลธรรม มีขึ้นเพื่อรับใช้ศีลธรรม ไม่อาจแยกกฎหมายออกจากศีลธรรมได้ และ ๓. การใช้สอยทรัพยากรธรรมชาติอย่างชาญฉลาด พุทธจริยศาสตร์มีหลักการให้คนใช้ธรรมชาติในการพัฒนาจิตใจ พฤติกรรม และศีลธรรมส่วนตนเอง ดังนั้นคนต้องเรียนรู้การใช้ทรัพยากรอย่างฉลาด เรื่องนี้ดูเหมือนว่า ค่าน้ำ เองจะคิดเหมือนกันคือ เขากล่าวว่า “อย่าหลงใหลในวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี เพราะวิทยาศาสตร์มิได้ให้ความจริง ให้เพียงสิ่งที่เป็นประโยชน์ เราต้องใช้วิทยาศาสตร์เพื่อรับใช้มนุษย์ในขอบข่ายของศีลธรรมและศาสนา วิชาการต่างๆ เป็นสิ่งที่เป็นประโยชน์ แต่ต้องใช้ภายใต้ขอบข่ายของศีลธรรม”

อย่างไรก็ตาม ความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติในยุคสมัยที่ผ่านมา ส่วนใหญ่แล้วได้ถูกกำหนดโดยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีซึ่งได้รับอิทธิพลจากศาสนาและปรัชญาตะวันตก ตามแนวคิดที่ยึดมนุษย์เป็นศูนย์กลาง ซึ่งทำให้มนุษย์แยกต่างหากจากธรรมชาติวัตถุประสงค์ของวิทยาศาสตร์ก็เพื่อพิชิตธรรมชาติและครอบครองธรรมชาติแล้วนำเอาธรรมชาติมาจัดสรรเพื่อตอบสนองความต้องการ ทศนคติที่เป็นแบบปฏิบัติต่อธรรมชาติเช่นนี้ ได้แปรออกไปสู่การปฏิบัติการใช้เชิงผลประโยชน์แบบเห็นแก่ตัว ก่อให้เกิดผลร้ายแก่สภาพแวดล้อมอย่างรุนแรงดังที่เราประสบอยู่ทุกวันนี้ นักวิทยาศาสตร์ ใช้สติปัญญาของเขาในการมุ่งคิดเรื่องสสารวัตถุ ไม่สนใจเรื่องภายในจิตใจ จึงทำให้เกิดปัญหาทางศีลธรรม ถึงเวลาแล้วที่นักวิทยาศาสตร์จะต้องรวมเอาการตรวจสอบจิตใจไว้ด้วย เพื่อที่ว่า การวิจัยทางวิทยาศาสตร์จะได้ครอบคลุมไม่ใช่แค่เรื่องทางวัตถุเท่านั้น แต่รวมถึงเรื่องของภายในจิตใจด้วยและนำอารยธรรมให้ก้าวหน้าไปในทิศทางใหม่ มนุษย์จะต้องมุ่งหาความรู้มิใช่เพื่อมุ่งผลประโยชน์อย่างเห็นแก่ตัว แต่ต้องแสวงหาความรู้เพื่อเอามาเป็นประโยชน์ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน เรามองเห็นวิธีที่จะได้ประโยชน์จากธรรมชาติโดยไม่ต้องทำร้ายมัน เทคโนโลยีจะต้องได้รับการกำหนดบทบาทให้ชัดเจนมากขึ้น โดยมุ่งที่จะใช้เป็นเครื่องมือช่วยให้มนุษย์สังคมและสิ่งแวดล้อมดำรงอยู่ร่วมกันได้อย่างยั่งยืนและประสานกลมกลืนกัน

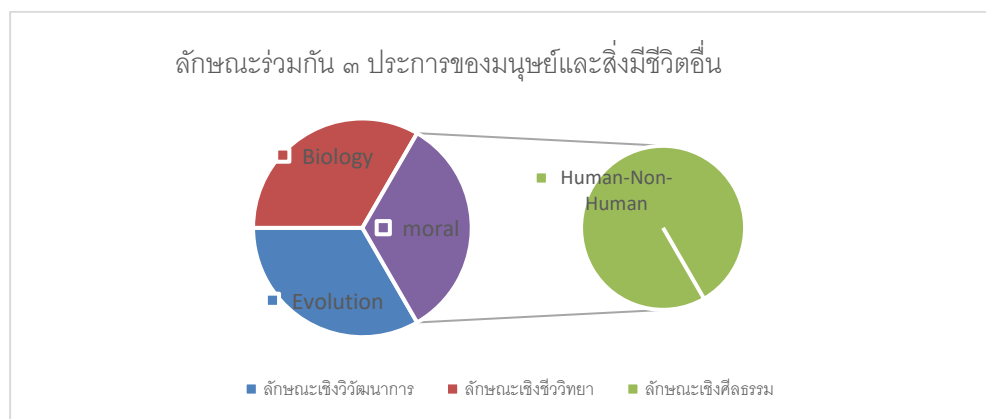
๕.๓ ข้อเสนอแนะ

๕.๓.๑ ข้อเสนอแนะทั่วไป

ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะว่า ข้อถกเถียงเรื่องสถานภาพทางศีลธรรมของมนุษย์และสิ่งมีชีวิตอื่นนั้น ควรที่จะได้รับการเอาใจใส่ให้มากขึ้น เพราะการที่มนุษย์ยึดถือว่าสิ่งมีชีวิตอื่นๆ เป็นเพียงวัตถุ ทรัพย์สิน หรือเป็นเพียงอาหารทำให้เกิดปัญหา ประเด็นที่ถกเถียงกันทั้งหมดล้วนเกี่ยวข้องกับมนุษย์ โดยมีมนุษย์เป็นศูนย์กลางในการโต้แย้ง ฝ่ายที่อ้างเหตุผลด้านชีววิทยา สุขภาพ ศาสนา หรือ นิเวศวิทยาก็ตาม ล้วนแต่มีมนุษย์เป็นผู้กำหนดทั้งสิ้น ทุกเหตุผลนี้ล้วนเป็นแนวคิดแบบยึดมนุษย์เป็นศูนย์กลางของทุกสิ่ง แม้แต่เหตุผลทางด้านศาสนาก็เข้ามาอธิบายให้เห็นว่า “การยึดมนุษย์เป็นศูนย์กลางมิได้เป็นสาเหตุของปัญหา แต่ปัญหาอยู่ที่ตัวมนุษย์ที่มีความโลภ โกรธ หลง ก็ตาม” ก็ยังไม่อาจแก้ไขปัญหาทางศีลธรรม ความโหดร้ายป่าเถื่อนที่มนุษย์กระทำต่อสิ่งมีชีวิตอื่นได้ จนเมื่อ ผลกระทบรุนแรงส่งผลต่อสิ่งแวดล้อม และย้อนกลับมาทำร้ายมนุษย์เองแล้วในปัจจุบัน

พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาแห่งเมตตาธรรม การแก้ไขปัญหายุทธศาสตร์ที่เกี่ยวกับมนุษย์และ สิ่งมีชีวิตอื่นของพระพุทธศาสนาจึงมิใช่แค่ทำตามบทบัญญัติที่อยู่ในพระไตรปิฎกเท่านั้น การที่ชาว พุทธไม่พิจารณาโดยแยกคางว่า การตัดแปลงพันธุกรรม การโคลนนิ่ง การการุณยฆาต หรือแม้กระทั่ง การเลี้ยงสัตว์เพื่อนำมาฆ่ากินเป็นอาหารเป็นเรื่องที่เลวร้าย และเข้าใจว่าสามารถกระทำได้โดยอ้าง ความจำเป็นทางด้านสุขภาพ หรือความจำเป็นทางเศรษฐกิจ พระพุทธศาสนาก็จะมีใช้ศาสนาแห่ง เมตตาและปัญญาอีกต่อไป แต่เป็นศาสนาที่เห็นแก่ตัวโดยมีมนุษย์เป็นศูนย์กลาง

ผู้วิจัยจึงมีข้อเสนอแนะว่า มนุษย์ควรจะยอมรับสถานะภาพของมนุษย์และของสิ่งมีชีวิตอื่นว่า นั้นมีลักษณะร่วมกันบางประการ เช่น ลักษณะทางวิวัฒนาการ ลักษณะเชิงชีววิทยา หรือ ลักษณะ ในทางศีลธรรม

แผนภูมิที่ ๓ ลักษณะร่วมกันของมนุษย์และสิ่งมีชีวิตอื่น

เพื่อให้สามารถดำรงอยู่ร่วมกันได้อย่างสันติและไม่ขัดแย้ง โดยที่มนุษย์ไม่สูญเสียประโยชน์ที่พึงได้รับจากธรรมชาติ ทั้งนี้ไม่ใช่เพื่อสิ่งอื่นใด แต่เพื่อมนุษยชาติเองจะได้บรรลุถึงจุดหมายสูงสุดของตน โดยไม่จำเป็นต้องเบียดเบียนสรรพสัตว์และสิ่งแวดล้อมมากจนเกินไป บนพื้นฐานแนวคิดที่ว่า ทั้งมนุษย์และสรรพสัตว์ ล้วนมีความรักสุข เกลียดทุกข์ และต้องการอิสรเสรีภาพด้วยกันทั้งนั้น

๕.๓.๒ ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

การวิจัยทางด้านพุทธจริยศาสตร์ที่เกี่ยวกับมนุษย์และสิ่งมีชีวิตอื่น ควรที่จะมีการวิจัยเพื่อแสวงหาทางออกให้แก่ปัญหาในด้านต่างๆ ดังต่อไปนี้คือ

(๑) ควรศึกษาการละเมิดสิทธิสัตว์และสวัสดิภาพสัตว์ที่เกิดขึ้นจากการนำเทคโนโลยีการปลูกถ่ายอวัยวะลงในตัวสัตว์เพื่อฆ่าและนำอวัยวะมาใช้เปลี่ยนให้กับมนุษย์ว่ามีความเหมาะสมทางศีลธรรมหรือไม่

(๒) ควรศึกษาการตัดแปลงพันธุกรรมสัตว์พืชและป่าไม้ เพื่อให้สามารถนำไปใช้ได้จริงในการอนุรักษ์สัตว์และพืชพันธุ์หลายชนิดที่กำลังจะสูญหายไปในอนาคตของพุทธจริยศาสตร์

(๓) ควรศึกษากรณีการโคลนนิ่งเพื่อการคัดเลือกสายพันธุ์ของมนุษย์และสัตว์ ด้วยวิทยาการสมัยใหม่โดยตั้งอยู่บนฐานของประโยชน์ทางสังคมบนพื้นฐานของพุทธจริยศาสตร์

(๔) ควรศึกษาปรัชญาเซนและปรัชญาฮินดูกับการอนุรักษ์สัตว์และพืชหรือวัฒนธรรมเอเชียฮินดู เช่น ขงจื้อ เต๋า ซินโต

บรรณานุกรม

๑. ภาษาไทย

ก. ข้อมูลปฐมภูมิ

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกภาษาบาลีฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ปี ๒๕๐๐.

กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกภาษาไทย, กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

ข. ข้อมูลทุติยภูมิ

(๑) หนังสือ:

อรรถกถาฉบับภาษาไทย

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. อรรถกถาภาษาไทย, กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖.

คณาจารย์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, พุทธจริยศาสตร์กับปัญหาสังคมร่วมสมัย

กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖.

สมภาร พรหมทา. พุทธศาสนากับปัญหาจริยศาสตร์ โสเภณี ทำแท้ง และการอุณยฆาต, พิมพ์ครั้งที่ ๒.

กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ศยาม . ๒๕๔๘.

_____ "กีน : มุมมองของพุทธศาสนา" พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร: โครงการเผยแพร่

ผลงานทางวิชาการคณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, พ.ศ. ๒๕๔๗,

_____ พุทธปรัชญาในพระอภิธรรมปิฎก. จัดพิมพ์เนื่องในโอกาสเกษียณอายุราชการ,

นนทบุรี : ปัญญาฉัตร บุ๊คส์ บายดิ้ง. ๒๕๕๙.

_____ เกิดแก่เจ็บตาย : ทศนะทางชีวจริยศาสตร์ของพุทธศาสนา. โครงการหนังสือไฟฟ้า

อันดับที่ ๓, กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์วารสารปัญญา. ๒๕๕๔.

_____ พุทธปรัชญา : มนุษย์ สังคม และปัญหาจริยธรรม, พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร

: สำนักพิมพ์ศยาม. ๒๕๔๘.

ปรีชา ช่างขวัญยืน,สมภาร พรหมทา. **มนุษย์กับศาสนา**. พิมพ์ครั้งที่ ๔(ปรับปรุงแก้ไขครั้งที่ ๒).

กรุงเทพมหานคร : โครงการเผยแพร่ผลงานวิชาการ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๒.

ประเวศ อินทองปาน. **พระพุทธศาสนากับสิ่งแวดล้อม,พิมพ์ครั้งที่ ๒**.กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๖๐.

จำนง ทองประเสริฐ, **ศาสนาประยุกต์ ชุดตะวันตก**. พิมพ์ครั้งที่ ๒. ต้นอ่อนแกรมมี่.

กรุงเทพมหานคร: ๒๕๓๙.

จิราภรณ์ คชเสนี,**มนุษย์กับสิ่งแวดล้อม**,พิมพ์ครั้งที่ ๓, กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย,๒๕๔๗.

วศิน อินทสระ,**พุทธจริยศาสตร์**.พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ธรรมดา.๒๕๔๙.

ชาร์ลส์ ดาร์วิน, **กำเนิดสปีชีส์ The Origin of Species**,แปลโดย นำชัย ชีววิวรรธน์และคณะ.

พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์สารคดี, ๒๕๕๘.

ท่านพุทธทาสภิกขุ, **ธรรมะกับสัญชาตญาณ**. กรุงเทพมหานคร : การพิมพ์พระนคร, ๒๕๓๑.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต), **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์**, พิมพ์ครั้งที่ ๑๑/๒.

กรุงเทพมหานคร: บริษัท เอส.อาร์.พรีนติ้งแมสโปรดักส์ จำกัด, ๒๕๕๑.

_____ **การแพทย์ยุคใหม่ในพุทธทัศน์**. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร : บริษัทธรรมสาร จำกัด, ๒๕๔๒.

พระเทพโสภณ(ประยูร ธมฺมจิตฺโต),**พระพุทธศาสนากับวิทยาการโลกยุคใหม่**,พิมพ์ครั้งที่๒.

กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. ๒๕๔๘.

พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส (นิตฺยบุญยากร),**พระพุทธศาสนากับวิทยาการสมัยใหม่**,พิมพ์ครั้งที่ ๓.

พระนครศรีอยุธยา: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. ๒๕๕๗.

ดอร์สกิน ริชาร์ด, **ยีนเห็นแก่ตัว**.พิมพ์ครั้งที่ ๒. แปลโดย เจษฎา เด่นดวงบริพันธ์.กรุงเทพมหานคร:

สำนักพิมพ์มติชน. ๒๕๕๙.

พระศรีคัมภีร์ญาณ(สมจินต์ วันจันทร์), **จริยศาสตร์ในคัมภีร์พระพุทธศาสนา**.พระนครศรีอยุธยา:

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๙.

(๒) วิทยานิพนธ์ :

พระมหาอดิเดช สติวโร(สุขวัฒน์นวดิ) “ปัญหาจริยธรรมเกี่ยวกับการดัดแปลงพันธุกรรมสิ่งมีชีวิตใน

พรรณณะของพระพุทธศาสนาเถรวาท” **วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรดุษฎี**

บัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๗.

พระมหาชุมทอง เขมสิริ(แก้วสมุทร์) “สถานภาพทางศีลธรรมและสิทธิของสัตว์ในพุทธศาสนาเถรวาท”

วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต, บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖.

นายแพทย์ปุ่นวิสต์ กิตติมานนท์, “การศึกษาวิเคราะห์ปาดิบาตในเซลล์มนุษย์และตัวอ่อนมนุษย์”

วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต, บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔.

นายศุภกร ชนะชัยธรรม “แบบจำลองวิถีคิดของพระโพธิสัตว์ในพุทธศาสนาเถรวาท” **ดุษฎีนิพนธ์พุทธ**

ศาสตรดุษฎีบัณฑิต, บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๖๐.

ศักดิ์ชัย อนันต์ตรีชัย, “พุทธจริยศาสตร์ต่อการโคลนนิ่งมนุษย์”, **สารนิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต**,

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๘.

(๓) บทความ :

เกียรติศักดิ์ ดวงจันทร์, **พุทธจริยศาสตร์กับสเต็มเซลล์**, วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์, ปีที่ ๗ ฉบับที่ ๒ กรกฎาคม-ธันวาคม ๒๕๕๘.

พระมหาพรชัย สิริวิโร,ดร. “**พุทธจริยศาสตร์เป็นจริยศาสตร์ประเภทอันตวิทยาหรือกรณีธรรม**”, วารสารบัณฑิตศึกษาปริทรรศน์, ปีที่ ๑๒ ฉบับที่ ๒ พฤษภาคม-สิงหาคม ๒๕๕๙.

พระมหาสุรชัย ชยาภิวฑฒโน, **พุทธจริยศาสตร์ว่าด้วยปาดิบาต**, วารสารรามคำแหง ฉบับมนุษยศาสตร์ ปีที่ ๓๖ ฉบับที่ ๑ มกราคม-มิถุนายน ๒๕๖๐.

สมภาร พรมหา. **คุณค่าของชีวิตมนุษย์ตามทรรศนะของพระพุทธศาสนากับการประยุกต์ใช้ในทางชีวจริยธรรม**,วารสารพุทธศาสตร์ศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ปีที่ ๑๓ ฉบับที่ ๒ พฤษภาคม-สิงหาคม พ.ศ.๒๕๔๙.

อำนาจ ยอดทอง.**แนวความคิดว่าด้วยสิทธิสัตว์ในเบญจศีล-เบญจธรรม**,บทความทางวิชาการงานวิสาขบูชาโลกปี ๒๕๕๕. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร: ๒๕๕๕.

(๔) สื่อออนไลน์

Jan A R A M van Hooff (21 Feb 2019) “Jan van Hooff visits chimpanzee "Mama", 59 yrs Old and very sick. Emotional meeting, [Video file]. Video posted

to <https://www.youtube.com/watch?v=INa-oOAexno>.

๒. ภาษาอังกฤษ

1. Primary Sources:

Most Venerable Phra Brahmapundit, **Common Buddhist Text : Guidance and Insight from The Buddha**, Mahachulalongkornrajavidyalaya University Press. Pra Nakhon Si Ayutthaya: 2017.

Charles Darwin, **The Descent of Man, and Selection in Relation to Sex**, Princeton University Press., New Jersey: 1981.

_____, **The Expression of the Emotions in Man and Animals**, D. Appleton and Company., New York: 1897.

Damien Keown, **BUDDHIST ETHICS : A Very Short Introduction**, London : Oxford University Press, 1995

Paul Waldau. **The Specter of Speciesism. Buddhist and Christian Views of Animals**, American Academy of Religion academy series., Oxford University Press., New York: 2001.

Immanuel Kant, **The Foundations of the Metaphysics of Morals**. (Lewis White beck. Translated). New York : Macmillan Publishing Company, 1785.

Singer, Peter. "Practical Ethics." Syndicate of the University of Cambridge., New York: 1995.

_____. " **Animal Liberation: A New Ethics for our Treatment of Animals**, New York Review/Random House, New York, 1975.

_____. " **All Animals Are Equal.**" In Environmental Philosophy; From Animal Rights to Radical Ecology, edited by Michael Zimmerman et. al, 26-40. New Jersey: Prentice Hall, 1998.

William Edelglass, Jay L. Garfield, **Buddhist Philosophy: Essential Readings**, Oxford University Press, New York. 2009.

Tom Regan/Peter Singer, **Animal Rights and human obligations**, (New Jersey : Prentice Hall Englewood, 1989)

2. Secondary Sources:

a) Book

- Helga Kuhse and Peter Singer, **Bioethics : An Anthology**, Blackwell Publishers Ltd. Massachusetts, 2001.
- Lori Gruen, **Ethics and Animals An Introduction**. Cambridge University Press. United Kingdom: 2011.
- Milton C. Nahm, **Selections from Early Greek Philosophy**, (New York: Appleton-Cencury-Crofts, 1964)
- Schmithausen, Lambert. **Buddhism and Nature; the lecture delivered on the occasion of the EXPO 1 9 9 0 – an enlarged version with notes**. Tokyo: International Instiute for Buddhist studies, 1991.
- Salt, Henry. **Animals’ Right Considerated in Relative to Social Progress**. New York : 1894.
- Taylor, Paul W. “**The Ethics of Respect for Nature.**” In *Environmental Philosophy; From Animal Rights to Radical Ecology*, edited by Michael Zimmerman et. al, 2640. New Jersey: Prentice Hall, 1998.
- Tim Hayward, **Ecological Thought**, Great Britain : T.J.Press. 1994
- Zimmerman, Michael, J. Baird Callicott, George Sessions, Karen J. Warren, and John Clark (eds.) **Environmental Philosophy; From Animal Rights to Radical Ecology**. New Jersey: Prentice Hall, 1998.

b) Journal

- Colette Sciberras. (2008). **Buddhism and Speciesism: on the Misapplication of Western Concepts to Buddhist Beliefs**. *Journal of Buddhist Ethics*. (Vol.15)
- Schmithausen, Lambert. (1997). “**The Early Buddhist Tradition and Ecological Ethics,**” *The Journal of Buddhist Ethics* (Vol.4).
- Shelly Kagan.(2015). **What’s Wrong with Speciesism**. *The Journal of Applied Philosophy*.

b) Thesis

- Alasdair David Charles Cochrane, “**Moral Obligations to Non-Humans**” Published by ProQuest LLC, 2014,

Jen Gergen, “Constructing Animal Rights Activism as a Social Threat: Claims-Making in the NewYork Times and in Congressional Hearings” **A Dissertation to the College of Criminology and Criminal Justice**, Graduate School Florida state university. Press, 2008 ,

Phramaha Bhatsakorn Kota, “ Theravada Buddhist Ethics and The Issue of meat consumption : A Critical Study”, **A Thesis for The degree of Master of Arts (Ethical Studies)**, (Faculty of graduate school : Mahidol University, 2004)

ประวัติผู้วิจัย

ชื่อ	: พระสมุห์อดิเรก อาทิจจพโล (โลกะนัง)
เกิด	: วันที่ ๒ พฤษภาคม พ.ศ.๒๕๑๔ (ปีกุน)
สถานที่เกิด	: บ้านน้ำก่า ๕๕ หมู่ ๑ ตำบลน้ำก่า อำเภอธาตุพนม จังหวัดนครพนม รหัสไปรษณีย์ ๔๘๑๑๐
การศึกษาทางธรรม	: นักธรรมชั้นเอก สำนักเรียนวัดพุทธนคราภิบาล
การศึกษาทางโลก	: ปริญญาตรีพุทธศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์นครพนม รุ่นที่ ๖๐ พ.ศ. ๒๕๕๘ ปริญญาโท พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาปรัชญา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครราชสีมา รุ่นที่ ๒๖ พ.ศ. ๒๕๕๙
ประสบการณ์	: เลขานุการรองเจ้าคณะอำเภอคำชะอี จังหวัดมุกดาหาร , พระสอน ศีลธรรมในโรงเรียน อำเภอคำชะอี จังหวัดมุกดาหาร , พระธรรมทูตสาย ๖ ฝ่ายปฏิบัติอำเภอคำชะอี จังหวัดมุกดาหาร, อาจารย์ประจำสาขาวิชา พระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ นครพนม อ.ธาตุพนม จ.นครพนม
ที่อยู่ปัจจุบัน	: วัดพระธาตุพนมวรมหาวิหาร ตำบลธาตุพนม อำเภอธาตุพนม จังหวัด นครพนม รหัสไปรษณีย์ ๔๘๑๑๐ มือถือ : ๐๙๗ ๓๓๔ ๖๐๓๒ , e-mail : monkasian@gmail.com